

**MEDYANIN BİREYİ EĞİTME İŞLEVİ BAĞLAMINDA
YETİŞKİNLERİN ÇEVİRİM İÇİ ÇOCUK İSTİSMARI
FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN ARTIRILMASI**

Doktora Tezi

İrem Ebru YILDIRIM ŞEN

**MEDYANIN BİREYİ EĞİTME İŞLEVİ BAĞLAMINDA
YETİŞKİNLERİN ÇEVİRİM İÇİ ÇOCUK İSTİSMARI
FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN ARTIRILMASI**

İrem Ebru YILDIRIM ŞEN

DOKTORA TEZİ

Basın ve Yayın Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatma Seçil BANAR

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Mart 2025

Eskişehir

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

MEDYANIN BİREYİ EĞİTME İŞLEVİ BAĞLAMINDA YETİŞKİNLERİN ÇEVİRİM İÇİ ÇOCUK İSTİSMARI FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN ARTIRILMASI

İrem Ebru YILDIRIM ŞEN

Basın ve Yayın Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mart 2025

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatma Seçil BANAR

Günümüzde dijitalleşmenin hızla ilerlemesiyle birlikte, çocuklar çevrim içi ortamlarda çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Çocukları çevrim içi ortamlardaki tehlikelere karşı korumanın ilk olarak ebeveynlerin görevi olması sebebiyle, ebeveyn bakımından yoksun durumda bulunan çocuklar, çevrim içi istismar risklerine karşı savunmasız kalabilmektedir. Bu tez çalışmasının amacı, sosyal medya platformları üzerinden gerçekleşen çevrim içi çocuk istismarı riskine karşı çocukların korunabilmesinin sağlanması amacıyla, devlet koruması altında olan çocuklara bakım veren personelin farkındalık düzeylerini medyanın bireyi eğitme işlevi kapsamında artırılmasıdır. Karma yöntemden yararlanılan bu tez çalışmasında, keşfedici sıralı desen benimsenmiş; araştırma katılımcıları, amaca yönelik örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Nitel aşamada, 14 sorumlu bakım personeliyle yapılan görüşmeler aracılığıyla, personelin çevrim içi çocuk istismarı konusunda mevcut bilgi düzeyleri değerlendirilmiş ve eğitim ihtiyaçları belirlenmiştir. Nicel aşamadaysa, 42 sorumlu bakım personelinin katılımıyla bir eğitim uygulanmış ve eğitimin etkinliğini ölçmek amacıyla zayıf deneysel desenden yararlanılmıştır. Elde edilen nitel bulgular, medyanın bireyi eğitme işlevi bağlamında değerlendirildiğinde, sosyal medyanın bireyler tarafından bilgi edinme aracı olarak kullanıldığını ve olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Araştırma bulguları, çocuklardan sorumlu bakım personellerinin, çocukların sosyal medya kullanımına dair genel bir farkındalığa sahip olduklarını, ancak kavrama ilişkin farkındalıklarının sınırlı olduğunu, sosyal medya kullanımının denetlenmesi ve çocuklara rehberlik edilmesi konusunda sistematik bir yaklaşım geliştirmede zorlandıklarını göstermektedir. Bu bağlamda, personellerin çevrim içi çocuk istismarı farkındalığını sağlamak amacıyla bilgilendirici, erişilebilir ve etkili medya materyallerine ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Araştırmanın nicel bulguları ise uygulanan eğitimin ve eğitim içeriğinde yer alan medya çıktılarının, sorumlu bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarı konusundaki farkındalık düzeyini anlamlı ölçüde artırdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal medya, Sosyal medya okuryazarlığı, Medyanın bireyi eğitme işlevi, Çevrim içi çocuk istismarı, Dijital iletişim.

ABSTRACT

INCREASING ONLINE CHILD ABUSE AWARENESS LEVEL OF ADULTS IN THE CONTEXT OF MEDIA'S ROLE IN EDUCATION

İrem Ebru YILDIRIM ŞEN

Department of Journalism

Anadolu University, Institute of Postgraduate Education, March 2025

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Fatma Seil BANAR

With the rapid advancement of digitalization, children are increasingly exposed to various risks in online environments. Since it is primarily the responsibility of parents to protect children from the dangers of online spaces, children who lack parental care may be particularly vulnerable to online abuse risks. The aim of this thesis is to enhance the awareness levels of caregivers of children under state protection concerning the risks of online child abuse on social media platforms, within the context of the media's role in educating individuals. This thesis, which employs a mixed-methods approach, adopts an exploratory sequential design. The research participants were selected using a purposeful sampling method. In the qualitative phase, interviews were conducted with 14 responsible caregivers to assess their current knowledge levels regarding online child abuse and to identify their educational needs. In the quantitative phase, a training session was implemented with the participation of 42 responsible caregivers, and a weak experimental design was used to measure the effectiveness of the training. The qualitative findings, when assessed within the framework of the media's educational function, reveal that social media is used by individuals as a tool for acquiring information and has positive effects. The research findings indicate that caregivers responsible for children have a general awareness of children's use of social media but have limited awareness regarding its implications. They also struggle to develop a systematic approach to monitoring social media usage and guiding children. In this context, it was identified that caregivers need informative, accessible, and effective media materials to raise awareness about online child abuse. The quantitative findings demonstrate that the training provided and the media outputs included in the training significantly increased the caregivers' awareness levels regarding online child abuse.

Keywords: Social Media, Social Media Literacy, The Media's Function to Educate, Online Child Abuse, Digital Communication.

ÖN SÖZ

Bu tez, akademik bir çalışmanın ötesinde, hayatımın en derin ve zorlu yolculuklarından biriydi. Çocuk istismarı gibi korkunç bir konuyu araştırmak, araştırmanın her adımında, bu kapkaranlık ve acı verici gerçeklere derinlemesine tanık olmak, çoğu geceler yazdığım satırları gözyaşlarımdan okuyamayacak hale gelmeme neden oldu.

Bu tez, akademik bir çalışmanın çok ötesinde, çocukların bir gün hak ettiği mutluluğu ve güveni bulabilmesi umuduyla attığım nacizane bir adımdır. Dilerim ki, bütün çocukların gözlerinde ışık, kalplerinde sevgi ve hayatlarında yalnızca oyun olsun; kahkahalarının yankısı yeryüzünden bir an dahi silinmesin.

Bu tezi, başka hiçbir çocuk bir daha bu karanlık yollardan geçmesin ümidiyle, küçük oğlum Pars'a ve tüm diğer minik yüreklere ithaf ediyorum...

... ve Teşekkür Ederim!

Kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi F. Seçil Banar'a her daim sırtımı sıvazlayan el, yanımda yürüyen yol arkadaşı olduğu için.

Değerli hocam Doç. Dr. Alaaddin F. Paksoy'a yüksek lisans eğitimimden bu yana beni kapısından hiçbir zaman boş çevirmediği, desteğini asla esirgemediği için.

Değerli hocam, arkadaşım, Doç. Dr. Y. Zafer Can Uğurhan'a akademik hayatıma kattığı her şey ve sonsuz destekleri için. Bu çalışma, onun kıymetli katkıları olmasaydı çok daha farklı olurdu.

Değerli hocam, arkadaşım, Doç. Dr. Gizem Yıldız'a bu yola çıkarken elimden tutup yoluma ışık olduğu için.

Ve değerli hocam Prof. Dr. Yusuf Levent Şahin'e her adımında bana kattıklarıyla, adeta hayatımın sihirli değneği olduğu için. Zira bugün bulunduğum noktada, pek çok şeyi kendisine borçluyum.

Son olarak,

Biricik anne ve babama, kardeşime, eşime ve oğluma... Beni her zaman şefkatle sarmalayıp bana inandıkları, sonsuz destekleriyle yolculuğuma ve heyecanıma ortak oldukları için kalpten teşekkür ederim. Ailem olmasaydı, asla başaramazdım.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

İrem Ebru YILDIRIM ŞEN

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI

Bu tezi hazırlarken (ChatGPT, Gemini, DALL-E vb.) üretken yapay zekâ programlarından destek almadığımı beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İrem Ebru YILDIRIM ŞEN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI.....	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xv
1 GİRİŞ.....	1
1.1 Problem	2
1.2 Amaç.....	3
1.3 Önem	4
1.4 Varsayımlar.....	5
1.5 Sınırlılıklar	5
1.6 Tanımlar.....	5
2 ALANYAZIN.....	7
2.1 İnternetin Web 1.0 ve Web 2.0 Teknolojisi	7
2.1.1 İnternetin devrimi: Web 2.0 teknolojisine geçiş	8
2.1.2 Üreten tüketici (prosumer) kavramının ortaya çıkışı	10
2.2 Çevrim İçi Ortamlar: Sosyal Medya	12
2.2.1 Sosyal medyanın bireye ve topluma sunduğu olanaklar	14
2.2.2 Sosyal medyanın bireye ve topluma yönelik olumsuz etkileri.....	16

2.3 Çevrim İçi Ortamların Çocuklar Üzerinde Yarattığı Tehlikeler	17
2.3.1 Fiziksel problemler ve sağlık problemleri	18
2.3.2 Bilişsel, sosyal ve duygusal problemler	19
2.3.3 Bağımlılıkla ilgili problemler ve dijital güvenlik problemleri	19
2.3.4 Çevrim içi risk kategorileri	21
2.4 Çocuk İstismarı	23
2.4.1 İhmal	23
2.4.2 Fiziksel istismar	24
2.4.3 Psikolojik istismar	24
2.4.4 Ekonomik istismar.....	24
2.4.5 Cinsel istismar.....	24
2.5 Çevrim İçi Çocuk İstismarı	25
2.5.1 İhmal kaynaklı çevrim içi çocuk istismarı	25
2.5.2 Çevrim içi çocuk psikolojik/duygusal istismarı	28
2.5.3 Çevrim içi çocuk ekonomik istismarı.....	29
2.5.4 Çevrim içi çocuk cinsel istismarı.....	30
2.5.4.1 Çevrim içi cinsel taciz.....	32
2.5.4.2 Çevrim içi cinsel istek.....	32
2.5.4.3 Çevrim içi cinsel etkileşime hazırlık	33
2.5.4.4 Çocuklar tarafından kendi kendine oluşturulan görüntüler	36
2.5.4.5 Çevrim içi çocuk ticari cinsel sömürüsü.....	38
2.6 Çevrim İçi Çocuk İstismarında Yeni Türler.....	43
2.6.1 Çevrim içi oyunlar, yapay zekâ ve XR teknolojileri.....	43
2.6.2 Sosyal medya ve canlı yayınlar.....	45
2.6.3 Şiddet kategorilerine göre çevrim içi çocuk cinsel istismarı	48
2.6.4 Çocukları istismara iten toplumsal ve ekonomik nedenler	50
2.7 Çocuk ve Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramları Üzerine.....	52

2.7.1 Çocuk kavramı	52
2.7.2 Korunmaya muhtaç çocuk kavramı	53
2.8 Çocuğun Hukukî Korunması.....	54
2.8.1 Çocukların korunmasına ilişkin taraf olunan ulusal ve uluslararası sözleşmeler	54
2.8.1.1 1924 Cenevre çocuk hakları bildirgesi	55
2.8.1.2 1959 Birleşmiş Milletler çocuk hakları bildirgesi	55
2.8.1.3 1963 Türk çocuk hakları bildirisi	55
2.8.1.4 1976 Birleşmiş Milletler medeni ve siyasi haklar sözleşmesi	55
2.8.1.5 1989 Çocuk haklarına dair Birleşmiş Milletler sözleşmesi	55
2.8.1.6 2001 Avrupa Birliği siber suçlar sözleşmesi (Budapeşte Sözleşmesi)	56
2.8.1.7 2011 Avrupa Konseyi çocukların cinsel suistimale ve cinsel istismara karşı korunmasına dair sözleşme (Lanzarote Sözleşmesi)	57
2.8.2 Çocukların korunmasına ilişkin Türk Ceza Kanunu maddeleri	57
2.8.2.1 5651 sayılı internet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkında kanun	58
2.8.2.2 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar madde 103'te çocukların cinsel istismarı suçuna ilişkin.....	58
2.8.2.3 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu genel ahlaka karşı suçlar madde 226'da müstehcenlik suçuna ilişkin.....	59
2.8.3 Çocukların korunmasına ilişkin diğer yasal düzenlemeler	60
2.9 Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemleri	63
2.9.1 Çocukların bir aile yanında bakımını sağlayan hizmet modelleri	64
2.9.2 Kurum bakımı sağlayan hizmet modelleri	64
2.9.2.1 Sevgi evi modeli	64
2.9.2.2 Çocuk evleri modeli.....	65
2.9.2.3 Eskişehir örneği.....	66
2.10 Medyanın Bireyi Eğitme İşlevi	68

2.11 Ekme Kuramı.....	70
2.12 Yapılan İlgili Araştırmalara Bakış	74
2.12.1 Ulusal çalışmalar.....	74
2.12.2 Uluslararası çalışmalar.....	81
3 YÖNTEM.....	88
3.1 Araştırma Modeli.....	88
3.2 Araştırma Grubu	89
3.3 Veri toplama Araçlarının Geliştirilmesi.....	93
3.3.1 Nitel veri toplama aracının geliştirilmesi.....	93
3.3.2 Nicel veri toplama aracının geliştirilmesi	93
3.4 Uygulama Süreci ve Verilerin Toplanması	96
3.5 Kullanılan Analizler.....	96
BULGULAR.....	101
4.1 Nitel Aşamada Elde Edilen Verilere Yönelik Bulgular	101
4.1.1 Görüşme verilerinin çözümlenmesi.....	101
4.1.1.3 Bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarına ilişkin farkındalık düzeyleri.....	110
4.1.1.4 Bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarı kavramına ilişkin görüşleri	113
4.1.2.5 Bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımlarına doğru müdahale edebilme noktasındaki gereksinimleri	115
4.1.1.6 Sosyal medyanın, medyanın bireyi eğitime işlevi bağlamında, devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin bilgi edinme sürecine etkileri.....	120
4.1.1.7 Bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarı farkındalığını sağlamaya yönelik medya çıktıları	122
4.1.2.1 Eğitim içeriğinin tasarlanması.....	125
4.1.2.2 Medya çıktılarının hazırlanması	127

4.2 Nicel Aşamada Elde Edilen Verilere Yönelik Bulgular	128
4.2.1 Nicel aşama: Eğitimin etkisini sınama	128
4.2.2 Katılımcıların ön-test ile son-test puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistiklerinin değerlendirilmesi	128
4.2.3 Kestirimsel istatistik testinin uygulanması	129
5 SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	131
5.1 Sonuç ve Tartışma.....	131
5.2 Öneriler	140
5.2.1 Uygulamaya yönelik öneriler	140
5.2.2 Gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik öneriler	143
KAYNAKÇA	147
EKLER	
ÖZ GEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

		<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1	Operasyonel Tanımlar.....	5
Tablo 3.1	Araştırmanın Katılımcıları.....	89
Tablo 3.2	Nitel Araştırma Katılımcılarına Yönelik Demografik Özellikler	89
Tablo 3.3	Görüşmelere Yönelik Bilgiler	90
Tablo 3.4	Nicel Araştırma Katılımcılarına Yönelik Demografik Bulgular.	91
Tablo 3.5	Elde Edilen İndekslere Göre Değerlendirmeler.....	95
Tablo 3.6	Pilot Çalışmadaki Veride Yer Alan Sorulara İlişkin Madde Analizi	95
Tablo 3.7	Araştırma Sorularına Karşılık Analiz Teknikleri.....	97
Tablo 3.8	Esas Çalışmadaki Ön Test Verisinde Yer Alan Sorulara İlişkin Madde Analizi.....	99
Tablo 3.9	Esas Çalışmadaki Son Test Verisinde Yer Alan Sorulara İlişkin Madde Analizi	100
Tablo 4.1	Nitel İçerik Analizi Neticesinde Elde Edilen Temalar, Kategoriler ve Kodlar.....	101
Tablo 4.2	Katılımcıların Ön-Test ile Son-Test Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	129
Tablo 4.3	Normallik Dağılımının Test Edilmesi.....	130
Tablo 4.4	Wilcoxon İşaretli Sıralar Testine İlişkin Bulgular.....	130

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 4.1 Farklılığa İlişkin Oluşturulan Görsel.....	131

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ARPANET	:	Advanced Research Projects Agency Network
BBS	:	Bulletin Board System
BİT	:	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
CSAM	:	Child Sexual Abuse Material
HTML	:	HyperText Markup Language
IWF	:	Internet Watch Foundation
ICAP	:	Internet Crimes Against Children
INHOPE	:	International Association of Internet Hotlines
KPSS	:	Kamu Personeli Seçme Sınavı
KVKK	:	Kişisel Verilerin Korunması Kanunu
NCMEC	:	National Center for Missing and Exploited Children
PCSL	:	Protect Children Suojellan Lapsia
SHÇEK	:	Sosyal Hizmetler Kanunu
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TMK	:	Türk Medeni Kanunu
TCP/IP	:	Transmission Control Protocol/Internet Protocol
UNESCO	:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNODC	:	United Nations Office on Drugs and Crime
URL	:	Uniform Resource Locator
VPN	:	Virtual Private Network
WWW	:	World Wide Web
WHO	:	World Health Organization
XR	:	eXtended Reality

1 GİRİŞ

İnternet zaman içerisinde, teknolojik gelişmeler ve kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda köklü değişimler yaşamıştır. Web 1.0'ın statik ve tek yönlü yapısından, Web 2.0'ın etkileşimli ve dinamik yapısına geçiş, bireylere içerik üretme, paylaşma ve etkileşimde bulunma imkânları sunmuştur. Bu geçiş süreci, "prosumer" kavramının ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu durum zaman içerisinde kullanıcıların kontrolsüz bir biçimde internet ortamına içerik yükleyebilmelerinin önünü açmıştır. Bu dönüşüm internetin dinamiklerini değiştirirken, dezenformasyonun yayılmasına, mahremiyetin ihlaline ve çeşitli dijital güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Bu hızlı dijital dönüşümün ışığında, teknolojinin hızla gelişmesi ve internetin yaygınlaşması, özellikle sosyal medyayı çocuklar için ciddi riskler barındıran bir alan haline getirmiştir.

Sosyal medya platformları, çocuk istismarının çevrim içi ortamda gerçekleşmesine olanak tanıyan en yaygın mecralardan biridir (Eren ve Erdem, 2020). Çevrim içi çocuk istismarı hem ulusal hem de uluslararası düzeyde artış göstermekte ve bu durum çocukların korunması konusunu daha da acil bir hale getirmektedir (Ali vd., 2023). UNICEF'in raporuna göre, dünya genelindeki internet kullanıcılarının üçte biri çocuklardan oluşmaktadır ve bu durum sosyal medya platformlarında çocuklara yönelik risklerin yarattığı tehlikenin boyutunu da ortaya koymaktadır. Çevrim içi çocuk istismarına karşı çocukları korumanın öncelikle ebeveynlerin görevi olması sebebiyle (Karaman ve Ayhan, 2021), özellikle devlet koruması altındaki çocuklar gibi ebeveyn korumasından mahrum grupların çevrim içi istismara karşı korunması ve farkındalıklarının artırılması büyük bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu noktada, devlet koruması altındaki çocukların bakımından sorumlu personelin sosyal medya kullanımı ve çocuk istismarı konusunda bilinçli olması, çocukların güvenli bir çevrim içi ortamda bulunmaları için kritik bir role sahiptir. Bu çalışmada, devlet koruması altındaki çocukların sosyal medyada maruz kalabilecekleri istismarın önlenmesi amacıyla, bakıcı personelin çevrim içi çocuk istismarı konusundaki mevcut bilgi düzeylerini belirlemek, bu doğrultuda çıkarımlarda bulunmak hedeflenmiş ve bakıcı personelin farkındalık düzeylerini artırmaya yönelik bir eğitim içeriği geliştirilmiştir. Bu eğitim içeriği, bakım personelinin çevrim içi istismar risklerini daha iyi tanıyabilmesi ve bu risklere karşı çocuğun kendi otokontrolünü sağlayana dek, ebeveynleri yerine bakım personeli tarafından korunmasının sağlanabilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Eğitimde, çocukların sosyal medya platformlarında karşılaşılabilecekleri tehlikeleri ve çevrim içi çocuk istismarını önleme yöntemlerini ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Eğitim içeriğinde, çocukların sosyal medya kullanımı sırasında karşılaşılabilecekleri potansiyel riskler, sosyal medyanın çocuk üzerindeki olumsuz etkileri, çevrim içi çocuk istismarı türleri ve istismarın çeşitli boyutları ve çevrim içi istimardan çocukları koruma yolları konuları yer almaktadır. Eğitim içeriği ayrıca, medyanın bireyi eğitime işlevi kapsamında, sosyal medya içerikleri aracılığıyla bakım personeli üzerinde yaratılan bu farkındalığı desteklemeyi ve yaymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen ön test ve son test sonucunda görülmüş olduğu üzere, bakım personelinin bilinç düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturan eğitim içeriklerinin, medyanın bireyi eğitime işlevi kapsamında ve sosyal medya içerikleri aracılığıyla, ülke genelindeki diğer bakıcı personellerin çevrim içi çocuk istismarına karşı farkındalık kazanmasına yardımcı olması olasıdır.

Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın problemi, amacı, önemi ve sınırlılıklarına yer verilmiştir. İkinci bölümde, alanyazın taramasına yer verilmiştir. Alanyazında Web 2.0 teknolojisi, çevrim içi ortamlar, sosyal medya, çevrim içi ortamların çocuklar üzerinde yarattığı tehdit ve tehlikeler, çocuk istismarı, çevrim içi çocuk istismarı, korunmaya muhtaç çocuk kavramı, çocuğun hukuken korunması, medyanın bireyi eğitime işlevi ile yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölüm araştırmanın yöntemini, nitel ve nicel verilerin toplanma aşamaları ile kullanılan analizleri içermektedir. Dördüncü bölümde araştırmanın bulgularına, beşinci bölümde ise araştırmanın sonuç, tartışma ve önerilerine yer verilmiştir.

1.1 Problem

Çocukların sosyal medyada maruz kaldığı çevrim içi istismar günümüzde giderek daha fazla tartışılan bir sorun haline gelmiştir. Sosyal medya platformlarının çocuklarla çevrim içi olarak tanışma ve onları istismar etme amacıyla kullanıldığı bir ortamda (O'Connell, 2003; Heirman, 2020; Kurtça, 2022), çocukları korumak için etkili stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Aile desteğinden ve ebeveyn bakımından yoksun dezavantajlı çocuklar bu tür risklere karşı daha savunmasızdır (Yazıcı, 2012). Bu bağlamda, çocukların güvenliğini sağlama görevi, onların bakımından sorumlu olan birincil bakıcı personellere düşmektedir. Ancak, bu personellerin çevrim içi çocuk istismarı konusundaki bilgi düzeylerinin yetersiz olması ihtimali, çocukların çevrim içi

ortamdaki risklere karşı daha korunmasız hale gelmesine neden olabilecektir. Araştırmanın problemi, devlet koruması altındaki çocukları sosyal medya platformlarında yer alan istismardan korumak için bakıcı personelin farkındalık düzeyinin medyanın bireyi eğitme işlevi bağlamında artırılması gereksinimidir. Bu doğrultuda, bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarı ile ilgili farkındalık düzeylerinin artırılması, çocukları bu risklerden koruma konusunda etkili bir adım olacaktır. Diğer yandan, çocuk istismarı toplumsal bir problemdir ve çocukları istismardan korumak toplumsal bir adımı gerektirmektedir. Medyanın bireyi eğitme işlevi bu bağlamda çevrim içi çocuk istismarına karşı çocukların korunması için atılması gereken doğru adımların ülke genelindeki tüm bakım personellerine uygulanmasını sağlayabilecek etkiyi yaratabilecek güce sahiptir.

1.2 Amaç

Özellikle son yıllarda alanyazında çevrim içi çocuk istismarı konusunda gerçekleştirilmiş çalışmaların bulunmasına rağmen, devlet koruması altındaki çocukların çevrim içi istismar risklerine karşı korunmalarına yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Aynı zamanda çevrim içi çocuk istismarına karşı çocukların korunması gerekliliği noktasında medyanın bireyi eğitme işlevini çözüm odağına alan çalışmalara da rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı, medyanın bireyi eğitme işlevi bağlamında bakıcı personelin çevrim içi çocuk istismarı farkındalık düzeylerinin artırılmasıdır. Bu doğrultuda, çalışma iki aşamada yürütülmüştür: Birinci aşamada, bakım personelinin sosyal medya kullanımı ve çevrim içi çocuk istismarı konusundaki görüş ve deneyimleri yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. İkinci aşamada ise, elde edilen bulgular doğrultusunda hazırlanan eğitim içeriği bakıcı personele aktarılmış ve farkındalıklarının artırılması hedeflenmiştir. Araştırma, çocukların çevrim içi ortamlardaki istismara karşı güvenliğini sağlayacak farkındalık düzeyine sahip bakıcı personelin yetiştirilmesine katkıda bulunmayı odağına almıştır.

Bu bağlamda, bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çocukların sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri nelerdir?
- Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımlarına müdahale etme noktasındaki stratejileri nelerdir?

- Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarına ilişkin farkındalık düzeyleri nasıldır?
- Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarı kavramına ilişkin görüşleri nelerdir?
- Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımına doğru müdahale edebilme noktasında gereksinimleri nelerdir?
- Sosyal medyanın, medyanın bireyi eğitime işlevi bağlamında, devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin üzerindeki etkileri nelerdir?
- Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarı farkındalığını sağlamaya yönelik doğru medya çıktıları nelerdir?
- Çevrim içi istismar farkındalık eğitimi alan katılımcıların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3 Önem

Sosyal medyada çocukların karşılaştığı çevrim içi istismar, günümüz dünyasında giderek artan bir tehdit oluşturmaktadır. Özellikle ebeveyn bakımından yoksun çocuklar istismara karşı daha korunmasız olabilmektedir ve etkili önlemler alınmadığı takdirde ciddi sonuçlarla karşı karşıya kalabilirler. Bu nedenle, bu çalışmanın önemi, devlet koruması altındaki çocukların sosyal medya kullanımında karşılaştıkları riskleri belirlemek, bakım personeli üzerinde bu risklere karşı farkındalık oluşturmak ve çocukları koruyacak stratejiler geliştirmekle ilgilidir. Bu çalışma, literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, çevrim içi çocuk istismarını önlemek amacıyla bakım personelinin eğitimine odaklanmaktadır. Eğitimin sonunda, sosyal medyanın, medyanın bireyi eğitime işlevi kapsamında çocukların güvenliğini artırmak amacıyla kullanıldığında, bireyleri çevrim içi çocuk istismarına karşı bilinçlendirebileceğini göstermiştir. Araştırmanın sonunda elde edilen bulgular, devlet koruması altındaki çocukların güvenliği için alınacak önlemlere ışık tutmakta ve çocuk istismarını önleme konusunda pratik çözüm önerileri sunmaktadır. Bu çalışma, çocukların güvenli sosyal medya kullanımını desteklemek ve onları çevrim içi istismardan korumak adına alanyazındaki boşluğu doldurmaya yönelik de önemli bir katkı sağlamaktadır.

1.4 Varsayımlar

Nicel ve nitel aşamalarda araştırma kapsamında katılımcıların gereksinimlerini doğru bir şekilde ifade ettikleri ve yarı-yapılandırılmış görüşme sorularını bu bağlamda yanıtladıkları varsayılmıştır. Bu yönüyle katılımcıların verdikleri beyanlar hususunda dürüst oldukları ve gerçek deneyimlerini yansıtacak şekilde araştırma esnasında veri sağladıkları değerlendirilmiştir.

1.5 Sınırlılıklar

Bilimsel çalışmaların belirli sınırlılıklar çerçevesinde yapıldığı unutulmamalıdır. Bu tez çalışması da birtakım sınırlılıklarla gerçekleştirilmiştir. Araştırma Eskişehir ilinde uygulanmış ve söz konusu ilde görevini icra eden sorumlu bakım personelinin gereksinimleri kapsamında bir eğitim içeriğiyle uygulama gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla farklı illerde ikamet eden sorumlu bakım personeli ile yapılacak araştırmalarda tespit edilen gereksinimler farklı olabilir.

Çalışmanın nitel ve nicel aşamasında olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi her ne kadar araştırmanın amacı doğrultusunda uygun katılımcılara ulaşmayı mümkün kılarsa da evren genellemesine imkân tanımamaktadır. Bu bağlamda araştırmanın nitel bulguları görüşme sorularıyla, nicel bulgular ise ulaşılan katılımcıların verisiyle sınırlıdır.

1.6 Tanımlar

Bu çalışmada kullanılan kavramların temsil ettiği anlamların ve tanımlamaların iyi bir şekilde anlaşılması, çalışmanın açıklayıcılığı ile bütünlüğü açısından önem taşımaktadır. Tablo 1.1’de söz konusu kavramların araştırmaya özgü olarak nasıl ele alındığı açıklanmıştır.

Tablo 1.1.

Operasyonel tanımlar

Kavram	Operasyonel Tanım
Medya çıktıları	Belirli bir konuya dair bilgi ve farkındalık oluşturmak amacıyla üretilen, sosyal medya postları, haber, video ve afişler gibi medya içerikleridir.
Çevrim içi ortamlar	Kullanıcıların internet üzerinden birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını sağlayan dijital platformlardır.
Sosyal medya	Kullanıcıların içerik paylaşmasına, etkileşim grupları kurmasına ve çevrim içi iletişimde bulunmasına olanak tanıyan internet bağlantılı platformlardır.

Tablo 1.1. (Devam)

Operasyonel tanımlar

Kavram	Operasyonel Tanım
Çevrim içi çocuk istismarı	İnternet ortamında çocukların duygusal, fiziksel, ekonomik veya cinsel yolla zarar görmesi durumudur.
Çevrim içi çocuk cinsel istismar materyali	Cinsel sömürü amacıyla üretilen, çevrim içi ortamda yayılan, çocuklara ait görüntülerdir.
Kendi kendine oluşturulan görüntüler	Çocuk veya gençlerin, dijital cihazlar aracılığıyla kendileri tarafından üretilen fotoğraf veya video görüntüleridir.
Korunmaya muhtaç çocuk	Fiziksel veya psikolojik olarak zarar görme riski taşıyan, bu nedenle özel koruma ve destek gereksinimi olan çocuktur.
Birincil bakım personeli	Çocukların temel bakım ve güvenliğinden sorumlu olan, çocuğa temas ederek onunla doğrudan ilgilenen profesyonel kişilerdir.

2 ALANYAZIN

Bu başlık altında, gerçekleştirilen literatür taramasına yer verilmiş ve ilgili başlıklarda literatüre ilişkin incelemeler paylaşılmıştır.

2.1 İnternetin Web 1.0 ve Web 2.0 Teknolojisi

İnternet, modern çağın en büyük teknolojik yeniliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. İnternetin gündelik hayata yayılmasıyla birlikte bireylerin ve toplumun bilgiye erişimi, iletişim biçimleri ve çalışma hayatı köklü bir şekilde değişmiştir. İnternetin bu devrim niteliğindeki rolü, uzun ve karmaşık bir gelişim sürecinin sonucudur.

İnternetin kökleri, 1960'lara dayanan bir dizi teknolojik ve bilimsel ilerlemenin birleşimidir. Başlangıçta askeri ve akademik amaçlarla geliştirilen bu ağ, zamanla tüm dünyayı kapsayan bir bilgi paylaşım ve iletişim ağına dönüşmüştür. İnternetin ortaya çıkışı, soğuk savaş döneminde Amerikan hükümetinin askeri iletişim ağlarını daha güvenilir hale getirme çabalarına dayanmaktadır. 1969 yılında, ARPANET adı verilen ilk ağ, bilgisayarların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayan bir protokol geliştirmiştir. ARPANET, bu yeni teknolojinin potansiyelini göstermiş ve benzer projelerin hayata geçirilmesine öncülük etmiştir (Başaran, 2006). 1970 ve 1980'i yıllarda, çeşitli ağların birbirine bağlanması ve iletişim standartlarının geliştirilmesiyle internetin temelleri atılmıştır. Bu dönemde, TCP/IP gibi temel protokoller geliştirilmiş ve 1980'lerin ortasında bu protokoller, çeşitli ağların birbirleriyle sorunsuz bir şekilde iletişim kurmasını sağlamıştır (Saka, 2017).

1990'ı yıllar itibarıyla gelişen süreçte “www” icadı ve ilk web tarayıcılarının ortaya çıkması, internetin geniş bir kitleye hitap etmesini sağlamış ve internetin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesinde büyük rol oynamıştır. İnternet, iletişimi, bilgi paylaşımını ve iş uygulamalarını devrim niteliğinde değiştirerek küresel bir ağa dönüşmüştür. İnternetin hiyerarşik olmayan mimarisi ve etkileşimi, kırsal alanlar da dahil olmak üzere insanlığın gelişimi için benzeri görülmemiş fırsatlar sunmuştur (Keleş, 2018). İnternetin ekonomik kalkınma üzerindeki etkileri pazar büyümesini artırmak, yeniliği teşvik etmek ve iş verimliliğini iyileştirmek gibi çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. E-ticaretin gelişmesi, işletmelerin erişimlerini genişletmelerine ve operasyonlarını düzene koymalarına olanak tanımıştır. Ayrıca, internet finansı ortaya çıkarak finansal hizmetler ve ödeme yöntemleri için yeni fırsatlar sunmuştur (Saka, 2019). Ekonomik etkilerinin ötesinde, internet sosyal dinamikleri ve kültürel

uygulamaları da derinden etkilemiştir. İnternetin sosyal dinamiklere etkisi, toplumların etkileşim ve iletişim yöntemlerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. İnternet, coğrafi sınırları ortadan kaldırarak bireylerin ve toplulukların küresel ölçekte bağlantı kurmasına olanak tanımış, bu sayede sosyal ilişkileri yeniden şekillendirmiştir. E-posta, anlık mesajlaşma ve video konferans gibi araçlar, insanların sürekli ve hızlı bir şekilde iletişim kurmasını sağlamış; bireylerin birbirleriyle olan bağlarını güçlendirmiştir. İnternet bağlantılı bu dijital iletişim araçları, sosyal ağları genişletmiş ve bireylerin dünya genelindeki diğer insanlarla bilgi ve deneyim paylaşmasına olanak tanımıştır. Kültürel bağlamda internet, kültürel ifadelerin ve yaratıcı içeriklerin paylaşımını ve yayılmasını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Bloglar, kişisel web siteleri ve çevrim içi topluluklar, sanatçıların, yazarların ve diğer içerik üreticilerinin geniş kitlelere ulaşmasına olanak tanımıştır. Bu platformlar, farklı kültürlerin ve geleneklerin daha görünür hale gelmesine ve kültürel çeşitliliğin kutlanmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, çevrim içi tartışma forumları ve bilgi paylaşım platformları, bireylerin benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla bağlantı kurmasını sağlayarak, kültürel bağları güçlendirmiş ve ortak paydalar oluşturmuştur (Ege, 2017).

Sonuç olarak internetin ortaya çıkışı; bireylerin iletişimini, iş uygulamalarını ve toplumsal küresel etkileşimleri yeniden şekillendiren dönüştürücü bir güç olmuştur. Akademik ve askeri araştırmalardaki kökenlerinden, milyarlarca kişiyi birbirine bağlayan küresel bir ağa dönüşen mevcut durumuna kadar internetin gelişimi; teknolojik, ekonomik ve sosyal faktörlerin karmaşık bir etkileşimi tarafından şekillendirilmiştir. İnternetin evrimini ve etkisini anlamak, giderek daha fazla birbirine bağlanan yeni dünya düzenini anlamlandırabilmek için de oldukça önemli görülmektedir.

2.1.1 İnternetin devrimi: Web 2.0 teknolojisine geçiş

İnternet, teknolojik ilerlemeler ve kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda önemli değişiklikler geçirmiştir. İnternetin ilk aşaması olan ve başlangıç dönemini temsil eden Web 1.0 genellikle "okunur" web olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde internet, kullanıcıların sadece bilgi tüketimiyle sınırlı olduğu bir yapıya sahipti. Web 1.0'da, web siteleri genellikle statik içerik sunmakta ve kullanıcılar bu içerikleri yalnızca görüntüleyip okuyabilmekteydi. Web 1.0 kullanıcılarının içerik oluşturma veya paylaşma imkânları ise oldukça kısıtlıydı. Bu dönemde, web siteleri çoğunlukla bilgi sunma amacıyla şirketler veya kuruluşlar tarafından oluşturulmaktaydı. Tek yönlü iletişim ve HTML tabanlı statik

web sayfaları, Web 1.0'ın temel özelliklerindendi. Kullanıcıların geri bildirimde bulunma veya etkileşime geçme olanakları sınırlıydı ve internetin dinamik ve etkileşimli bir yapıya dönüşmesi, Web 1.0'ın temel amaçlarının ötesine geçilmesini gerektirmekteydi (Boran, 2016).

Web 1.0'ın statik ve tek yönlü yapısından, Web 2.0'ın etkileşimli ve dinamik yapısına geçiş, internetin doğasını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu geçiş süreci internetin kendi içerisindeki devrimi olarak adlandırılmaktadır. Web 2.0, kullanıcı merkezli ve yüksek etkileşimli bir "oku-yaz" web ağı olarak tanımlanmaktadır (İbrahim, 2021). Bu dönem, kullanıcılara sadece bilgi tüketiminden ziyade içerik oluşturma, paylaşma ve etkileşimde bulunma fırsatları sunduğu bir yapıyı ifade etmektedir. Web 2.0 uygulamalarıyla ilişkilendirilen en önemli araçlar arasında sosyal medya platformları, bloglar, vikiler ve içerik paylaşım siteleri yer almaktadır. Bu araçlar Web 2.0 teknolojisinin kritik bileşenleri olarak tanımlanmaktadır (Zakaria, 2023). Web 2.0'ın temel prensipleri, bilgi paylaşımını ve işbirliğini vurgulayan bir yapıyı desteklerken; yaratıcı yenilikler ve yeni iş modellerinin gelişimini de teşvik etmektedir (Chan vd., 2019).

Web 2.0 teknolojisi bireylerin ve toplulukların daha güçlü bağlantılar kurmasını sağlamıştır. Web 2.0 teknolojisinin çıktılarında biri olan sosyal ağlar, kullanıcıların ilgi alanlarına göre gruplar oluşturarak bilgi ve deneyimlerini paylaşımlarına olanak tanımıştır. Bu platformlar, kullanıcıların benzer düşüncelere sahip insanlarla iletişim kurmasını, işbirliği yapmasını ve ortak projeler geliştirmesini kolaylaştırmıştır. Web 2.0 teknolojisi ekonomik alanda da büyük yenilikler ve fırsatlar yaratmıştır. Bu teknolojiler, girişimcilerin ve küçük işletmelerin küresel pazarlara erişimini kolaylaştırmış, e-ticaretin hızlı bir şekilde büyümesine zemin hazırlamıştır. Sosyal medya platformları, işletmelerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak pazarlama stratejilerini dönüştürmüştür. Web 2.0, tüketicilerin ürün ve hizmetler hakkında geri bildirimde bulunmasını mümkün kılarak, müşteri memnuniyetini ve sadakatini artırmaya yönelik önemli araçlar sunmuş, kullanıcıların çevrim içi alışveriş ve hizmet taleplerini karşılayarak, işletmelerin operasyonel verimliliklerini artırmalarına yardımcı olmuştur (Furtana ve Özkazanç, 2023). Web 2.0 teknolojisi, eğitim ve sağlık gibi çeşitli alanlarda da önemli etkiler yaratmıştır. Eğitim alanında, bulut bilişim ve Web 2.0 uygulamaları, daha etkileşimli ve paylaşımcı bir ortamın oluşmasına yardımcı olmuş, eğitimcilerin öğrenme süreçlerini daha etkili hale getirmelerine olanak sağlamıştır (Fasihuddin vd., 2012). Sağlık

sektöründe ise, Web 2.0 uygulamaları kronik hastalıklarla ilgili bilgi paylaşımını ve destek ağlarının oluşturulmasını kolaylaştırmış, hastaların yaşam standartlarını iyileştirmiştir (Pulman, 2009). Bu sayede, kullanıcılar kendi deneyimlerini ve bilgi birikimlerini geniş bir kitleyle paylaşma fırsatı bulmuş, sosyal sermaye ve güven ağlarını geliştirme imkânına sahip olmuştur. Web 2.0 teknolojisiyle birlikte birçok alanda bilgi paylaşımı ve işbirliği artmış, internet deneyimi çok daha zengin ve etkileşimli bir hale gelmiştir.

2.1.2 Üreten tüketici (prosumer) kavramının ortaya çıkışı

İnternet ve dijital medya platformlarının gelişimi, "prosumer" (üreten tüketici) kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Web 2.0 teknolojilerinin yükselişi, kullanıcıların yalnızca içerik tüketicisi değil, aynı zamanda içerik üreticisi ve paylaşımcısı olmalarını sağlamıştır (Uyanık, 2023). Alvin Toffler tarafından 1980'lerde tanımlanan prosumer kavramı, üretici ve tüketici rollerinin giderek birbirine karıştığı bir dönemi ifade etmektedir. Toffler, bireylerin gelecekte sadece tüketici değil, aynı zamanda üretici olarak da rol alacaklarını öngörmüştür. Bu öngörü, bilgisayarlar, internet ve sosyal medyanın gelişimiyle doğrulanmış ve prosumer kavramı geniş bir kabul görmüştür (Carlik ve Terzi, 2021).

Dijital medya platformlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, kullanıcılar yalnızca içerik tüketmekle kalmayıp, aynı zamanda içerik üretme ve paylaşma konusunda da aktif roller üstlenmiştir. Özellikle video paylaşım platformları gibi alanlarda, kullanıcılar kendi içeriklerini geniş kitlelere ulaştırabilme fırsatına sahip olmuş, bu durum prosumer kavramının günlük yaşamda yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Bu değişim, geleneksel ticari ve üretici rollerinin belirsizleştiği ve kullanıcıların her iki rolü de üstlendiği bir dönemi işaret etmektedir (Durmuş, 2022). Web 2.0'ın etkileşimli yapısı, sosyal medya platformları, bloglar ve video paylaşım siteleri gibi dijital mecralarda kendini göstermektedir. Kullanıcılar, bu platformlarda içerik oluşturarak ve paylaşarak, geniş kitlelerle etkileşime girmekte ve dijital dünyada daha aktif rol oynamaktadır. Bu dönüşüm internetin dinamiklerini değiştirerek, kullanıcıların üretim ve tüketim arasındaki sınırlarını ortadan kaldırmış ve sosyal etkileşimi artırmıştır. Bu durum iş dünyasında daha etkileşimli ve kullanıcı odaklı stratejilere yol açmış, teknoloji ilerledikçe prosumer kavramının kapsamı genişlemiş ve böylelikle hem ekonomik hem de toplumsal alanlarda önemli etkilere neden olmuştur (Özkahveci ve Civek, 2022).

Bireylerin üretici ve tüketici rollerindeki değişimler toplumsal yapılar üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Üreten tüketicilerin artmasıyla birlikte internete yüklenen içerik miktarının hızla artması, yanlış bilgi ve dezenformasyonun yayılmasına neden olmuştur. Herkesin içerik üretebilmesi, bilgi doğruluğunun ve güvenilirliğinin sorgulanmasını zorlaştırmıştır. Yanlış bilgi, özellikle sağlık, politika ve bilim gibi kritik alanlarda ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Bu durum, bilgi kirliliğine ve yanlış yönlendirmelere neden olarak toplumsal güveni zedelemektedir (Derdiyok vd., 2020). Prosumer kavramı, dijital bölünmeyi artırarak eşitsizlikleri de derinleştirebilmektedir. Dijital araçlara ve kaynaklara erişimi olmayan bireyler, içerik üretme ve paylaşma fırsatlarından mahrum kalabilmektedir. Bu durum, dijital uçurumun genişlemesine ve bilgiye erişim konusunda adaletsizliklerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Prosumer kavramının bir diğer olumsuz yanı ise, kullanıcıların kişisel verilerinin ve mahremiyetlerinin tehlikeye girmesidir. İçerik üretimi ve paylaşımı sırasında, bireyler farkında olmadan kişisel bilgilerini ifşa edebilmekte ve bu bilgiler kötü niyetli kişiler tarafından kullanılabilir. Özellikle sosyal medya platformlarında paylaşılan kişisel veriler, reklamcılar ve üçüncü taraf şirketler tarafından izlenerek, hedefli reklam kampanyalarında kullanılabilir. Bu durum, bireylerin mahremiyet haklarının ihlal edilmesine ve dijital güvenliğin tehlikeye girmesine neden olabilmektedir. Prosumer kavramının yaygınlaşması, içerik kalitesinin düşmesine ve emek sömürsüne yol açabilmektedir. Profesyonel içerik üreticilerinin yanı sıra amatör içerik üreticilerinin de devreye girmesi, içerik pazarında rekabeti artırarak kalitenin düşmesine neden olabilmektedir (Gedik ve Pirol, 2022).

Prosumer kavramı internet ve dijital medya dünyasında birçok olumlu etkiye sahip olsa da, beraberinde getirdiği olumsuz yanlar da göz ardı edilmemelidir. Yanlış bilgi yayılımı, dijital bölünme, mahremiyetin tehlikeye girmesi ve emek sömürsü gibi olumsuz etkiler, prosumer kavramının dikkatle ele alınması gereken yanlarıdır (Çalgüner Kılınç ve Avşar, 2023). Bu sorunların üstesinden gelmek için, dijital okuryazarlığın artırılması, bilgi doğrulama mekanizmalarının geliştirilmesi ve kullanıcıların haklarının korunması önemli noktalar olarak görülmektedir.

2.2 Çevrim İçi Ortamlar: Sosyal Medya

Sosyal medya, 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan ve 21. yüzyıla damgasını vuran, bireyler ve toplumlar arası iletişimi kökten değiştiren bir teknolojik olgudur. Kökenleri, 1970'li yıllarda, sınırlı kullanıcı grupları tarafından bilgi paylaşımında kullanılan BBS gibi platformlara kadar uzanmaktadır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise AOL ve CompuServe gibi öncü internet servis sağlayıcıları, e-posta, haber grupları ve anlık mesajlaşma gibi iletişim araçlarını geniş kitlelere sunarak dijital iletişimin temellerini atmıştır (Taş, 2015). 1990'lar, internetin yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal medyanın ilk filizlerinin atıldığı dönem olarak değerlendirilmektedir. GeoCities gibi platformlar, kullanıcıların kişisel web sayfaları oluşturarak çevrim içi kimliklerini inşa etmelerine olanak sağlamıştır. SixDegrees ise kurulan ilk sosyal ağ olarak kabul edilerek, kullanıcıların birbirleriyle bağlantı kurmasına imkân tanıyan bir modeli sunmuştur. Bu dönemde, web sadece bilgiye erişmek için değil, aynı zamanda sosyal etkileşimler için de kullanılmaya başlanmıştır (Çile, 2012). 2000'li yıllar, sosyal medyanın modern anlamda şekillendiği dönem olarak kabul edilmektedir. Facebook, YouTube, LinkedIn ve Twitter gibi platformlar, kullanıcıların sosyal hayatlarının merkezine yerleşerek dijital iletişimi kökten değiştirmiştir. Özellikle Facebook, üniversite öğrencileri arasında başlayan popülerliğiyle kısa sürede tüm dünyaya yayılarak sosyal medyanın en büyük oyuncusu haline gelmiştir. Bu dönemde, sosyal medya sadece arkadaşlarla iletişim kurmak için değil, aynı zamanda haberleri takip etmek, ilgi alanlarını paylaşmak ve hatta iş bulmak için de kullanılmaya başlanmıştır (Çalışkan ve Mencik, 2015).

Sosyal medya, kullanıcıların çevrim içi platformlar aracılığıyla etkileşimde bulunabildiği ve içerik paylaşabildiği dijital iletişim araçları olarak tanımlanabilmektedir. Bu platformlar, fikir alışverişini, bilgi paylaşımını ve topluluklar oluşturulmasını sağlamakta; kullanıcıların yalnızca içerik tüketicisi değil, aynı zamanda içerik üreticisi olmalarını da mümkün kılmaktadır (Uyanık, 2023). Web 2.0 teknolojilerinin yükselişi, bu dönüşümün temel dinamiğini oluşturmuş ve dijital dünyada daha etkili ve aktif bir kullanıcı kitlesinin ortaya çıkmasına (prosumer) katkıda bulunmuştur. Sosyal medyanın etkisi, iletişim formatlarını ve toplumsal etkileşimi derinden etkilemiştir. Artık haberler anında paylaşılabılır, geniş kitlelere ulaştırılabilir ve topluluklar oluşturulabilir hale gelmiştir. Sosyal medya platformları, iletişimin demokratikleşmesini sağlayarak küresel ölçekte iletişimi hızlandırmış, farklı bölgeler ve kültürler arasındaki mesafeleri aşarak

ortak ilgi alanlarına sahip insanları bir araya getirmiştir. Bu süreç, bireyler arasındaki iletişimi ve bilgi paylaşımını dönüştürmüş, dijital iletişim ve teknolojinin evrimiyle paralel bir gelişim göstermiştir (Taşdelen, 2020). Sosyal medya, kullanıcıların sanal topluluklar ve ağlarda bilgi, fikir ve içerik oluşturmaya ve paylaşmasına olanak tanımaktadır (Högberg, 2018). Sosyal medya zaman içerisinde günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelerek sosyal ilişkileri, kariyer gelişimini ve toplumun çeşitli yönlerini etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir (Sunkad, 2023). Sosyal medyayı öne çıkan yanı iletişimi, bilgi paylaşımını ve topluluk oluşturmaya kolaylaştırma becerisinde yatmaktadır. Bu durum, çevrim içi toplulukların daha dinamik ve etkileşimli olmasını sağlamaktadır.

2010'lu yıllarda mobil teknolojilerin hızla gelişmesi, sosyal medyanın kullanım alışkanlıklarını kökten değiştirmiştir. Akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla birlikte Instagram ve Snapchat gibi görsel odaklı platformlar kısa ve etkileyici görsel içerikleri sayesinde, genç kullanıcıların ilgisini çekmeyi başarmıştır. Ayrıca, mobil cihazların her an her yerde internete erişim imkânı sunmasıyla birlikte sosyal medya, bireylerin gündelik hayatlarının dahi ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Bostancı, 2019). 2016 yılında piyasaya sürülen bir sosyal medya platformu olan TikTok, kısa video içerikleriyle sosyal medyada yeni bir trend başlatmıştır. Milyonlarca kullanıcı, yaratıcı ve eğlenceli videolarıyla dikkat çekerek platformu kısa sürede dünya çapında bir fenomene dönüştürmüştür. TikTok zaman içerisinde, sadece eğlence amaçlı değil, aynı zamanda yeni yeteneklerin keşfedilmesi ve markaların hedef kitleye ulaşması için de kullanılmaya başlanmıştır (Bahçecioğlu, 2023). İşletmeler için sosyal medya, müşteri etkileşimini artırma, marka bilinirliği oluşturma ve pazarlama stratejilerini yönlendirme konusunda güçlü bir araç haline gelmiştir (Idota vd., 2017). Sosyal medya kullanıcılarına ayrıca, gerçek zamanlı bilgi sağlama, iletişimi kolaylaştırma ve kriz yönetimine katkıda bulunma gibi avantajlar sunmuştur (Marbouti ve Maurer, 2016). Sosyal medyanın iş dünyasında ve kriz yönetimindeki etkinliği, dünya çapında kabul görmüş ve bu durum, sosyal medya platformlarının etkisini giderek artırmıştır. Sosyal medyanın, bilgi ve haberlerin hızla yayılmasını sağlama, sosyal hareketlerin ve kültürel trendlerin yayılmasında kritik bir rol oynama gibi geniş kapsamlı etkileri bulunmaktadır (Zafer ve Vardarlier, 2019). Sosyal medya, modern iletişim ve toplumsal yapı üzerinde derin etkiler yaratmış bir fenomen olarak hem fırsatlar hem de zorluklar sunan bir dijital ortamı temsil etmektedir (Kim ve Ko, 2012). Sosyal medyanın dinamikleriyle etkilerini anlamak ve sosyal medya

okuryazarı olmak, günümüz toplumunun dijitalleşme sürecindeki önemli adımlardan biri olarak kabul görmektedir. Günümüzde sosyal medya, yapay zeka, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik gibi teknolojilerle entegre olarak sürekli gelişim göstermektedir. Bu teknolojiler sayesinde kullanıcılar, daha kişiselleştirilmiş ve etkileşimli bir deneyim yaşayabilmektedir. Yapay zeka algoritmaları sayesinde kullanıcıların ilgi alanlarına uygun içerikler önerilmekte ve artırılmış gerçeklik uygulamalarıyla sanal dünyalarla gerçek dünya bir araya getirilmektedir. Ancak, sosyal medyanın bu kadar yaygınlaşmasıyla birlikte sorunların ortaya çıkması da kaçınılmaz olmuştur (Güngör, 2023).

Sosyal medya platformlarının yanlış kullanımının, sahte bilginin yayılması, gizlilik endişeleri, siber zorbalık ve bağımlılık gibi riskler de beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu nedenle, sosyal medyanın toplumsal ve bireysel düzeydeki etkilerini anlamak, bu etkileri yönetmek; sosyal medyanın bireye ve topluma sunduğu olanaklardan yararlanıp sosyal medyanın zararlarına karşı korunabilmek için sosyal medya okuryazarı olmak gerekmektedir (Utma, 2019). Dijital dünya toplumlarının karşı karşıya olduğu en önemli meselelerden biri budur.

2.2.1 Sosyal medyanın bireye ve topluma sunduğu olanaklar

Sosyal medya, fiziki mekân kavramını ortadan kaldırarak, bireylerin coğrafi olarak uzak mesafelerdeki kişilerle kolayca iletişim kurabilmelerine imkân tanımaktadır (Avcı, 2016). Bu özellik, bireylerin olumlu kişilerarası iletişimini desteklemekte ve sosyal bağlantılar kurmalarını kolaylaştırmaktadır. Sosyal medya görece düşük maliyetli olmasının yanı sıra, aracısız ve kesintisiz bir iletişim sağlama yeteneğiyle dikkati çekmektedir (Ünal vd., 2017). Sosyal medya platformları, kullanıcıların çevrim içi ortamda etkileşimde bulunmalarını ve bilgi paylaşımlarını sağlamaktadır. Sosyal medya sunduğu bilgiye ulaşma hızı sayesinde bireyler, dünya genelindeki gelişmeleri saniyeler içinde öğrenebilmekte ve edindikleri bilgileri aynı hızla başkalarıyla paylaşabilmektedir (Tuncer, 2015). Yüz yüze iletişimde zorlanan bireyler, sosyal medya platformları sayesinde arkadaş edinme ve ortak zevklere sahip kişilerle bir araya gelme fırsatı bulmaktadır. Farklı kültürleri tanıma fırsatı sunan sosyal medya, kültürel değişim ve anlayışın artırılmasını sağlamakta; kültürel paylaşım ve etkileşimler aracılığıyla topluluklar arasında köprüler kurmaktadır (Güçdemir, 2012).

Sosyal medya aracılığıyla bireyler kendilerini özgür bir şekilde ifade edebilmekte ve seslerini geniş kitlelere duyurabilmektedir. Sosyal medya, gönüllü çalışmalar ve sosyal sorumluluk projelerine farkındalık yaratmakta, kullanıcılar bu tür etkinliklere katılma veya destekleme konusunda bilgilendirilebilmekte ve motive edilebilmektedir. Sosyal medya, toplumsal sorunlar ve eğitim konularında bilinçlenme sağlamaktadır. Farklı konularda bilgi edinme ve toplumsal sorunlar hakkında eğitim alma fırsatları sunmaktadır (Taşdelen, 2020). Sosyal ağlar sunduğu sosyal sorumluluk projeleri ve dayanışma fırsatlarıyla, kriz anlarında, doğal afetler ve küresel hastalıklarla mücadelede etkin bir kriz yönetimi aracı olarak fayda sağlayabilmektedir. Doğal afetler veya acil durumlar sırasında sosyal medya, bilgi yayma ve koordinasyon sağlama konusunda hızlı yanıt verme aracı olarak işlev görmektedir (Koluman vd., 2024). Sosyal medya, toplumsal adalet, eşitlik ve çevre koruma gibi konularda topluluklar oluşturarak harekete geçirebilmekte ve sosyal hareketlerin desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Şahinsoy, 2017). Eğitsel amaçlarla kullanıldığında sosyal medya, öğrencilere ve öğretmenlere hızlı bilgi erişimi sağlamakta, öğretim yöntemlerini çeşitlendirmekte, öğrenme süreçlerini daha etkileşimli hale getirmektedir. Çocuk ve gençlerin bilgiyi eğlenerek öğrenmelerine olanak tanımakta ve eğitim ile eğlenceyi birleştirme açısından verimli bir alan sunmaktadır (Öztürk ve Talas, 2015). Sosyal medya, kişisel gelişim ve eğitim kaynaklarına erişim sağlamaktadır. Online kurslar ve eğitim materyalleriyle bireylere kendini geliştirme fırsatları sunmaktadır. Sosyal medya araçları, ekiplerin işbirliği yapmasını ve projeleri yönetmesini kolaylaştırmakta, etkin iletişim ve koordinasyon sağlamaktadır (Konuk ve Güntaş, 2019).

Sosyal medya, toplumu bilgilendirmenin yanı sıra eğlendirme avantajını da içerisinde barındırmaktadır. Sosyal medya, kişisel ilgi alanları ve hobilerle ilgili topluluklar bulmayı ve bu konularda bilgi paylaşımında bulunmayı sağlamaktadır. Bireylerin ortak ilgi alanlarını paylaşan kişilerle bağlantı kurmasına yardımcı olmaktadır. Sosyal medya her sektörden kurumların haber, kampanya ve yeniliklerini ücretsiz olarak kitlelere ulaştırmasına olanak tanımakta; şirketler, personellerini sosyal medya aracılığıyla bilgilendirme ve eğitimler verme fırsatına sahip olmaktadır (Tuğlu, 2017). Sosyal medya, bireylere pek çok iş imkânı sunmakta; platformlar üzerinden sahip oldukları bilgi, beceri ve yetkinlikleri sergileyerek maddi kazanç elde etme imkânı sağlamaktadır. Sosyal medya, profesyonellerin iş ağı oluşturmaya ve kariyer fırsatlarını keşfetmesine olanak tanımaktadır (Tanrıverdi ve Sağır, 2014). Çevrim içi alışverişte, sosyal medya,

kullanıcıların ürünleri keşfetmelerini, değerlendirmelerini ve satın almalarını kolaylaştırmakta, markaların hedef kitlelerine doğrudan ulaşmalarını ve etkili reklam kampanyaları yürütmelerini sağlamaktadır (Cevher, 2020). Bu alanlardaki sosyal medya kullanımı, bilgi erişimini hızlandırmakta, etkileşimleri artırmakta ve ticaret deneyimlerini kişiselleştirmektedir. Sosyal medyanın etkileşimli doğası, kuruluşlar ve hedef kitleler arasında güçlü ilişkiler kurmakta ve halkla ilişkiler çabalarını geliştirmektedir (Gümüş, 2018). İşletmeler, müşteri etkileşimini artırma ve marka bilinirliğini güçlendirme konusunda bu platformlardan yararlanmaktadır. Sosyal medya, tüketici davranışları ve marka algısı üzerinde olumlu etki sağlamakta, karar alma süreçlerini şekillendirmekte, kullanıcı geri bildirimleri ise ürün geliştirme ve kalite artırma konusunda önemli bir kaynak oluşturmaktadır (Bektaş ve Durmuşoğlu, 2019).

2.2.2 Sosyal medyanın bireye ve topluma yönelik olumsuz etkileri

Sosyal medya, günümüz yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olsa da, bilinçsiz kullanımı birey ve toplum üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratmaktadır. Sosyal medya platformları, yanıltıcı veya yanlış bilgilerin hızla yayılmasına neden olabilmekte, bu da kamuoyunda kafa karışıklığı ve yanlış inançlara yol açabilmektedir. Ayrıca, bilgi kirliliği, kullanıcıların doğru bilgiye erişimini zorlaştırabilmektedir (Topf ve Williams, 2021). Aşırı sosyal medya kullanımı, bireyleri gerçek hayattan kopararak yalnızlık duygusuna ve sosyal izolasyona yol açabilmekte, bu durum depresyon, anksiyete ve düşük öz saygı gibi psikolojik sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir (Beyens vd., 2020). Sürekli biçimde diğer bireylerin sosyal medya platformlarında sergiledikleri mükemmel görünen hayatlarını takip etmek, bireylerde yetersizlik hissi ve kıyaslama yapma eğilimini artırabilmektedir (Young ve Oza, 2021).

Siber zorbalık, sosyal medyanın barındırdığı en büyük sorunlardan biri olup bireylerin psikolojik sağlığını ciddi şekilde etkilemektedir. Siber mağdurlar travma, kaygı, depresyon, anksiyete, intihar düşünceleri, okuldan ve sosyal hayattan uzaklaşma gibi ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedir (Colasante, 2024). Sosyal medya bağımlılığı, bireylerin yaşamlarının diğer alanlarını ihmal etmelerine; dikkat eksikliği, uyku bozuklukları ve öğrenme güçlükleri gibi sorunlar yaşamalarına ve riskli aktiviteler gibi davranışlara yönlendirilmelerine neden olabilmektedir (Angwaomaodoko, 2024). Sosyal medya, kişisel sınırların belirsizleşmesine neden olabilmekte, bireyler özel hayatlarını daha geniş bir kitleye açarak gizliliklerini riske atabilmektedir. Sosyal medya üzerinden

paylaşılan görseller, fotoğraf ve video düzenleme yazılımlarıyla manipüle edilerek gerçek dışı algılara neden olabilmektedir (Alzahrani ve Alanzi, 2019). Sosyal medya kullanımı, kişisel bilgilerin gizlilik ihlallerine ve kötü niyetli kişiler tarafından ele geçirilmesine yol açabilmekte ve sosyal medya üzerinden yapılan dolandırıcılık ve kandırma faaliyetleri kullanıcıları hedef alabilmektedir (Doh, 2023). Ayrıca sosyal medya algoritmaları, bireylerin ilgi alanlarına göre kişiselleştirilmiş içerikler sunarak, bilgiye erişimde filtreleme yapmakta ve farklı görüşlere maruz kalmayı engelleyerek, bilgi kirliliğine ve düşünce çeşitliliğinin azalmasına neden olmakta; bireylerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimini ise olumsuz etkilemektedir (Dijkstra, 2018).

Sonuç olarak bu ve buna benzer nedenlerle sosyal medyanın olumsuz etkilerini en aza indirmek için bireysel ve toplumsal bağlamda, devletin ve kurumlarının da desteğiyle çeşitli önlemler alınması gerekmektedir.

2.3 Çevrim İçi Ortamların Çocuklar Üzerinde Yaratdığı Tehlikeler

İnternet, dijital okuryazarlık becerilerine hakim bireyler tarafından doğru ve amacına uygun bir şekilde kullanıldığında; bilgiye ulaşma hızı, fiziki mekânsızlık ve zamansızlık kavramlarının ortaya çıkışı (Tuncer, 2015), iletişim imkanlarını artırması, eğlendirme işlevi (Akdağ ve Cıngı, 2012), küreselleşme ile ortak yeni bir kültürün ortaya çıkması, geniş insan topluluklarına ulaşabilme imkânı, kriz anlarında internet teknolojisinin ve sosyal medya platformlarının doğru kullanımı ile mağdur kitlelere fayda sağlanabilmesi (Şahinsoy, 2017), dijital vatandaşlık uygulamaları ile sağlanan kolaylıklar, farklı iş kollarının ve imkânlarının ortaya çıkması, çevrim içi satış ve çevrim içi alışveriş olanağı (Şeker, 2020), pedagojik kullanım ile eğitim ve öğretime katkıları (Konuk ve Güntaş, 2017), yeni medya teknolojileri ile bireylerin her an her yerde çevrim içi birer medya aracı olarak yer alabilmeleri (Kırık, 2017), her sektörden kurumun duyurularını ve eğitim içeriklerini çalışanlarına ve kitlelere ücretsiz biçimde ulaştırmasına imkân sağlaması, bulut teknolojilerinin sunduğu yüksek depolama imkanlarıyla (Çelik, 2021) hem bireye hem de topluma yönelik önemli faydalar sağlamaktadır. Ancak internet içerisinde çeşitli tehlikeleri de barındırmaktadır. Dijital ortamların yanlış ve bilinçsiz kullanımı bireylerde çeşitli psikolojik, sosyal ve fiziksel problemlere yol açabilmektedir. Bu problemler çocukların üzerinde ise çok daha ciddi boyutlarda kendini gösterebilmektedir (Oates vd., 1998).

2.3.1 Fiziksel problemler ve sağlık problemleri

Bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi internet bağlantılı dijital araçların uzun süre kullanımı sonucu çocuklarda çeşitli eklem rahatsızlıkları ortaya çıkabilmektedir. Dijital cihazların yetişkinlerin fiziksel özellikleri göz önünde bulundurularak tasarlanmış olması, çocukların kas ve iskelet sistemleri üzerinde olumsuz etkilerin görülmesine ve postür bozukluklarına yol açabilmektedir (Oates vd., 1998). Dijital cihazların erken çocukluk dönemlerinden itibaren uzun süre kullanımı zaman içerisinde bireylerde kemik ve kas ağrıları, boyun düzleşmesi ve fitığı, geçmeyen yorgunluk gibi şikayetlerin görülmesine neden olabilmektedir (Eryılmaz ve ukurluöz, 2018). Dijital cihazların yaşa uygun olmayan biçimde uzun süre kullanımı çocukların motor gelişimleri üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Çocukların çeşitli etkinliklerle motor gelişimlerinin desteklenmesi gereken yaş aralıklarında dijital araçların kullanımına yoğunlaşması, çocuğun el-göz koordinasyonu ile ince ve kaba motor gelişimini sekteye uğratabilmektedir (Howie vd., 2017). Göz kuruluğu, bulanık görme, gözde kanlanma, göz bozukluğu ve geçici görme kayıpları gibi çeşitli göz rahatsızlıkları teknolojik cihazların ekran kullanım sürelerinin artması sonucu çocuklar üzerinde görülebilecek diğer fiziksel rahatsızlıklara örnek olarak verilebilmektedir (Deniz ve Gürültü, 2018). Dijital ortamlarla olan bağlantısını uzun süre koparmayan çocuklarda uzun vadede dengesiz, yetersiz ve sağlıksız beslenme alışkanlıklarının edinildiği görülmektedir (Ersöz ve Karaman, 2020).

Yapılan araştırmalarda, erken çocukluk döneminde dijital araçların yoğun biçimde kullanılmasının, fiziksel inaktivite sebebiyle ilerleyen dönemlerde daha fazla kilo alınmasına zemin hazırladığı bildirilmiş (Cox vd., 2012); çocukluk döneminde aşırı düzeyde teknoloji kullanımının hayat boyu obezite ve kardiyovasküler riskle bağlantılı olduğu ileri sürülmüştür (Bel-Serrat vd., 2013). Aşırı teknoloji kullanımı nedeniyle günlük hayatta daha az aktif olmaya başlayan çocuklarda uzun süre hareketsiz kalmaları sonucu ilerleyen yaşlarda obezitenin yanı sıra hipertansiyon, diyabet, kalp ve damar hastalıkları görülebilmekte, bu hastalıklar ise beklenmeyen ani ölümlere sebebiyet verebilmektedir (Şimşek ve İşleyen, 2020). Dijital teknolojilerin çocuklar tarafından özellikle uyku saatleri öncesinde kullanımı uyku düzeninin bozulması ve uyku süresinin azalması ile birlikte yaşam kalitesinin düşmesine neden olabilmektedir. Dijital araçların çocukların uyuduğu odada yer alması uyku süresinin azalmasına (Cespedes vd., 2014) ve çocuğun uyku bozuklukları yaşamasına (Vijakkhana vd., 2015), dijital cihazların

ekranından yayılan mavi ışığın vücutta melatonin salımını engelleyerek çocuğun uykuya dalma süresinin uzamasına ve uykuda geçirilen zamanın kısalmasına (Chassiakos vd., 2016), düşük frekanslı radyasyonun olumsuz etkilerine (TBMM, 2012) neden olabildiği yapılan araştırmalarda bildirilmiştir. Dijital teknolojilerin uyku zamanından hemen önce kullanımı ayrıca, çocuk üzerinde bilişsel bazı rahatsızlıklara da yol açabilmektedir. Uykudan gerekli verimin alınamaması çocuğun kısa vadede gün içerisindeki ruhsal durumunu, davranışlarını, bir konu üzerinde dikkatini toparlayabilme becerisini, reflekslerinin çabuk cevap verebilirliğini; uzun vadede ise akademik başarıları ile büyüme ve gelişme hızlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Mustafaoğlu vd., 2018).

2.3.2 Bilişsel, sosyal ve duygusal problemler

Erken çocukluk ve çocukluk dönemlerinde aşırı teknolojik cihaz kullanımı çocuklarda bilişsel, dilsel, sosyal, duygusal ve motor gelişimde gecikmeler yaşanmasına neden olabilmektedir (Pagani vd., 2010; Brown, 2011). Teknolojik cihazların ve ortamların yanlış ve uzun süre kullanımı çocukların hayal gücü ve dil gelişimlerini (Plowman vd., 2010), bilginin işlenmesini ve hafızanın gelişimini (Fan vd., 2005), duyarlılık seviyelerini ve okuryazarlık becerilerini (Adams, 2005), işbirliği, paylaşma ve sorumluluk alma becerilerini olumsuz yönde etkilemekte; dikkat süresinin kısalmasına, dikkatin zayıflamasına (Mustafaoğlu vd., 2018), dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuna (Chassiakos vd., 2016) neden olabilmektedir. Dijital araç ve ortamlara fazla maruz kalınması çocuklarda stres, agresif davranışlar, öfke nöbetleri (Çimen, 2018), anksiyete, depresyon (Büyükgebiz-Koca ve Tunca, 2020), utangaçlık, özgüven yetersizliği, ebeveynlerle ilişkinin zarar görmesi, arkadaş çevresinden kopma, yalnızlık, etik ve ahlaki değerlerin olumsuz etkilenmesi, duygusal ve sosyal beceri yetersizlikleri gibi psikolojik ve sosyal temelli problemlere yol açabilmektedir (Eryılmaz ve Çukurluöz, 2018).

2.3.3 Bağımlılıkla ilgili problemler ve dijital güvenlik problemleri

Erken çocukluk döneminden itibaren sınırlandırılmayan internet kullanımı ilerleyen çocukluk dönemlerinde, “dijital ortamlardan uzak kalınamaması, uzak kaldığında ise çeşitli yoksunluk belirtilerinin gösterilmesi durumu” olarak tanımlanan dijital bağımlılığın görülmesine neden olabilmektedir (Young, 1996; Sevindik, 2011). İnternet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı, çevrim içi alışveriş bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı gibi alt bağımlılıkları da kapsayan dijital bağımlılık (Dilci vd., 2019), bireyler arasında giderek yaygınlaşmakta ve bağımlılığın görülme yaşı

çocukluk dönemi yaş gruplarına dek düşmektedir (Arslan, 2019). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) her 10 kişiden 1'inin dijital oyun bağımlısı olduğunu açıklamış, bu durumun kontrol altına alınmasının gerekliliği üzerinde önemle durmuştur (WHO, 2021). Dijital oyunlar, çocukların çevreleriyle iletişimini durma noktasına getirerek (Rosen vd., 2014) çocukların pasif alıcılar haline gelmelerine neden olmasının dışında (Toran vd., 2016); içerdikleri şiddet temaları sebebiyle de çocuklar üzerinde şiddetin sıradanlaştırılması, şiddetin kullanımının özendirilmesi, dijital ortamlar dışında da şiddetin uygulanması gibi bağlamlarda son derece zararlı sonuçlara yol açabilmektedir. Çocukların dijital ortamlar üzerinde karşılaştıkları ya da maruz kaldıkları içerikler, yaşları dolayısıyla bilişsel ve sosyal gelişimleri göz önünde bulundurulduğunda onlar için sakıncalı olabilmektedir (Çıkman vd., 2017).

Çocuklar özellikle sosyal ağlar üzerinden tanıdıkları ya da tanımadıkları, akranları ya da yetişkin bireyler tarafından gerçekleştirilen siber zorbalığa maruz kalabilmektedir (Akbaba ve Eroğlu, 2013; Dinç, 2020). Dijital nefret söylemini de içerisinde barındıran (Kowalski vd., 2018) siber zorbalık; “bireyin düşmanca hislerle karşı taraftaki kişiye zarar vermek amacıyla gerçekleştirdiği kasıtlı ve tekrar eden davranışlar” olarak tanımlanmaktadır (Heirman, 2020; Sipahi, 2020). Akıllı telefon, tablet, bilgisayar gibi dijital cihazlar aracılığıyla gerçekleştirilen siber zorbalık; dijital ortamlar üzerinden tehdit, taciz, hakaret, aşağılama, alay etme, dışlama, ifşa (Altan ve Eldeleklioğlu, 2019), bireyin hesabını çalma, parolalarını ele geçirme, bireyin fotoğraf, video ve mesajlarını rızası dışında paylaşma (Alanoğlu ve Karabatak, 2020) gibi eylemleri kapsamaktadır. Geleneksel akran zorbalığına kıyasla çok daha geniş kitlelerin tanık olduğu ve çok daha tehlikeli boyutlara ulaşabilen (Aksaray, 2011) siber zorbalığa maruz kalmak ise özellikle çocuklar üzerinde ciddi psikolojik, duygusal ve sosyal problemlere yol açabilmektedir (Erdur ve Kavşut, 2007). Çocukların internet üzerinde fazla zaman geçirmesi dijital güvenlik tehditleriyle karşılaşma ihtimallerini arttırmakta ve dijital güvenlik problemlerine karşı daha savunmasız hale getirmektedir. İnternet üzerinden karşılaşılması olası dijital güvenlik tehditleri; sosyal mühendislik yöntemleriyle bireyden para talep edilmesi (Gündüz ve Daş, 2016), kredi ve banka kartı bilgilerinin çalınması gibi ekonomik boyutlarda olabileceği gibi (Atasoy ve Ormanlı, 2019) parolalarının üçüncü kişiler tarafından ele geçirilmesi, hesaplarının çalınması (Ceyhan vd., 2015), kişisel verilerin üçüncü kişilerle paylaşılması (Hanaylı vd., 2018) gibi bilgi güvenliği, mahremiyet ve özel alan ihlallerini de içerebilmektedir.

2.3.4 Çevrim içi risk kategorileri

Çocukların her geçen gün internet bağlantılı platformlarda daha fazla vakit geçirmesi, internet üzerinden karşılaşılabilecekleri tehlikeler konusunda da daha fazla risk altında kalmalarına neden olmaktadır. Çocukların internet üzerinden karşılaşılabilecekleri riskleri üç ana kategoride incelemek mümkündür. Bu riskler karşılaşılan içeriğe ilişkin riskler ile çevrim içi veya çevrimdışı temas riskleri; alışveriş ve tüketici kavramına ilişkin riskler; kişisel bilgi gizliliği ve bilgi güvenliğine ilişkin riskler olarak literatürde kendine yer bulmaktadır (OECD, 2021). 21 Avrupa ülkesini kapsayan Avrupa Çevrim İçi Çocuklar Projesi'nden (European Children Online Project) edinilen bulgulara göre çevrim içi medyada çocukları bekleyen risk başlıkları; içerik, iletişim ve davranış riskleri olarak üçe ayrılmaktadır. Şiddet, cinsellik ya da nefret söylemi içeren içeriklerden meydana gelen riskler içerik riskleri; yabancılarla konuşma, siber zorbalık, siber gözetleme, özel alan ihlali gibi eylemlerin yer aldığı riskler iletişim riskleri; dezanformasyon ile misenformasyon, dijital güvenlik tehditleri, mahremiyet ihlalleri, yasa dışı eylemler ise davranış riskleri başlığı altında tanımlanmaktadır (Livingstone vd., 2011). Özbay (2021), internet ortamlarında çocukları bekleyen başlıca risk türlerini dokuz başlık altında değerlendirmektedir. Bu risk türleri; yasadışı içerik riskleri, yaşa uygun olmayan veya zararlı içerik riskleri, zararlı tavsiye riskleri, temas riskleri, sorunlu içerik paylaşımları, tüketiciliğe ilişkin riskler, bilinçsizce yapılan harcamalar, bilgi gizliliğine ilişkin riskler ve bilgi güvenliğine ilişkin riskler başlıkları altında incelenebilmektedir.

Çocukların yaş gruplarına göre farklı bilgi ve becerilere sahip olmaları aynı zamanda onların farklı ilgi alanlarına da sahip olmalarına neden olmaktadır (Ojagverdiyeva, 2018). Çocukların internet ortamlarındaki bulunuşları değerlendirildiğinde bu bağlamda yaş gruplarına göre çocukların internette farklı şeyler yapmaya yönelecekleri görülmektedir. Bu durum çocukların internet kullanımları göz önünde bulundurulduğunda karşılaşılabilecekleri risklerin de farklılaşılabileceğini göstermektedir. (Özbay, 2021). Araştırmalar yedi yaş altındaki çocukların oyun oynama ve YouTube gibi video paylaşım siteleri ağırlıklı sosyal medya platformlarından video izleme eğiliminde olduklarını göstermektedir. 7-10 yaş aralığındaki çocuklar teknolojiyi çok hızlı bir biçimde öğrenme eğiliminde olup yaşları için uygun olmayan, yasaklı ve tehlikeli içeriklere ulaşma isteği ve merakı içerisinde bulunmaktadır. 10-13 yaş aralığındaki çocuklar çoğunlukla ödev yapmak için interneti kullanırken, yeni keşfetmeye başlamış oldukları cinsel kimlikleri

noktasında da merak içerisinde bulunmakta ve cinselliği internetten keşfetme eğiliminde oldukları görülmektedir. 14-17 yaş aralığındaki çocuklar ise neredeyse tüm sosyal iletişimlerini internet üzerinden gerçekleştirmekte ve her boş kaldıkları anlarını dijital platformlarda geçirdikleri görülmektedir (Ojagverdiyeva, 2018).

UNICEF, dünya üzerindeki her üç internet kullanıcılarından birinin bir çocuk olduğunu bildirmiştir. EU Kids Online araştırma sonuçları, Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan 9-16 yaş aralığındaki her üç çocuktan birinin çevrim içi risklerle karşılaştığını göstermektedir (Livingstone vd., 2011). Türkiye’de ise bu oran her dört çocuktan biri olarak bildirilmiştir (Kaşıkçı vd., 2014). Avrupa Birliği ülkelerini kapsayan çalışma bulgularında; çocukların %20’sinin dijital ortamlarda kendilerini rahatsız eden içeriklerle karşılaştığı, %14’ünün uygunsuz cinsel içeriklerle karşılaştığı, %6’sının siber zorbalığa uğradığı, %30’unun çevrim içi arkadaş edindiği görülmektedir (Livingstone vd., 2011). Türkiye’de yaşayan çocukların deneyimlediği çevrim içi riskler arasında ise %13 oranında uygunsuz cinsel içerik görme ve %12 oranında cinsel içerikli mesaj alma bulguları dikkati çekmektedir (Kaşıkçı vd., 2014). Karahisar (2014) tarafından, 8. sınıfa giden 150 öğrenciye yönelik gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre; çocukların %22,7’si tanımadıkları kişileri arkadaş olarak kabul etmekte, % 18,7’si internet üzerinden tanımadığı kişilerle ile sohbet etmekte, %46,7’si dijital ortamlarda cinsellik unsuru taşıyan görsel ve videolarla ile şiddet içeren yazı, görsel ve videolarla karşılaşmaktadır. Çocukların %34’lük kesiminin ebeveynleri çocukların dijital ortamlardaki hareketlerini hiç kontrol etmemekte ve ebeveynlerin %43,3’ü çocuklarının internet kullanımına herhangi bir kısıtlama getirmemektedir. Çocukların %40’ı internet üzerinden karşılaştığı olumsuz durumları ailesiyle paylaşmamaktadır. Çocukların %28’inin sosyal paylaşım sitelerindeki bilgileri ise herkese açık biçimde yer almaktadır.

Dijital teknolojiler doğru bir şekilde kullanılmadığında çocukların hâlihazırda gerçek dünyada karşı karşıya olduğu tehdit ve tehlikeleri daha da arttırabilmektedir. Hiçbir çocuk çevrim içi riskler karşısında tam olarak güvende değildir (UNICEF, 2017). Çalışmanın birinci bölümünde çevrim içi ortamlar ve bu ortamların çocuklar üzerinde yaratabileceği tehdit ve tehlikelerden bahsedilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise çocukların internet üzerinden karşılaşabilecekleri en büyük ve en yıkıcı risk olan çevrim içi çocuk istismarı (Çalışkan, 2019) üzerine yoğunlaşmıştır. Çevrim içi çocuk istismarı, çocukları dijital platformlar aracılığıyla tehdit eden en büyük tehlike olarak adlandırılmaktadır

(Bükre vd., 2017). Dijital ortamları hangi amaçla kullanıyor olursa olsun internet bağlantısı olan her çocuk, çevrim içi çocuk istismarı bağlamında ciddi risk altında yer almaktadır. Yapılan araştırmalar çocuklara yönelik zarar verme eğiliminde olan kişilerin çocuklara ulaşma açısından bugünkü kolaylığı başka hiçbir zaman diliminde yakalayamadıklarını göstermektedir (UNICEF, 2017).

2.4 Çocuk İstismarı

Dünya Sağlık Örgütü çocuk ihmali ve istismarını; “18 yaşın altındaki çocukların sağlığını, sağ kalımını, gelişimini veya ilişkilerdeki güven duygusunu olumsuz yönde etkileyen fiziksel, duygusal, cinsel istismar, ihmal ve diğer sömürü türleriyle sonuçlanan kötü davranışlar” olarak tanımlamaktadır (WHO, 2018). Amerikan Psikoloji Derneği’ne göre çocuk istismarı; “Bir ebeveynin veya bakıcının ölümü, ciddi fiziksel veya duygusal zarar verme, cinsel taciz veya kötüye kullanım sonucu ciddi bir zarar riskine neden olan bir eylem veya eylemsizlik durumudur” şeklinde tanımlamaktadır (Karahisar, 2014). Araştırmalar istismarın, çocuk mağdurların fiziksel sağlıkları üzerinde derin ve kalıcı olumsuz etkiler yaratabileceğini; depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu ve psikoz gibi ciddi ruhsal bozukluklara yol açabileceğini, riskli davranışlara yönelimin oluşabileceğini ortaya koymaktadır (Sun, 2020).

Çocuk istismarı literatürde beş ana başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar; fiziksel istismar, psikolojik istismar, cinsel istismar, ekonomik istismar ve ihmaldir (Iffland vd., 2013; Kım vd., 2016; WHO, 2018; Duygulu, 2019; Eşgin, 2019).

2.4.1 İhmal

Çocuk ihmali, çocuğun fiziksel ve duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyerek, çocuk genel refahı üzerinde derin ve kalıcı zararlar verebilecek pasif bir istismar biçimidir. İhmal; çocuğun beslenme, barınma, giyim, tıbbi bakım, eğitim ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının ebeveynleri ya da diğer birincil bakıcıları tarafından karşılanmaması sonucu temel gereksinimlerinden mahrum bırakılması durumunu ifade etmektedir. İhmalin çocuk üzerindeki olası sonuçları arasında bilişsel gecikmeler, duygusal bozukluklar, fiziksel sağlık sorunları, eğitim güçlükleri ve sosyal uyum problemleri yer almaktadır (Üstündağ, 2022).

2.4.2 Fiziksel istismar

Fiziksel istismar, çocuğa fiziksel zarar verme eylemi olarak tanımlanmakta; çocukta fiziksel hasara yol açan vurma, dövme, darp, tokatlama, tekmeleme, sarsma, ısırma, yakma gibi fiziksel şiddet biçimlerini içermektedir (Sarıcan ve Karakaya, 2019). Fiziksel istismar, çocuğun bedensel sağlığını doğrudan tehdit etmekte, uzun vadeli fiziksel ve psikolojik sorunlara neden olabilmekte, çocuğun bedensel bütünlüğüne zarar vererek acı çekmesine yol açabilmektedir. Genellikle ebeveyn veya bakım veren kişiler tarafından gerçekleştirilen bilinçli veya bilinçsiz şiddet eylemlerini kapsamaktadır.

2.4.3 Psikolojik istismar

Psikolojik istismar, çocuğun duygusal ve psikolojik gelişimini hedef alan eylem ve davranışları içermektedir. Çocukta psikolojik hasarlara yol açan bu istismar türü aşağılama, tehdit edilme, sürekli eleştirilme, korkutulma, manipülasyon, duygusal ihmal ve çocuğun kendine olan güveninin sistematik olarak zayıflatılması eylemlerini kapsamaktadır. Psikolojik istismar çocuğun özsaygısını ve genel ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemekte, sosyal ilişkilerini zedeleyerek uzun vadeli sorunlara neden olabilmektedir. Psikolojik istismar, diğer istismar türleriyle birlikte görülebilmektedir (Celiloğlu, 2023).

2.4.4 Ekonomik istismar

Ekonomik istismar, çocukların ekonomik yarar sağlamak amacıyla sömürülmesini ifade etmekte; çocukların çalıştırılması ve ekonomik kazanç elde edilmesi amacıyla kullanılan çeşitli yöntemleri içermektedir. Ekonomik istismar, maddi gelir elde etmek amacıyla çocuğun çalıştırılması sonucu temel gereksinimlerinden yoksun bırakılmasını ve çocuğun çocukluğunu yaşama hakkının elinden alınmasını kapsamaktadır. Ekonomik istismar, yalnızca çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemekle kalmamakta; aynı zamanda toplumların sosyal ve ekonomik yapısını da derinden sarsmaktadır (Pesen ve Epçaçan, 2021).

2.4.5 Cinsel istismar

Çocuklar üzerinde en ciddi olumsuz etkileri bırakan istismar türlerinden biri olan cinsel istismar; çocuğun sağlığına, yaşamına ve onuruna zarar verebilecek her türlü cinsel kötü muameleyi ifade etmekte; çocuğun rızası olmadan cinsel faaliyetlere zorlanması, kandırılması, cinsel içerikli davranışlara maruz bırakılması gibi durumları içermektedir.

Cinsel istismar, çocuğun psikolojik ve fiziksel sağılığı üzerinde kalıcı etkiler bırakabilmekte, çocuğun diğere bireylere karşı güven duygusunu zedelemekte ve uzun vadeli ciddi travmalara yol açabilmektedir.

2.5 Çevrim İçi Çocuk İstismarı

Çocuk istismarının, internet bağlantılı dijital araçlar aracılığıyla dijital ortamlarda gerçekleşmesi literatürde “çevrim içi çocuk istismarı, dijital çocuk istismarı, sanal çocuk istismarı” biçimlerinde adlandırılmaktadır. Çevrim içi çocuk istismarı; çevrim içi platformlar aracılığıyla gerçekleşen, çocuğa bilerek zarar verecek her türlü söz ve davranış (Powell ve Henry, 2017) ile dijital cihazların yetişkinler tarafından çocuk üzerinde bedensel, ruhsal ve sosyal açılardan çeşitli sorunlara yol açacak şekilde kullanılması (Karaman ve Ayhan, 2021) olarak tanımlanmaktadır. Çocuk istismarı fiziksel ortamlardaki geleneksel biçiminin yanı sıra dijital ortamlarda da çocukları tehdit etmekte ve çocuklar açısından aynı riskleri taşımaktadır (Eren ve Erdem, 2020). İnternetin kullanım alanının ve süresinin artmasıyla birlikte çevrim içi istismar, en yaygın istismar biçimi haline gelmiştir. Araştırmalar, internet kullanan her beş çocuktan birinin çevrim içi istismara maruz kaldığını göstermektedir (Aktu, 2024). Çevrim içi dünyada çocuk istismar türleri birbirine geçmiş durumdadır ve birbirinden tamamen ayrı başlıklar altında değerlendirebilmek söz konusu olamamaktadır. Örneğin çocuğun ekonomik istismarı içerisinde çocuğun ihmali barındırırken, çocuğun hem cinsel hem de psikolojik istismarına da yol açabilmektedir.

2.5.1 İhmal kaynaklı çevrim içi çocuk istismarı

Yapılan araştırmalarda dijital araçların kullanımının bebeklik çağına kadar gerilediğı görülmekte (Cespedes vd., 2014; Wen vd., 2014; Vijakhana vd., 2015); dijital cihazların kullanımının çocuklar üzerinde çeşitli zararları olmasına rağmen ebeveynler tarafından bu durumun çeşitli nedenlerle göz ardı edilerek çocuğı dijital araçlar aracılığıyla oyalama yoluna gidilmesi alanyazında “teknolojik ihmal” olarak adlandırılmaktadır. Dijital araçların yetişkinler tarafından çocukta bedensel, psikolojik ve sosyal açıdan sağılık sorunlarına yol açabilecek biçimde kullanılması, kullanılmasının onaylanması ya da buna zemin hazırlanması ile çocuk istismarı eylemleri için kullanılması ise “teknolojik istismar” adıyla alanyazında kendine yer bulmaktadır (Karaman ve Ayhan, 2021). Erken çocukluk döneminde çocuğun bakımı ve sağılığından ebeveynleri ve ilgili diğere yetişkinler sorumludur. Çocukların dijital aletlerini kontrolsüz bir şekilde kullanmaları

sonucu zararlı içeriklere maruz kalmaları ve bağımlı hale gelmeleri ise psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimlerine zarar vermektedir. Çocuklar büyürken çevrelerinde kendilerine en yakın ve en sık gördükleri yetişkinleri taklit etmektedir. Çocukların dijital cihazları kullanım alışkanlıkları da ilk olarak ailede oluşmaya başlamaktadır. Dolayısıyla çocukları dijital cihazların ve internetin tehdit ve tehlikelerinden korumak da ilk olarak ebeveynlerin ve birincil bakıcıların görevidir (Karaman ve Ayhan, 2021). Yapılan araştırmalar, bazı ebeveynlerin teknolojiyi çocuklar üzerinde “dijital emzik” gibi kullandıklarını göstermekte (Harsh vd., 2018; Biricik, 2022) ve dijital cihazların kullanım yaşının bebeklik dönemine kadar gerilediğini ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin çocuklarını dijital cihazlara eğitsel ve sanatsal amaçlarla yönlendirmesinin yanı sıra; ev işlerini yapmak, kendine vakit ayırmak, misafirlik gibi kalabalık ortamlarda rahat etmek, arkadaşları ile vakit geçirmek, çocuğu susturmak ve oyalamak, sakinleşmesini sağlamak, ödül olarak kullanmak, yemek yemesini sağlamak, uyutmak, oyun ve eğlence gibi amaçlarla yönlendirdikleri ortaya çıkmıştır (Toran vd., 2016). Bu durum ayrıca, çocukların ebeveynleri tarafından teknolojik ihmal ve istismara uğratıldıklarını göstermektedir. Çocuğun içerik kontrol edilmeksizin dijital ortamlar ile yalnız bırakılması; dijital cihazların çocuğun yemek yeme, uyuma, tuvalet gibi fizyolojik ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla kullanılması; çocuğu ağladığında susturmak ve oyalamak için kullanılması, ödül-ceza sistemi içerisinde yer alması eylemlerini içinde barındıran teknolojik ihmal ve istismar davranışları, aynı zamanda ebeveynlerin sosyal medya platformları aracılığıyla çocuklarına ait fotoğraf ve videoları paylaşarak mahremiyetlerini ihlal etmeleri şeklinde de kendini göstermektedir.

Alanyazında “sharenting” kavramıyla açıklanan bu davranış biçimi; “share ve parenting” kelimelerinin birleşiminden türetilmiş olup dijital çağdaki yeni olumsuz ebeveynlik modeline işaret etmektedir. Bu kavrama göre ebeveynler çocukların hayatına dair kesitleri sosyal medya platformları aracılığıyla sürekli olarak üçüncü kişilerle paylaşma eğilimi içerisindedir (Blum-Ross ve Livingstone, 2017; Steinberg, 2017; Dursun, 2019). Çocuklar küçük yaşlardan itibaren ebeveynleri eliyle ya da ebeveynlerinin yönlendirmeleriyle dijital ortamlarda yer almaya başlamakta, kendi sosyal ağ hesaplarına sahip olmakta ve dijital platformlar için içerik üretmektedir (Leaver, 2015). Ebeveynler sosyal ağ platformları üzerinden kendilerini blogger, influencer, instamom gibi isimlerle tanımlayarak çocuklarına ait fotoğraf ve video gibi görselleri öne çıkma, diğerleri tarafından bilinme, tanınma, kendini gösterme gibi psikolojik ve sosyal nedenlerle

paylaşmanın yanı sıra, çocuğu dijital ortamlar üzerinden çocuk işçi olarak çalıştırarak reklam verenler ve ticari işletmelerle gerçekleştirdikleri iş birlikleriyle ekonomik olarak da sömürmekte, istismar etmektedir (Atalay, 2019). Sosyal ağlardaki paylaşımlarda ebeveynleri eliyle içerik olarak yer alan ya da ebeveynleri tarafından bizzat kendilerinin içerik üretmeleri sağlanan çocuklar, kendilerine ve ailelerine ait özel bilgileri paylaşabilmekte, mahremiyetlerini ihlal edebilmekte ve kötü niyetli kişi ya da grupların hedefi haline gelebilmektedir (Ayhan ve Öztürk, 2021). Trendlerle birlikte yaygınlaşan çocukların kendi dans ettikleri videoları YouTube'a yükleme eğilimi, istismarcılar arasında popüler olmuş, sosyal ağların hizmet algoritması daha sonra bu içeriklerin oynatma listelerini oluşturmaya ve bunları suçlulara tanıtmaya başlamıştır (Papadamou vd., 2020).

Sosyal medya ve medya araçlarının zaman içerisinde kullanıcılar tarafından da gelir elde etmek için kullanılabilmesi, çocukların nesneleştirilerek birer pazarlama aracı haline gelmesi çocuk istismarının farklı boyutlarla ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir (Özkan Bardakcı, 2021). Görülme, fark edilme, beğenilme, takdir edilme arzusunun shareting eylemleri aracılığıyla tekstil endüstrisine entegre edilmesi çabası “tween” kavramını ortaya çıkarmıştır. Türkçe’ye “yetişkinleştirilen çocuk, eşikergen” biçimlerinde çevrilen tween kavramı (Güzel, 2021); 8-13 yaş aralığındaki kız çocuklarını tanımlamak için kullanılmakta, çocuk ile ergen arasındaki eşiksel bir kesiti açıklamaktadır. Kız çocuklarının kadın gibi görünme çabasını vurgulayan tween kavramının özelliklerini; makyajlı güzel bir yüz, güzel saçlar, bakımlı uzun tırnaklar, zayıf bir vücut, yaşa uygun olmayan kadınsı ve dekolteli kıyafetler oluşturmaktadır (Özkan Bardakcı, 2021). Günümüzde sosyal medya platformlarında tween etiketi altında yetişkinleştirilen, cinselleştirilen, fetişleştirilen, nesneleştirilen ve metalaştırılan kız çocuklarının milyonlarca paylaşımı bulunmaktadır. Bu paylaşımlar mahremiyet ihlaline, siber zorbalığa ve çocuk istismarına yol açmaktadır (Güzel, 2020). Amerika’da 12-13 yaşlarındaki kız çocuklarının dünyanın en yüksek ücretli modelleri arasında yer aldıkları bilinmekte; bu çocukların cinsel çekiciliği olan yetişkin giysileri giydirilerek çevrim içi medya platformları aracılığıyla topluma sunuldukları görülmektedir (Özkan Bardakcı, 2021)

Araştırmalar, çocuklara ait cinsel istismar materyali içeren sitelerde yer alan içeriklerin, sosyal medya platformları üzerinden edinilen çocuklara ait fotoğraf ve videolardan

oluşturduğunu göstermektedir. Sosyal medya platformları üzerinden alınan çocuğa ait yeterli sayıdaki fotoğraf ve video kesitleri çeşitli dijital biçimde bozulma yöntemlerinin kullanılmasıyla cinsel çağrışımlar içerecek şekilde düzenlenmekte ve pedofililere hizmet eden sitelerde yayımlanmakta, uzun süreler boyunca paylaşılmaktadır (IWF, 2021). Bu durum göstermektedir ki ebeveynler kendi eliyle çocuklarını istismara ve istismarcılara açık hale getirmektedir. Çin mahkemeleri tarafından yayımlanan 2019 yılı istatistikleri, çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarındaki hükümlü istismarcıların yüzde %30'unun çocuklarla önce internet üzerinden bağlantı kurduğunu göstermektedir (Supchina, 2019).

2.5.2 Çevrim içi çocuk psikolojik/duygusal istismarı

Çevrim içi psikolojik/duygusal istismar, duygusal ve zihinsel bağlamda zarar vermek amacıyla çocuğa yönelik gerçekleştirilen kasıtlı davranışları ifade etmektedir. Sosyal medya platformları, forumlar, mesajlaşma uygulamaları gibi çevrim içi ortamlar üzerinden gerçekleştirilen psikolojik istismar; tehdit, aşağılama, manipülasyon, alay etme veya duygusal baskı uygulama biçimlerinden biri ya da hepsi şeklinde gerçekleşebilmektedir. Çevrim içi çocuk psikolojik/duygusal istismarı, literatüre bakıldığında siber zorbalık eylemleriyle örtüşmektedir (Erdur ve Kavşut, 2007; Aksaray, 2011; Altan ve Eldeleklioğlu, 2019; Alanoğlu ve Karabatak, 2020; Sipahi, 2020; Heirman, 2020). Siber zorbalık; özellikle sosyal medya platformları üzerinden, mağdur çocuğu düşmanca tutumlarla incitmeye yönelik gerçekleştirilen, psikolojik, sosyal ve duygusal bağlamda zarar vermek amacıyla uygulanan kasıtlı ve tekrar eden davranışları ifade etmektedir. Siber zorbalık; tehdit, taciz, hakaret, aşağılama, alay etme, ifşa, şantaj, trolleme, dedikodu çıkarma ve yayma, sosyal dışlama, sosyal medya hesaplarını ve parolalarını ele geçirme, sahte hesap kullanma, bir başkası gibi davranma gibi eylemlerle çocuğun sosyal ilişkilerine zarar verme biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Çocuğun izni olmadan ya da kandırılarak özel fotoğraf, video ve dosyalarının ele geçirilip başkalarına iletilmesi; çocuğu rahatsız edici boyutta mesajların gönderilmesi ve bu mesajlarda taciz, tehdit ile kişilik haklarını ihlal eden saldırıların yer alması; çocuğa ait olmayan sahte hesaplar oluşturularak bu hesapların mağdur çocuğa aitmiş gibi kullanılması en yaygın siber zorbalık biçimleri arasında yer almaktadır (Yıldırım-Şen, 2021). Kaygı, depresyon, özgüven kaybı, sosyal izolasyon ve akademik başarıda düşüş; çevrim içi psikolojik istismarın, fiziksel ve duygusal gelişim süreci devam eden çocuk üzerindeki etkilerine örnek olarak verilebilmektedir.

2.5.3 Çevrim içi çocuk ekonomik istismarı

Sosyal medya üzerinden ürün veya hizmetleri tanıtarak potansiyel alıcıları etkileyebilen kişiler "fenomen" (influencer) olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de influencer pazarlaması yatırımlarının 100 milyon doları aştığı tahmin edilmektedir (Özdemir-Çakır, 2023). Araştırmalara göre 13 yaşından küçük çocukların yer aldığı paylaşımlar, daha büyük çocukların olduğu ya da çocukların olmadığı diğer paylaşımlara oranla 3 kat daha fazla izlenmektedir (Kessel vd., 2019). İlgi çekme oranlarının yanı sıra ebeveynlerin satın alma davranışlarına etkileri göz önünde bulundurulduğunda ve geleceğin tüketici kitlesini oluşturdukları düşünüldüğünde çocukların, influencer pazarlamasının artan hedef kitlesini oluşturduğu görülmektedir. Çocuk fenomenler dünya çapında influencer pazarlamasının 8 milyar dolarlık payına sahip olarak önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Masterson, 2021). Ebeveynlerin sharenting eylemini gerçekleştirerek sosyal medya aracılığıyla çocuklarının mahremiyetlerini ihlal etmelerine ve çocuklarını çeşitli reklam kampanyalarına dahil edip onların üzerinden kazanç sağlamalarına olanak sağlayan bu sektör; çocukların ebeveynlerinin eliyle çevrim içi istismar riskleriyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Kidfluencer olarak adlandırılan bu çocuklar ve süregelen bu durum, 21.yy dijital platformlarındaki çocuk işçiliği olarak tanımlanmaktadır. (Gözen ve Şaldırdak, 2023).

Çocuk işçiliği; fiziksel, psikolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda çocuğun istismarına neden olan çok boyutlu bir sorun olarak tanımlanmaktadır (Erbay, 2013). Geleneksel çocuk işçiliğinden farklı gibi görünse de, kidfluencerlar ciddi fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik sömürüye maruz kalmaktadır (Fishbein, 2022). Kidfluencerlar, ücret ya da ürün karşılığında sponsorlu içerik üreterek, tıklama başına ödeme alarak ya da ticari sözleşmeler aracılığıyla ürün tanıtımı ve reklam yaparak gelir elde edebilmektedir (Linton, 2019; Maheshwari, 2019; Masterson, 2021). Sosyal medyada bebeklerin ve yürümeye yeni başlayan çocukların genellikle daha popüler ve daha fazla takipçiye sahip oldukları görülmektedir (Le Moignan vd., 2017). Aileler, çocuklarının doğum öncesi ultrason fotoğraflarını paylaşarak başladıkları bu süreçte, zaman içerisinde takipçi kitlesi oluşturmakta ve sharenting uygulamaları aracılığıyla bu süreci ticari bir hale dönüştürebilmektedir. Bu süreçte çocuklar rıza verme yetkisine sahip olamadığından, paylaşımların tamamen ebeveynlerin kontrolünde olduğu bilinmektedir. Sosyal medya içeriklerinin çoğunlukla yalnızca ebeveynler tarafından denetlendiği ve bu

içeriklerin hangi koşullarda üretildiği sorularının yanıtları kidfluencer kavramının çocuk işçiliği bağlamında değerlendirilmesinin gerekliliğini göstermektedir. Çocukların doğal anlarının yakalanması gibi görünen içeriklerin aslında kurgulandığı ve sahnelendiği ortaya çıkmıştır. İçeriklerin oluşturulması sürecinde çocukların ne kadar süre çalıştığı ve bu süreçte istismara maruz kalıp kalmadığı belirsizliğini korumaktadır. (Gözen ve Şaldırdak, 2023).

Ebeveynleri için gelir kaynağı haline gelen kidfluencerlar, günlük yaşamlarının sosyal medyada teşhir edilmesi ve emek sömürüsü riskleriyle karşı karşıyadır. Çocukların odaları, güne başlama anları, banyo ve havuzda geçirdikleri zamanlar, yemek yeme gibi rutin aktiviteleri, bu sektörde pazarlanan bir meta haline gelmiştir (Karakoç ve Ünlü, 2021). Influencerlık, popüler ve cazip bir meslek haline geldiğinden, halkla ilişkiler şirketleri çocuklarını influencer olarak ünlü yapmak isteyen ebeveynleri hedef almaktadır (Fishbein, 2022). Bu eğilim, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili daha fazla içerik paylaştığını ve giderek daha fazla çocuğun kidfluencer olarak pazara dahil edilmeye çalışıldığını göstermektedir. Ayrıca, çocukların influencer olma yolunda sosyal olarak inşa edildikleri de ortaya konmaktadır. Influencing Report araştırması, ABD'de 13-38 yaş arasındaki bireylerin %54'ünün influencer olmak istediğini ve %86'sının para karşılığında sponsorlu içerik üretmeye istekli olduğunu göstermiştir (Masterson, 2021). İngiltere'de ise 11-16 yaş arasındaki her beş çocuktan biri, influencerlığı tam zamanlı iş olarak yapmak istemektedir (Papadatou, 2019; Gözen ve Şaldırdak, 2023).

2.5.4 Çevrim içi çocuk cinsel istismarı

Çevrim içi çocuk istismarı literatürde ağırlıklı olarak çocuğun cinsel istismarı ile karşılık bulmaktadır. “Çocuğun tam olarak kavrayamayacağı, bilinçli bir şekilde onay veremeyeceği, güç kullanımını içeren, faille yaş/olgunluk farkını barındıran ve sosyal tabuları ihlal eden zorlama/kandırma yoluyla cinsel aktiviteler içinde bulundurulması” olarak tanımlanan (Finkelhor, 1994; Hobbs, 2007) cinsel istismar; dokunmanın olduğu (temaslı) cinsel istismar ve dokunmanın olmadığı (temassız) cinsel istismar olarak ikiye ayrılmaktadır. “Temaslı cinsel istismar penetrasyon içerebilir veya çocuğu cinsel amaçlı öpme vb. şeklinde penetrasyon olmadan da gerçekleşmektedir. Temassız cinsel istismar ise teşhircilik, röntgencilik, çocuğa cinsel amaçlı sözler söylemeyi içermektedir” (Kurtça, 2022). Temassız cinsel istismar yoğunlukta olmak üzere her iki cinsel istismar başlığına da çevrim içi cinsel istismar vakalarında rastlanabilmektedir (IWF, 2021). Birleşik

Krallık Çocuk İnternet Güvenliği Konseyi'ne (2013) göre, çevrim içi çocuk cinsel istismarının mağdur çocuk üzerindeki etkileri, gerçek hayattaki cinsel istismarla aynıdır (Ali vd., 2022). Çevrim içi çocuk cinsel istismarı; bir çocuğu cinsel sohbete dahil etme, sakıncalı içerik oluşturma, çocukların kamera önünde istismarı, cinsel teşvik, taciz edici materyal paylaşma, küçüklere şantaj yapma ve diğerleri gibi birçok biçimde gerçekleşebilmektedir (Joleby vd., 2020). UNODC (2015), çevrim içi cinsel istismarın iki bölümden oluştuğunu belirterek bu bölümleri; çocuğun uygunsuz ve zararlı materyallere, çocuk pornografisine, yetişkin pornografisine ve sözde grafik içeriğe maruz kalması ile cinsel istismarcının çocukla doğrudan temasa geçerek çocuğu istismara uğratması olarak tanımlamaktadır. Çevrim içi çocuk cinsel istismarı ile ilgili olarak dijital ortamlar iki tür istismarcı içermektedir. Bunlar; çocukların cinsel istismarına dayalı içerik oluşturan, satan ve paylaşan kişiler ile bu içeriği satın alan veya çevrim içi ortamlardaki istismara açık çocukları tespit etmeye çalışan kişiler olarak belirtilmektedir (Mitchell vd., 2001).

Çocuk istismarcıları, yeni iletişim teknolojilerini, özellikle sosyal medyayı istismarı kolaylaştırıcı bir araç olarak kullanmaktadır. İnternet ve dijital cihazlar, pedofililer tarafından çocuk istismarı materyallerini oluşturmak, saklamak, çoğaltmak, yaymak gibi eylemlerde kullanılmaktadır. Çevrim içi ortamlarda başlayan çocuk istismarı, kısa bir zaman dilimi içerisinde çok yönlü biçime dönebilmekte, çocuk mağdurun çevrim dışı ortamda da istismarının devam etmesine yol açabilmektedir (Barut Bektaş, 2023). Çocuğun çevrim içi cinsel istismarı farklı biçimlerde gerçekleşebilmektedir. Finkelhor vd. (2000), yaygın olarak öne çıkan eylem biçimlerini üç başlıkta sınıflandırmıştır. Bunlar; istismarcının çocukla iletişime geçerek cinsel içerikli konuşması, çocuktan cinsel taleplerde bulunması eylemlerini tanımlayan “cinsel istekte bulunma ve iletişime geçme”; çocuğun internette ve sosyal medya platformlarında vakit geçirirken cinsel içeriklerin yer aldığı görsellere maruz kalması eylemlerini tanımlayan “istenmeyen cinsel içeriklere maruz kalma” ve yetişkin pedofilinin cinsel taleplerinin karşılanması için çocuğa yönelik tehdit ve saldırganlık girişimlerini tanımlayan “taciz” başlıkları altında literatürde kendine yer bulmaktadır.

Çevrim içi çocuk cinsel istismarında nihai amaç, çocuğun cinsel doyum amacıyla kullanılması ve cinsel içerik elde edilmesi olsa da istismarcıların istismar yöntemleri değişebilmektedir. Çevrim içi çocuk cinsel istismarı birçok farklı biçimde

gerçekleşebilmektedir. Ainsaar ve Lööf (2011)'e göre, en yaygın kullanılan çevrim içi çocuk istismarı biçimleri; cinsel taciz (sexual harrasment), cinsel istek (sexual solicitation), çevrim içi cinsel etkileşime hazırlık (online grooming) ve ticari cinsel sömürü (commercial sexual exploitation) başlıkları altında değerlendirilmektedir.

2.5.4.1 Çevrim içi cinsel taciz

Çevrim içi cinsel taciz (online sexual harrasment); sosyal medya platformları, sohbet odaları ve forumlarda oldukça yaygın olan, kullanıcıların sıklıkla karşılaştıkları istismar eylemleridir. Sözlü biçimde ya da görsel formatta, çevrim içi dağıtımın aktif ya da pasif bir versiyonu aracılığıyla çeşitli formlarda gerçekleşebilmektedir. Çevrim içi cinsel taciz, tacizcinin karşı tarafa yönelik başlattığı istenmeyen, rahatsızlık yaratan ve taciz edici cinsel mesajlar şeklinde ortaya çıkmaktadır (Barut Bektaş, 2023).

2.5.4.2 Çevrim içi cinsel istek

Çevrim içi cinsel istek (online sexual solicitation); bir yetişkinin bir çocuğu cinsel eylemler hakkında konuşmaya, cinsel bilgilerini paylaşmaya, cinsel davranışlarda bulunmaya teşvik etmesi ve bu yönde çocuktan görsel talep etme, cinsel içerikli canlı video yayını açmaya zorlama, yüz yüze iletişim kurmak için bir araya gelmek isteme gibi farklı taleplerde bulunması olarak tanımlanmaktadır. Çevrim içi cinsel istek; çevrim içi platformlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Çocuklar ise ağırlıklı olarak sosyal medya platformları ve sohbet odaları aracılığıyla bu istismar biçimine maruz kalmaktadır. Cinsel taciz ve cinselleştirilmiş sohbetler başlatmak, istismarcı yetişkinlerin, çocukları çevrim içi cinsel ilişkilere katılmaları için manipüle etmek amacıyla yaygın biçimde kullandığı yöntemlerdir. Çevrim içi cinsel istek (online sexual solicitation) ile çevrim içi cinsel etkileşime hazırlık (online grooming) arasındaki temel fark; grooming eylemini gerçekleştiren istismarcının, cinsellik içeren taleplerini gerçekleştirmeden önce çocukla arkadaş olmaya ve onun güvenini ve güvenini kazanmaya çalışmasıdır. Çevrim içi cinsel istek eylemi ise, herhangi bir arkadaşlık oluşturma aşaması olmadan gerçekleşmektedir. Çevrim içi cinsel istek eylemlerinde çocuk, cinsellik taleplerine ve sohbetlere daha hızlı maruz kalmaktadır. Çevrim içi cinsel istek eyleminin aynı zamanda, iki akran çocuğun cinselliğe duydukları merak sonucu kendi aralarında cinsel konular hakkında sohbet etmelerinden, hatta kendi kendilerine ürettikleri cinsel içerikli görüntülerini diğer akranıyla paylaşmalarından dahi bu noktada ayırt edilmesi gerekmektedir (Barut Bektaş, 2023).

2.5.4.3 Çevrim içi cinsel etkileşime hazırlık

Çevrim İçi Cinsel Etkileşime Hazırlık / Sanal Uşaklaştırma (Online / Cyber Grooming); yetişkin pedofilinin, hedef aldığı mağdur çocuğu çevrim içi ve çevrimdışı cinsel eylemlere dahil etmek amacıyla, çocuğu çeşitli biçimlerde kandırarak istismarı gerçekleştirmek için giriştiği bir hazırlık süreci olarak tanımlanmaktadır. Yetişkin pedofili, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla çocuk üzerinden cinsel tatmin sağlamak, cinsel içerikli materyal elde etmek, çocuğun çevrim içi ve çevrimdışı cinsel istismarını gerçekleştirmek amaçlarıyla, kimliğini gizleyerek başvurduğu çeşitli yollarla çocuk mağduru kandırmakta ve istismar etmektedir (Kara-Özçalık ve Atakoğlu, 2021).

Sanal uşaklaştırmanın gerçekleştiği çevrim içi cinsel istismar süreci 5 aşamadan oluşmaktadır (O'Connell, 2003). İlk aşama; istismarcının hedef aldığı mağdur çocuğa ilk tanışma adımını atarak mesajlaşmayı başlattığı ve mesajlaşmanın istismarcıdan çocuğa özel bir konuşma alanına geçiş önerisiyle devam ettiği "arkadaşlık kurma aşaması" olarak adlandırılmaktadır. İkinci aşama olan "İlişki Kurma Aşaması" istismarcının mağdur çocuğun yaşamına dair bilgi edinmeyi amaçladığı aşamadır ve sohbet ile arkadaşlığın ilerlediği karşılıklı güvenin kazanılmaya başladığı evre olarak görülmektedir. Üçüncü aşama, "Risk Değerlendirme Aşaması"dır. Bu aşamada istismarcı, çocuğun istismar edildiğinin ebeveynleri ya da başka yetişkinler tarafından fark edilip fark edilmeyeceğini tespit etmeye çalışarak yakalanma riskini değerlendirmektedir. İstismarcı, mağdur çocuğa bu noktada dijital cihazının sadece kendine ait olup olmadığına ve internete bağlıyken yalnız olup olmadığına yönelik sorular yönelterek çocuğun aile içi iletişim düzenini anlamaya çalışmaktadır. Dördüncü aşama olan "Münhasırlık Aşaması"nda sohbetin içeriği değişmeye başlamakta ve mağdur çocuk, istismarcı tarafından özel sorunlarını konuşmaya ve paylaşmaya arkadaşça bir tavırla teşvik edilmektedir. Bu aşamada mağdur ile suçlu arasındaki iletişim, karşılıklı sırların paylaşımını içermektedir. Beşinci ve son aşama ise "Cinsel Aşama"dır. Mağdur çocukla arasında güven ilişkisine dayanan bir arkadaşlık kuran istismarcı yetişkin, son aşamada çocukla cinsellik üzerine konuşmaya başlamaktadır. İstismarcı, "Daha önce hiç öpüştün mü?" ya da "Kendine dokundun mu?" gibi basit soru kalıplarıyla karşı tarafı korkutmadan dikkatlice bu geçiş sürecini yönetmektedir. Araştırmalar sanal uşaklaştırma sürecinin altı ay ila dört yıl arasında değişebildiğini göstermekte ancak son dönemdeki çalışmalar, istismarcıların her zaman beş aşamadan oluşan sanal uşaklaştırma stratejisini kullanmayarak, daha agresif

ve hızlı cinselleştirilmiş taleplerde bulunduğunu ve cinsel istismarın gerçekleşmesi için uzun bir sanal uşaklaştırma döneminin gerekli olmadığını ortaya koymaktadır (Kara-Özçalık ve Atakoğlu, 2021).

Sanal uşaklaştırma sürecinde istismarcı, mağdur çocuğu odasının kapısını kapattırıp yalnız bırakarak fiziksel ortamdan ve aralarındaki ilişkiyi sır olarak saklamasını şart koşarak zihinsel bağlamdaki çevresinden soyutlayarak cinsel aktiviteye ve cinsel ilişkiye katılmaya mecbur bırakmaya hazırlamaktadır. Bu noktada istismarcı mağdur çocuk üzerinde yalan, aldatma, rüşvet, saldırganlık ya da hediye, rüşvet ve ödül gibi çeşitli ikna stratejilerini kullanmaktadır. İstismarcı ayrıca, çocukla cinsellik üzerine konuşarak ve çocuğu müstehcen görsel materyallere maruz bırakarak, çocuğu duyarsızlaştırma ve cinselliği normalleştirme gibi stratejileri de uygulamaktadır. Tüm bu aşamalarından ardından istismarcı, mağdur çocuktan müstehcen fotoğraflar çekip göndermesini, kamera karşısında soyunmasını ve cinsel pozlar vermesini, özel bölgelerini fotoğraflamasını, mastürbasyon gerçekleştirmesini ve diğer cinsel eylemlerde bulunmasını talep etmektedir. Sanal uşaklaştırma sürecinde elde edilen çocuğa ait istismar görüntüleri kayda alınmakta ve çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu amaçlardan ilki görüntülerin çoğaltılarak diğer pedofililerle paylaşılmasıdır. Diğer bir amaç ise, görüntülerin ilerleyen dönemlerde mağdurun sessizliğini sağlamak ya da cinsel aktiviteye katılımı reddetmesi halinde çocuğun cinsel eylemlerde bulunmasını sağlamak amacıyla aile, arkadaş veya öğretmenler ile paylaşılma veya internete yüklenme tehdidiyle çocuğa yönelik şantaj amaçlı kullanılabilmesidir (Kara-Özçalık ve Atakoğlu, 2021). Koçtürk ve Yüksel (2018) tarafından yapılan çalışmada, çevrim içi ortamda bir yabancı ile tanışan çocukların %71'inin çevrimdışı cinsel istismara maruz kaldığı, bu mağdurların %16'sının müstehcen görüntülerinin suçlu tarafından kayıt altına alındığı, %6'sının görüntülerinin internet ortamında paylaşıldığı, %34'ünün tehdit edildiği ve %24'ünün şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışma ayrıca, sanal uşaklaştırmanın gerçekleştiği 5 aşamayı da doğrulamaktadır (Kara-Özçalık ve Atakoğlu, 2021).

Denetlenebilir ve yönetilebilir olmayı zorlaştıran yapısı, interneti suçlular için mağdurlara erişimi kolaylaştıran bir araç haline getirmektedir. Çevrim içi ortamda yer alan anonimliğin, suçlular üzerinde suça cesaretlendirici bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Çevrim içi çocuk istismarcıları, internetin ve sosyal medya platformlarının anonimliği mümkün kılan yapısı sebebiyle, kendi yaşamları üzerinde

doğrudan bir etki görmeden birçok çocukla doğrudan iletişim kurabilmektedir (Quayle vd., 2014; Sansisteban vd., 2018). Çocuklar da çevrim içi ortamda yabancılarla temas ettiklerinde, anonimlik algısından etkilenecek daha özgür davranma eğilimi gösterebilmektedir (Whittle vd., 2014). Sosyal medya platformlarının sunduğu iletişim olanakları, kayıt gerektirmeyen site kullanımları, karanlık web, suçluların birbirleriyle doğrudan iletişim kurmalarını sağlayan şifreli iletişim ağları anonimliği artırmakta ve ayrıca çevrim içi çocuk istismarcılarının internetin erişilebilirlik ve satın alınabilirlik gibi özellikleri sayesinde evlerinden uygun maliyetlerle çeşitli cinsel içeriklere kolaylıkla ulaşabilmelerinin önünü açmaktadır (Kloess vd., 2014; Smallbone vd., 2017). Çevrim içi çocuk istismarcılarının genellikle yalnızlık, depresyon, stres, sosyal ve ilişkisel bağ kurmada zorluk çekme gibi olumsuz psikolojik durumlar yaşadıkları ve bu duygusal zorluklarla başa çıkmak için interneti cinsel tatmin amacıyla kullandıkları ifade edilmektedir. Olumsuz cinsel gelişim, erken yaşta yaşanan ailevi zorluklar, olumsuz sosyal deneyimler, madde kullanımı, travma geçmişi ve intihar girişimleri de çevrim içi çocuk istismarcılarının deneyimleri arasında yer alabilmektedir (Bayrak, 2022). Çevrim içi çocuk istismarı suçundan hüküm giymiş faillerin çoğunlukla erkek olduğu, yaşlarının 21 ile 56 arasında değiştiği ve genellikle 11 ila 15 yaş aralığındaki kız çocuklarıyla etkileşime girdikleri bilgisi yer almaktadır. Çevrim içi çocuk cinsel istismarı suçlularının çevrimdışı suçlulardan daha genç ve işsiz olma, daha yüksek ihtimalle romantik ilişkilere sahip olma eğiliminde oldukları görülmektedir. Çevrim içi suçlular, çevrimdışı suçlulardan daha yüksek cinsel sapkınlık ve daha düşük stres yönetimi özelliklerine sahip olabilmektedir (Kara-Özçalık ve Atakoğlu, 2021). Çevrim içi istismarcılar amaçlarına göre çeşitli tiyolojilerle birbirinden farklılaşmaktadır. Bunlar; çocuklara yönelik özel bir cinsel ilgi duymadan yalnızca merak ve dürtü nedeniyle çocuk pornografisine erişim sağlayan bireyler, cinsel fantazilerini tatmin etmek amacıyla çocuk pornografisine erişen ancak bu materyali fiziksel temaslı seks için kullanmayan bireyler, yalnızca mali kazanç elde etme amacı güderek çocuk pornografisi üreten ve dağıtan bireyler ile cinsel ilişki suçlarını kolaylaştırmak için interneti kullanan bireyler olarak belirtilmektedir (Bayrak, 2022).

Çocuğun dijital ortamlarda cinsel istismara maruz kalmasında bireysel ve çevresel risk faktörleri önemli rol oynamaktadır. Çocuğun dijital cihaz sahipliği, internet kullanım olanak ve rutinleri, çocuğun cinsiyeti, yaşı ve ergenlik dönemine giriş itibarıyla cinselliğe duyulan merakın artması, düşük özgüven ve özsaygı, sevgi ve ilgi arayışı, psikolojik

problemler bireysel risk faktörleri arasında sayılabilmektedir. Çevresel risk faktörlerini ise çocuğun aile yapısı, aile içindeki iletişim, ailenin eğitim seviyesi, ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkisi, çocuğun yaşadığı çevre ve sosyoekonomik durumu olarak sıralamak mümkündür (Bayrak, 2022). Ayrıca, çevrim içi cinsel faaliyetler, anonimlik algısı ve gerçek bir temasın olmadığı düşüncesi ile zararlı görülmemekte, normal olarak algılanmakta ve dezavantajlı sosyoekonomik duruma sahip çocuklar ve aileler için para kazanmanın kolay bir yolu haline gelebilmektedir (Kara-Özçalık ve Atakoğlu, 2021).

2.5.4.4 Çocuklar tarafından kendi kendine oluşturulan görüntüler

Covid-19 pandemisi ve devamındaki süreçte çocukların giderek artan miktarda çevrim içi zaman harcamaları, çocukları kendi istismarlarını kameraya kaydetmeleri için manipüle eden ve zorlayan istismarcılara karşı savunmasız bırakmıştır. Dijital cihazlar, çocukların evlerine, genellikle de kendi yatak odalarına açılan bir kapı görevi görmektedir. Bazı durumlarda, çocuklar odada fiziksel olarak bulunmayan biri tarafından kendilerine ait cinsel bir görüntü veya video üretmeleri ve paylaşımları için kandırılmakta ya da materyalin üretimi noktasında şantaja uğrayarak tehdit edilmektedir. Kendi kendine oluşturulmuş çevrim içi cinsel istismar materyalleri terimi bu ve benzeri durumlar sonucu ortaya çıkan çocuk istismar materyallerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Çocuğun kendi kendine oluşturduğu çevrim içi cinsel istismar materyali terimi, suçu kurbanın kendisine yani çocuğa yüklüyor gibi görünmesi noktasında tartışmalıdır. Ancak çocuklar hiçbir koşulda kendi cinsel istismarlarından sorumlu değildir (IWF, 2023).

2018 yılından 2021 yılına dek, kendi kendine oluşturulan cinsel istismar görüntülerinin yer aldığı web sayfalarının sayısı %27'den %78'e yükselmiştir (IWF, 2022). Bu dönemde, çocukların çevrim içi bir avcı-istismarcı tarafından kandırılma oranı da %80 oranında artmıştır. Özellikle, 2021 yılından itibaren, çevrim içi bir avcı-istismarcı tarafından kamera önünde cinsel eylemlerde bulunmaları için kandırılan 7-10 yaş arası çocukların görüntülerinde %129 oranında artış görülmüştür. 2021 yılında çevrim içi olarak bulunan baskın çocuk cinsel istismarı materyali türünün çocuklar tarafından kendi kendine oluşturulan görüntüler olduğu tespit edilmiştir. IWF'in incelediği ortalama 10 raporun 7'si bu şekilde oluşturulmuş görüntüleri içermektedir. 2021 yılında, 7-10 yaş aralığındaki çocukları gösteren ve çocuk tarafından kendi kendine oluşturulmuş görüntülerde üç kat artış tespit edilmiştir. 2022 yılı ise, 7-10 yaş arası çocuklara yönelik

“kendi kendine oluşturulan” çocuk cinsel istismarı raporlarının “kendi kendine oluşturulmayan” raporlardan daha yaygın olduğu ilk yıl olarak dikkati çekmektedir. 2021 yılında da diğer yıllarda olduğu gibi, kendi kendine oluşturulan çocuk cinsel istismarı görüntülerinde 11-13 yaş aralığındaki çocukların, kız çocukları ağırlıklı, diğer tüm yaş gruplarından daha fazla yer aldığı görülmektedir. 11-13 yaş aralığındaki kız çocuklarına ait kendi kendine oluşturulmuş çevrim içi çocuk cinsel istismarı görsel ve videolarının yer aldığı toplam 147.188 rapor incelenmiştir. Bu rakam tüm raporların %59'unu ve kendi kendine oluşturulan çocuk cinsel içeriklerinin %81'ini temsil etmektedir. 16-17 yaş grubundaki çocukların cinsel istismar görüntülerinin de çoğunlukla kendi kendine oluşturulmuş biçimde meydana geldiği ve çevrim içi olarak paylaşılmadan hemen önce, bir erkek arkadaş veya kız arkadaşla rızayla paylaşıldığı tespit edilmiştir. IWF'in 2021 yılına ait istatistikleri; en çok kız çocuklarına yönelik cinsel istismarı gösteren görüntülerin yaygın olduğunu göstermekte ve eğer istismarcı görülüyorsa ya da duyuluyorsa istismarcının yetişkin erkek cinsiyetinde olduğunu belirtmektedir.

2023 yılı raporları incelendiğinde işlem gören 275.652 web sayfasının %92'sinin (254.071 web sayfası) kendi kendine oluşturulmuş görseller içerdiği tespit edilmiştir. Bu oran, 2022 yılından 2023 yılına %27'lik bir artışı temsil etmektedir. IWF, 2023 yılı kendi kendine oluşturulan çocuk cinsel istismar materyali yüzdelerinin cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında kız çocuklarının oranını %94, erkek çocuklarının oranını %41, hem kız hem de erkek çocuklarının birlikte bulunduğu görüntülerin oranını %64, çocuğun ya da çocukların cinsiyetinin belirlenemediği görüntülerin oranını %3 olarak açıklamıştır. Araştırmacılar, 3-6 yaşları arasındaki çok sayıda küçük çocuğun kendi kendine oluşturulan çocuk cinsel istismarı materyali üretimi noktasında cinsel istismara uğradığını kaydetmiştir. 2023 yılı raporuna göre 3-6 yaş aralığındaki çocukların kendi kendine oluşturduğu materyalde görülen cinsel aktivitenin dağılımı %60 oranında çıplaklıkla cinsel pozlar içerirken, %16'sı mastürbasyon olarak sınıflandırılan cinsel organların ovulması eylemini ve %14'ü penetrasyon içermektedir (IWF, 2023). 2023 yılı verilerine göre materyaller incelendiğinde görsellerde çıplaklıkla cinsel poz verme IWF tarafından en çok görülen aktivite olarak tespit edilmiştir. Bu tür görüntülerde görülen tipik davranışlar çocukların cinsel organlarını teşhir etmeleridir. IWF açıklamalarına göre, çoğu zaman bu çocuklar başlangıçta giyiniktir ve görüntülerde görülen olay akışı cinsel organların hızlı bir şekilde sergilenmesidir. Görüntülerde istismarın hızlı bir biçimde gerçekleşmesi ve kısa süreli yaşanması, 3-6 yaş aralığındaki çocukların

görüntülerinin tam çıplaklığa ve daha şiddetli cinsel aktiviteye doğru ilerlememiş olması; çocuğun kameranın diğer ucunda olan istismarcı tarafından kandırılma ve zorlanma noktasında yeterince uzun süre yalnız kalmaması olarak düşünülmektedir. Çünkü, 3-6 yaş aralığındaki çocuklar, yaşı büyük diğer çocuklara oranla, ebeveynleri ya da diğer birincil bakıcıları tarafından daha az sürelerde kendi başlarına bırakılmaktadır. Ancak, 3-6 yaş aralığındaki çocukların denetimsiz biçimde internet bağlantılı dijital cihazlara erişimi, tüm yaş gruplarındaki çocuklara oranla istismarcılar tarafından çok daha kolay manipüle edilebilir olmaları, çocukların karşı karşıya kaldıkları tehlikenin boyutlarını da artırmaktadır. Çocukların en güvenli alanı olarak adlandırılan yatak odaları ise, kendi kendine oluşturulmuş çevrim içi cinsel istismar materyallerinde en sık rastlanan mekan olarak dikkati çekmektedir. Çocukların büyürken kendi bedenlerine dair merak içerisinde olması uzmanlarca normal karşılanan bir durumdur. Ancak, söz konusu görüntüleri inceleyen araştırmacılar, görüntü ve videolarda karşılaştıkları şeylerin çocuğun beden merakından çok daha farklı boyutta olduğunu altını çizmektedir. 3-6 yaş çocukların kendi kendine oluşturduğu cinsel istismar materyallerin çoğunluğunda çocukların sanki bir gösterinin içindeymiş gibi performans sergiledikleri, bu durumun başlarına ilk kez gelmediği, odada kamerada görülmeyen tahminen yaşı daha büyük her iki cinsiyetten de başka çocuk ya da çocukların olduğu tahmin edilmektedir. Çocukların cinsel istismarına yönelik görsel ve videolar sıklıkla canlı yayın hizmetleri kullanılarak üretilmiş ve istismarcılar tarafından çoğaltılarak diğer sitelere dağıtılmıştır. Bu görüntü ve videolar bir kez elde edildikten sonra, ortaya çıkışından yıllar sonra dahi dolaşımda tutulabilmektedir (IWF, 2023).

2.5.4.5 Çevrim içi çocuk ticari cinsel sömürüsü

2011 yılı itibariyle çocuk istismar materyallerinin paylaşımında ticari çocuk cinsel istismarı web siteleri dikkati çekmeye başlamıştır. Ticari çocuk cinsel istismarı görüntüleri, dağıtımçı tarafından mali kazanç amacıyla üretilmiş veya kullanılmış gibi görünen resimler veya videolar olarak tanımlanmaktadır. Ticari amaçlı kılık değiştirmiş, gizlenmiş ticari çocuk istismarı siteleri, yalnızca diğer web sitelerinin bağlantılarının “dijital bir yolu” ile erişildiğinde çocuklara yönelik cinsel istismar görüntülerini gösteren sitelerdir. Erişim yolu izlenmediğinde veya web sitesine doğrudan bir tarayıcı üzerinden erişildiğinde, yasal ancak genellikle pornografik içerikler görüntülenmektedir. Bu durum, suç görüntülerini bulmanın ve araştırmanın daha zor olduğu anlamına gelmektedir. Suç

görüntülerinin dağılımını gizlemeye yönelik bu eğilimin, son yıllarda arttığı tespit edilmiştir. IWF, 2021 yılında çocuklara yönelik cinsel istismar görüntülerini gizlemek için dijital bir yol kullanan 26.272 web sitesini ortaya çıkarmıştır. Bu rakam, 2020' yılında tespit edilen 4.100 gizli web sitesinde %541'lik bir artışı temsil etmektedir.

2023 yılında, ticari olmayan web sitelerinin, ticari amaçlı çocuk cinsel istismarı materyallerine erişim sağlamak için birer geçit olarak kullanılmasında diğer yıllara oranla artış gözlemlenmiştir. Metin mağazaları, sohbet siteleri, resim panoları, sosyal medya platformları, bloglar, forumlar, video kanalları ve web sitelerinin, ICAP (Çocuk İstismarı Piramidi) bağlantıları içerdiği tespit edilmiştir (IWF, 2023). Ticari olmayan web siteleri, genellikle ücretsiz barındırma hizmetleri sunan platformlar olarak tanımlanmaktadır; bu tür sitelerin oluşturulması ve içerik eklenmesi için herhangi bir ücret ödenmemektedir. Ancak, ticari olmayan ve ticari amaçlı siteler arasındaki sınırlar çoğu zaman belirsizdir, çünkü çocuk cinsel istismarı materyalleri içeriğine erişim sağlamak için bir noktada ödeme yapılması olasıdır. ICAP siteleri ise, çocuk cinsel istismarı materyallerinin tanıtımını ve satışını amaçlayan ticari web siteleridir. Kullanıcılar, bu sitelere erişim sağlamak için uçtan uca şifreli mesajlaşma hizmetleri aracılığıyla satıcılarla iletişime geçebilmektedir. Ayrıca, bu tür sitelere ait davet bağlantıları, popüler sosyal medya platformları gibi zararsız görünen ve herkesin ulaşımına açık ortamlarda sıklıkla yayınlanmakta ve tekrar tekrar paylaşılmaktadır. Kullanıcılar, cinsel istismara uğrayan çocukların önizleme videolarını içeren sayfalara bu bağlantılar aracılığıyla yönlendirilmektedir. Kayıt olan kullanıcılar, benzer önizleme videolarını izlemeye devam edebilmekte ve aynı zamanda bu davet bağlantılarını sosyal medya platformlarına spam olarak göndermeleri teşvik edilmektedir. Bağlantıların yaygınlığı arttıkça, orijinal bağlantıyı paylaşan kişi ödüllendirilmekte ve bu da daha fazla çocuk cinsel istismarı materyalleri içeriğine erişim sağlamasına yol açmaktadır. Bu sistem, aslında bir piramit şeması gibi çalışmakta, ancak burada "ürün" çocukların cinsel istismarını içeren görüntüler olmaktadır. Bu tür bağlantılar çoğunlukla ticari olmayan çevrim içi alanlarda yayımlanmaktadır. Örneğin, ICAP bağlantıları sosyal medya platformlarında ya da canlı sohbet odalarında yer alabilmektedir. Ticari olmayan çevrim içi alanlarda çocuk cinsel istismarı içeren materyalleri satan web sitelerine yönlendiren bağlantıların sayısında belirgin bir artış yaşanmaktadır. ICAP bağlantıları geçici olma eğiliminde olmalarına rağmen, hızla yayılabilmektedir ve bu durum, ICAP bağlantılarını çocuk cinsel istismarı materyallerinin dağıtımı için tercih edilmesi yüksek bir kaynak haline getirmiştir. ICAP

bağlantılarının çevrim içi olarak oldukça görünür ve halka açık yerlerde yayınlanması ise toplumun çocuk cinsel istismarı materyallerine maruz kalma konusunda savunmasız olduğunu göstermektedir (IWF, 2023).

2023 yılında Birleşik Krallık Çocuk Komiserliği tarafından yayımlanan bir çalışma, çocuklar arasında yaygın ve normalleşmiş bir pornografiye maruz kalma durumunu tanımlamaktadır. Çalışmada görüşülen 1.300 çocuğun pornografiye ilk bakma yaşı ortalama 13 olarak belirlenmiştir. Çocukların %54'ü 13 yaşında veya daha küçükken çevrim içi pornografiyi ilk kez gördüklerini bildirmiştir. Çocukların %58'i ise pornografi ile tesadüfen karşılaştıklarını belirtmiştir. Çalışma sonuçlarında, 12 yaşın altında pornografiye maruz kalma ile olumsuz sağlık sonuçları arasında bir ilişki bulunmuştur. 11 yaşında veya daha küçükken pornografiye maruz kaldığını bildiren çocuklar, ortalamanın altında özgüven puanlarına sahip olma olasılığı yüksek olanlardır. Pornografiyi sıkça kullananların, aşağılayıcı cinsel eylemlerle ilgili gerçek yaşam deneyimlerine sahip olma olasılığı daha yüksektir. Yayımlanan araştırma raporu ayrıca, çocuk cinsel istismarı ve suistimali vakalarının yarısının, pornografide yaygın olarak görülen en az bir belirli cinsel şiddet eylemini ifade eden kelimeler içerdiğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Birleşik Krallık'ta yapılan bir çalışma, çocukların ve gençlerin önemli bir azınlığının pornografik eylemleri taklit etmek istediğini bulmuştur. 2021 yılında Endonezya'da lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada pornografiye ilk maruz kalma yaşının riskli cinsel davranışlarla anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ortaya konulmuş; pornografiye 12 yaşından küçükken maruz kalan çocukların daha fazla yüksek riskli cinsel davranış sergiledikleri görülmüştür. Disrupting Harm araştırması sonuçlarına göre, çocukların cinsel içeriklere tesadüfen maruz kalma oranı ise ülkeye bağlı olarak %22 ile %48 arasında değişmektedir (WePROTECT Global, 2023).

Dark Web üzerinde yer alan ve çocuk cinsel istismarı ile ilgili paylaşımlar yapan web sitelerinden biri 47 günde 1.025.680 görüntülenmeye ulaşmıştır. Bu rakam, günlük görüntülenmenin 21.822 olduğunu göstermektedir (U.S. Department of Justice, 2023). 600 binden fazla aktif üyesi ve 760 binden fazla gönderisi olan altı farklı Dark Web forumunda üyelerin %94'ü tarafından çevrim içi çocuk cinsel istismar materyali indirilmiştir. Protect Children Suojellan Lapsia (PCSL) oluşumu, 2021 yılından 2023 yılına dek çocuklara yönelik cinsel istismar materyali arayan kişileri hedefleyen küresel bir Dark Web anketini kullanıcılara sunmuş ve ankete 302.392 katılımcı dahil olmuştur.

PCSL tarafından açıklanan 2KNOW Raporuna göre, ankete katılanların %38'i çocuk cinsel istismarı materyallerini görüntüledikten sonra bir çocukla aktif olarak çevrim içi iletişim kurmaya çalışmıştır. Ankete katılanların %25'inin çocuklara yönelik cinsel şiddet, sadist ve acımasızlık içeren materyallerle ilgili görsel ve videolarla ilgilendikleri belirtilmiştir. Ankete katılanların %39'u ise çocuk cinsel istismarı canlı yayınlarını izlediklerini bildirmiştir (WePROTECT Global, 2023).

2018 yılında Birleşik Krallık Ulusal Suç Ajansı tarafından, en zararlı on karanlık web sitesinde çocuk cinsel istismarına yönelik 2,88 milyon kayıtlı hesap tespit edilmiştir. Uzmanlar, kullanıcıların Dark Web'i suçluların cinsel ilgi alanlarını daha özgürce tartışmalarını ve daha aşırı görüntüleri paylaşmalarını sağlayan “güvenli sığınaklar” olarak tanımladıklarını ve bu sığınakların mevcut suçlu davranışlarını güçlendirebileceği konusunda uyarılarda bulunmaktadır (UNESCO, 2023). Çevrim içi “özel ilgi gruplarına” katılan ve suçlu toplulukları içinde statü arayışında olan istismarcıların, daha büyük şiddete ve daha küçük çocuklara teşvik edildiğine dair göstergeler bulunmaktadır. Çevrim içi istismar, mağdurdan fiziksel uzaklığı nedeniyle suçlunun sapkınlık riskini artırabilmektedir (Ofcom, 2023). 2018 yılında ABD, Tayland ve Avustralya'daki yetkililer tarafından yürütülen çok uluslu bir soruşturmada, Dark Web üzerinde yer alan ve çocuk cinsel istismarı materyalleri barındıran bir siteyi kullanan ve yöneten dokuz suçlu tutuklanmıştır. Açıklamalara göre, sitenin dünya çapında 63.000 kullanıcısı bulunmaktaydı ve sitede yer alan materyaller, en küçüğü 15 aylık olarak tanımlanan 100'den fazla çocuğun istismarını içermektedir. Site yöneticilerinden biri, siteye katkıda bulunmak için yeğenini taciz etmiş ve bunun sonucunda 146 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Aynı zamanda site yöneticisi ve okul öncesi öğretmeni olan başka bir suçluya ise, çocukların cinsel sömürüsü ve istismarı suçundan Avustralya'da bir rekor olan 40 yıl hapis cezası verilmiştir (WHO, 2003).

İstismarcılar, çocuk cinsel istismarı materyallerine gizlice erişmek ve paylaşmak için kripto para birimleri gibi gelişen teknolojilerin ilk uygulayıcılarındandır. Emniyet güçleri, Dark Web'de yer alan çocuk cinsel istismarı materyallerine erişim elde etmek için kullanıcıların bir miktar para ödemesi veya yeni çocuk cinsel istismarı materyali sağlaması gerektiğini belirlemiş ve böylelikle, Dark Web'de çocuk cinsel istismarı materyali barındıran ve ticaretini yapan çevrim içi pazar yerlerinin büyüdüğünü tespit ettiklerini açıklamıştır (Linklaters, 2021). 2019 yılında 38 farklı ülkeden toplam 337 kişi

Dark Web’de yer alan ve çocuk cinsel istismarı materyalleri içeren bir siteyi kullanmaları sebebiyle tutuklanmıştır. Bu web sitesi, kripto para birimi Bitcoin’i kullanarak ciddi istismar videoları sunan ilk sitelerden biri olarak dikkati çekmektedir (IWGSEC, 2016).

Pedofililer, çevrim içi çocuk istismarı materyallerine sadece dark web aracılığıyla değil, yüzey web üzerinden de ulaşabilmektedir. Yapılan son araştırmalara göre, çocuk cinsel istismarı materyalleri yüzey webde genellikle resim barındırma sitelerinde barındırılmaktadır. Bu siteler, ana akım kullanıcılar tarafından sıkça tercih edilmeyen hizmetler sunarak yeni materyallere indirme yapmadan erişim sağlamaktadır. Bu yöntem, suçluların yasadışı materyalleri bulundurma risklerini azaltmalarına yardımcı olmaktadır. 2022 yılında, IWF tarafından tespit edilen çocuk cinsel istismarı materyali içeren 228.927 URL’nin %90’ı, açıkça erişilebilen ve ücretsiz olan resim barındırma hizmetlerinde yer almıştır. INHOPE 2022 yılında resim barındırma sitelerini, istismar içeriğini barındıran birincil site kategorisi olarak belirlemiştir. Araştırmalar, yüzey webdeki çocuk cinsel istismarı materyallerinin barındırıldığı web sitelerinin çoğunun ya sadece bu materyali barındırma ya da sergileme konusunda uzmanlaştığını, 4’te 1’inden daha fazlasının yasadışı içeriği doğrudan ana sayfalarında sergilediğini ortaya çıkarmıştır. Sergileyen siteler, bu materyali daha açık bir şekilde yayımlama eğilimindeyken, barındıran siteler genellikle içeriklerini gizlemek için şifreli dosya adları kullanmaktadır. Birçok sosyal medya platformunda, özel hesaplar çocuk cinsel istismarı içeren yasadışı materyalleri, yalnızca giriş yapan kişilere görünürlük sağlayan ayarlarla paylaşmaktadır. Failler, bu materyalleri görüntülemek için hesap şifresini başkalarıyla paylaşmaktadır. Seks ticaretinde kullanılan benzer yöntemlerle, failler bu hesapların reklamını slang ve karışık ifadelerle gizlemektedir. Araştırmalar, bir sosyal medya platformunun algoritmasının, yaş küçültücü içeriklerin işlenmesine ve satın alınmasına adanmış geniş bir hesap ağı oluşturduğunu ve tanıttığını ortaya koymuştur. Kullanıcılar, çocuk cinsel istismarı ile ilgili açık hashtag’leri arayarak bu tür materyalleri paylaşan hesaplara ulaşabilmektedir (WePROTECT Global, 2023). Son araştırmalarda, Dark Web ağındaki çevrim içi çocuk cinsel istismar materyallerinin sadece %7,5’inin kar elde etme amacıyla satıldığı belirlenmiştir. İncelenen raporların %89’unda çevrim içi çocuk cinsel sömürü ve istismarının ticari amaçlı yapılmadığı tespit edilmiştir (IWF, 2022).

2.6 Çevrim İçi Çocuk İstismarında Yeni Türler

Çevrim içi platformların çocuklar tarafından gün geçtikçe daha fazla kullanılması, çocukların maruz kaldığı risklerin de artmasına neden olmaktadır. İnternet kullanımının giderek daha genç yaş gruplarında yaygınlaştığını gösteren araştırmalar, çevrim içi ortamda çocukların karşılaştığı risk çeşitlerinin artışı da ortaya koymaktadır. Ofcom'un 2022 raporuna göre, Birleşik Krallık'ta 3-17 yaş arasındaki çocukların %97'si çevrim içi olurken, bu durum çocukları cinsel istismar ve sömürü gibi çeşitli tehlikelerle karşı karşıya bırakmaktadır. 2023 yılı raporları, çocukların çevrim içi cinsel istismar ve sömürüye giderek daha karmaşık şekillerde maruz kaldığını vurgulamaktadır.

2.6.1 Çevrim içi oyunlar, yapay zekâ ve XR teknolojileri

2022 yılından 2023 yılına geçiş döneminde çocuklar, yeni ve endişe verici çevrim içi istismar türlerine maruz kalmıştır. 2022 yılının sonunda, Federal Soruşturma Bürosu (FBI), çocukları ve gençleri hedef alan finansal cinsel şantaj planlarındaki büyük artış hakkında bir kamu güvenliği uyarısı yayımlamıştır. Bu bir yıllık sürede, National Center for Missing and Exploited Children tarafından alınan raporların sayısında %7,200 oranında bir artış yaşanmıştır (NCMEC, 2023). ABD'deki veriler, erkek çocuklarının kız çocuklarına oranla finansal cinsel şantaj mağduru olma oranının daha yüksek olduğunu ortaya koyarken, Avrupa'da kız çocuklarının çevrim içi cinsel istismar ve suistimale maruz kalma olasılığı daha yüksek bulunmuştur. 2022'de finansal cinsel şantaj vakalarının sayısında önemli bir artış yaşanmış; rapor edilen vakalar 2020 yılından 2022 yılına 139'dan 10.000'in üzerine çıkmıştır. Şantajcılar, genellikle sosyal medya üzerinden 15-17 yaş arası erkek çocukları hedef alarak müstehcen görüntülerin paylaşımını teklif etmekte ve ardından bu görüntüleri çocuğun arkadaşlarına ve ailesine göndermekle tehdit ederek para talep etmektedir. 2021-2022 yılları arasında erkek çocukların kendi kendine oluşturdukları cinsel materyallerde %25 oranında bir artış yaşanmış ve bu materyallerin bir kısmı mali cinsel şantajla ilişkilendirilmiştir (WeProtect Global, 2023).

Çevrim içi oyun ortamlarında istismarcılar tarafından çocukların kandırılma süresi, ortalama olarak 45 dakika olup, bazı ekstrem durumlarda bu süre sadece 19 saniyeye kadar kısalabilmektedir. Crisp'in verilerine göre, suçluların ilk temas anından yüksek riskli grooming (çocukları cinsel istismar amaçlı kandırma) aşamasına geçiş süresi oldukça kısadır. Grooming süreci genellikle tanışma, yaş tespiti, güven oluşturma, samimi görseller talebi ve cinsel içerikli sohbetler aşamalarını içermektedir. Avcılar

çocuklar ile çoğunlukla şifreli veya denetlenmediği düşünülen uygulamalarda iletişim kurmayı tercih etmektedir. 2023 yılı verileri, grooming faaliyetlerinin avcı ile çocuğun ilk temasından tespit edilmesine kadar geçen sürenin en fazla 28 gün olduğunu göstermektedir. Araştırma bulguları çevrim içi oyunlar ve sosyal medya platformlarında çocukların hedef alınma yöntemleri hakkında kritik bilgiler sunmakta ve suçluların ne kadar hızlı hareket edebileceğini göstermektedir. Failler, çocukları çevrim içi olarak istismar etmenin yanı sıra, istismar materyallerini kurdukları ağlar üzerinden paylaşmaktadır. Failler, istismar materyallerinin paylaşımı için özel, tespit edilme riskinin daha düşük olduğu platformları tercih etmektedir (Crisp, 2023).

Yapay zeka ve gelişen eXtended Reality (XR) teknolojileri, çocuk cinsel istismarı materyali üretimi için kullanılmaya başlanmıştır. Bu teknolojiler, çocuk güvenliği için ek riskler oluşturmakta ve uçtan uca şifrelemenin artan yaygın kullanımı da çevrim içi istismarın tespit edilmeme risklerini artırmaktadır. Üretken yapay zeka, çocuk cinsel istismarının dijital ortamda yeni bir boyut kazanmasına yol açmaktadır. Bu teknoloji, gerçek çocukları hedef almadan, sahte cinsel istismar içerikleri oluşturmak için kullanılabilir. Suçlular, üretken yapay zeka aracılığıyla yüksek gerçekçilikte zararlı materyaller üreterek, istismarı daha geniş kitlelere yayma potansiyeline sahiptir. eXtended Reality (XR) ise, sanal ve artırılmış gerçeklik uygulamalarını kapsayan ve çocukların sanal temsilleri üzerinde istismar simülasyonları yapılmasına olanak tanıyan bir teknoloji olarak tanımlanabilmektedir. Bu durum, suçlulara çocuklara daha kolay erişim sağlama fırsatları sunarken, sanal ortamlar üzerinden yapılan istismarların izlenmesini ve tespit edilmesini zorlaştırmaktadır (Metro, 2023). WeProtect Global Alliance tarafından 2023 yılında ihbar karşılığı analiz edilen çevrim içi çocuk cinsel istismar materyali sayısı 32 milyona ulaşmıştır. Çevrim içi çocuk cinsel istismarı dil terminolojisi incelendiğinde, İngilizce dışındaki dillerde %50 oranında bir büyüme kaydedilmiştir, bu durum sorunun küresel boyutunu gözler önüne sermektedir.

2022 yılında gerçekleştirilen MyVoiceMySafety anketi, çocukların tanıdıkları kişilerin çevrim içi ortamda yabancılardan daha büyük bir risk oluşturabileceğini fark etmediklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, ebeveynlerin çocuklarına yönelik koruyucu stratejilerinin genellikle “yabancı tehlikesi” gibi yanıltıcı mesajları pekiştirdiği bulunmuştur. Araştırma sonuçları, çocukların risk algıları ile çevrim içi zararların ortaya çıkma biçimleri arasında önemli bir uçurum olduğunu göstermektedir. Çoğu çocuk ve

genç, çevrim içi ortamda kendilerine zarar verebilecek veya istismar edebilecek kişileri genellikle tanıdıkları kişilerden ziyade tanımadıkları yetişkinler ve akranlar olarak görmektedir. 13 ülkeyi kapsayan Disrupting Harm araştırmasına göre, çevrim içi istismar vakalarının %60'ında failin çocuğun tanıdığı biri olması muhtemeldir ve bu durum, çevrim içi cinsel istismarın genellikle yabancılar tarafından gerçekleştirildiği genel algısını çürütmektedir (WePROTECT Global, 2023).

2.6.2 Sosyal medya ve canlı yayınlar

2022-2023 yılı aralığında çocuk cinsel istismarı raporları 2021-2022 yıllarına kıyasla iki katından daha fazla artmıştır. Küresel Tehdit Değerlendirmesi'nin vardığı sonuç, çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarının büyük ölçüde sosyal medyanın yaygınlaşması ve yapay zekâ gibi teknolojik gelişmelerin etkisiyle arttığını göstermektedir. Sosyal medya platformlarında pedofililerin dikkatini çeken içerik oranı %64,5 olarak belirlenmiştir (Crisp, 2023). 2022 yılında, 43 milyon TikTok videosunun %111'i çevrim içi çocuk cinsel istismar görüntüsü içerdiği gerekçesiyle otomatik sistemler tarafından platformdan kaldırılmıştır (Verge, 2022). Çocuklarla yapılan MyVoiceMySafety anketi verilerine göre, 7-10 yaş arasındaki çocuklar internet ortamında kendilerini en çok özel mesajlaşma uygulamalarında ve çevrim içi oyun platformlarında güvende hissetmektedir. Ancak yapılmış diğer araştırmalar, bu platformların çevrim içi kötüye kullanım ve çocuk istismarının sıklıkla gerçekleştiği yerler olduğunu gözler önüne sermektedir (WePROTECT Global, 2023).

Herkese açık sosyal medya ve iletişim platformları, çocuklarla çevrim içi olarak tanışmak ve çocukları istismar etmek için en yaygın yöntemler olmaya devam etmektedir. 2018'de dünya çapındaki 18,4 milyon CSAM raporunun yaklaşık 12 milyonunda Facebook Messenger'ın adı geçmiştir (ECPAT International, 2023). Son yıllarda yaygınlaşan, çocukların kendi dans ettikleri videoları YouTube'a yükleme eğilimi, istismarcılar arasında popüler olmuştur. Sosyal ağların hizmet algoritması daha sonra bu içeriğin oynatma listelerini oluşturmaya ve bunları suçlulara tanıtmaya başlamıştır (ECPAT, 2016). İnternet kullanımının ve web kullanıcılarının artışına bağlı olarak, interneti çevrim içi cinsel aktivite için kullanan kişilerin giderek yükselen oranlarda artmasıyla, pek çok video paylaşım platformu çocuk cinsel istismarı vakalarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca, reşit olmayan kullanıcıların görsel-işitsel içerik tüketimi de artmakta ve video paylaşım platformlarındaki yasadışı ve çocuklar için zararlı içerikler giderek

çoğalmaktadır. Bu bağlamda, çocuklar tarafından yoğun olarak kullanılan çevrim içi sosyal platformların, aynı zamanda çocuklara yönelik cinsel istismar görüntü, ses ve videolarının üretilmesi, dağıtılması ve bulundurulması gibi suçların işlenmesinde kritik rol oynadığı görülmektedir (Orçin, 2023).

Sosyal medya kullanımındaki büyüme, çocuklara geniş ölçekte doğrudan erişime izin vermiştir. Bu durum, istismarcıların bir ya da birden fazla çocuğu hedef alarak onlara hızlı bir şekilde şantaj yapabilmesinin, çocukların aile bireyleri ya da yakın çevre kaynaklı yüz yüze temas istismarına karşı savunmasız kalmasının ve siber çocuk seks kaçakçılığının önünü açmıştır. Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada, ele geçirilen çevrim içi çocuk cinsel istismar görüntülerinin %67'sinin ev ortamında çekilmesi sebebiyle istismarın gerçekleştirilmiş olabileceğinin altı çizilmektedir (UK. Government Department, 2022; European Parliament, 2023). Çin mahkemeleri tarafından yayımlanan 2019 yılı istatistikleri, çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarındaki mağdurların ve istismarcıların, bildirilen tüm vakaların yaklaşık %30'unda önce internet üzerinden bağlantı kurduğunu göstermektedir (Supchina, 2019; Hindu, 2023). Yapılan araştırmalardan hareketle 2019 yılında, ortalama 750 bin kişinin herhangi bir zamanda dünyanın herhangi bir yerindeki çocuklarla sosyal medya platformları üzerinden cinsel amaçlarla bağlantı kurmaya çalıştığı tahmin edilmektedir. Yetişkin erkeklerin %2,2 ila 4,4'ünün çevrim içi olarak ergenlik öncesi çocukların çevrim içi cinsel istismar materyallerini bilerek görüntülediği düşünülmektedir (Guggisberg vd., 2021).

2018 yılında ABD teknoloji şirketlerinin ulusal merkeze bildirdiği kayıp ve sömürülen çocuklara ait cinsel istismar materyali sayısı 18,4 milyondur. Toplam 18,4 milyon materyalin 2/3'ü uçtan uca şifreleme yönteminin yer aldığı platformlarca kullanılmıştır (National Center for Missing and Exploited Children, 2023). Uçtan uca şifreleme yöntemi; çevrim içi platformların ve moderatörlerinin kendi ağlarının kritik bölümlerindeki zararlı içeriği tanımlamasını, kaldırmasını ve raporlamasını engellediği için çocuklar için ciddi bir risk oluşturmaktadır (Mondaq, 2022). AB kolluk kuvvetleri yetkilileri yalnızca 2018 yılında, çevrim içi çocuk cinsel sömürüsü vakalarına ilişkin 600.000'den fazla rapor aldığını açıklamıştır. Emniyet yetkilileri, mesajlaşma uygulamalarının şifrelenmesi ve kolluk kuvvetlerinin şu anda aldıkları raporları artık almamaları halinde çocuklar için yıkıcı sonuçlar doğabileceği konusunda uyarılarda bulunmaktadır (Official Journal of the European Union, 2022). Sosyal ağ şirketlerinin

verilerini ülkeler ile paylaşmaması (kullanıcılarının verilerini gizlemesi) çocuk istismarını artıran bir diğer etken olarak görülmektedir. ABD Adalet Bakanlığı, popüler bir sosyal medya ve mesajlaşma uygulaması kullanarak bir grup suçlu için kendi kendine uygunsuz görüntüler oluşturmaya zorlanan bir çocuğu tespit etmeye ve korumaya çalışmış; ancak şirket hiçbir hükümete bilgi sağlamamış ve tüm girişimler başarısız olmuştur (CNN Philippines, 2022).

Sosyal medya platformları aracılığıyla gerçekleştirilen canlı yayınlarda, videolardaki canlı akışla ilgili en büyük endişelerden biri, “canlı eylemi” tespit etme ve denetleme zorluğudur. Bu nedenle canlı yayın üzerinden çocuk cinsel istismarının boyutunu belirlemek zordur. Bunun nedeni, uluslararası sınırları aşan özel iletişim kanallarının şifrelenmiş içeriğine müdahale etme zorluğu ve kamu mahremiyeti ve sivil özgürlükler sebebiyle izinsiz girişlerin istenmemesidir. Ayrıca, çocuk cinsel istismarı canlı yayınının her ülkede tutarlı bir şekilde suç olarak tanımlanmamış olması, çevrim içi çocuk cinsel istismarını suç olarak kabul eden ülkelerde bile canlı yayının kaydedilmemiş olmasından dolayı genellikle çok az kanıt bulunması ve çoğu internet sağlayıcı platformun özel canlı yayınları kontrol amaçlı izlememesi yer almaktadır. Avustralya e-Safety Komiserliği 2022 yılında yürüttüğü bir çocuk istismarı dosyası sebebiyle, Microsoft, Skype, Snap, Apple, Meta, WhatsApp ve Omegle'a zorunlu şeffaflık bildirimleri göndermiştir. Bu şirketlerden 4'ü canlı yayın veya video görüşme hizmetleri sunmaktadır. Şirketlerden gelen yanıtlar, bu 4 platformdan 3'ünün mevcut olarak canlı yayın üzerinden çocuk cinsel istismarını veya sömürsünü tespit eden araçlar kullanmadığını ortaya koymuştur (WePROTECT Global, 2023). Avustralya'da, bir suçlunun bir kadın tarafından istismara uğrayan çocukların canlı yayınlarını yönettiği tespit edilmiştir. Takip sonucunda çocukların annesinin birkaç yıldır siber şovlarda üç kızına cinsel istismarda bulunduğu ortaya çıkmıştır. Kadın, iki farklı kimlik kullanarak yerel para havale kuruluşlarındaki izleyicilerden para transferleri toplamıştır. İzleyicilerin para transferlerinin Avustralya'dan Filipinler'e, Filipinler'den ise Almanya'ya bir sevk döngüsü içerisinde olduğu görülmüştür (Bird ve Bird, 2022). 2016 yılında çocuk cinsel istismarı malzemesi üretilmek amacıyla web sitesi tasarlayıp işleten iki Amerikalı istismarcı ve sitenin ABD ve Güney Afrika'daki on üyesi daha, sekiz yaşından küçük çocukları web kamerasında cinsel içerikli davranışlarda bulunmaya zorlamak ve çekilen görüntülerini önce canlı yayında kullanmak ardından çoğaltıp yayımlamak nedenleriyle mahkûm edilmiştir.

Yetkililer, çekilen görüntülerde ortalama 1500 çocuğun cinsel içerikli davranışlarda bulunmaya zorlandığını açıklamıştır (Cant vd., 2022).

2.6.3 Şiddet kategorilerine göre çevrim içi çocuk cinsel istismarı

İnternet İzleme Vakfı (Internet Watch Foundation-IWF) araştırmacıları, 2019-2023 yılları arasında 1,6 milyondan fazla çocuk cinsel istismar materyali içerdiği iddia edilen ve şikayette bulunulan rapor incelemiş, 1.069.488 çocuk cinsel istismar görüntü ve videosunun yer aldığı web sayfasını internet erişimine kapatmıştır. Araştırmacılar, 2021 yılında gerçekleştirdiği proaktif aramalar ve gelen şikayetler sonucunda, her 2 dakikada bir, bir web sayfasında bir çocuğun cinsel istismara uğradığını tespit etmiştir. Her web sayfası en az bir, bazen de binlerce görsel içerdiğinden, bu internette yer alan milyonlarca suç görseline eşit olarak görülmektedir. IWF, 2021 yılında değerlendirdiği raporların 10'undan 7'sinde internette çocukların cinsel istismara uğradığına dair görüntüleri doğrulanmıştır. Bu rakam, 2020 yılına oranla 2021 yılında çocuk cinsel istismarı görüntülerinin %64 arttığını göstermektedir (IWF, 2023).

IWF'in 2021 yılına ait istatistikleri; en çok kız çocuklarına yönelik cinsel istismarı gösteren görüntülerin yaygın olduğunu göstermekte ve eğer istismarcı görülüyorsa ya da duyuluyorsa istismarcının yetişkin erkek cinsiyetinde olduğunu belirtmektedir. IWF'nin 1 Nisan ve 31 Mayıs 2021 tarihleri arasında elde ettikleri görüntülerden hareketle, yalnızca kadın istismarcıları içeren vakalarda, cinsel istismara maruz kalan çocukların ağırlıklı olarak erkek çocukları olduğu görülmektedir. Vakalarda en çok görüntü 7-10 yaş aralığındaki çocuklara ait olarak tespit edilmiştir. Bu yaş aralığına ait videoların %75'inde de erkek çocukların yer aldığı görülmektedir. 2023'te çocuk cinsel istismarı görüntüleri içerdiğinden şüphelenilen ve değerlendirilen rapor sayısı 392.665'tir. Bu raporlardan 392.620 adedi web sayfası, 45 adedinin ise haber gruplarıyla ilgili olduğu açıklanmıştır. Bu rakam 2022 yılına oranla %5 artış göstermiştir. Çocuk cinsel istismarı görüntüleri içerdiği tespit edilen, görüntülere direk bağlantı verdiği ya da reklamını yaptığı doğrulanan URL'ler (web sayfaları) 275.652'dir. 6 haber grubu raporunun ise çocuk cinsel istismarı görüntüleri içerdiği doğrulanmış ve 2022 yılına göre %8 artış bulunmuştur. Tüm bu rakamların yanı sıra IWF, her bir URL'nin onlarca, yüzlerce hatta binlerce çocuk cinsel istismarı görseli ya da videosu içerebileceğinin altını önemli çizmektedir. 2023 yılı çocuk cinsel istismarı materyallerinde kızların olduğu görüntü sayısı 663.000, video sayısı 50.086'dır. Erkeklerin olduğu görüntü sayısı 118.751, video

sayısı 14.744'tür. Hem kız hem de erkeklerin birlikte olduğu görüntü sayısı 18.713, video sayısı 2.796'dır. Cinsiyetin tanımlanamadığı görüntü sayısı ise 14.411 ve video sayısı 1.095'tir (IWF, 2023).

IWF, Çocuk cinsel istismar materyallerinde yer alan görüntüleri, içerdiği şiddete göre analiz ederek rapor oluşturmakta ve kamuoyuyla paylaşmaktadır. Rapora göre, Kategori A: Nüfus edici (penetran) cinsel aktivite içeren görüntüler; bir hayvanla olan ya da cinsel şiddet içeren görüntülerdir. Kategori B: Penetran olmayan cinsel aktivite içeren görüntülerdir. Kategori C: A ve B kategorilerine girmeyen uygunsuz görüntüler olarak belirlenmiştir. 2019 yılı IWF verilerine göre, her 10 çocuk cinsel istismar vakasından neredeyse 7'si, 11-13 yaş çocuklarını kapsamaktadır. 6 yaş ve altındaki çocuklar ile bebeklerin görüntüleri incelendiğinde ise, bu yaş grubu çocukların A kategorisi çocuk cinsel istismarına daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir. Her yıl küçük çocukları, bebekleri ve hatta yeni doğanları içeren en şiddetli, sadist cinsel istismar biçimlerini gösteren Kategori A görüntülerinin yüksek oranlarda yer aldığı görülmektedir. 2021 yılında diğer yıllara kıyasla, Kategori B görsellerinin sayısında da bir artış görülmüştür. Bu durum ayrıca, görsellerde yetişkin bir istismarcının da bulunduğunu göstermektedir.

0-2 yaş aralığındaki bebeklerin %78 oranında (1.171 görüntü) Kategori A görüntülerinde yer aldığı görülmektedir. Kategori B ise %20 oranındadır (294 görüntü). Görüntülerde yer alan 0-2 yaş aralığındaki bebeklerin cinsiyeti %52 kız, %7 erkek, %38 her ikisi de ve %3 tespit edilemeyen şeklindedir. 3-6 yaş çevrim içi cinsel istismar rakamlarına bakıldığında %47 oranında kategori A'ya ait verilerle karşılaşılmıştır. Kategori C ise 7-10 yaş aralığında %59, 11-13 yaş aralığında %67, 14-15 yaş aralığında %51, 16-17 yaş aralığında ise %50 olarak görülmektedir. 3-6 yaş arası erkek çocukların büyük bir kısmının cinsel istismar görüntülerinde, genellikle bir kız kardeşle birlikte görüldüğü görülmüştür. Suçlular, aynı evde birden fazla mağduru istismar etme fırsatını kullanarak çocukları küçük kardeşlerini yanlarında çevrim içi hale getirmeye zorlamaktadır. IWF verilerine göre A, B, C kategorilerinde çocuklara yönelik cinsel istismar tablosuna bakılacak olursa; Kategori A için 2019 yılında çocuğa ait istismar vakalarında 27.005 görsele ulaşılmışken, 2021 yılında bu rakam 45.448 görsel olarak tespit edilmiştir. Kategori B için 2019 yılında çocuğa ait istismar vakalarında 26.303 görsele ulaşılmışken, 2021 yılında bu rakam 50.420 görsel olarak tespit edilmiştir. Kategori C için 2019 yılında çocuğa ait istismar vakalarında 77.607 görsele ulaşılmışken, 2021 yılında bu rakam

153.375 görsel olarak tespit edilmiştir. 2022 yılı verilerine göre Kategori A için 51,369 (%20), Kategori B için 65,104 (%26), Kategori C için 136,914 (%54) tespit edilmiştir. 2023 yılında bu oranların Kategori A için 62,652 (%23), Kategori B için 61,739 (%23) ve Kategori C için 148,596 (%54) olduğu görülmektedir. 2023 yılı Kategori A tespit edilen görüntü sayısı 197.354 iken video sayısı 40.342'dir. Kategori B tespit edilen görüntü sayısı 338.972 iken video sayısı 23.018'dir. Kategori C'de tespit edilen görüntü sayısı ise 279.059 iken video sayısı 5.362 olarak açıklanmıştır (IWF, 2023).

Önceki yıllarda olduğu gibi, 2023'te bebekler, yürümeye başlayan çocuklar ve hatta yenidoğanları içeren en şiddetli, sadist cinsel istismar biçimlerini gösteren Kategori A görselleri daha büyük bir oranda tespit edilmiştir. 2022'den itibaren Kategori A çocuk cinsel istismarı materyali ve 0-2 yaş arası çocukları gösteren raporlarda yüzde 11'lik bir artış gerçekleşmiştir. 2022'de %81 olan oran 2023 yılında %92 olarak açıklanmıştır. 2023 yılı çocuk cinsel istismar materyalleri analiz raporu içerdiği şiddete, cinsiyete ve yaş dağılımına göre incelendiğinde Kategori A için 0-2 yaş arası mağdur çocukların cinsiyeti kız çocuk 391 görüntü (%25), erkek çocuk 88 görüntü (%6), her iki cinsiyetten çocuğun da yer aldığı 1,078 görüntü (%68) ve cinsiyeti belirlenemeyen çocuk ve çocukların yer aldığı 18 görüntü (%1) olarak tespit edilmiştir. Bu oranlar yine Kategori A için 3-6 yaş arası mağdur çocukların cinsiyetine bakıldığında kız çocuk 3,473 görüntü (%57), erkek çocuk 290 görüntü (%5), her iki cinsiyetten çocuğun da yer aldığı 2,316 görüntü (%38) ve cinsiyeti belirlenemeyen çocuk ve çocukların yer aldığı 25 görüntü (%0) olarak görülmektedir (IWF, 2023).

2.6.4 Çocukları istismara iten toplumsal ve ekonomik nedenler

Son yıllarda dünya genelinde yaşanan sağlık krizleri, siyasi çatışmalar, ekonomik problemler ve çevresel acil durumlar, çocukların refahını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu küresel çaptaki olumsuzluklar, özellikle ekonomik yoksulluk içindeki ailelerin ve toplumların çocuklarını cinsel istismar ve suistimale karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Ekonomik sıkıntı çeken çocuk ve gençlerin, maddi kazanç elde etmek amacıyla kendi cinsel içeriklerini üretme yoluna gitmeleri de bu durumun bir sonucudur. Ayrıca, cinsellik ve sağlıklı ilişkiler konusunda yetersiz eğitim, çocukların bu konudaki bilgileri internetten edinmelerine neden olmakta, bu da cinsel ilişkiler üzerindeki anlayışlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Yapılan çalışmalar, özellikle etnik ve ırksal

azınlıklara mensup çocukların, çevrim içi cinsel zararlara maruz kalma riskinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (United Nations General Assembly, 2023).

Avrupa ve Kuzey Amerika'daki çocuklar ve gençler üzerinde yapılan çok sayıda çalışma, LGBTQ+, transgender ya da non-binary olarak tanımlanan bireylerin, çocukluk döneminde çevrim içi cinsel zararlara karşılaşma olasılığının önemli ölçüde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu gruptaki çocuklar, cinsel veya flörtöz çevrim içi konuşmalara daha fazla katılmakta ve sosyalleşebilmek için internette daha fazla vakit geçirmektedir. Thorn'un ABD'de 9-17 yaş arası çocuklar üzerinde yaptığı çevrim içi grooming çalışmasında, LGBTQ+ çocukların kendilerini rahatsız eden biriyle çevrim içi olarak iletişimde kalma olasılığının iki kat daha fazla olduğu bulunmuş, bu ilişkiyi sürdürme nedenleri arasında ise arkadaşlık en önemli neden olarak belirtilmiştir. Cinselliğin kültürel olarak tabu kabul edildiği coğrafyalarda, LGBTQ+ olarak tanımlanan çocuklar cinsel şantaja karşı daha savunmasız olabilmektedir. Herhangi bir engeli olan çocuklar, engelli olmayan çocuklara göre üç ila dört kat daha fazla cinsel istismara maruz kalma olasılığına sahiptir. Farkındalık eksikliği ve engelli çocukların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamayan koruma ve güvenlik önlemleri, fiziksel veya gelişimsel engelli bir çocuğun istismar riskini artıran faktörlerden sadece birkaçıdır. İsviçre'de fiziksel engelli çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada, bu çocukların çevrim içi cinsel istismar ve suistimal için daha yüksek risk altında olabileceği ve engelli erkek çocukların kız çocuklarıyla eşit ya da daha büyük bir risk altında olabileceği bulunmuştur (Stonewall ve Childnet, 2022; Thorn, 2022).

Çocukların çevrim içi ortamdaki savunmasızlığı, bir dizi sosyoekonomik ve kültürel faktör tarafından güçlendirilmektedir. Kenya İletişim Kurumu, Kenya nüfusunun %42'si yoksulluk sınırının altında yaşamasına ve eşitsizlik düzeylerinin Afrika'daki en yüksek düzeylere sahip olmasına rağmen, Kenya'nın 44 milyonluk nüfusunda mobil kullanımın %88 civarında olduğunu bildirmiştir. Bu gibi durumlarda çocukların daha düşük gelir gruplarında, aile geliri sağlamak için çevrim içi satılma, istismar edilme veya insan ticaretine maruz kalma riski daha yüksek olarak görülmektedir (UNICEF, 2023). Kırsal bölgelerden kadın ve çocukların seks ticaretini kolaylaştırmak için yine popüler mesajlaşma servisleri ve sosyal medya platformları kullanılmaktadır (FP Analytics ve World Vision International, 2023). Korea Future Initiative'in araştırması, Kuzey Koreli göçmenlerin sınır dışı edilme tehdidi sebebiyle mağduru oldukları istismarı

bildiremediklerini vurgulamakta ve 9 yaşındaki çocukların siber seks canlı yayınlarında yer aldıklarını göstermektedir (WHO, 2023). Orta Doğu Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Lübnan ve Ürdün'deki Suriyeli çocuk mültecilere yönelik, uygunsuz görüntüleri kaydetmek için gizlice cep telefonlarını kullanan daha büyük erkek çocuklar veya erkek yetişkinler tarafından cinsel aktiviteye yönelik şantaj yapıldığını bildirmiştir (Thorn, 2023).

Çocukları çevrim içi ortamlarda karşı karşıya kaldıkları tehlikelerden korumak öncelikle tehlikenin farkında olmakla başarılabilir. Çevrim içi ortamların çocuklar için giderek daha tehlikeli hale gelmesi ise çocukların güvenliğinin sağlanabilmesi için hukuki düzenlemelerin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde çevrim içi çocuk istismarı kavramı tüm yönleriyle ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise çocukları çevrim içi istismardan koruyabilmek adına mevcut hukuki çerçevenin incelenmesi ve yasal koruma mekanizmalarının etkinliği değerlendirilecektir.

2.7 Çocuk ve Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramları Üzerine

Bu başlık altında çocuk ve korunmaya muhtaç çocuk kavramları ile ilişkili olarak tanımlara yer verilmiş ve her bir tanım, detaylı bir şekilde açıklanarak ve literatürle desteklenerek sunulmaya çalışılmıştır.

2.7.1 Çocuk kavramı

Literatürde çocuk kavramına ait farklı tanımlamalar yer almaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğü çocuk kavramı için “küçük yaştaki erkek veya kız” tanımlamasını yapmaktadır (http-1). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilk maddesinde, “Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” ibaresi yer almaktadır (http-2). 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun (TCK) 6/1-c maddesine göre ise 18 yaşın altındaki her birey çocuk kabul edilmektedir (http-3). Hukuki tanımlamaların yanı sıra çocuk kavramı üzerinde farklı alan uzmanları tarafından çeşitli niteliklerin öne çıkarıldığı görülmektedir. Bu çerçevede “insan yavrusu, sürekli gelişim içerisindeki varlık, kültürün devamlılığının simgesi, henüz yeterli olgunluğa ulaşmamış küçük kişi, küçük yurttaş, yaştan küçük olmasına bağlı olarak sorumsuz olan kişi, her işlemi yapma konusunda yetkisi olmayan birey” tanımlamalarına rastlamak mümkündür. Literatürde kendine yer bulmuş pek çok farklı çocuk kavramı tanımlamasının yanı sıra tüm bu tanımlamaların ortak noktasında, çocuğun yetişkinden farklı olduğu, bu nedenle de farklı

değerlendirilmesi gerektiği, çocuğa gösterilecek olan davranış ve uygulamaların da yetişkinlerden ayrı planlanması gerektiği yer almaktadır (Zevkliler, 1968; Sağlam ve Aral, 2016).

Çocuğun, doğduğu günden reşit olup yetişkin bir birey olduğu zamana kadar geçen sürede, bedensel ve bilişsel gelişimi devam etmektedir. Bu gelişim ve değişim süreci toplumsal, psikolojik, ekonomik ve hukuki boyutların bir araya gelmesiyle meydana gelmektedir. Söz konusu parametrelerin eksikliği ya da derin farklılığı çocuklar üzerinde olumsuz pek çok sonucu doğurmakta ve çocuğun korunmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. “Her çocuk kişisel, çevresel ve ailesel özellikleri dikkate alınmaksızın, hukuki bakımdan sağ doğduğu andan reşit olduğu ana kadar korunmaya muhtaçtır” (Yazıcı, 2012).

2.7.2 Korunmaya muhtaç çocuk kavramı

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK) tarafından, çocuğun korunması görevi öncelikli olarak anne ve babaya verilmiştir. TMK madde 324 uyarınca anne ve babalar, çocuğun bakımı, gözetimi, yetiştirilmesi, korunması, eğitimi ile bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâkî ve toplumsal gelişiminin sağlanması hususlarında sorumlu tutulmaktadır (http-4). Korunmaya muhtaç çocuk kavramı, çocuğun temel bakım, gözetim, yetiştirilme ve korunma hususlarında beliren yetersizlikler ve yaşanan aksaklıklar sebebiyle; sosyal, fiziksel, ruhsal ve ahlaki yönden sağlıklı bir yetişkin olması engellenen çocukları tanımlamaktadır (Yazıcı, 2012). Çocuğun korunmaya muhtaç çocuk olarak adlandırılması için 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (SHÇEK) ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde iki şart belirlenmiştir. Bu şartlar genel ve özel şartlar başlıkları altında kategorilendirilmektedir. Genel şartlar, çocuğun reşit olmaması ile beden, ruh, ahlak ve fikri gelişme yönünden tehlikede bulunması, ihmal veya istismar ya da suç mağduru olmasıdır. Özel şartlar ise, çocuğun anne babasız olması ile anne babanın belli olmaması durumlarıdır. Anne babanın belli olmaması durumu ise kendi içerisinde; anne babanın başlangıçtan beri belli olmaması, anne babanın sonradan belirsiz hale gelmesi, çocuğun anne baba tarafından terk edilmesi ve çocuğun anne baba tarafından ihmal edilmesi olarak belirtilmektedir (http-5; http-6).

Çocuğun tüm yönleriyle bir bütün olarak sağlıklı bir şekilde gelişmesi için gerekli ortamı ve koşulları sağlamak öncelikle anne ve babanın sorumluluğundadır (Tuncer ve Erdoğan, 2018). Ancak, anne ve baba farklı nedenlerle bu sorumluluğunu yerine getirmedğinde ya

da getiremediğinde, çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesinin tehlikede bulunması veya manen terk edilmiş olması halinde çocuğun korunmaya muhtaç hâle geldiği kabul edilmekte (Yazıcı, 2012) ve çocuk hakkında korunma tedbiri alınmaktadır (Zevkliler, 1968). Korunmaya muhtaç çocuklar, devletin özel olarak koruması gereken çocuklar olarak adlandırılmaktadır. Korunmaya muhtaç çocuğun tespitinden Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adına Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri yükümlüdür (Koşay, 2013).

2.8 Çocuğun Hukukun Korunması

Çocuklar gelecek nesillerin temelini oluşturan yapı taşları olarak görülmektedir. Çevresiyle sürekli bir etkileşim ve iletişim içerisinde olan çocuk, toplumun yapısı ve gelişmişlik düzeyiyle aynı paralelde değişecek, gelişecek ve ilerleyecektir. Toplum içerisinde çocuğa sunulan şartların ve hakların bu çerçevede dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Hukuk; devletin yetkili organları tarafından toplumsal ilişkileri düzenlemek amacıyla konulan, maddi yaptırıma bağlanmış olan ve uyulması zorunlu kuralların oluşturduğu sistem olarak tanımlanmaktadır (http-7). Çocuk hukuku ise çocuğun söz konusu tüm hukuki süreçlerde özne olarak yer aldığı, çocuğun üstün yararının öncelikli kabul edildiği, yalnızca çocuğa özgü hakların düzenlenip korunduğu kurallar bütünüdür temsil etmektedir (Şirin, 2016). Kendini savunabilme ve anlatabilme becerisi diğerlerinden daha az olan kimseleri korumak hukukun başta gelen işlevlerinden biri olarak görülmekte ve çocuklar, bu listenin başında yer almaktadır. Bu noktada, gerek ulusal gerekse uluslararası hukukun yasal düzenlemelerle getirdiği kurallar ile çocuğun üstün yararını göz önünde bulundurarak, çocuk haklarını insan haklarından ayrı tuttuğu ve özel anlaşmalarla güvence altına aldığı görülmektedir (Uçan, 2019).

2.8.1 Çocukların korunmasına ilişkin taraf olunan ulusal ve uluslararası sözleşmeler

Türkiye'nin çocuğun korunması hususunu en üst seviyede tutmayı hedefleyerek, çocuk haklarını merkeze alan sözleşmelerde imzası bulunan taraf devletler arasında olduğu görülmektedir. Çocuk hakları tarihine bakıldığında Türkiye'nin de taraf olduğu önemli belgeler dikkati çekmektedir. Bu belgeler kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir (Kurt, 2016; Uçan, 2019):

- 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi
- 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

- 1963 Türk Çocuk Hakları Bildirisi
- 1989 Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
- 1976 Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
- 2001 Avrupa Birliği Siber Suçlar Sözleşmesi (Budapeşte Sözleşmesi)
- 2011 Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Suistimale ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına Dair Sözleşme (Lanzarote Sözleşmesi).

2.8.1.1 1924 Cenevre çocuk hakları bildirgesi

Toplam beş maddeden oluşan ve çocuk hakları için atılmış ilk büyük adım olarak kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1928 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün imzasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraflarından biri olduğu, çocukların sağlıklı ve güvenli bir ortam içerisinde yaşaması ve her türlü istismara karşı korunmasını içeren bir belge olarak dikkati çekmektedir.

2.8.1.2 1959 Birleşmiş Milletler çocuk hakları bildirgesi

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin paralelinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi özellikle yaşanan birinci ve ikinci dünya savaşlarının ardından en büyük zararı çocukların görmesi sebebiyle çocukların korunması gerekliliği üzerinde durmuştur.

2.8.1.3 1963 Türk çocuk hakları bildirisi

1963 yılında kabul edilen Türk Çocuk Hakları Bildirisi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi doğrultusunda hazırlanmış, anne baba ve devletin çocuklar üzerindeki sorumluluklarının altı çizilmiştir.

2.8.1.4 1976 Birleşmiş Milletler medeni ve siyasi haklar sözleşmesi

2000 yılında Türkiye tarafından da imzalanan Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi; 18 yaşından küçük bireyleri çocuk kabul etmekte, çocuğun her türlü şiddet, suistimal ve istismara karşı korunmasını düzenlemekte, çocuğun sahip olduğu haklarla ilgili genel bir çerçeve çizmektedir.

2.8.1.5 1989 Çocuk haklarına dair Birleşmiş Milletler sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 14 Eylül 1990 tarihinde Türkiye tarafından kabul edilmiş ve imzalanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi T.C. Anayasası'nın 90. maddesi

uyarınca iç hukuk normuna dönüşmüştür. Sözleşmenin ayrıca, neredeyse dünya üzerindeki tüm ülkeler tarafından kabul edilmiş olması önemli görülmektedir. Korunma hakkı; tıpkı yaşama hakkı, gelişme hakkı ve katılım hakkı gibi çocuğun temel hakları arasında yer almaktadır. Tüm çocuklar ihmal, istismar ve her türlü riskten korunma hakkına sahiptir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 19. maddesinde çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunmasına yönelik taraf devletlerin tedbir alması gerektiği önemle vurgulanmaktadır (Kurt, 2016).

İnternetin ve sosyal medyanın çocuklar arasındaki kullanımının artmasına ve sosyal medya kullanım yaşının bebeklik çağına dek düşmesine paralel olarak, çocukların dijital haklarının korunması kritik hale gelmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, çocuk hakları çevrim içi ortamda da geçerliliğini sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 2000 yılında eklenen “Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İsteğe Bağlı Protokol” ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Yargıtayın çocuk pornografisi ile ilgili davalarda karar alırken sözleşmeye ve protokollere atıfta bulunmasının önünü açmıştır (Unicef, 2021). Dijital ortamın çocukların yararına uygun düzenlenmesi, dijital eşitlik hakkı ve çocukların kişisel etkileşimlerinin güvenliğinin temin edilmesi başlıkları Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde vurgulanan noktalar arasındadır (Canton, 2021).

2021 yılında çocukların dijital haklarının korunmasına ilişkin rehberlik sağlayan “25 sayılı Genel Yorum”, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından kabul edilmiş (Unicef, 2021), çocukların dijital ortamdaki haklarının da çevrimdışı dünyadaki haklar gibi korunmasının gerekliliği vurgulanmıştır. 25 sayılı Genel Yorum'a göre, çocukların mahremiyeti gizlilik hakkı gözetilerek, veri toplanması ve işlenmesi gibi tehditlere karşı korunmalıdır. Taraf devletler, mahremiyet ve veri koruma mevzuatlarını düzenli olarak gözden geçirmeli ve çocukların mahremiyet ihlallerini önlemelidir (Unicef, 2021).

2.8.1.6 2001 Avrupa Birliği siber suçlar sözleşmesi (Budapeşte Sözleşmesi)

2004 yılında yürürlüğe giren, Türkiye tarafından ise 2014 yılında kabul edilen Avrupa Birliği Siber Suçlar Sözleşmesi, bilgisayar veri sistemleri aracılığıyla işlenen suçlara ilişkin ilk uluslararası sözleşmedir. Budapeşte Sözleşmesi olarak da adlandırılan küresel düzeyde etkilere sahip belgede; illegal giriş, gayrimeşru ele geçirme, veri ve sistem etkileşimi engelenmesi, donanımların suistimali alt başlıklarını içeren bilgisayar veri ve

sistemlerinin mevcudiyeti, bütünlüğü ve gizliliğine karşı suçlar; sahtekarlık ve dolandırıcılık alt başlıklarını içeren bilgisayarla ilişkili suçlar, telif hakları ve benzer hakların ihlali ile ilgili suçlar ile çocuk pornografisi ile ilgili suçlar alt başlığını içeren içerikle ilgili suçlar ve olası yaptırımları düzenlenmiştir. Sözleşme içerisinde Başlık 3: İçerikle İlgili Suçlar altında Madde 9: Çocuk Pornografisi ile İlgili Suçlar başlığını içermektedir. Sözleşmenin söz konusu maddesine göre “Sözleşme taraflarından herbiri a. Başka bir bilgisayar sistemi ile dağıtılması amaçlı, çocuk pornografisi üretimi. b. Bir bilgisayar sistemi vasıtasıyla çocuk pornografisinin elde edilmesinin sağlanması. c. Bir bilgisayar sistemi ile çocuk pornosunun dağıtımı, iletilmesi veya aktarılması. d. Kendi veya başka bir kişi için, bir bilgisayar sistemi ile çocuk pornosunun temin edilmesi e. Bir bilgisayar veri depolama ortamında veya bir bilgisayar sisteminde çocuk pornografisinin mülkiyeti tutumlarının kasten ve haksız yere yapılması durumunda, iç hukuku uyarınca, bunun suç olarak kabul edilmesi için gerekli yasal ve diğer önlemleri alacaktır” denilmektedir. Sözleşmede ayrıca, “paragrafın amacına yönelik olarak, küçük terimi, 18 yaşın altındaki tüm kişileri içerir. Çocuk pornografisi terimi, a. Cinsel davranışta bulunan reşit olmayan bir kişi b. Cinsel davranışta bulunan reşit olmayan bir kişi gibi gözüken kişi c. Cinsel davranışta bulunan reşit olmayan bir kişiyi tasvir eden gerçekçi resimler” şeklinde tanımlanmaktadır (Aliusta ve Benzer, 2018; http-8).

2.8.1.7 2011 Avrupa Konseyi çocukların cinsel suistimale ve cinsel istismara karşı korunmasına dair sözleşme (Lanzarote Sözleşmesi)

2011 yılında onaylanan Lanzarote Sözleşmesi, çocuğa yönelik cinsel istismar suçunun önüne geçmeyi ve istismar mağduru çocukları korumayı amaçlamaktadır. Bu noktada sözleşme, çocuğun cinsel istismarı suçunu işleyen faillere karşı izlenilmesi gereken yollar hakkında rehber niteliğine sahip bir düzenleme olarak kabul görmektedir. Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Lanzarote Sözleşmesi, çocuklara yönelik çevrim içi ve çevrimdışı ortamda yaşanabilecek cinsel istismarın önlenmesine yönelik eğitim, tarama, müdahale programları, suç kapsamı tespiti, bilinçlendirme ve güçlendirme başlıkları altında çeşitli ilkeler sunarak bilgilendirmeyi amaçlamaktadır (Uçan, 2019).

2.8.2 Çocukların korunmasına ilişkin Türk Ceza Kanunu maddeleri

Türk hukuk sistemi, çocukların haklarını koruma ve güvenliğini sağlama konusunda çeşitli düzenlemelere sahiptir. Bu düzenlemeler arasında, Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddeleriyle çocukların her türlü istismar ve kötü muameleden korunması

amaçlanmaktadır. 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, çocuğun üstün yararını gözeterek gerekli cezai hükümleri düzenlemektedir.

2.8.2.1 5651 sayılı internet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkında kanun

5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, internet ortamındaki içeriklerin düzenlenmesi ve denetlenmesine dair mevzuatı sunmakta; internet ortamında işlenen suçlarla mücadelede içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcılarının yükümlülüklerini belirlemektedir. 5651 sayılı Türk Ceza Kanunu madde 8; çocukların dijital dünyada güvenliğini sağlamak amacıyla özel hükümleri de içermekte, çocukların cinsel istismarı suçunu internet ortamında erişimin engellenmesi sebebi olarak kabul ederek çocukların cinsel istismarına yönelik içeriklerin internet ortamında yayılmasını önlemek için düzenlemeler getirmektedir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu madde 103 birinci fıkrasında çocukların cinsel istismarına yönelik içeriklerin yayılmasının önlemesi amaçlamaktadır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 226. maddesinin birinci fıkrasının a,b,c,d,e,f bendleri ile ikinci ve üçüncü fıkraları da, çocuk istismarı içeren materyallerin üretimi, çoğaltılması ve satışı ile çocuğun penetrasyon olmaksızın istismarı noktasında cezai hükümleri tanımlamaktadır.

2.8.2.2 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar madde 103'te çocukların cinsel istismarı suçuna ilişkin

Çocukların cinsel istismarı

Madde 103- (Değişik: 18/6/2014-6545/59 md.)

(1) (Yeniden düzenlenen birinci ve ikinci cümle: 24/11/2016-6763/13 md.) Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (Ek cümle: 24/11/2016-6763/13 md.) Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza, istismar durumunda on yıldan, sarkıntılık durumunda beş yıldan az olamaz. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin

çocuk olması hâlinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin veya vasisinin şikâyetine bağlıdır. Cinsel istismar deyiminden;

a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,

b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar,

anlaşılır.

2.8.2.3 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu genel ahlaka karşı suçlar madde 226'da müstehcenlik suçuna ilişkin

Müstehcenlik

Madde 226- (1) a) Bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri veren ya da bunların içeriğini gösteren, okuyan, okutan veya dinleten,

b) Bunların içeriklerini çocukların girebileceği veya görebileceği yerlerde ya da alenen gösteren, görülebilecek şekilde sergileyen, okuyan, okutan, söyleyen, söyleten,

c) Bu ürünleri, içeriğine vakıf olunabilecek şekilde satışa veya kiraya arz eden,

d) Bu ürünleri, bunların satışına mahsus alışveriş yerleri dışında, satışa arz eden, satan veya kiraya veren,

e) Bu ürünleri, sair mal veya hizmet satışları yanında veya dolayısıyla bedelsiz olarak veren veya dağıtan,

f) Bu ürünlerin reklamını yapan,

Kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri basın ve yayın yolu ile yayınlayan veya yayınlanmasına aracılık eden kişi altı aydan üç yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(3) Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünlerin üretiminde çocukları, temsili çocuk görüntülerini veya çocuk gibi görünen kişileri kullanan kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Bu ürünleri ülkeye sokan, çoğaltan, satışa arz eden, satan, nakleden, depolayan, ihraç eden,

bulunduran ya da başkalarının kullanımına sunan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

... şeklinde hükmolunmaktadır. Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte çocukların çevrim içi ortamlarda güvenliğini sağlama ihtiyacı önem kazanmaktadır. Çocukların çevrim içi ortamda korunması, cezai yaptırımlar, önleyici tedbirler ve bilinçlendirme programlarıyla desteklenmelidir. Yasal düzenlemeler, toplum güvenliği ve çocukların sağlıklı gelişimi için kritik öneme sahiptir.

2.8.3 Çocukların korunmasına ilişkin diğer yasal düzenlemeler

Türk hukuk sisteminde yer alan çocukların korunmasına ilişkin diğer yasal düzenlemeler de, çocukların cinsel istismarına yönelik mücadeleyi güçlendirmek amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde önemli adımlar içermektedir. Çocuklara yönelik ihmal ve istismarın önlenmesi ile bu ihlallerin olumsuz sonuçlarının giderilmesine ilişkin düzenlemeler, uzun yıllardır çeşitli yasalarla desteklenmektedir. Bu kapsamda, 1983 yılında yürürlüğe giren 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 2012 yılında yürürlüğe giren 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun önemli örneklerdir. Ayrıca, 2003'te kabul edilen 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 4857 sayılı İş Kanunu (2003), 5187 sayılı Basın Kanunu (2004) ve 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu (1927, 1988) çocukların korunmasına yönelik geniş bir hukuki çerçeve sunmaktadır (Uğurlu ve Gülsen, 2014).

Türkiye çocuk pornografisi ve cinsel istismarla mücadelede uluslararası iş birliği sağlayan INHOPE platformuna, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu bünyesindeki İhbarWeb aracılığıyla 2011 yılında katılım göstermiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017 yılında kurduğu Sosyal Medya Çalışma Grubu ile çocukların dijital ortamda karşılaşabilecekleri riskleri tespit ederek önleyici çalışmalar yürütmekte ve bu kapsamda Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ile iş birliği yapmaktadır. Grup, çocuklara yönelik zararlı içeriklerin tespiti ve bu içeriklere yönelik müdahalelerde önemli bir rol üstlenmektedir (Ünlü vd., 2020).

Bilişim suçu veya siber suç, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) aracılığıyla elektronik sistemler, ağlar, web siteleri ve verileri hedef alarak ya da suçun işlenmesini kolaylaştırarak yasaları ihlal eden eylemler olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Genel Yorum No.13'e göre, çocuğun cinsel istismarına yönelik işlenen bilişim suçları; çocukların cinsel istismarı amacıyla işitsel ve görsel materyallerin üretilmesi, çocukların düzmece video ve fotoğraflarının ahlaka aykırı şekilde hazırlanması, çocukları hedef alan saldırgan içeriklerin yayılması ve çocukların internette nefret, şiddet veya yanıltıcı bilgilere maruz bırakılması gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, çocukların sanal ortamda zorbalık veya tacize maruz kalmaları, kişisel bilgilerini paylaşmaya zorlanmaları ya da tanımadıkları kişilerle fiziksel ortamda buluşmaya ikna edilmeleri de söz konusu suç unsurları arasında yer almaktadır (Özkaya, 2023).

Bilişim teknolojilerinin araç olarak kullanıldığı bu tür suçlar, internet ve elektronik cihazların etkisiyle daha kolay işlenebilmekte ve suçun etki alanı genişlemektedir. Türk Ceza Kanunu (TCK) kapsamında düzenlenen ve dolaylı bilişim suçları olarak tanımlanan bu fiiller; TCK'da yer alan md.84 "İntihara Yönlendirme", md.103 "Çocukların Cinsel İstismarı", md.104 "Reşit Olmayanla Cinsel İlişki", md.141 ve 142 "Hırsızlık" ve md.226 "Müstehcenlik" maddeleri ile ele alınmaktadır. Ayrıca, bilişim sistemleri üzerinden çocuk kaçırma, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti ve fuhuş gibi suçlar da (md.77, md.79, md.80 ve md.227) aynı kapsamda değerlendirilmektedir (Özkaya, 2023).

Bilişim suçları arasında en yaygın görülen türlerden biri olan çocuk istismarı ve bunun bir görünümü olan çocuk pornografisi, Türk Ceza Kanunu'nda özel olarak düzenlenmemiştir. Ancak, Türkiye'nin 2004 yılında yürürlüğe koyduğu Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi ile bu suç türü kapsam altına alınmıştır. Sözleşmenin 9. maddesi, çocukların cinsel içerikli materyallerle istismarını yasaklamakta ve bu suçun bilişim teknolojileri aracılığıyla işlenişini detaylandırmaktadır. Bu bağlamda, çocuk pornografisinin üretimi, dağıtımı, edinilmesi ve depolanması bilişim sistemleri aracılığıyla yasadışı kabul edilmiştir. Türkiye'nin 2002 yılında onayladığı "Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol" de bu kapsamda önemli bir uluslararası hukuki düzenleme niteliğindedir. Protokol, çocuk pornografisinin üretiminden dağıtımına, ithalat ve ihracatına kadar tüm yönlerini kapsayarak bu tür eylemlerin internetteki erişilebilirliğine karşı uluslararası iş birliğini teşvik etmektedir (Özkaya, 2023).

Çocukların açık rızasının sınırları, kişisel verilerin işlenmesi ve korunması açısından önemli bir hukuki meseledir. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK),

kişisel verilerin işlenebilmesi için açık rızanın zorunlu olduğunu belirtmekte ve bu rızayı "belirli bir konuya ilişkin, bilgilendirilmeye dayalı ve özgür irade ile açıklanan rıza" şeklinde tanımlamaktadır (md.3/1-a). Ancak, çocukların açık rıza verebilme yeteneği ve bu yetkinin hangi yaşta hukuken geçerli sayılacağı konusunda Türkiye'de bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu hususta, Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü'ne bakıldığında tüzüğün 8. maddesine göre, rıza verebilme yaşı 16 olarak belirlenmiş, 16 yaşın altındaki çocuklar için ise rızanın ancak velileri tarafından verilmesi ya da onaylanması halinde hukuka uygun kabul edileceği belirtilmiştir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 11. maddesi ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 3/1. maddesi, 18 yaşını doldurmamış bireylerin çocuk statüsünde olduğunu düzenlemektedir. Ayrıca, TMK md. 335 gereği, reşit olmayan çocuklar anne ve babalarının velayeti altında olmakta; velayet altındaki çocukların fiil ehliyeti ise vesayet altındaki kişilerin ehliyetiyle aynı seviyede bulunmaktadır. Dolayısıyla, çocukların kişisel verilerinin işlenmesi gibi hukuki işlemlerde anne-baba ya da vasiler, çocukların menfaatlerini korumakla yükümlüdür (Özkaya, 2023).

Türk Medeni Kanunu'nun 339. Maddesi uyarınca; “Ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygularlar. Çocuk, ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür” hükmü, ebeveynlere çocuğun yüksek menfaatini koruma yükümlülüğü getirir. Son yıllarda, yetişkinler, kendi adına karar veremeyen çocukların kişisel verilerini sosyal medyada paylaşarak, bu çocukların kişilik haklarını bilerek veya bilmeyerek ihlal etmekte ve çocuğun yüksek menfaatine zarar vermektedirler. Anne ve babaların çocuklarını sosyal medyanın nesnesi haline getirmeleri, Anayasa'nın 17. Maddesi uyarınca “kişinin maddi ve manevi varlığı” hakkının ihlalidir ve bu durum, çocuğun ticari olarak sömürülmesi anlamına gelmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 32. Maddesi, “Taraflar Devletler, çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verebilecek ya da sağlığı, bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal veya toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler” şeklinde çocukların her türlü işte çalıştırılmasını ve bu durumdan doğabilecek risklere karşı korunmalarını teminat altına almaktadır. Sözleşmenin 3. maddesi, çocuğun üstün yararını gözetmekle birlikte, devletlerin çocukların esenliğini sağlamak için gerekli yasal ve idari önlemleri almakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. Bu düzenlemeler,

çocukların hem ebeveynlerine hem de üçüncü şahıslara karşı korunmasının önemini açıkça ortaya koymaktadır (Tokuç ve Duyan, 2021).

Sözleşmenin 36. Maddesi, “Taraf devletler, çocuğun esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar” ifadesiyle, kitle iletişim araçlarının yol açabileceği zararlara karşı çocukların bilinçlendirilmesini bu sözleşme maddesinin bir gereği olarak değerlendirmektedir. Akyüz (2012), çocukların yetiştirilmesi ve korunmasına ilişkin sorumluluğun ebeveynlerin ahlaki yükümlülüğü olduğunu belirtmiş, ebeveyn ve çocuklar arasındaki ilişkilerin birçok kanunla özel hukuk çerçevesinde düzenlendiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, çocuk hukukunun ebeveyn ve çocuklar arasındaki hak, görev ve ilişkileri düzenleyen kurallardan oluştuğunu vurgulamıştır. Devlet, ebeveynlere belirli haklar tanımanın yanı sıra, bu hakların nasıl uygulandığını gözlemlemek, yasal koşulları sağlamak ve gerektiğinde yasalardan aldığı yetkiyle müdahale etmekle sorumludur. Çocuğun kişilik haklarına yönelik bu ihlaller, yalnızca ebeveynler tarafından değil, zaman zaman çocuğun öğretmenleri aracılığıyla da gerçekleşmektedir. Bu durumu önlemek amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığı, dikkat edilmesi gereken hususları belirten bir genelge yayımlamıştır. "2975829 sayılı 2017-12 nolu Okullarda Sosyal Medyanın Kullanılması" konulu genelgeye göre, çocukların görsellerinin sosyal medyada eğitsel amaçlarla dahi olsa hukuka aykırı bir şekilde paylaşılması durumunda gerekli yasal işlemlerin yapılması öngörülmüştür (Tokuç ve Duyan, 2021).

2.9 Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemleri

Tüm sosyal devlet yapılarında çocuk refahı politikalarının gelişmesiyle ortaya çıkan ve korunmaya muhtaç çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için oluşturulan çeşitli çocuk koruma sistemleri bulunmaktadır (Tuncer ve Erdoğan, 2018). “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar ve kurdurur.” ifadesiyle 1982 Anayasası madde 61, korunmaya muhtaç çocukların korunması sorumluluğunun devlete ait olduğunu belirtmektedir (Efe, 2022). Ülkemizde korunmaya muhtaç olduğu tespit edilen çocuklar için koruma, bakım ve eğitim hizmetleri T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü aracılığıyla sunulmaktadır (<http-9>).

Devletin korunmaya muhtaç çocuklar için sunduğu hizmet modelleri temelde ikiye ayrılmaktadır. Bu model; Çocukların Bir Aile Yanında Bakımını Sağlayan Hizmet

Modelleri ve Kurum Bakımı Sağlayan Hizmet Modelleri olarak belirlenmiştir. Çocukların Bir Aile Yanında Bakımını Sağlayan Hizmet Modelleri; Evlat Edinme, Koruyucu Aile Uygulaması, Aile Yanında Destek ve Aileye Dönüş Uygulaması ve Aileye Aile İçinde Yardım Uygulaması şeklinde gerçekleşmektedir. Kurum Bakımı Sağlayan Hizmet Modellerini ise; Çocuk Yuvaları, Sevgi Evleri (Çocuk Evleri Sitesi), Yetiştirme Yurtları, Kadın Konukevi, Gözlem Evleri, Çocuk Evleri, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, Çocuk ve Gençlik Merkezleri/Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezleri ve Çocuk Destek Merkezleri olarak sıralamak mümkündür (Tuncer ve Erdoğan, 2018).

2.9.1 Çocukların bir aile yanında bakımını sağlayan hizmet modelleri

Korunmaya muhtaç olduğu tespit edilen çocuğa yönelik sosyal hizmet modeli belirlenirken öncelik her zaman çocuğun aile bakımını almasından yana olmaktadır. Bu noktada, Çocukların Bir Aile Yanında Bakımını Sağlayan Hizmet Modelleri tercih edilmektedir. Söz konusu modeller; Evlat Edinme, Koruyucu Aile Uygulaması, Aile Yanında Destek ve Aileye Dönüş Uygulaması ve Aileye Aile İçinde Yardım Uygulaması olarak belirlenmiştir.

2.9.2 Kurum bakımı sağlayan hizmet modelleri

Bu başlık altında kurum bakımı sağlayan hizmet modelleri ele alınmış olup, her bir başlığa ilişkin gerçekleştirilen detaylı incelemeler takip eden başlıklarda paylaşılmıştır.

2.9.2.1 Sevgi evi modeli

Sevgi Evi (Çocuk Evleri Sitesi) Hizmet Modeli ve Çocuk Evleri Hizmet Modelinin, Kurum Bakımı Sağlayan Hizmet Modelleri içerisinde uygulamaya konan son planlamalar olduğu görülmektedir. Korunmaya muhtaç olduğu tespit edilen çocuklar için koruma, bakım ve eğitim hizmetlerinin Kurum Bakımı Sağlayan Hizmet Modelleri çerçevesinde yetiştirme yurtları içerisinde verilmesi uzun yıllar boyunca birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Yetiştirme yurtlarında yaşamın koğuş tipi yapılanma sebebiyle toplumun geleneksel yaşam biçiminden uzak ve aile bakımının gerektirdiklerinden farklı planlanmış olması, çocukların gelişimi noktasında ideal ölçütlerden uzaklaşılmasına ve çocukların psikolojik gelişimlerinin hedeflenen oranlarda desteklenememesine neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar yetiştirme yurtlarında bakım gören ve aile yanında

bakım gören çocukların bireyler arası ilişkiler, sosyal beceriler ve günlük yaşantı deneyimleri noktalarında birbirlerinden farklılaştıklarını göstermektedir. Bu ve benzeri nedenlerle Kurum Bakımı Sağlayan Hizmet Modellerinin geliştirilmesi gereksinimi ön plana çıkmış, çocuklara bakım verilmesi noktasındaki en yaygın hizmet modellerinin koğuş tipi düzenlenmiş yetiştirme yurtlarından, geleneksel aile yaşamı tipine göre düzenlenmiş Sevgi Evi ve Çocuk Evleri modellerine dönüştürülmesi gündeme gelmiştir (Koşay, 2013).

Sevgi Evi; içerisinde yaşları birbirine yakın 10 ila 12 çocuğun, kendilerine 7 gün 24 saat eşlik eden bakım personelleriyle birlikte yaşadığı küçük müstakil evlerdir. Aile ortamına benzer bir yapının kurulması, sürekli ve değişmeyen bakım hizmetinin sunulması ve çocukların toplum hayatına entegre olarak bakım almalarının sağlanması amacıyla planlanan Sevgi Evi Modeli, çocuklara ev ortamı sunmakta ve çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik tüm gereksinimlerini ideal ölçülerde karşılamayı hedeflemektedir. Fiziksel şartları aile bakımına en yakın modellerden biri olan Sevgi Evlerinde çocukların kendilerine ait yatak odaları, ders çalışma alanları, ev içi bakım personelinin hizmet sağladığı mutfakları ve banyoları bulunmaktadır. 2015 yılından itibaren ülkemizde çocukların kullanımına açılan Sevgi Evleri Modeli, Çocuk Evleri Hizmet Modelinin de temelini oluşturmaktadır (Söğütü, 2015).

2.9.2.2 Çocuk evleri modeli

Aile temelli yapılanmanın amaçlandığı bakım modellerinden bir diğeri Çocuk Evleri ise, içerisinde yaşları birbirine yakın 6 ila 8 çocuğun, kendilerine 7 gün 24 saat eşlik eden bakım personelleriyle birlikte yaşadığı apartman daireleridir. Çocuk evleri her il için, yaşanan ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısı göz önünde bulundurularak çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde ve konum olarak tercihen il merkezinde, okul ve hastanelere yakın biçimde seçilmektedir. Seçilen daireler kuruma ait herhangi bir tabela vb. ile diğer daireler ayrıştırılmamakta, dairelerin iç dizaynı kurum bakımı alan çocukların kendilerini aile ortamında hissedebilmeleri açısından en uygun ve kullanışlı biçimde oluşturulmaktadır. İlk çocuk evi 2000 yılında Ankara’da hizmete sunulmuş, uygulamanın ulaştığı başarılı sonuçlar beraberinde hizmetin yaygınlaştırılması gerekliliğini ortaya koymuştur. 2005 yılı itibariyle kurum bakımı sağlayan hizmet modellerinin çehre değiştirmeye başladığı görülmektedir. Devletin korunmaya muhtaç çocuklar için sunduğu hizmet modelleri temelde çocuklar için aile bakımını

öncelemektedir. Bu çerçevede Sevgi Evi ve Çocuk Evleri Hizmet Modelleri, çocuklara kendilerini güvende, mutlu ve ait hissedebilecekleri yuva ortamını sunma, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerini toplumun içerisindeki diğer bireyler gibi yaşayabilmelerini sağlama işlevlerini yerine getirme noktasında çocuğun yüksek yararını gözetmektedir (Koşay, 2013).

Çocuk evlerinin faaliyetleri 24 saat esasına dayalı olarak yürütülmekte ve her bir çocuk evinde en fazla üç personel görevlendirilmektedir. Personelin çalışma gün ve saatleri, çocukların günlük yaşamları dikkate alınarak, aylık olarak düzenlenmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'e ait 4. maddeye göre: Bakıcı anne/bakım elemanı tanımlamasıyla çocuk evlerinde çocukların gelişiminden ve bakımından sorumlu personeli; çocuk evi sorumlusu tanımlamasıyla çocuk evlerinde verilecek hizmetin koordinasyon kurulunda alınacak kararlar doğrultusunda yürütülmesinden sorumlu kişiyi; meslek elemanı tanımlamasıyla psikolog, sosyal çalışmacı, çocuk gelişimci, sosyolog, öğretmen, doktor, çocuk eğitici ve hemşireleri ifade etmektedir ([http-10](#); [http-11](#)).

Korunmaya muhtaç olduğu tespit edilen çocuğa yönelik sosyal hizmet modeli belirlenirken öncelik her zaman çocuğun aile bakımı almasından yana olmaktadır. Bu noktada, çocukların bir aile yanında bakımını sağlayan hizmet modelleri tercih edilmektedir. Eğer bu modellerin hiçbirisiyle korunmaya muhtaç olduğu tespit edilen çocuğun aile bakımı alması mümkün değilse, kurum bakımı modelleri tercih edilmektedir (Tuncer ve Erdoğan, 2018). Bu çerçevede kurum bakımı modelleri, olabildiğince çocuklara aile ortamında olduklarını hissettirmek amacıyla dizayn edilmektedir. Sevgi Evi (Çocuk Evleri Sitesi) Hizmet Modeli ve Çocuk Evleri Hizmet Modeli bu düşüncenin sonucunda doğmuş planlamalara örnek olarak gösterilebilir.

2.9.2.3 Eskişehir örneği

Eskişehir'de 21 adet çocuk evi bulunmakta olup bu evlerde toplamda 122 çocuk bakım görmektedir. Çocuk evleri, çocukların yaş ve cinsiyetlerine göre farklı şekillerde yapılandırılmıştır. Eskişehir'de yer alan 4 evde, sadece erkek çocuklara bakım sağlanmakta ve bu evlerde erkek bakım personeli görev yapmaktadır. Diğer evlerde ise, kadın bakım personelleri görev almakta ve bu personeller hem kız hem de erkek

çocukların bakımını üstlenmektedir. Ancak, kız çocuklarının bulunduğu evlerde erkek bakım personellerinin çalışmasına izin verilmemektedir.

Eskişehir’de çocuk evleri hizmeti ilk olarak 2015 yılında başlatılmıştır. Bu evlerde, 7-18 yaş aralığındaki çocuklar bakım görmekte olup, eğitimi sebebiyle koruma kararı devam eden 19-20 yaşındaki çocuklar da bulunmaktadır. Bakım personeli, 7 gün 24 saat esasına dayalı bir çalışma sistemine göre görev yapmaktadırlar. Her evde 24 saat çalışan ve sonrasında 48 saat dinlenen bir bakım personeli bulunmaktadır ve bu düzen dahilinde her ev için üç bakım personeli vardiyalı şekilde görev yapmaktadır. Bakım personelleri, çocukların günlük yaşamlarının devamlılığını sağlamakta, onlara rol model olmakta ve çocukların yeme, içme, hijyen, okul ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu süreç, ev sorumlusunun belirlediği uygulama planı doğrultusunda yürütülmektedir.

Bakım personeli, KPSS atamaları ve bakanlık düzeyinde gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda görevlendirilmektedir. Bakım personellerinin en az lise mezunu olması gerekmekte olup, çocuk gelişimi ve ilgili bölümlerden mezun kişiler tercih edilmektedir. Çocuk evlerinde çalışan personelin sorumlulukları arasında, çocukların temel bakımını sağlamak, onların günlük yaşamlarının akışını düzenlemek ve onlara rehberlik etmek bulunmaktadır. Ev sorumluları ise çocukların okul takiplerini yapmak, sağlık servislerini bilgilendirmek, evin alışverişini organize etmek ve çocukların yatma kalkma saatleri gibi günlük düzenlemeleri yapmakla sorumludur. Ayrıca, bakım personellerinin denetimi de ev sorumluları, sosyal servis ve idari denetim mekanizmaları aracılığıyla sağlanmaktadır.

Eskişehir’deki çocuk evlerinin tamamında internet bağlantısı bulunmaktadır. Her evde ortak kullanım için bir bilgisayar bulunmakta ve bu cihazlar, çocukların yaş gruplarına göre belirli saatlerde kullanılabilir. İnternet erişimi, bakanlık tarafından sağlanan VPN üzerinden kısıtlanmış olup, çocuklar yalnızca güvenli sitelere erişim sağlayabilmektedir. Çocukların internet ve sosyal medya kullanımları bakım personelleri tarafından yakından takip edilmekte, gerektiğinde müdahalelerde bulunmaktadır. Örneğin, çocukların olumsuz içeriklere maruz kalması durumunda, ev sorumlusu duruma müdahale eder ve gerekli görüldüğünde adli süreç başlatılır. Bu gibi durumlarda, çocuklarla bireysel görüşmeler yapılmakta ve onların güvenliği sağlanmaktadır. Ancak, internet kullanımıyla ilgili zaman zaman suistimaller yaşanabilmektedir. Çocuklar, değişen ve gelişen teknolojiyle birlikte internet ortamında uygunsuz içeriklerle karşılaşabilir ya da sosyal medya üzerinden riskli durumlara maruz kalabilirler. Bu tür

durumlar yaşandığında, bakım personelleri ve ev sorumluları olaya hemen müdahale etmekte, gerekli uyarılar yapılmakta ve yaşanan olayın değerlendirilmesine göre adli süreç başlatılmaktadır. Çocukların güvenliğini sağlamak için alınan bu önlemler, onların dijital dünyada da korunmalarını amaçlamaktadır.

Çocukların hukuki mekanizmalar aracılığıyla ve devlet eliyle korunması, çocukların çevrim ortamlarda karşılaştıkları ya da karşılaşılabilecekleri risklerle mücadelede önemli bir adımdır. Ancak medyanın öne çıkan özellikleri ve toplum üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, medya araçlarının doğru ve etkili kullanımının da çocukların çevrim içi istismardan korunması noktasında ebeveynler ve diğer yetişkinler için farkındalık kazandırmada hayati bir rol oynayabileceği açıktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde, sosyal medyanın ekme kuramı çerçevesinde medyanın bireyi eğitme işlevinin potansiyeline değinilerek, çocuğun çevrim içi çocuk istismarından korunmasının yolları kapsamlı bir şekilde ele alınacak, bu bağlamda gerçekleştirilmiş ulusal ve uluslararası çalışmalar incelenecektir.

2.10 Medyanın Bireyi Eğitme İşlevi

Medya, günümüz toplumunda bilgi, haber, eğlence ve eğitim gibi birçok alanda önemli işlevler üstlenen karmaşık bir ağıdır. Gelişen teknolojinin de desteğiyle medya her geçen gün daha da etkin hale gelmekte ve insanların hayatında daha fazla yer kaplamaktadır. Medyanın bu gücü ve etkinliğini sorumlu bir şekilde kullanması, toplumların gelişmesi ve ilerlemesi için oldukça önemlidir.

Medyanın en temel işlevlerinden biri, haber ve bilgi sunmaktır. Moda, sağlık, siyaset, ekonomi gibi pek çok alana ilişkin bilgiler, kitle iletişim araçları aracılığıyla geniş halk kitlelerine ulaşmaktadır. Ancak medya, günümüz toplumlarında sadece haber ve bilgi aktarmakla kalmamakta, aynı zamanda birçok önemli toplumsal işlevi de üstlenmektedir. Bu işlevler arasında kamuoyu adına denetim ve eleştiride bulunma, kamuoyunu aydınlatma, eğitme ve eğlendirme yer almaktadır. Medyanın bu işlevleri, onu toplumun işleyişi için vazgeçilmez bir araç haline getirmektedir. Medya, bilgi akışını sağlayarak, farkındalık yaratarak ve farklı bakış açıları sunarak demokrasinin işleyişine ve toplumun gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Toplumda eğlence, eğitim ve farkındalık yaratma gibi çeşitli işlevler üstlenmekte; filmler, diziler, müzik programları, belgeseller gibi içerikler aracılığıyla bireyleri eğlendirmekte ve farklı bakış açıları sunarak toplumsallaşmaya katkıda bulunmaktadır (Arslan, 2011). Medyanın bilgi aktarma ve

iletişim kurma gücü, onu eēitim alanında da oldukça önemli bir araç haline getirmektedir. Medyanın bu gücünü sorumlu bir şekilde kullanması, eēitim sisteminin gelişmesi ve toplumun ilerlemesi için oldukça kritik görülmektedir. Medyanın temel işlevlerinden biri olan kitlelerin eēitimine katkıda bulunma misyonu; toplumun eēitimi ve sosyalleşmesi açısından önemlidir. Medya özellikle geniş kitlelerin eēitilmesi ve topluma uyum saēlaması için önemli bir araçtır. Günümüzde medya, eēitim ve ērenmeyi her yaştan insan için erişilebilir hale getirme potansiyeline sahiptir. Eēitim programları, belgeseller, internet ve diēer medya platformları aracılıēıyla bireyler, farklı konularda bilgi edinme ve yeni beceriler kazanma imkanı bulmaktadır. Medyanın eēitim işlevi toplumun aydınlanması, gelişmesi ve ilerlemesi için oldukça önemlidir. Medya kuruluşlarının bu işlevi etkin bir şekilde yerine getirmesi için etik, sorumlu ve donanımlı bir anlayışla hareket etmesi ve toplumun tüm kesimleriyle iş birliēi yapması gerekmektedir (Vural, 2000). Eēitim, bireyde istenilen yönde davranış deēiřikliēi meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Eēitim, bireyin toplumun istek ve beklentilerine uygun şekilde geliştirilmesi üzerine kuruludur. Bu noktada kitle iletişim araçları, toplumun kültürel üretim sisteminin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Medya sadece kültürel ürünler üretmekle kalmamakta, aynı zamanda bu ürünleri yaymak, ēretmek ve içselleştirmeye yardımcı olmak gibi işlevleri de üstlenmektedir. Medya yalnızca kültür ürünlerinin üretilmesi ve yeniden üretilmesi noktasında deēil, aynı zamanda bunların halka yayılması, ēretilmesi ve yaşatılması açısından da son derece önemlidir.

Medya, toplumdaki bireylerin eēitim ve sosyoekonomik durumdan kaynaklanan bilgi eksikliklerini gidermede de önemli bir araçtır. Medya, farklı bakış açıları ve fikirler sunarak, bireylerin daha bilinçli ve katılımcı hale gelmelerine katkıda bulunmaktadır. Bu noktada medya, "bilgi açıklarını kapatma" (gap-closing effect) işlevi görmektedir. Medya hem bilgi kaynaēı hem de güçlü bir etkileme aracıdır. Medya bireyler, toplumsal gruplar, kurumlar ve tüm toplum üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Sosyal medya ise, eēitimde yeni ufuklar açarak ērenme sürecini dönüştürmektedir. Sosyal medya bireylerin yalnızca iletişim ve etkileşim şeklini deēil, aynı zamanda ērenme sürecini de dönüştürmektedir. Sosyal medya eēitimi daha erişilebilir, etkileşimli ve motive edici hale getirerek ērenme sürecine yardımcı olmaktadır. Sosyal medya aracılıēıyla her zaman ve her yerden erişilebilen, yüksek baēlantılı bir eēitim ortamı yaratmak mümkün hale gelmiştir. Sosyal medya, modern toplumlarda eēitimin dinamik ve etkileşimli yüzünü temsil ederek bireylerin bilgiye erişimini demokratikleştirmektedir. Geniş kitlelere anında ulaşma

yeteneği ve sunduğu farklı perspektiflerle sosyal medya, bireyleri sadece bilgilendirmekle kalmamakta; onların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmekte ve toplumsal farkındalık yaratmaktadır. Bu sayede sosyal medya, eğitim süreçlerinde vazgeçilmez bir araç haline gelmiş, bireylerin ve toplumun genel eğitim seviyesini yükseltmede kilit bir rol üstlenmiştir. Ancak sosyal ağların eğitimde kullanımının bilinçli ve planlı bir biçimde yapılması gerekmektedir (Öztürk ve Talas, 2015).

Çevrim içi platformların çocuklara yönelik riskleri incelendiğinde, çevrim içi istismarın her türünün çocuklar üzerinde ciddi olumsuz etkiler yarattığı görölmektedir. Bu bağlamda, çevrim içi çocuk istismarına karşı farkındalığı artırmak ve nasıl önlem alınabileceğini öğretmek önemli görölmektedir. Bilgilendirmelerin metinle sınırlı kalmaması, animatif videolar, örnek olay videoları ve karikatürler gibi çeşitli çevrim içi materyallerle desteklenmesi, yanlış anlamaların önüne geçilmesi ve etkili sunumlardan faydalanılarak akılda kalıcılığın sağlanması açısından sosyal medya pek çok avantajı içerisinde barındırmaktadır. Medya çıktıları, çocuklara yönelik istismar risklerinin anlaşılmasını kolaylaştırmakta ve bilgilerin daha etkili bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır. Özellikle animatif videolar ve karikatürler, soyut kavramları somutlaştırarak bireylerin dikkatini çekebilmekte, bilgilerin akılda kalıcı bir biçimde sunulmasına olanak tanımakta, bireylerin kendi deneyimlerini ilişkilendirmelerine ve öğrendiklerini pratiğe dökmelerine yardımcı olabilmektedir. Bu araçlar aynı zamanda çocukları ve yetişkinleri risklere karşı hazırlıklı olmaya teşvik etmekte ve çözüm bulma becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Medya çıktıları, bu süreçte bilgilendirici ve eğitici bir araç olarak işlev görerek, bireylerin dijital dünyada karşılaşılabilecekleri risklere karşı daha bilinçli ve hazırlıklı olmalarına yardımcı olabilmektedir (Eren ve Erdem, 2020).

2.11 Ekme Kuramı

Ekme Kuramı, 1960'larda George Gerbner tarafından geliştirilen ve medyanın toplum üzerindeki bütünsel ve kapsayıcı etkisini uzun vadede inceleyen bir iletişim kuramıdır. Ekme Kuramı, medyanın toplum üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir teorik çerçevedir. Bu kuramın bulguları, medya okuryazarlığı eğitimi ve medya politikaları gibi alanlarda önemli bir rol oynamaktadır. Ekme Kuramı'na göre, medya sadece mesaj üretme ve tüketme aracı değildir. Medya aynı zamanda kültürel göstergeler yoluyla izleyicilerin dünya algısını, değerlerini ve tutumlarını şekillendirme gücüne de sahiptir.

Medya mesajlarının tekrarlanan etkisi, izleyicilerde zamanla yetiştirme etkisi göstermektedir. Ekme Kuramı, medyanın toplumdaki rolünü odak noktasına almakta ve medya okuryazarlığının önemini vurgulamaktadır (Karataş ve Karataş, 2024).

Ekme Kuramı araştırmaları, medya araçlarından televizyon üzerine yoğunlaşmıştır. Gerbner, televizyondaki hikaye anlatımının insanoğlunun temel bir özelliği olduğunu ve televizyonun bu işlevi modern toplumda yerine getirdiğini savunmaktadır. Gerbner'e göre bireyler, bildiklerini ve düşündüklerini doğrudan deneyimden ziyade, anlattıkları ve duydukları hikayelerden öğrenmektedir. Bu bağlamda, televizyonun en etkili hikaye anlatıcısı olduğu ve kültürü şekillendirmede önemli bir rol oynadığı öne sürülmektedir. Ekme Kuramı'na göre televizyondaki hikayelerin yetiştirme işlevi, bireye ne yapması gerektiğini dikte etmekten ziyade, bireylerin genellikle ne düşündüğüne ve ne yaptığına dair belirlenimci görüşler sunmaktır. Bu noktada gündem belirleme yaklaşımından farklı olarak, Gerbner'in asıl vurguladığı nokta, az ve çok televizyon seyredenler arasındaki farktır. Verilen bir mesaj her izleyici için aynı rolü oynamaz; yetiştirme işlevi televizyonu en çok seyredenlerde kendini göstermektedir. Ekme Kuramı'na göre bireyler, televizyon izleme süresiyle artan doğru oranda, izleyiciler televizyon dünyasındaki mesajları ve değerleri gerçek dünya için de geçerli kabul etmeye başlamaktadır. Ekme kuramı aynı zamanda, televizyonun toplumdaki gücünü ve etkisini anlamaya yardımcı olmakta ve medya okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Özer, 2022). Ekme Kuramı'na göre, televizyon bir kültürü izleyicinin bilincine yerleştirme ve bu bilinci besleyerek yetiştirme aracıdır. George Gerbner, bu kuramı çerçevesinde içerik çözümleme yöntemi kullanarak televizyonda aktarılan kültürel değerlerin toplumda bir oydaşma sonucu oluştuğunu ve televizyonun endüstri devrimi öncesindeki dönemde dinin yaptığı gibi güçlü bir kültürel bağlantı aracı olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımda, televizyon aydınlatıcı içerikler sunarak seçkinlerle halk arasında bir köprü görevi görmektedir. Kuram, televizyonun toplum üzerinde uzun vadeli ve derin bir etkiye sahip olduğunu, bu etkiyi de kültürel değerleri aşılayarak ve yaygınlaştırarak gösterdiğini öne sürmektedir (Sarışın, 2020).

Kültürel Göstergeler ve Yetiştirme Projesi, George Gerbner'in Ekme Kuramı'nı test etmek için yürütülen bir araştırmadır. Bu proje, televizyonun izleyiciler üzerindeki uzun vadeli etkisini incelemek amacıyla iki aşamadan oluşmaktadır. İleti Sistemi Çözümlemesiyle bir hafta boyunca seçilen kanalların program örnekleri kaydedilir ve analiz edilir. Amaç,

televizyon dünyasının sunduğu mesajları ve izleyicilere verdiği potansiyel dersleri belirlemektir. Yetiştirme çözümlemesinde ise alan araştırması yoluyla izleyicilerin görüşleri toplanır. Anketler "az", "orta" ve "çok" televizyon izleyen izleyicilere uygulanır. Toplanan veriler, televizyon izleme sıklığı ve izleyicilerin gerçeklik algısı arasındaki ilişkiyi analiz etmek için kullanılmaktadır (Ercan ve Demir, 2015). Gerbner'in yetiştirme teorisi, medya etkilerinin kısa vadeli ve laboratuvar ortamında ölçülebilen etkilerden ibaret olmadığını, aksine medyaya uzun süreli ve tekrarlanan maruz kalmanın zamanla insanların bakış açılarını ve inançlarını derinden etkilediğini savunur. Gerbner ve arkadaşları, televizyonun izleyicileri "yetiştirdiğini" ve ortak bir dünya algısı oluşturduğunu savunur. Bu yetiştirme süreci, tekrarlanan mesajlar ve semboller aracılığıyla gerçekleşir. Televizyon öncesinde, değerlerin öğrenilmesi ve eğilimlerin oluşumu ev ve okul gibi ortamlarda gerçekleşirken, sonrasında bu işlev büyük ölçüde medyaya kaymıştır. Ekme Kuramı'nın odak noktasında medyanın uzun vadeli ve derin etkisi, tutarlı mesajlar aracılığıyla egemen değerleri yayması, sadece televizyonla sınırlı kalmayıp video oyunları ve sosyal medya gibi farklı medya biçimlerini de kapsaması ve medyanın aile, cinsiyet rolleri, cinsellik gibi birçok alana dair algımızı etkilemesi yer almaktadır. Dijital medyanın yükselişiyle birlikte televizyonun tek belirleyici olmadığı ve ekme kuramının bu değişime göre ele alınması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Günümüzde sosyal medya oldukça önemli bir hale gelmiştir ve ekme kuramı, artık sadece şiddet ya da televizyonla sınırlı değildir (Özer, 2021).

Yetiştirme teorisi, 1970'lerde George Gerbner ve meslektaşları tarafından kitle iletişim araçlarına maruz kalma nedeniyle izleyici davranışlarındaki değişiklikleri açıklamak için ortaya atılan bir iletişim teorisidir. Yetiştirme, izleyicilerin sosyal medya aracılığıyla bilgiye maruz kalmaları nedeniyle sosyal gerçeklik algısı olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, sosyal medyaya sürekli maruz kalmak, insanların kendilerine özgü bir dizi inanç geliştirmesine ve sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Sosyal medyanın yetiştirme etkisi, izleyicilerin dünyayı gerçekte olduğundan ziyade sosyal medyada sunulan bilgilere bağlı olarak nasıl yorumladığını değiştirebilir. Sosyal medya, yetiştirme aşamasında kamuoyunu etkilemek için iki bilişsel süreç kullanır. Bunlar ana akımlaştırma ve rezonanstır. Bireylerin bakış açıları sosyal medyadan edindikleri içerikle örtüştüğünde, rezonans yoğunlaşarak besleyici etkiyi güçlendirmektedir (Tran vd., 2024). Gerbner'in televizyonla ilgili yaptığı gibi, sosyal medya üzerine eleştirel bir teori inşa etmek ve benzer bir yaklaşım benimsemek mümkündür. Sosyal medya, bir kanal veya mecra olarak

değil, toplumsal bir rol üstlenen bir kurum olarak ele alınmalıdır. Son dönemlerde, sosyal medyanın bireylerin gerçeklik algısını nasıl etkilediği üzerine birçok tartışma yaşanmaktadır. Bu bağlamda sosyal medyada yetiştirme, televizyona göre önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Gerbner'e göre televizyon, günlük gerçekliğe paralel bir dünya görüşü yaratırken, sosyal medya kullanıcıları, karşılıklı olarak mükemmele yakın, idealize edilmiş ve çoğu zaman günlük gerçekliklerden farklı bir imaj yansıtmak için çaba sarf etmektedir (Nevzat, 2018).

Televizyon, birçok medya mesajı ve günlük gerçeklikler sunmuş, ancak ana akım haberler, gerçek hayat hikayeleri, hikaye oluşturma, karakter temsili ve medya görüntüleri aracılığıyla oluşturulan sentetik gerçeklik büyük ölçüde çevrim içi ortama kaymıştır. Facebook, Instagram, Twitter, YouTube gibi sosyal medya platformları, insanların dünya görüşlerini, çevrim içi görülen her şeyin "gerçek" olarak algılanacağı şekilde şekillendirmektedir. Gerbner'in varsayımlara dayalı dünya görüşünü öneren teorik yetiştirme teorisi modeli, bir sonuçla devam etmekte ve kullanıcıların sosyal medyadaki durumuyla aynı olan yargılama süreciyle sonlanmaktadır. Bu platformlarda bireyler beğendikleri, teşvik ettikleri veya inandıkları şeyleri paylaşmaya hazır bulunmaktadır. Sosyal medya platformlarında paylaşılan her şey fikir oluşumuna katkıda bulunmakta ve bir yargıyla sonuçlanabilmektedir. Yorum yapma, beğenme, takip etme, abone olma ve paylaşma eylemleri, fikir oluşturma eylemleri olarak kolaylıkla tanımlanabilmekte ve bu eylemler, kullanıcının bir sonuca ulaştığı ve ardından bir yargıya vardığı mesajını iletmektedir. Sosyal medya platformları, insanlara olmak istedikleri gibi görünebilecekleri, konuşmak istedikleri gibi konuşabilecekleri bir profil oluşturma olanağı sağlamaktadır. Böylelikle bu profil, bir şekilde onların arındırılmış ve idealize edilmiş avatari haline gelmektedir. Milyonlarca kullanıcının aynı aktiviteyi yapmasına veya günlük gerçekliğine uygun içerik kullanmasına olanak tanıyan benzer bir sentetik içeriğin sosyal medyada da bulunduğunu öne sürmek mümkündür. Yetiştirme teorisinin günümüz sosyal medya kullanıcı alışkanlıklarıyla ilişkilendirilmesi, sosyal medya kullanıcı davranışlarının verimli bir şekilde okunmasına katkı sağlaması açısından önemli görülmektedir (Nevzat, 2018). Yetiştirme teorisine sosyal medya açısından bakıldığında, şirketlerin ürünlerini daha iyi tanımak için genellikle sosyal medya kanallarına yöneldikleri görülmektedir. Sosyal medya metrikleri, etkileşim, dönüşüm, yanıt oranı, erişim gibi tanıtılan kampanyaların gerçek sonuçlarını göstermektedir. Dahası, sosyal medya araçları daha iyi sonuçlar elde etmek için içeriği belirli bir kitleye göre

özelleştirmeye ve hedeflemeye de olanak tanımaktadır. Bu noktada şu soruyu sorabilmek mümkündür: Şirketler ürünlerinin satışı için bunu yapabiliyorsa, sosyal medya neden toplumun bilgilendirilmesi ve sosyal medyada çocuk istismarına yönelik bilinç oluşturulması için kullanılmasın ki? Birçok ülkede ve ülkemizde ana akım medya araçları kamu spotları aracılığıyla toplumu bilgilendirmek için kullanılmaktadır. Sosyal medya mecraları da kamu spotları aracılığıyla toplumun bilgilendirilebileceği bir kanal olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medya ile kullanıcılar kendilerinin hedeflendiği mesaj ve talimatlar alarak sosyal medyada çocuk istismarına yönelik bilinç oluşturulmasında ve takibinde istismarın önlenmesi noktasında çok daha iyi sonuçlar alınabileceği düşünülmektedir (Tsoy vd., 2021).

2.12 Yapılan İlgili Araştırmalara Bakış

Bu başlık altında tez konusuyla alakalı olarak gerçekleştirilmiş ulusal ve uluslararası çalışmaların taranması neticesinde elde edilen bulgular, konuyla ilişkilendirilerek detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2.12.1 Ulusal çalışmalar

Türkiye ve Avrupa'daki Çocukların İnternet Alışkanlıkları ve Güvenli İnternet Kullanımı" araştırmasında Kaşıkçı vd. (2014) Avrupa Çevrim içi Çocuklar projesine dahil olan Türkiye ve 23 Avrupa ülkesinin bulgularını inceleyerek, çocukların ve ebeveynlerinin internet kullanımları, çocukların internetteki faaliyetleri, karşılaştıkları riskler ve ebeveynlerin çocuklarının internet yaşantıları ile ilgili farkındalıklarını raporlamıştır. Veriler 9–16 yaş arası internet kullanan Avrupa çapında 23 ülkeden yaklaşık 23 bin ve Türkiye'den 1018 çocuk ve bir ebeveyni ile yapılan görüşmelerden edinilmiştir. Sonuçlar, çocukların büyük bölümünün internet kullanım becerilerinin yeterli olmadığını ve internet üzerinden pornografik görüntü ya da mesajla karşılaşma, siber zorbalığa ve istismara maruz kalma, özel alan ihlalleri gibi çevrim içi risklere maruz kaldıklarını göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'deki ebeveynlerin internet kullanım oranının oldukça düşük olduğu ve çocuklarını internet risklerinden uzak tutmayı sağlayacak yeterli bilgiye sahip olmadıkları varılan sonuçlar arasında yer almaktadır. Bir ilköğretim okulunda öğrenim gören 247 öğrencinin ebeveynleriyle yapılan anket çalışmasının sonuçlarına göre, çocukların %62.3'ünün sosyal paylaşım sitesi üyesi bulunmaktadır ve ebeveynlerin %75.3'ü internetin çocuklar için güvensiz bir ortam olduğu düşüncesindedir. Ancak ebeveynlerin sadece %36,9'u internet filtresi

kullanmaktadır (Demirel vd., 2013). 2017 yılında Çıkman vd. tarafından Grooming kavramı örnek olgu üzerinden tartışılmış, çocukların dijital okuryazarlıklarının gerekliliği vurgulanmış, çocuk üzerindeki ebeveyn kontrolünün ve kamu bilgilendirme hizmetlerinin önemi üzerinde durulmuştur. Yaman vd. 2017 yılında okul rehber öğretmenlerinin gözünden çocukların, çevrim içi risklerle karşılaşma durumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda, öğrencilerin cinsellik, ticari ilgiler, engellenme, kimlik hırsızlığı, uygunsuz iletişim, bağımlılık ve saldırganlık olmak üzere yedi farklı çevrim içi riskle karşılaştığını belirlemiştir. Ölçer vd.'nin çocuklarının internet kullanımına yönelik ebeveynlerin risk algısını saptamak amacıyla gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına göre (2019), çocukların çoğunluğu kendine ait bir ortamda internete girmektedir. Ebeveynler çocuklarının girdikleri siteleri kontrol etmeye çalıştıklarını dile getirmiş ancak bu konuda kendilerini yeterli görmediklerini belirterek bu konuda bilgi edinmeleri gerektiği öz eleştirisini de gerçekleştirmişlerdir.

Sosyal medya platformlarında yer alan çok takipçili anne hesaplarının içerik analizinin gerçekleştirildiği, Duygulu (2019) tarafından hayata geçirilen çalışma; çocuk fotoğraflarının reklam amacıyla kullanıldığını ortaya koymakla birlikte, maddi çıkar elde etmekle bağdaştırılan bu durum neticesinde annelerin çocuklarının mahremiyetlerini ve güvenliklerini göz ardı ettiklerini göstermektedir. Araştırma sonuçları fotoğrafların yalnızca paylaşan kişilerin beklentilerini değil, takipçi olarak nitelendirilen bireylerin ve toplumun da beklentilerini de karşılamak amacıyla paylaşıldığını düşündürmektedir. Bu noktada takipçilerin sayısı, beğenileri, yorumları ve isteklerinin; fenomenlerin fotoğraf sayılarını ve fotoğraf içeriklerini de doğrudan etkilediği sonucuna varılmıştır. Bireyler ve toplumun büyük bir çoğunluğu sosyal medyada çocuk fotoğrafları paylaşmanın oluşturduğu riskleri kabul ederken, sosyal medyayı kontrollü ve bilinçli kullanım konusunda yeterli farkındalığa sahip değildir. Toplumun, çocuk fotoğraflarının paylaşımının psiko-sosyal boyutlarının farkında olduğu ancak sosyal medya paylaşımları konusunda aktif tutumlar sergilemediği de elde edilen bir diğer sonuç olarak görülmektedir.

Atalay (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, sosyal medya mecraları-çocuk ilişkisinin kapitalist sistemle bütünleşik yapısını gözler önüne sermek ve çocuğun sosyal medya kullanımıyla yaşayabileceği kayıplara dikkat çekmek amacıyla “Babishko Family Fun TV” isimli Youtube kanalı, çocukluğun metalaşması, çocuk hakları ve izleyen

çocukların tüketime özendirilmeleri bağlamlarında analiz edilmiştir. 2019 yılında gerçekleştirilen çalışmada sonuç olarak kanalda bahsi geçen kız çocuğunun ihmal, dijital emek sömürüsü, çocuk işçiliği, mahremiyetin ihlali, psikolojik şiddet gibi konu başlıkları bağlamında ebeveyni eliyle istismar edildiği görülmüştür.

Ulusal ve uluslararası polis teşkilatlarının çevrim içi çocuk istismarı suçunun aydınlatılmasındaki rolünü örnek olaylar çerçevesinde inceleyen Çalışkan (2019) araştırma sonuçlarında; ailelerin çevrim içi çocuk istismarı suç türüne karşı bilinçsiz olduğunu dile getirmektedir. Çalışkan, ailelerin bu bilinçsizliğinin sonucunda ise şüphelilerin istismar olayını birçok defa gerçekleştirmiş olabileceklerine ve birkaç kişinin tutuklandığı olaylarda dahi onlarca çocuğun zarar görmüş olabileceğine vurgu yapmaktadır. Araştırmada ayrıca, çocuğun cinsel istismarı konusunda sağlık çalışanları, aile ve okulun bilgi sahibi olmasının, çocuğa yaşına uygun cinsel eğitimin verilmesinin suçun gerçekleşmeden önlenmesine katkı sunabileceği noktası vurgulanmaktadır.

Sezerer-Albayrak (2020) sosyal medyada çocuk mahremiyetine yönelik ebeveynlerin bakış açılarını incelediği araştırmasında, dijital dünyanın getirdiği riskler ve ebeveynlerin sosyal medya kullanımı arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Araştırma, ebeveynlerin çocuklarının fotoğraflarını ve mahrem bilgilerini paylaşmasının, çocukların dijital ayak izlerini artırdığını ve mahremiyet kaybına yol açtığını ortaya koymaktadır. Konya ilinde gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerde, katılımcıların mahremiyeti gizlilik, cinsellik ve özgün değer olarak tanımladığı görülmüştür. Özellikle erkek katılımcılar ve çalışan kadınlar, mahremiyet kaybının bireyin oto kontrolü ile ilgili olduğunu savunurken, ev hanımları mahremiyet kaybını sosyal medya ile ilişkilendirmektedir. Çalışmada, katılımcıların çoğunluğunun çocuklarının mahremiyetinin yok olmasından kaygı duyduğunu belirtmesine rağmen sosyal medya platformlarında paylaşım yapmaları noktasında bir tezat oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuk mahremiyeti konusundaki farkındalığının artırılması amacıyla çeşitli eğitimlerin düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Ünlü vd. (2020), çevrim içi çocuk cinsel istismarı konusunu kamu sorumluluğu ve sosyal hizmet perspektifinden ele aldıkları çalışmalarında, internetin çocukların günlük yaşamına girmesiyle birlikte kontrolsüz kullanımın oluşturduğu risklere dikkat çekmektedir. Araştırma, çalışma çevrim içi istismar konusunda eğitici ve bilinçlendirici çalışmaların önemini, ailelerin ve çocukların desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Ayrıca, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın, çevrim içi istismarı özel bir sorun olarak tanımlaması ve kamu kurumları arasında iş birliğini güçlendirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kara-Özçalık ve Atakoğlu (2021) çevrim içi çocuk cinsel istismarının yaygınlığı ve özelliklerini inceledikleri çalışmalarında, çevrim içi ortamda geçirilen sürenin artması ve suçluların yeni stratejiler geliştirmesinin, çocukların istismara maruz kalma riskini artırdığına dikkat çekmiştir. Literatürdeki boşluklar göz önüne alındığında, daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Eğitim programları, kamu spotları ve çevrim içi güvenlik eğitimlerinin artırılması önerilmektedir.

Çocuk ihmal ve istismarının dijital çağdaki boyutlarının ele alındığı çalışmalarında Karaman ve Ayhan (2021), "teknolojik ihmal" ve "teknolojik istismar" kavramlarını netleştirmeyi hedeflemektedir. Teknolojik istismar, dijital cihazların çocuk istismarı amacıyla kullanılmasını; teknolojik ihmal ise, zararlı kullanım biçimlerinin göz ardı edilmesini ifade etmektedir. Ebeveynlerin, çocuklara sağlıklı dijital alışkanlıklar kazandırmaları ve siber risklere karşı korumaları gerekmektedir. Çocukların dijital cihazları dengeli kullanması, aile ve toplumsal destekle mümkün olmaktadır. Yetişkinlerin, çocuklarının doğru dijital kullanımlarını sağlamak için aktif ve bilinçli bir rol üstlenmeleri gerekmektedir.

Özbay 2021 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında, internetin çocuklar için sunduğu fırsatlar ve barındırdığı riskleri ele almıştır. Kontrolsüz internet kullanımı, çocukların psikolojik ve fizyolojik açıdan olumsuz etkilenmelerine, suça sürüklenmelerine neden olabilmektedir. Özbay, ailelerin çocuklarının internet kullanımını denetlemeleri ve ebeveynlerin bu noktada bilinçlendirilmelerinin önemini vurgularken; devletin de teknik, hukuki ve eğitsel düzenlemeler yaparak çocukları koruma görevini üstlenmesi gerektiği belirtmiştir. Ebeveynlerin sosyal medya konusundaki bilgi eksikliklerinin, çocuklarını çevrim içi risklere karşı savunmasız bıraktığını ortaya koydukları araştırmalarında Tokuç ve Duyan (2021), sosyal medya kullanımının, çocukların kişilik haklarını ve özel yaşamlarını zedeleyebilecek ihlallere yol açabileceği belirtmektedir. Araştırmada ebeveynlerin bu konuda farkındalık kazanmaları ve çocuk hakları eğitimlerinin aile ve okul ortamında güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca, medya okuryazarlığı eğitiminin, çocukların sosyal medyayı güvenli bir şekilde kullanabilmeleri için önemli bir strateji olduğu vurgulanmıştır.

Güngör (2021) sosyal medyada çocuk hakları ihlali ve istismarını ele alarak, annelerin çocuklarıyla ilgili paylaşımlarının risklerini vurgulamaktadır. Netnografik bir yöntemle yapılan çalışmada, beş annenin hesaplarında çocuk haklarının çeşitli şekillerde ihlal edildiği tespit edilmiştir. Çocukların özel bilgilerinin ve fotoğraflarının paylaşılması, onların güvenliğini tehdit eden bir durum haline gelmektedir. Annenin paylaşımları genellikle masumane görünse de, bu tür eylemler çocuklar üzerinde ciddi riskler taşımaktadır. Hesapların açık olması, paylaşımların erişilebilirliğini artırarak çocukların mahremiyetinin ihlaline yol açmaktadır. Araştırmada sosyal medya platformlarında çocuk hakları ihlali konusunda farkındalık yaratılması ve yasal önlemler alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Dijital dünyada çocukların maruz kaldığı riskleri ve bilişim suçlarının ele alındığı başka bir çalışmada, internetin çocuklar için önemli tehlikeler barındırdığını vurgulamıştır. İnternet üzerinden çocukların kişisel verilerinin tehlikeye girmesi, istismar ve kaçırma gibi fiilleri tetiklemektedir. Dijital oyunlar ve sosyal platformlar, çocukların manipüle edilmesi ve siber zorbalığa maruz kalmaları için uygun ortamlar sağlamaktadır. Ailelerin ve eğitimcilerin çocukları bu tehlikelerden korumak için bilinçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Özkaya, 2022). Çocuğun sanal cinsel istismarı, internet ve sosyal medya araçlarının yaygınlaşmasıyla önemli bir sorun haline gelmiştir. Çocukların korunması amacıyla birçok ülkede cezai yaptırımlar öngörülürken, Türk hukukunda bu fiiller cinsel taciz veya müstehcenlik suçu olarak değerlendirilmektedir.

Can (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırma, sanal ortamda çocuğa yönelik cinsel istismarı hedefleyen davranışların incelenmesi ve ceza hukuku yoluyla müdahale aşamalarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada ayrıca, sosyal medya ve diğer sanal platformlarda yaşanan manipülasyon süreçleri analiz edilmiştir. Sanal cinsel istismarla mücadele için önerilerde bulunulmuş, çocukların sanal cinsel istismara karşı korunmasında daha etkin bir ceza hukuku düzenlemesi gerektiği vurgulanmıştır. Çevrim içi iletişim, ergenlerin tanımadıkları kişilerle etkileşim kurmalarını kolaylaştırırken, duygusal ve cinsel istismar risklerini artırmaktadır. Demirel ve Göka (2022) gerçekleştirdikleri çalışmada, ergenlerin çevrim içi yabancılarla olan iletişimlerinin olumsuz sonuçlarına dikkat çekmekte ve ebeveyn-ergen iletişiminin önemini vurgulamaktadır. Sağlıklı bir iletişim, risk arama davranışlarını azaltmakta ve ergenlerin

sağlığını desteklemektedir. Ebeveynlerin çocuklarının çevrim içi faaliyetlerini denetlemelerinin, risklerin azaltılmasında kritik bir rol oynadığı görülmektedir.

Günseli ve Şaldırdak (2023), sosyal medya ile ortaya çıkan çocuk influencerlar (kidfluencer) olgusunu çocuk işçiliği bağlamında incelemektedir. Kidfluencer çocuklar, içeriklerinin tıklanmasıyla para kazanan ve aileleri tarafından sömürülen işçiler haline gelmiştir. Araştırmada, Instagram'daki #kidfluence etiketiyle paylaşılan fotoğraflar üzerinden belirlenen temalarla çocukların temel haklarının ihlal edilmesi ve istismar riskleri ile olan bağlantılarına dikkat çekilmektedir. Çocukların dijital dünyada izinsiz paylaşımlara maruz kaldığı ve yasal korunma ihtiyaçlarının aciliyeti vurgulanmaktadır. Araştırmacılara göre ebeveynlerin yetiştirme hakları sınırsız olmamalı, çocuğun üstün yararı ön planda tutulmalıdır. Çocukların mahremiyet ihlallerinin önlenmesi ve temel haklarının korunması için kapsamlı çözümler gereklidir.

Orçin (2023) araştırmasında artan internet kullanımı ve dijitalleşmenin çocuk cinsel istismar materyallerinin dolaşımını nasıl kolaylaştırdığı bir çevrim içi video paylaşım sitesi olan OnlyFans örneği ışığında incelemiştir. Reşit olmayanlar için ciddi riskler taşıyan OnlyFans, kullanıcıların yaşını doğrulamak amacıyla yüz tanıma ve diğer teknolojilerden yararlanmaktadır; ancak bu uygulamaların etkinliği sorgulanmaktadır. Araştırma, platformdaki çocuk cinsel istismar materyallerinin içeriklerinin tespitinde kullanılan teknolojiler ve yasal süreçleri analiz etmekte; 2023 yılının ilk yedi ayına ait veriler ise hesapların büyük bir kısmının reddedildiğini göstermektedir. Birleşik Krallık Çevrim içi Güvenlik Kanunu, platformların çocukların korunmasına yönelik daha etkin önlemler alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Barut-Bektaş (2023) çevrim içi çocuk cinsel istismarının yaygınlığını ele aldığı çalışmada, internet kullanımının artmasının çocuklar için çeşitli riskler taşıdığını belirtmektedir. Çalışma, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak, çocukları koruma sorumluluğunu vurgulamaktadır. Ebeveynlerin, çocukların çevrim içi ortamlarda karşılaşılabilecekleri istismar risklerini tanınması ve bu konuda eğitim alması gerektiği ifade edilmiştir. Barut-Bektaş, sosyal hizmet uzmanlarının çocukların korunması için mikro ve makro düzeylerdeki rollerini planlı bir şekilde üstlenmeleri gerektiğini belirtmiş, aynı zamanda ilgili bakanlıkların ve kurumların iş birliği yaparak kapsamlı politikalar geliştirmesinin önemini vurgulamıştır.

3-6 yaş arası çocuklara sahip ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları ile çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmacıların, 204 ebeveynle çevrim içi anketler aracılığıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarının sonuçları, demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin fiziksel istismar, duygusal istismar ve ihmal konusundaki farkındalık düzeylerinin arttığını göstermektedir. Baskıcı tutum, bu farkındalığı azaltırken, aşırı hoşgörölü tutum da benzer şekilde farkındalığı olumsuz etkilemektedir. Ebeveynlerin istismar ve ihmal farkındalığı arttıkça, demokratik tutum benimseme oranlarının da yükseldiğı gözlemlenmiştir. Araştırmanın bulguları, ebeveynlere, aday ebeveynlere ve gençlere çocuk istismarı ile ilgili farkındalık artırıcı eğitimlerin önemini vurgulamakta, ayrıca çocukların bulunduğu kurumlarda çalışan personellere yönelik eğitim programlarının gerekliliğini önermektedir. Bu tür eğitimlerin sağlanması, çocukların korunması adına önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Ebeveynlerin bu konuda bilinçlenmesi, çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi açısından kritik bir öneme sahiptir (Yüzügöldü ve Ülküer, 2023).

Kasım ve Can-Tunç (2024) dijital reklamlarda çocuk kullanıcıları bekleyen riskler ve etik sorunları değerlendirdikleri araştırmalarında, dijital ortamın pazarlama dünyasında çocuk kullanıcılar üzerinde önemli etkiler yarattığını vurgulamıştır. Araştırma, çocukların zihinsel ve duygusal yapısı üzerinde etik ihlallerin yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Dijital reklamlarda öne çıkan riskler arasında, çocukların kişisel verilerinin ticari amaçlarla kullanılması, reklam içeriklerinin netlikten uzak ve aldatıcı olması konu başlıkları yer almaktadır. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik kavramıyla çocukları bilinçlendirmesi ve güvenli teknoloji kullanımına rehberlik etmesi bu sorunların çözümü için önerilen stratejiler arasında gösterilmiştir.

İnternetin çocukların korunması açısından sunduğı hukuki yaklaşımları inceleyen Özdemir 2024 yılında gerçekleştirdiğı çalışmasında, çocukların dijital ortamda güvenli bir şekilde büyümeleri için uluslararası iş birliğı ve bilinçlendirme stratejilerinin önemine dikkat çekerken; ebeveynlerin, öğretmenlerin ve teknoloji şirketlerinin iş birliğinin de kritik önemde olduğunu vurgulamaktadır. Özdemir, çocukların dijital okuryazarlıklarının artırılması ve mahremiyet konularında bilinçlendirilmeleri gerektiğini savunmakta, çocuk istismarıyla mücadelede çok boyutlu stratejilerin hayata geçirilmesi gerekliliğinin üzerinde durmaktadır.

Aktu (2024), Çevrim içi Çocuk İstismar Riski Ölçeği'nin Türkiye'deki ergenler arasında çevrim içi istismar riskini ölçmek için güvenilir ve geçerli bir araç olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamıştır. 13-18 yaş aralığındaki 324 ergenin yer aldığı araştırmada söz konusu ölçek, çevrim içi istismar riskinin arttığını gösteren yüksek puanlar verebilmektedir ve Türkiye'de çevrim içi istismar riskini ölçmeye yönelik ilk ölçüm aracı olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca, araştırma sonuçları ebeveynler, bakıcılar ve öğretmenler için çevrim içi çocuk istismarı farkındalığının artırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

2.12.2 Uluslararası çalışmalar

Dushi'nin 2018 yılında gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre pedofili, siber tehditten sonra Kosova'da en çok endişe duyulan ikinci çevrim içi suç olarak yer almıştır. Filipinli çocuklar ve gençler arasında çevrim içi çocuk cinsel istismarının itici güçlerine odaklanmak amacıyla, 144 katılımcının yer aldığı etnografik bir çalışma gerçekleştiren Ramiro vd. (2019) araştırma bulgularına göre; çevrim içi istismar kurbanlarının ağırlıklı olarak 13-17 yaş aralığındaki kız çocukları olduğu saptanmış, erkek çocuklarının da istismar edildiği tespit edilmiştir. İstismara uğrayan çocukların maddi imkanları yetersiz ailelerin çocukları olduğu ve okula gitmedikleri demografik bulgular arasında yer alırken; çevrim içi seks faaliyetlerinin çocuk ve aile için "kolay para kazanma yolu" olarak görüldüğü belirlenmiştir. Çocukların maruz kaldığı çevrim içi istismar faaliyetleri arasında cinsel sohbet, çocuğa cinsel aktivite içeren fotoğraf ve videoların gösterilmesi ile cinsel şantaj yer almıştır. Araştırma sonuçları ayrıca, anonimlik ve herhangi bir fiili fiziksel temasın olmaması nedeniyle çevrim içi cinsel istismar eylemlerinin, aile bireyleri ve çocuklar tarafından zararlı görülmediği algısı oluştuğunun altını çizmektedir.

Filipinler'de gerçekleştirilen bir diğer araştırma, her 10.000 internet adresinden 149'unun çevrim içi çocuk istismarı materyali içerdiğini ya da adresin çevrim içi çocuk istismarına hizmet için kullanıldığını ortaya koymuştur (Merten, 2020).

2019 yılında gerçekleştirilen ve Birleşik Krallık'ta yaşayan 124 çocuğun katıldığı çevrim içi araştırmanın sonuçlarına göre, araştırmaya katılan 14-18 yaş aralığındaki çocukların tamamı internet üzerinden cinsel görüntülerinin çekilmesi ve paylaşılması konusunda doğrudan deneyim sahibidir. Katılımcıların çoğunluğu görüntülerinin izinleri olmaksızın sosyal ağlarda üçüncü kişilerle paylaşıldığını belirtmiş, paylaşımların ise genellikle erkek/kız arkadaş tarafından yapıldığı görülmüştür. Katılımcıların ayrıca, sosyal

ağlardaki bu izinsiz paylaşımların sonucunda, akranları tarafından gönderilen cinsel içerikli mesajlara maruz kaldıkları ve siber zorbalığa uğradıkları görülmektedir (Quayle vd., 2019).

Lorenzo-Dus vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen, çevrim içi çocuk istismarcılarının, istismar mağduru çocuklarla nasıl iletişime geçtiğini saptamayı hedefleyen araştırmada, 2004-2016 yılları arasında bir web sitesine yüklenen sohbet günlüklerinden oluşan 3.297.475 kelime ve 656.746 bireysel mesajın yer aldığı konuşmalardan, istismarcılar tarafından gerçekleştirilen kısmının analizine yer verilmiştir. Çevrim içi çocuk istismarcılarının çocukları istismar etmek için kullandıkları dil incelendiğinde, istismarcıların cinsel aktiviteye katılmaları için hedefledikleri çocukları manipüle etme çabası içerisinde oldukları görülmüştür. Bu manipüle çabası içerisinde; çocuğun kendine olan güvenini geliştirmek için çeşitli iltifatların edilmesi ve çocuğu cinsel içeriğe karşı duyarsızlaştırmak için uygunsuz görüntülerin paylaşılması eylemleri tespit edilmiştir. Araştırma ayrıca, çevrim içi çocuk istismarcılarının sohbet günlüklerinde düzenli olarak kullandığı dilin yinelenen kalıplarını da ortaya çıkarmış, araştırmacılar tarafından “üç kelimelik eşdizimler” listesi belirlenmiştir. Bu eşdizimlerin istismarcılar tarafından, %50 oranında aldatıcı güven geliştirmek, %46 oranında ise cinsel doyumunu sağlama eylemini gerçekleştirmek için kullanıldığı saptanmıştır.

Garrington vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırma kapsamında, hüküm giymiş temas içermeyen çevrim içi çocuk cinsel istismarı suçluları ile hüküm giymiş temas içeren çocuk cinsel istismarı suçlularının arasındaki farklılıklar karşılaştırılmıştır. Popülasyonların demografik değişkenliklerine bakıldığında temas içermeyen çevrim içi çocuk cinsel istismarı suçlularının diğerlerine oranla daha genç yaşta, beyaz etnik kökenli, daha yüksek oranda meslek sahibi, daha düşük alkol ve uyuşturucu kullanımına sahip, kayıtlı suç geçmişinin daha az olması ya da hiç olmaması gibi özellikler dikkati çekmektedir. Tanımlanan psikolojik değişkenlerde ise, daha düşük asosyallik göstergeleri, daha yüksek cinsel sapma ve daha yüksek mağdur empati seviyeleri tespit edilmiştir.

Joleby vd. (2021) tarafından, çevrim içi istismar sırasında istismarcıların çocuklarla nasıl iletişim kurduklarını belirlemek amacıyla; 16-69 yaş arası 50 çevrim içi cinsel istismar suçlusu yetişkinin ve 7-17 yaş arası 122 çevrim içi istismar mağduru çocuğun etkileşimleri analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda çocukların çevrim içi istismar

sırasında maruz kaldığı iki tür strateji; baskı kurma ve tatlı dille konuşma olarak belirlenmiştir. Tehdit ve rüşvetin içerisinde yer aldığı baskı kurma stratejisinin daha çok genç yaşlardaki istismarcılar tarafından daha büyük yaştaki çocuklara yönelik gerçekleştirildiği; arkadaş gibi davranma ve sevgiyi ifade etme eylemlerin içerisinde yer aldığı tatlı dille konuşma stratejisini ise daha büyük yaştaki istismarcıların daha küçük yaştaki çocuklara yönelik uyguladığı tespit edilmiştir.

Kloess ve Bruggen (2023) araştırmalarında, çevrim içi ağlarda çocuk cinsel istismarı ve sömürüsü ile ilişkili güven ve ilişki gelişimini, hem psikolojik hem de kriminolojik bir bakış açısıyla ele almıştır. Araştırmacılar gerçekleştirdikleri literatür taraması sonucunda, karanlık ağ platformlarında ve çocuk cinsel istismarı ve sömürüsü odaklı çevrim içi forumlarda, bireylerin benzer düşüncelere sahip kişilerle etkileşimlerinin doğrulama, normalleştirme ve destek sağlama gibi çeşitli işlevler gördüğü tespit etmiştir.

Wild vd. (2019) gerçekleştirdikleri çalışmada, çocuk cinsel istismarcıları ve çocuk cinsel istismar materyali suçluları için internet tabanlı tedavilerin geliştirilmesinin önemini vurgulamışlardır. Çalışma, internet tabanlı terapilerin, geleneksel yüz yüze terapiler kadar etkili olabileceğine dair kanıtlar sunmakta ve bu tedavilerin potansiyel faydalarını incelemektedir. Özellikle çocuk cinsel istismarcıları ve çocuk cinsel istismar materyali suçluları için, internet tabanlı tedavilerin, damgalanma korkusu, utanç duygusu, coğrafi engeller veya fiziksel engeller nedeniyle tedaviye erişemeyen bireyler için önemli bir boşluğu doldurabileceği belirtilmektedir. Salter ve Hanson (2021) araştırmalarında, internet kullanıcılarının çocuk cinsel istismarı ve çocuk cinsel istismar materyalleriyle mücadele etmek zorunda kaldığını ve bu durumun, internet servis sağlayıcıları ile sosyal medya platformlarının yetersiz müdahalelerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Çalışma, siberliberteryen ideolojinin çocuklara yönelik çevrim içi riskleri doğal kabul ettiğini göstermekte, sosyal medya şirketlerinin iş modellerinin çevrim içi istismara olanak yarattığını vurgulamaktadır. Araştırmanın tartışma bölümünde çocukların çıkarlarını önceleyen bir internet tasarımının nasıl yapılması gerektiği sorusu ele alınmaktadır.

Gelişen teknolojinin çocuk cinsel istismarı vakalarında bir artışa neden olması karşısında, çevrim içi çocuk cinsel istismarı materyallerini tespit etmek ve kaldırmak amacıyla PhotoDNA teknolojisinin kullanılmasını öneren Najjar (2022) gerçekleştirdiği çalışmasında, PhotoDNA teknolojisinin milyonlarca çocuk cinsel istismarı materyalinin

keşfedilmesine, bozulmasına ve raporlanmasına yardımcı olacağını altını çizmektedir. Araştırma; PhotoDNA teknolojisinin arka planını, nasıl çalıştığını, faydalarını, sınırlamalarını ve uygulama hususlarını özetleyerek; çevrim içi çocuk cinsel istismarı materyallerinin tespit edilip kaldırılmasının psikolojik, duygusal ve fiziksel travmalarla karşı karşıya kalmış olan istismar mağdurlarının sayısının azalmasının ve sağlıklı bir neslin gelişmesinin önünü açacağına vurgu yapmaktadır.

IWF'in 2023 yılında gerçekleştirdiği canlı yayın araştırma bulgularına göre, ICAP sitelerinden birinin adını yazarak yapılan Google araması, araştırmacıları bilinen bir sosyal medya platformunda herkese açık bir hesaba yönlendirmiştir. Hesapta görülen, tatilde havuza atlayan genç bir kızın videosu ilk bakışta zararsız görünse de, hesaptaki diğer içerikler farklı bir durumu ortaya koymaktadır. Hesaba toplam 23 adet ICAP bağlantısı gönderilmiş ve bunların beşinin inceleme sırasında hala aktif olduğu görülmüştür. Hesap, 43.434 beğeni toplamış ve 212 farklı kullanıcı adına sahip olduğu görülmüştür. Gönderilerde Çince, İspanyolca, Ukraynaca, Japonca, İngilizce, Malayca, Portekizce, İtalyanca ve Rusça olmak üzere 9 farklı dil kullanılmıştır. Bu çeşitlilik çevrim içi çocuk istismarı sorunlarının küresel boyutunu vurgulamaktadır. Araştırmanın diğer bulguları; sosyal medya sayfasının amacının, çocuklara karşı cinsel ilgi duyan kişileri bir araya getirerek ICAP sitelerine birden fazla bağlantı paylaşımlarını sağlamak, insanların internetteki başka yerlerden çocuk cinsel istismarı görüntüleri bulup satın almalarını teşvik etmek olduğunu göstermiştir. Ayrıca, metinlerin tespit edilmesinden ve bağlantıların kaldırılmasından kaçınmak için kelimelerin ve harflerin arasında boşluklar içerebildiği tespit edilmiştir. Nikolovska'nın (2020) çocuk mağdur ve istismarcı arasında geçen, tanışmanın da dahil olduğu ilk üç günü içeren diyalogları incelediği çalışmasının bulgularına göre; çocukların çevrim içi ortamlardaki savunmasızlığı ile cinsel istismar arasında eş düzey bir ilişki bulunmaktadır. Çevrim içi suçlular tarafından çocuklara yönelik uygulanan çevrim içi cinsel istismar stratejileri sonucunda, yalnızca üç gün içerisinde çocuk mağdurlar tarafından cinsel çağrışımlar yaratan fotoğrafların karşı tarafla paylaşıldığı tespit edilmiştir.

Çevrim içi sosyal ağların, çocuk cinsel istismar materyali alışverişindeki konumunu araştırmak için 50 farklı eyaletten toplam 1341 vakayı inceleyen Hurley vd. (2013), çocuk cinsel istismar materyali içeren içeriklerin %90 oranında birbiriyle çevrim içi sosyal ağlar aracılığıyla iletişimi olan akran grubu üyeleri arasında dolaştığını ortaya koymuştur.

Whittle vd. (2013), çevrim içi istismar suçlusu pedofililer ve mağdur çocuklar arasındaki çevrim içi sohbetleri inceledikleri çalışma; çevrim içi cinsel istismar suçlularının, çocuk mağdurlara ulaşma ve istismarı başlatma noktasında genel olarak aynı teknikleri kullandıklarını ortaya koymaktadır. İlk olarak güvene dayalı dostane ilişki kuran istismarcılar, çocuk mağdurların güvenini kazandıktan sonra onlardan cinsel istismara dayalı materyaller talep etmekte ve çeşitli manipülasyonlar ve tehdit ile şantaj unsurları yoluyla istismarı sürdürme yoluna gitmeyi tercih etmektedirler. Pedofililerin öncelikle ele geçirilmesi ve kandırılması kolay olarak tanımladıkları duygusal ve hassas çocukları istismar etmeye yönelik hareket ettikleri araştırmanın bir diğer bulgusu olarak vurgulanmaktadır.

160 ayrı çevrim içi sohbeti inceleyerek pedofililerin çevrim içi cinsel istismar taleplerine yönelik bir model ortaya koyan Pranoto vd. (2015) araştırmaları ve benzer şekilde 29 çevrim içi sohbeti inceleyen Kloess vd. (2019) araştırmaları ile 1200 veriyi inceleyen Schoeps vd. (2020) gerçekleştirdiği çalışmalar; pedofililerin mağdur çocuklardan sürekli biçimde uygunsuz cinsel görüntü istediklerini, cinsel arzularını gerçekleştirmek ve cinsel tatmin yoluna gitmek amacıyla çocuklardan canlı bağlantı talep ettiklerini, cinsel içerikli konuşmalar yaptıklarını ve cinsel organlarını gösterme gibi teşhirci davranışlara yöneldiklerini göstermektedir.

De Santisteban vd. 2018 yılında İspanya’da çevrim içi suçlulara yönelik gerçekleştirdikleri çalışmalar, çevrim içi istismarcıların çocuklarla iletişime geçmeden önce, çocuğu cinsel faaliyetlere dahil edebilmek ve güvenlik açıklarını tespit edebilmek amacıyla çocuğun çevresi ve yaşam tarzı hakkında çeşitli araştırmalar yaptıklarını ortaya koymuştur.

Villacampa ve Gomez tarafından 2016 yılında Katalonya’da 489 ortaokul öğrencisiyle gerçekleştirilen araştırma sonuçları, pedofililerin her yirmi çocuktan biriyle çevrim içi ortamlar aracılığıyla iletişime geçmeyi başardığını göstermektedir. 2KNOW Projesi, çocuklara yönelik çevrim içi şiddet hakkında bilgi toplanmasını geliştirmek amacıyla sürdürülebilir ve tekrarlanabilir bir veri toplama modeli oluşturmayı hedeflemektedir. Proje, çocuklara yönelik şiddetle ilgili ulusal ve uluslararası veri toplama süreçlerinin iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Projenin dikkat çeken temel bulgularında; çevrim içi çocuk cinsel istismarı suçunun motivasyonlarının ilkinin çocuklara yönelik cinsel ilgi olduğu belirtilirken; duygusal düzenleme, yüksek cinsel istek ve heyecan arayışı gibi

diğer faktörlerin de bu suçu tetiklediği vurgulanmaktadır. Çevrim içi çocuk cinsel istismarı suçunun kolaylaştırıcıları arasında olumsuz çocukluk deneyimleri, madde kullanımı ve pornografiye duyarsızlaşma gibi unsurlar yer almaktadır. Çevrim içi çocuk cinsel istismarı suçunun durumsal faktörleri teknolojik gelişmeler, internetin sunduğu anonimlik ve çevrim içi açık içeriklere kolay erişim olarak belirlenmiş; suçluların, çevrim içi çocuk cinsel istismar materyali üretim ve dağıtım suçlarını işlerken karşılaştıkları engeller arasında müdahale programları, caydırıcı mesajlar ve yasal sonuçlar karşısında duyulan korku bulunduğu ortaya konulmuştur (WeProtect Global, 2023).

Uclaray ve arkadaşları 2023 yılında gerçekleştirdikleri çalışmada, aile ve topluluk kültürünün teknoloji kullanımına yansımalarını ve teknolojinin de insanların sosyal davranışları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma, aile ve topluluk faktörlerinin çocukların çevrim içi cinsel istismarı ve sömürüsüne istemsiz katkılarını ve topluluğun bu olguya dair bakış açılarını ele almıştır. Nitel yöntemler kullanılarak yapılan araştırmada, denetimsiz internet erişimi, ebeveynlerin teknoloji bilgisi eksikliği ve çocukların kurallara uymaması gibi aile faktörleri öne çıkmıştır. Topluluk düzeyinde ise kötü sosyoekonomik koşullar ve çocuk koruma konusunda yetersiz bilgi ve bilinçlendirme çabaları etkili olmuştur. Bulgular, aile ve topluluk düzeyinde çocukları korumak için sorumlu çevrim içi davranış ve medya kullanımına dair mekanizmaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Uluslararası literatürde çevrim içi çocuk istismarı araştırmaları kapsamında, istismarcı ve çocuk mağdur odaklı çalışmaların yanı sıra, çevrim içi çocuk cinsel suçlarını araştıran emniyet personellerinin ahlaki yaralanma ve travma etkilerini konu alan çalışmaların da yer aldığı görülmektedir.

Lee vd., 2021 yılında Birleşik Krallık'ta yürüttükleri çalışma kapsamında, çevrim içi çocuk istismarı materyali içeren binlerce görüntü ve videoyu düzenli olarak izleyen polis ekiplerinin psikolojik incelemeleri sonucu aldıkları profesyonel desteğin yetersizliği üzerinde durmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre polis memurlarının özel hayatlarında daha korumacı tavırlarla, uygulamalarla ve daha travmatik bakış açıları ile çocuklarına yaklaştıkları, bu noktada aile ve meslektaş desteğinin onlar için çok önemli olduğu; bir aile üyesi ve ebeveyn olmaktan yana korku duymaya başladıkları, toplumun ahlaki değerlerine ve dünyanın temiz yüzüne dair inançlarında çökme yaşadıkları görülmüştür (Tapson vd., 2021).

Çevrim içi çocuk istismarı kapsamında ulusal ve uluslararası iletişim bilimleri literatüründe yapılmış olan çalışmaların; ulusal literatür bağlamında özellikle son yıllarda çevrim içi çocuk istismarı konusunda gerçekleştirilmiş çalışmaların bulunmasına rağmen, sharenting kavramı özelinde yoğunlaştığı; uluslararası literatürde ise çevrim içi çocuk cinsel istismarı oranlarını ve istismarın gerçekleşme biçimlerini irdeleyen çalışmaların olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmada literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı olarak; sosyal medya platformları üzerinden gerçekleşen çevrim içi çocuk istismarı riskine karşı çocukların korunabilmesinin sağlanması amacıyla, devlet koruması altında olan çocuklara bakım veren personelin farkındalık düzeylerini medyanın bireyi eğitme işlevi kapsamında artırılması gereksinimine odaklanılmıştır.

3 YÖNTEM

Bu başlık altında tez çalışmasında kullanılan araştırma yöntemi, çalışma grubu, ölçme araçlarının geliştirilmesi, saha çalışmasının uygulanması ve kullanılan analizler ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1 Araştırma Modeli

Bu araştırmanın modeli, karma desen araştırma yöntemlerinden keşfedici sıralı desendir. Karma yöntem “nitel ve nicel yaklaşımların soru türlerinde, araştırma desenlerinde, veri toplama ve veri analizi işlemlerinde kullanıldığı bir araştırma türü” olarak tanımlanmaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2015; Teddlie ve Tashakkori, 2015). Bu çalışma, araştırmada önce nitel veriler toplandığı ve daha sonra bu nitel verilere dayalı nicel veriler oluşturulduğu için zaman bağlamında “keşfedici sıralı desen”e göre yapılandırılmıştır (Creswell, 2016; Mills ve Gay, 2016). Bu araştırmada, önce bakım personelleriyle yapılan nitel görüşmeler sonucunda personelin çevrim içi istismara ilişkin bilgi eksikliklerinin belirlenmesi, ardından bu eksiklikleri gidermek için bir eğitim içeriğinin oluşturulması ile bu eğitimin etkisinin nicel yöntemlerle test edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Bu araştırmada hem nitel hem de nicel veri toplama teknikleri işe koşulmuştur. Çalışmanın nitel aşaması fenomenolojik desene göre planlanmıştır. Fenomenolojik desen, bireylerin yaşadıkları deneyimleri ve bu deneyimlerin onların dünyasında nasıl anlamlandırıldığını derinlemesine incelemeye odaklanan bir nitel araştırma desendir (Creswell, 2017). Nitel aşama, çevrim içi istismar noktasındaki farkındalık düzeylerini belirlemek üzere birincil bakım personeliyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden oluşmaktadır. Katılımcılardan amaçlı örneklemeyle seçilen 14 bakıcı personel ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmeler aracılığıyla, personellerin çevrim içi çocuk istismarı konusundaki mevcut bilgi düzeyleri değerlendirilmiş ve eğitim ihtiyaçları belirlenmiştir. Nitel aşama için benimsenen fenomenolojik desen, bakım personellerinin deneyimlerini anlamaya ve onların çevrim içi çocuk istismarıyla ilgili farkındalık düzeylerini ve destek gereksinimlerini belirlemeye yönelik olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda fenomenolojik desen, katılımcıların çevrim içi çocuk istismarına ilişkin algılarını anlamaya ve onların sübjektif deneyimlerinden hareketle eğitim içeriği oluşturmaya imkan tanımıştır. Birincil bakım personeliyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular ışığında,

çocukların çevrim içi istismardan korunmasına yönelik bakıcı personeli bilgilendirmek amacıyla oluşturulan eğitim içeriği ve medya çıktıları geliştirilmiştir. Medya çıktıları da içeren eğitim içeriğinin personel üzerindeki etkisi nicel yöntemlerle test edilmiştir. Araştırmanın nicel aşamasında, eğitim içeriğinin personel üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla zayıf deneysel desenden yararlanılmıştır. Bu aşamada katılımcılara ön test uygulanmış, ardından 42 sorumlu bakım personelinin katılımıyla gerçekleştirilen eğitim içeriğinin sunumu gerçekleştirilmiştir. Eğitimin ardından ise son test uygulanarak eğitimin bakıcı personel üzerindeki etkisi ölçülmüştür.

3.2 Araştırma Grubu

Bu başlık altında çalışmanın nitel ve nicel kısımlarında veri toplanılan katılımcıların belirlenmesine yönelik bilgiler yer almaktadır. Araştırmaya 42 bakım personeli katılmıştır. Nicel aşamada seçkisiz olarak 42 kişi atanmıştır. İlk aşamayı oluşturan nitel aşamada ise bu 42 kişinin içerisinde gönüllü olan ve derinlemesine bilgi toplanabilecek durumda önerilen 14 kişi amaçlı örnekleme ile seçilmiştir. Seçilen 14 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Tablo 3.1’de katılımcılar özetlenmiştir.

Tablo 3.1

Araştırmanın Katılımcıları

Katılımcı Özellikleri	Katılımcı Sayısı	Aşama
Bakım personeli	14 kişi	NİTEL AŞAMA: Gereksinim belirleme
Bakım personeli	42 kişi	NİCEL AŞAMA: Deney süreci
Araştırmacı	1 kişi	Tüm araştırma süreci
Kodlayıcı	1 kişi	Kodlama güvenilirliği

Çalışma kapsamında nitel araştırma katılımcılarına yönelik demografik özellikler Tablo 3.2’de paylaşılmıştır.

Tablo 3.2

Nitel Araştırma Katılımcılarına Yönelik Demografik Özellikler

Katılımcı Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Kıdem	Sosyal Medyada Geçirilen Süre
K1	Kadın	44	Ön lisans	11 yıl	2 saat
K2	Kadın	33	Lisans	7 yıl	2 saat
K3	Kadın	52	Lise	12 yıl	2 saat
K4	Erkek	39	Lise	6 yıl	2 saat
K5	Kadın	34	Lise	6 yıl	1 saat

Tablo 3.2 (Devam)*Nitel Araştırma Katılımcılarına Yönelik Demografik Özellikler*

Katılımcı Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Kıdem	Sosyal Medyada Geçirilen Süre
K6	Kadın	45	Ön lisans	7 yıl	1 saat
K7	Kadın	47	Lisans	12 yıl	2 saat
K8	Kadın	41	Lise	9 yıl	2 saat
K9	Kadın	53	Lise	24 yıl	2 saat
K10	Kadın	36	Lisans	7 yıl	1 saat
K11	Kadın	37	Ön lisans	7 yıl	2 saat
K12	Kadın	48	Lisans	12 yıl	1 saat
K13	Kadın	29	Lisans	1 yıl	1 saat
K14	Erkek	41	Ön lisans	5 yıl	2 saat

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere nitel aşamaya katılanlar çoğunlukla kadınlardan ($n = 12$) oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 41,42’dir. Eğitim durumu açısından bakıldığında katılımcıların lisans mezunlarından ($n = 5$); lise mezunlarından ($n = 5$) ve ön lisans mezunlarından ($n = 4$) oluştuğu görülmektedir. Kıdem yılı açısından ele alındığında katılımcıların farklı kıdemlere sahip oldukları görülmektedir. Kıdem yılı açısından katılımcılar ağırlıklı olarak 7 yıl kıdeme ($n = 4$) sahiptir ve bunu 12 yıl kıdeme sahip olan katılımcılar ($n = 2$) ve 6 yıl kıdeme sahip olan katılımcılar ($n = 2$) izlemektedir. Katılımcıların, 24 yıl kıdeme ($n = 1$), 13 yıl kıdeme ($n = 1$), 11 yıl kıdeme ($n = 1$), 9 yıl kıdeme ($n = 1$), 5 yıl kıdeme ($n = 1$) ve 1 yıl kıdeme ($n = 1$) sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu sosyal medya platformlarında günlük ortalama 2 saat ($n = 9$) süre geçirmektedir. Bunu günlük ortalama 1 saat ($n = 5$) süre geçiren katılımcılar izlemektedir. Katılımcılara ilişkin görüşme süreleri ise Tablo 3.3’te paylaşılmıştır.

Tablo 3.3*Görüşmelere Yönelik Bilgiler*

Katılımcı Rumuz	Görüşme Süresi
K1	34,56
K2	24,04
K3	25,59
K4	20,54
K5	17,57
K6	12,57
K7	12,42
K8	18,39

Tablo 3.3 (Devam)*Görüşmelere Yönelik Bilgiler*

Katılımcı Rumuz	Görüşme Süresi
K9	18,44
K10	25,21
K11	16,00
K12	15,27
K13	22,53
K14	17,50

Tablo 3.3'te nitel görüşmelerin en az 12,42 dakika sürdüğü görülürken en fazla 34,56 dakika sürdüğü görülmektedir. Toplam görüşmeler 4 saat 41 dakika 3 saniye sürmüştür. Ortalama görüşme süresi ise 20,09 dakikadır.

Çalışma kapsamında nicel araştırma katılımcılarına yönelik demografik bilgiler, Tablo 3.4'te sunulmuştur.

Tablo 3.4*Nicel Araştırma Katılımcılarına Yönelik Demografik Bulgular*

Bilgi	Grup	n	%
Cinsiyet	Kadın	38	90,5
	Erkek	4	9,5
	<i>Toplam</i>	42	100,0
Yaş	30-39 yaş arası	17	40,4
	40-49 yaş arası	18	42,9
	50 yaş ve üstü	7	16,7
	<i>Toplam</i>	42	100,0
Eğitim Düzeyiniz	Lise	14	33,3
	Önlisans	17	40,5
	Lisans	10	23,8
	Yüksek Lisans	1	2,4
	<i>Toplam</i>	42	100,0
Kıdem	1-5 yıl arası	2	4,8
	6-10 yıl arası	23	54,8
	11-15 yıl arası	11	26,2
	16 yıl ve üstü	6	14,2
	<i>Toplam</i>	42	100,0
Aktif Olarak Kullanılan Sosyal Medya Hesabı	Var	41	97,6
	Yok	1	2,4
	<i>Toplam</i>	42	100,0
Sosyal Medya Platformlarında Günlük Ortalama Geçirilen Süre	1 saatten az	8	19,0
	1-2 saat	21	50,0
	3-4 saat	12	28,6
	5-6 saat	0	0,0
	7 saat ve üstü	1	2,4
	<i>Toplam</i>	42	100,0

Tablo 3.4 (Devam)*Nicel Araştırma Katılımcılarına Yönelik Demografik Bulgular*

Bilgi	Grup	n	%
Kullanılan Sosyal Medya Platformları (Çoklu Yanıt)	Instagram	37	25,3
	WhatsApp	36	24,7
	Facebook	22	15,1
	YouTube	20	13,7
	Twitter	12	8,2
	Telegram	7	4,8
	Pinterest	6	4,1
	TikTok	4	2,7
	Snapchat	2	1,4
	<i>Toplam (Frekans)</i>	146	100,0
En Çok Vakit Geçirilen Sosyal Medya Platformu	Instagram	19	45,2
	WhatsApp	18	42,9
	Facebook	2	4,8
	Twitter	2	4,8
	YouTube	1	2,4
<i>Toplam</i>		42	100,0

Tablo 3.4'te görüleceği üzere katılımcıların %90,5'i kadın ($n = 38$) ve %9,5'i erkektir ($n = 4$). Katılımcıların %40,4'ü 30-39 yaş arası ($n = 17$), %42,9'u 40-49 yaş arası ($n = 18$), %16,7'si 50 yaş ve üstündedir ($n = 7$). Katılımcıların %33,3'ü lise ($n = 14$), %40,5'i önlisans ($n = 17$), %23,8'i lisans ($n = 10$) ve %2,4'ü yüksek lisans mezuniyetine sahiptir ($n = 1$). Katılımcıların %4,8'i 1-5 yıl arası ($n = 2$), %54,8'i 6-10 yıl arası ($n = 23$), %26,2'si 11-15 yıl arası ($n = 11$) ve %14,2'si 16 yıl ve üstünde kıdeme sahiptir ($n = 6$). Katılımcıların %97,6'sının aktif olarak kullanılan sosyal medya hesabı bulurken ($n = 41$), %2,4'ünün yoktur ($n = 1$). Katılımcıların %19'u 1 saatten az ($n = 8$), %50'si 1-2 saat ($n = 21$), %28,6'su 3-4 saat ($n = 12$), %0'ı 5-6 saat ($n = 0$) ve %2,4'ü 7 saat ve üstünde ($n = 1$) sosyal medya platformlarında günlük ortalama süre geçirmektedir. Katılımcıların kullandıkları sosyal medya platformlarına ilişkin verdikleri çoklu yanıtların frekansına bakıldığında Instagram'ın kullanım oranı %25,3 ($f = 37$), WhatsApp'ın kullanım oranı %24,7 ($f = 36$), Facebook'un kullanım oranı %15,1 ($f = 22$), YouTube kullanım oranı %13,7 ($f = 20$), Twitter kullanım oranı %8,2 ($f = 12$), Telegram kullanım oranı %4,8 ($f = 7$), Pinterest kullanım oranı %4,1 ($f = 6$), TikTok kullanım oranı %2,7 ($f = 4$) ve Snapchat kullanım oranıdır %1,4 ($f = 2$). Katılımcıların %45,2'si Instagram'da ($n = 19$), %42,9'u WhatsApp'ta ($n = 18$), %4,8'i Facebook'ta ($n = 2$), %4,8'i Twitter'da ($n = 2$) ve %2,4'ü YouTube'da ($n = 1$) daha çok vakit geçirmektedir.

3.3 Veri toplama Araçlarının Geliştirilmesi

Çalışmada kullanılan veri toplama araçlarının geliştirilmesi, nitel ve nicel aşamalarda uygulanan yaklaşımlar çerçevesinde iki alt başlık halinde ele alınmıştır.

3.3.1 Nitel veri toplama aracının geliştirilmesi

Gereksinim belirleme aşamasında yarı yapılandırılmış görüşmeler ve demografik bilgi formuyla veri toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının bazı temel sorular ile görüşmeye başladığı, görüşme sırasında alınan yanıtlara göre soruları detaylandırabildiği, alt sorular ekleyebildiği esnek bir görüşme türüdür (Creswell, 2014; Gay, Mills ve Airasian, 2012). Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve nitel aşamanın tutarlılığını sağlamak amacıyla uzman görüşüne gönderilmiştir. Uzman görüşünde dört iletişim bilimleri uzmanı, üç ölçme değerlendirme uzmanı, iki çocuk gelişimi uzmanı ve iki eğitim bilimleri uzmanı yer almıştır. Yapılan karşılıklı görüşmeler sonucunda bu kişilerin görüşleri doğrultusunda taslak niteliğindeki sorularda sadeleştirme işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak görüşme formunda 10 temel soru, 20 alt soru bulunmaktadır. Sorular bakım personelinin devlet koruması altındaki çocukların sosyal medya kullanım durumu, maruz kaldığı çevrim içi istismar durumu ve istismarı önlemede gereksinim duydukları desteklere ilişkindir (EK-1).

3.3.2 Nicel veri toplama aracının geliştirilmesi

Başarı testi, eğitim içeriğinin tasarlanmasında ve etkisinin sınanmasında katılımcıların bilgi düzeylerini ölçerek nicel veri sağlayan, eğitimin katılımcılar üzerinde etkili olup olmadığı konusunda bilgi veren veri toplama aracıdır (Adıgüzel, 2019; Demirel, 2015). Başarı testini geliştirilmesi aşamasında şu adımlar izlenebilir (Adıgüzel, 2019):

- *Başarı testi sorularının oluşturulması:* Bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarı konusundaki bilgi düzeyi ve farkındalıklarının yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla nitel aşamada belirlenmesinin ardından; elde edilen verilere dayalı olarak, medya çıktılarının da dahil olduğu eğitim içeriğinin personel üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla başarı testi soruları oluşturulmuştur. Başarı testi için, Bloom'un güncelleştirilmiş bilişsel alan sınıflaması çerçevesinde beş seçenekli çoktan seçmeli sorulardan oluşan, hatırlama, anlama, uygulama, sentez ve değerlendirme düzeylerinde 20 soru hazırlanmıştır (EK-2).

- *Başarı testi sorularını uzman değerlendirme görüşüne sunma:* Sorular yazıldıktan sonra, kapsam geçerliliğinin sağlanmasına yönelik olarak, amaç ve hedef kitlenin uygunluğuna göre uzman görüşüne gönderilmiştir. Bu aşamada dört iletişim bilimleri uzmanı, dört ölçme değerlendirme uzmanı, üç eğitim bilimleri uzmanı, iki çocuk gelişimi uzmanına ulaşılmış ve görüşleri alınmıştır. Uzman görüşlerine yönelik düzenlemelerden sonra, soruların ölçtükleri bilişsel alan düzeyine uygunlukları belirlenmiştir.
- *Uygulama ve Karar verme:* Uzman görüşü sonrası son halini alan başarı testi katılımcılar dışındaki benzer bir başka gruba ön uygulama yapılarak değerlendirilmiştir. Bu pilot uygulamada 56 katılımcı yer almıştır.

Ölçülen özellik açısından bireyler arası farklılıkları ortaya çıkartmak, başarı testleri için oldukça önem arz eden bir durumdur. Bu farklılıkları ortaya çıkartmada kullanılan çeşitli bilimsel yaklaşımlar söz konusudur. İlgili yaklaşımların ortak paydası, bir testte yer alan soruların kalitesini belirlemek ve ileride kullanılacak testlerdeki soruların iyileştirilmesini sağlamaktır. Böylelikle hem güçlü hem de güvenilir ölçüm araçları geliştirilebilmektedir. Bu tez çalışması kapsamında da uygulanan başarı testinde kullanılmış olan sorulara ilişkin madde analizi yapılmış ve söz konusu sorular yakından incelenmiştir. Madde analizi, bir testin maddelerinin incelenerek ilgili teste konulabilecek maddelerin seçilmesi, düzeltilerek teste konulabilecek maddelerin belirlenmesi, bu maddeler üzerinde yapılacak düzeltme çalışmalarının ne doğrultuda olacağının saptanması ve teste konulması mümkün olmayan maddelerin ayıklanması amacıyla yapılmaktadır (Erkan ve Gömleksiz, 2020).

Değerlendirme sonucunda her soruya yönelik madde güçlük ve madde ayırt edicilik indeksi hesaplanmıştır. Madde güçlük indeksi, test maddelerinin güçlüğü ve kolaylığını gösteren, 0,00 ile 1,00 arasında bir değer alan katsayıdır. Madde ayırt edicilik indeksi ise ilgili maddenin iyi çalışıp çalışmadığını (kalitesini), ölçülen özelliğe sahip olanlar ile olmayanları ya da bilenler ile bilmeyenleri birbirinden ayırma derecesini gösteren ve -1,00 ile +1,00 arasında bir değer alan katsayıdır. Negatif ayırt edicilik katsayısına sahip maddeler kusurlu kabul edilmekte ve teste alınmamaktadır. İndeks +1,00'a yaklaştıkça maddenin ayırt edicilik gücü artar. Tablo 1'de görüleceği üzere madde güçlük indeksi ve ayırt edicilik indeksi, elde edilen katsayılar göre farklı şekilde değerlendirilebilmektedir (Erkan ve Gömleksiz, 2020; Koğar, 2020).

Tablo 3.5*Elde Edilen İndekslere Göre Değerlendirmeler*

Madde Güçlük İndeksi	Madde Güçlük Seviyesi	Madde Ayırt Edicilik İndeksi	Madde Değerlendirmesi
0,00 – 0,19	Çok Zor	0,40 – 1,00	Çok İyi
0,20 – 0,39	Zor	0,30 – 0,39	İyi
0,40 – 0,59	Orta	0,20 – 0,29	Orta
0,60 – 0,79	Kolay	0,19 – 0,00	Geliştirilebilir
0,80 – 1,00	Çok Kolay	0,00 – -1,00	Değiştirilmeli

Tablo 3.4’te yer alan bilgilere göre madde güçlük indeksi 0,00 ile 0,19 arasında yer alan bir soru, çok zor düzeyde bir soru olarak değerlendirilebilirken 0,80 ile 1,00 arasında yer alan bir soru çok kolay bir soru olarak düşünülebilir. Ortalama bir testte bu katsayıların 0,50 civarında olması önerilmektedir (Koğar, 2020). Öte yandan, madde ayırt edicilik indeksi 0,40 ve üzerinde olan maddeler test için çok iyi sorular olarak söylenebilirken 0,19 ve altındaki maddeler değiştirilmesi gerekli maddeler olarak değerlendirilmeli ve testte kullanılmamalıdır. Ortalama bir testte bu katsayının mümkün olduğunca 0,30’dan büyük olması beklenmektedir (Erkan ve Gömleksiz, 2020).

Hazırlanan başarı testi soruları, esas çalışmada kullanılmadan önce pilot çalışma aracılığıyla test edilmiş ve soruların kalitesinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda her soruya ilişkin güçlük ve ayırt edicilik indeksi hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 3.5’te paylaşılmıştır.

Tablo 3.6*Pilot Çalışmadaki Veride Yer Alan Sorulara İlişkin Madde Analizi (n = 56)*

Soru Numarası	Güçlük	Ayırt Edicilik	Soru Numarası	Güçlük	Ayırt Edicilik
S1	0.964	0.333	S11	0.661	0.400
S2	0.696	0.333	S12	0.839	0.333
S3	0.839	0.333	S13	0.268	0.333
S4	0.429	0.333	S14	0.661	0.733
S5	0.607	0.467	S15	0.429	0.400
S6	0.821	0.333	S16	0.804	0.333
S7	0.786	0.400	S17	0.839	0.533
S8	0.732	0.333	S18	0.393	0.400
S9	0.321	0.333	S19	0.696	0.467
S10	0.768	0.333	S20	0.911	0.333

Tablo 3.5’te pilot çalışmadaki sorulara ilişkin madde analizi bulguları görülmektedir. Buna göre çok zor düzeyde güçlüğe sahip bir soru yer almamaktadır. Zor düzeyde güçlüğe sahip iki soru (S9, S18), orta düzeyde güçlüğe sahip iki soru (S15, S4), kolay düzeyde güçlüğe sahip sekiz soru (S5, S12, S11, S19, S2, S8, S10, S7) ve çok kolay düzeyde güçlüğe sahip yedi soru (S16, S6, S17, S12, S3, S20, S1) bulunmaktadır. Öte yandan, değiştirilmeli, geliştirilebilir ve orta düzeyde ayırt ediciliğe sahip bir soru başarı testinde bulunmamaktadır. İyi düzeyde ayırt ediciliğe sahip 12 soru (S13, S9, S4, S2, S8, S10, S16, S6, S12, S3, S20, S1) ve çok iyi düzeyde ayırt ediciliğe sahip sekiz soru (S18, S15, S11, S7, S5, S19, S17, S14) yer almaktadır. Dolayısıyla pilot çalışma verisinde başarı testinde bulunan sorulara ilişkin genel değerlendirme, soruların kaliteli olduğu yönündedir. Bu durum ise pilot çalışma verisinde başarı testindeki soruları geçerli ve güvenilir kılmaktadır.

3.4 Uygulama Süreci ve Verilerin Toplanması

Araştırmada önce nitel aşamada bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarı konusunda bilgi düzeyi ve farkındalıkları belirlenmiş, elde edilen verilere dayalı olarak eğitim içeriği ve eğitim içeriğinde de yararlanılmak üzere kullanılacak medya çıktıları oluşturulmuştur. (Eğitim içeriği ve medya çıktılarının hazırlanmasında nitel aşamada elde edilen bulgular temel alınmış olup, bu bulgular detaylı şekilde “Bulgular” başlığı altında sunulmuştur). Ardından, bakıcı personele yönelik uygulanan eğitimin, personelin bilgi düzeyi üzerindeki etkisi nicel aşamada test edilmiştir.

3.5 Kullanılan Analizler

Karma yöntem araştırmalarında veri analizi, veri toplama tekniğine ve amaca göre çeşitli şekillerde yapılabilir. Verilerin analizi zamansal açıdan toplanma sırasına göre değişir. Keşfedici sıralı desende önce nitel veriler, ardından nicel veriler analiz edilir. Buna sıralı analiz adı verilmektedir (Cresswell ve Plano Clark, 2011; Creswell, 2016). Bu araştırmada nitel aşamadaki yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilirken, nicel aşamadaki ölçümlerden elde edilen veriler istatistiki kestirimsel fark testi ile analiz edilmiştir. Tablo 3.6’da her bir araştırma sorusunu yanıtlamak üzere toplanan veri türü ve analizi yer almaktadır.

Tablo 3.7*Araştırma Sorularına Karşılık Analiz Teknikleri*

Araştırma Soruları	Veri Türü	Analiz Tekniği
1. Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çocukların sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri nelerdir?	Görüşme (Nitel)	Nitel İçerik Analizi
2. Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımlarına müdahale etme noktasındaki stratejileri nelerdir?	Görüşme (Nitel)	Nitel İçerik Analizi
3. Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarına ilişkin farkındalık düzeyleri nasıldır?	Görüşme (Nitel)	Nitel İçerik Analizi
4. Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarı kavramına ilişkin görüşleri nelerdir?	Görüşme (Nitel)	Nitel İçerik Analizi
5. Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımlarına doğru müdahale edebilme noktasında gereksinimleri nelerdir?	Görüşme (Nitel)	Nitel İçerik Analizi
6. Sosyal medyanın, medyanın bireyi eğitime işlevi bağlamında, devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin üzerindeki etkileri nelerdir?	Görüşme (Nitel)	Nitel İçerik Analizi
7. Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarı farkındalığını sağlamaya yönelik doğru medya çıktıları nelerdir?	Görüşme (Nitel)	Nitel İçerik Analizi
8. Çevrim içi istismar farkındalık eğitimi alan katılımcıların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?	Başarı testi (Nicel)	İstatistiki Kestirimsel Fark Testi

Nitel aşamada yer alan katılımcıların deneyimlerine yönelik görüşlerinin çözümlenmesinde nitel içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde, elde edilen verilerin derinlemesine olacak biçimde analiz edilmesi durumu söz konusudur. İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler, belirli kodlar ve kodlardan çıkarılan temalar çerçevesinde bir araya getirilmekte ve okuyucunun anlayabileceği bir şekilde

düzenlenerek araştırmacı(lar) tarafından yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Analizlere başlamadan önce, konu hakkında literatür detaylı bir şekilde incelenmiş, kodların ve temaların oluşturulmasında ön bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle çalışmada iç güvenirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler esnasında toplanılan veriler, ses kayıtları deşifre edildikten sonra analiz edilerek deşifre dosyaları MAXQDA Analytics Pro 2020 (sürüm 20.2.2) programına aktarılmıştır. Katılımcı gizliliğini sağlamak adına görüşme yapılan kişilerin isimleri Katılımcı 1 (K1) ve Katılım 2 (K2) biçiminde kısaltılarak her bir katılımcıya bir rumuz atanmıştır. İlk aşamada, verilen beyanlardan kodlar oluşturulmuştur. Kodlanan nitel veriler, çalışmanın iç güvenirliğini sağlamak adına iki iletişim uzmanı tarafından da kontrol edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Kontrol sonucunda uzmanların önerileri çerçevesinde bazı kodlar benzer anlamları taşımasından ötürü birleştirilmiştir. Daha sonra elde edilen kodlar ortak noktalara dikkat edilerek temalandırılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak hem kodlar hem de temalar, katılımcıların özgün düşünce ve görüşlerini yansıtmalarının yanı sıra aktarılabilirliği (dış geçerlik) sağlamak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilerek yorumlanmıştır (Creswell ve Poth, 2018).

Çalışmanın nicel aşamasından elde edilen verilerin analizinde IBM SPSS Statistics 25.0 ve Microsoft Excel programlarından yararlanılmıştır. Google Forms üzerinden dijital ortamdan işlenmiş bir biçimde excel formatında alınan veriler, yapılan ön inceleme sonucunda SPSS Statistics'e aktarılmıştır. Daha sonra tek değişkenli normallik sayıltısının kontrolü gerçekleştirilmiştir. Başarı testindeki soruların geçerliği ile güvenirliğini sınamaya yönelik Klasik Test Kuramı'ndan hareket edilmiş ve hem ön test hem de son test bağlamında madde analizi uygulanmıştır. Madde analizinde her bir sorunun güçlük ve ayırt edicilik değerleri hesaplanmıştır (Erkan ve Gömleksiz, 2020; Koğar, 2020). Bu kapsamda ön testteki sorulara ilişkin madde analizi bulguları Tablo 3.7'de sunulmuştur.

Tablo 3.8*Esas Çalışmadaki Ön Test Verisinde Yer Alan Sorulara İlişkin Madde Analizi*

Soru Numarası	Güçlük	Ayrt Edicilik	Soru Numarası	Güçlük	Ayrt Edicilik
S1	0.673	0.692	S11	0.469	0.538
S2	0.551	0.462	S12	0.265	0.385
S3	0.816	0.462	S13	0.184	0.308
S4	0.327	0.385	S14	0.551	0.308
S5	0.302	0.308	S15	0.367	0.538
S6	0.857	0.308	S16	0.694	0.385
S7	0.612	0.538	S17	0.531	0.769
S8	0.959	0.462	S18	0.429	0.385
S9	0.204	0.308	S19	0.653	0.538
S10	0.673	0.462	S20	0.939	0.462

Tablo 3.7’de esas çalışmada uygulanan ön testte yer alan sorulara ilişkin madde analizi bulguları görülmektedir. Buna göre çok zor düzeyde güçlüğü sahip bir soru yer almamaktadır. Zor düzeyde güçlüğü sahip altı soru (S9, S12, S5, S4, S15, 13), orta düzeyde güçlüğü sahip beş soru (S18, S11, S17, S14, S2), kolay düzeyde güçlüğü sahip beş soru (S7, S19, S10, S1, S16) ve çok kolay düzeyde güçlüğü sahip dört soru (S3, S6, S20, S8) bulunmaktadır. Öte yandan, değiştirilmeli, geliştirilebilir ve orta düzeyde ayırt ediciliğe sahip bir soru başarı testinde bulunmamaktadır. İyi düzeyde ayırt ediciliğe sahip dokuz soru (S9, S5, S13, S14, S6, S12, S4, S18, S16) ve çok iyi düzeyde ayırt ediciliğe sahip 11 soru (S2, S10, S3, S20, S8, S15, S11, S7, S19, S1, S17) yer almaktadır. Dolayısıyla esas çalışmadaki ön test verisindeki başarı testinde bulunan sorulara ilişkin genel değerlendirme, soruların kaliteli olduğu yönündedir. Bu durum ise ön test verisinde bulunan başarı testindeki soruları geçerli ve güvenilir olduğunu gösterir niteliktedir. Öte yandan, son testteki sorulara ilişkin uygulanan madde analizi bulguları, Tablo 3.8’de sunularak yorumlanmıştır.

Tablo 3.9*Esas Çalışmadaki Son Test Verisinde Yer Alan Sorulara İlişkin Madde Analizi*

Soru Numarası	Güçlük	Ayırt Edicilik	Soru Numarası	Güçlük	Ayırt Edicilik
S1	0.953	0.455	S11	0.930	0.364
S2	0.907	0.364	S12	0.907	0.364
S3	0.930	0.364	S13	0.651	0.545
S4	1.000	0.364	S14	0.930	0.364
S5	0.953	0.364	S15	0.907	0.364
S6	0.953	0.364	S16	0.907	0.364
S7	0.884	0.364	S17	0.907	0.364
S8	0.953	0.364	S18	0.209	0.545
S9	0.930	0.364	S19	0.930	0.364
S10	0.977	0.364	S20	0.767	0.364

Tablo 3.8’de esas çalışmada uygulanan son testte yer alan sorulara ilişkin madde analizi bulguları dikkat çekmektedir. Buna göre çok zor düzeyde güçlüğü sahip bir soru yer almamaktadır. Zor düzeyde güçlüğü sahip bir soru (S18), orta düzeyde güçlüğü sıfır soru (0), kolay düzeyde güçlüğü sahip iki soru (S13, S20) ve çok kolay düzeyde güçlüğü sahip 17 soru (S7, S17, S16, S15, S12, S2, S19, S14, S11, S9, S3, S8, S6, S5, S1, S10, S4) bulunmaktadır. Diğer taraftan, değiştirilmeli, geliştirilebilir ve orta düzeyde ayırt ediciliğe sahip bir soru başarı testinde bulunmamaktadır. İyi düzeyde ayırt ediciliğe sahip 17 soru (S20, S7, S17, S16, S15, S12, S2, S19, S14, S11, S9, S3, S8, S6, S5, S10, S4) ve çok iyi düzeyde ayırt ediciliğe sahip üç soru (S1, S18, S13) yer almaktadır. Dolayısıyla esas çalışmadaki son test verisindeki başarı testinde bulunan sorulara ilişkin genel değerlendirme, soruların kaliteli olduğu yönündedir. Bu durum ise son test verisinde bulunan başarı testindeki soruları geçerli ve güvenilir olduğunu gösterir niteliktedir. Soruların kaliteli olduğu ve sorun taşımadığı tespit edildikten sonra istatistiki kestiremsel fark testi uygulanarak katılımcıların ön test ve son test puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Analiz bulguları ise bulgular başlığında paylaşılmıştır

BULGULAR

Bu başlık altında nitel ve nicel aşamalarda toplanılan verilerin analiz sonuçları yer almaktadır.

4.1 Nitel Aşamada Elde Edilen Verilere Yönelik Bulgular

Bu başlık altında nitel aşamada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanılan verilerin analizleri ayrıntılı bir şekilde paylaşılmıştır.

4.1.1 Görüşme verilerinin çözümlenmesi

Nitel çalışma aşamasında katılımcılarla gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler vasıtasıyla ses kaydı alınarak ham veriler toplanmış, sonrasında ses kayıtları deşifre edilerek oluşturulan ilgili metinler üzerinde içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Nitel içerik analizinde kodlar ve kodlardan oluşturulan temalar Tablo 4.1’de gösterilmiştir.

Tablo 4.1

Nitel İçerik Analizi Neticesinde Elde Edilen Temalar, Kategoriler ve Kodlar

Tema	Kategori	Kod
Çocukların Sosyal Medya Kullanım Amaçları	-	Video İzleme İletişim Kurma/Sohbet Etme Arkadaş Edinme Karşılaştırma Yapma
Sosyal Medya Kullanımlarında Müdahale Stratejileri	-	Takibin Yapılışı Yaşanılan Güçlükler Tavsiye, Uyarı ve Yasaklama Takipte Dikkat Edilen Hususlar Çocukların Otokontrolleri
Çevrim İçi Çocuk İstismarı Farkındalık Düzeyleri	-	Cinsel Çağrışımlar Duygusal Boşluk Sözlü İstismar Dolandırılma Kötü İnsanlar Tarafından kandırılma Kötü Alışkanlıklar Edinme Şiddet Eğilimini Artırma
Çevrim İçi Çocuk İstismarı Kavramına İlişkin Görüşler	-	Yapılan Tanımlar Örnekler

Tablo 4.1 (Devam)*Nitel İçerik Analizi Neticesinde Elde Edilen Temalar, Kategoriler ve Kodlar*

Tema	Kategori	Kod
Çevrim içi İstismara Müdahale Gereksinimleri	Meslektaşlara Yönelik Tavsiyeler	Çocukların Takip Edilmesi
		Abla-Kardeş İlişkisinin Sürdürülmesi
		Konuyla İlgili Eğitimlerin Alınması
		Farklı Etkinliklerin İşe Koşulması
	Yöneticilere Yönelik Talepler	Kuralların Konulması
		Sosyal Medyanın Bilgi Edinme İçin Kullanılması
		Çocukların Takip Edilmesi
		Çocuklarla Yüz Yüze İletişim Kurulması
	Devlet Kurumlarına Yönelik Talepler	Medya Aracılı Bilgilendirme
		Sınırlamaların Getirilmesi
Sosyal Medyanın Bilgi Edinme Sürecine Etkileri	Olumlu etki	Son Yazılar/Yenileri Öğrenme Farklı Bakış Açılarına Ulaşma
	Olumsuz etki	Sahte/Yalan/Yanlış Bilgi Taşıyabilmesi
Farkındalık Sağlamaya Yönelik Doğru Medya Çıktıları	Özellğine Göre İçerik Türleri	Sağlıkla İlgili İçerikler
		Haberleri Sunan İçerikler
		Kişisel Gelişim İçerikleri
		Çocuklarla Alakalı İçerikler
		Uzman Anlatıcının Olduğu İçerikler
		Paylaşım Altında Açıklama Olan İçerikler
	Yapısına Göre İçerik Türleri	Görsel İçerikler
		Video İçerikler
		Metinsel İçerikler

4.1.1.1 Bakım personelinin, çocukların sosyal medya kullanım amaçlarına ilişkin görüşleri

Çocukların sosyal medya kullanımlarına ilişkin elde edilen bulgular, video izleme, iletişim kurma/sohbet etme, arkadaş edinme ve karşılaştırma yapma kodları çerçevesinde ortaya konulmuştur.

Video izleme

Gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların vermiş oldukları beyanlardan çocukların sosyal medya kullanımlarında en baskın amaç olarak video izleme hususu ortaya çıkmıştır. İlginç, komik ya da bilgilendirici videolar bu noktada en çok tercih edilen video içerik türleri olmuştur. Oyun videoları ve TikTok gibi sosyal medya platformlarındaki eğlenceli videolar da bu içerikler arasında tercih edilen diğer video içerik türleri olarak belirlenmiştir.

K1: Video izliyorlar mesela büyükler biraz daha çok Instagram'da küçükler daha çok YouTube'da takılıyorlar. Hani bu oyun anlatan ciyak ciyak sesli insanlar oluyor ya böyle. Benim kızımda onu izliyor çünkü. Genelde küçükler YouTube tarzında büyükler daha çok reels ve Tiktok yani.

K2: Sosyal medyayı daha çok komik videolar tarzı izlemeye, sevimli videoları izlemeye kullanıyorlar genelde, reelsleri izliyorlar.

K3: Böyle ilginç videolar var, onları izlemek istiyorlar. Eee değişik hani nasıl desem sürekli akan videoların yer aldığı siteler oluyor veya oyun videoları oluyor. Oyunla ilgili şeyler anlatan videolar oluyor. Onlara ilgileri var daha çok.

K6: Erkek çocukları daha çok oyun videolarını futbol gibi izliyor. Biz bu konuda işte medyadan uzaklaştırmak için Playstation tercih ettik, Playstation'da oyunlarımız var futbol oyunu mesela 2 çocuk geçiyor, futbol maçı yapıyor.

K7: Tiktok videolarına bakıyorlar. Kendileri de o videoları yapmaya çalışıyorlar.

İletişim kurma/sohbet etme

Çocukların sosyal medyayı iletişim kurma/sohbet etme amacıyla kullandıkları belirlenmiştir. Buna göre çocukların iletişim eksikliği yaşadıkları ifade edilirken, bu gereksinimlerini sosyal medya kullanımlarıyla gidermeye çalıştıkları belirtilmiştir. Ayrıca arkadaşlarıyla konuşmak ve kendi aralarında paylaşım yapmak için de kullanım gösterdikleri dikkat çekmiştir.

K4: İletişim kurmak için insanlarla. Çünkü o eksikliklerini doldurmak amaç, o yüzden kullanmaya çalışıyorlar.

K11: Arkadaşlarıyla falan konuşuyorlar, kendilerini paylaşmaya çok meyilleri var çünkü.

K12: Arkadaşlarıyla haberleşmek için kullanıyorlar.

Arkadaş edinme

Çocukların arkadaş edinme amacıyla sosyal medya kullanımı gerçekleştirdikleri dikkat çekmiştir. Bu noktada çocukların, yaşları gereği farklı insanlarla tanışmak ve arkadaş olmak için sosyal medyadan yararlandıkları dile getirilmiştir.

K6: Onların ilgisini çeken tek şey şu an ergenlik sürecinden dolayı arkadaş edinmek, farklı insanlarla tanışmak işte.

K9: Kullanım amaçları arkadaş edinmek, ben erkek grubundayım, 17 yaş grubundayım. Onlar maalesef arkadaş edinmek, tanışmak için bu platformları kullanıyorlar.

Karşılaştırma yapma

Çocukların sosyal medyayı karşılaştırma yapma amacıyla da kullandıkları ifade edilmiştir. Çocukların bu bağlamda kendilerini, sosyal medyadaki diğer kullanıcılar gibi sergilemeye ve onlar gibi davranmaya çalıştıkları söylenmiştir.

K14: Ya merak ediyorlar. Herkesi merak ediyorlar kendilerini onlar gibi yarıştırmaya çalışıyor. Artık bir yarışın içinde olduğunu düşünüyorum insanların. Artık ne yaşadığı ne yaptığından ziyade ben güzelim ben buradayım demek için paylaşıyorlar. Ben de aynı şeylere sahibim. Hangi ekonomik düzeyde olursak olalım maalesef ki bir yarış var. İnsanlar her şeyin daha iyisini, en iyisine layık olduğunu düşünüyorlar. Onlar gibi davranarak hareket ediyorlar.

4.1.1.2. Bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımlarına müdahale etme noktasındaki stratejileri

Bakım personelinin, çocukların sosyal medya kullanımlarına müdahale etme noktasında stratejileri, takibin yapılışı, yaşanan güçlükler, müdahale stratejileri, takipte dikkat edilen hususlar ve çocukların otokontrolleri kodları altında yapılandırılmıştır. Her bir koda ilişkin açıklamalara bu başlık altında yer verilmiştir.

Takibin yapılışı

Çocukların sosyal medya kullanımlarında belirli bir takip sürecinin söz konusu olduğu, katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda çocukların, onlara sosyal medyada vakit geçirme için ayrılan sürede kimlerle konuştukları, konuşma gerçekleştirdikleri kişilerle hangi konularda sohbet ettikleri ve neler paylaştıkları yakın takibe alınan bir husus olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu takip süresince çocukların özel konuşmalarına da bakıldığı ve konuşmanın özellikle hangi yönde ilerlediği konularının bu takipte önemli bir yere sahip olduğu dikkat çekmiştir. Uygunsuz içeriklere bakıldığında da çocukların uyarıldığı ve bir daha söz konusu hususla ilgili aynı davranışı yapmamaları gerektiği yönünde onlara ikazlar verildiği tespit edilmiştir:

K4: Kimlerle konuşmuşlar, konuştukları kişilerle konuştuğu şeylerin içerikleri nelerdir, neler konuşuyorlar? Konuştuğu ailesi dahi olsa neler paylaşıyorlar onları kontrol ediyoruz. Sosyal medyada işte ne kadarını paylaşmış? Hani içeriğin ne olduğuna bakıyoruz, fotoğraflarını inceliyoruz.

K5: Nasıl bakıyoruz, genelde Whatsapp bakıyoruz. Hani kimlerle konuşmuşlar gibi, hani erkek arkadaş durumları, o özel konuşmaları nasıl, ne yönde ilerliyor genelde onlara bakıyoruz. Instagram'dan falan bir şey anlamıyoruz zaten, hani orda da bazen yazışmalar varsa biz genelde

onlara bakıyoruz. Farklı bir durum var mı? Yani rahatsız edici bir konuşma var mı onlara bakıyoruz.

K10: Yani sürekli yapamıyoruz ama belli aralıklarla baktığımızda şey yapıyoruz, takip ediyoruz. Yani onlar böyle uygunsuz şeyler falan yaparsa uyarıyoruz.

Bununla birlikte, bir katılımcı ise çocuklar ne kadar yakın takibe alınsalar da kendilerinden saklayabilecekleri bir şeyin mutlaka olabileceğini ifade etmiş ve başka farklı hesaplardan çocukların sosyal medya platformlarına giriş yapabildiklerine dikkat çekmiştir:

K7: Eminim bizden sakladıkları şeyler olabilir ama siliyorlar. Yani başka farklı hesaplardan girip farklı hesaplardan kullanıyor olabilirler.

Başka bir katılımcı ise şüpheli bir durumda doğrudan telefonunu getir bakayım şeklinde bir müdahalede bulunarak beyan edilen davranış ile gerçek davranış arasındaki tutarlılığı ölçümlediğini dile getirmiştir:

K2: Getir bakayım telefonuna derim, hemen renk verirler zaten. Buradaki çocuklarımıza hani gece bir telefonuna bakayım bakalım ne izliyorsun ya da geçerken bunu mu izliyorsun diye müdahale ettiğimiz çok oluyor.

Bir değer katılımcı ise çocukların takip sürecinde dikkatlerini çeken bir davranış olduğunda kendi arkadaşlarını da bakım personeline söylediklerinin altını çizmiştir:

K3: Zaten çocuklar da birbirini gözlemliyor. Geçerken onu görüyor birbirini şikâyet yöntemiyle de nereye girdiğini kontrol edebiliyoruz.

Yaşanılan güçlükler

Katılımcıların çocukların takibi esnasında çeşitli güçlüklerle karşı karşıya kaldıkları dikkat çekmiştir. Çocukların takip süresince uygunsuz ya da yasaklı bir durum fark edildiğinde ters tepkiler verdikleri, kavga boyutunda çıkışmalar yaptıkları, bu konuda en çok dile getirilen hususlar olmuştur. Kimi çocukların sosyal medya kullanım süresini uzatmak için çeşitli olumsuz davranışlarda bulunduğu, yaşları itibarıyla sorumlu bakım personelinin zorladıkları göze çarpmıştır. Bu noktada sorumlu bakım personelinin yaşlarına bağlı olarak çocuklarla anlaşma ve yapılması gereken davranışını yerine getirtme noktasında güçlük yaşadıkları anlaşılmıştır:

K11: Yani istediğin kadar yumuşak dille söylesen de sert tepkiler veriyorlar genelde bu çocuklar çünkü çok asi bizim çocuklarımız.

K12: Mesela ergen grubuyla çalışmak çok zor. Bir de buradaki çocuklarla hakikaten çok zor. Yani vermeyeceğim deyince o gün evde bir kavga çıkabiliyor, saat sekizde telefonun bırak dediğin zaman. Ha çocuk da çok rahat bırakmıyor telefonunu siliyor, sıfırlıyor, kapatıyor öyle veriyor.

K3: Alışan çocuğun elinden o telefonun sökülüp alınması çok zor ama hepsinin karakterleri de farklı farklı. Şimdi bazı çocuk uyumla kapatıyor, kalkıyor o çocuk. Bazısı hayır diyor bazısı 5 dakika daha, 15 dakika daha hani bir maçım bitmedi anne şu kadar daha diye uzatabiliyor. Bunlar çocuğun karakteriyle alakalı. Mesela çocuğa yeter süren doldu, kapatıyoruz dediğimiz zaman o sırada kıyameti kopartır çocuklar.

K8: Çocuğa göre değişiyor, yani bazısı tamam diyor, değiştiriyorum diyor. Bazısı genelde yakalanırım diye korkudan karşı çıkıyor.

Öte yandan, sorumlu bakım personelinin güçlük çektiği durumlarda ev sorumlusuyla iletişime geçtikleri ve onun direktifleri doğrultusunda çözüme gittikleri de gözlenmiştir:

K4: Üzülüyor çocuk diyor ki, işte bir daha yapmayacağım, özür dilerim. Yanlış yaptığını söylüyoruz. Böyle bir konuşma yapmaması gerektiğini söylüyoruz. Sonrasında işte yanlış yaptığını fark ediyor, yapmayacağım, etmeyeceğim diyor ama tabii ki buna engel olamıyor. Bazen o sosyal medyayı tamamen ona yasaklasam da baş edemiyorum. Biz ortak ekip halinde çalıştığımız için ev sorumlumuza bildiriyoruz. Ev sorumlumuz da ona uygun yapmamız gereken davranışı söylüyor biz de ona göre hareket ediyoruz.

Tavsiye, uyarı ve yasaklama

Çocuklardan sorumlu bakım personelinin çocuk takibinde müdahale stratejilerinin daha çok tavsiye, uyarı ve yasaklama davranışlarından oluştuğu görülmüştür. Bu durumda çocukların uygunsuz davranış gerçekleştirdiklerinde çocuklarla yüz yüze konuştukları, yaptıkları davranışların yanlış ya da uygunsuz olduğunu dile getirdikleri ve davranışın yeniden devam etmesi halinde kullanım yasaklaması getirdikleri dikkat çekmiştir:

K2: Bu noktada daha çok tavsiye niteliğinde başlıyoruz. Biraz daha hani işler farklı noktaya giderse yasaklar koyarak da yapabiliyoruz. Ama hani iş bizim kızlarımız biraz daha olgun düşüncede olduğu için çok fazla hani o şeye gelmiyoruz. Çünkü kurallarımız bellidir bizim hepsi farkındalar ona göre onlarda işte fotoğraf paylaşımı daha çok bizde yasaktır. Mesela yasak dediğim yani kurumu simgeleyen ya da bizim özelimizi gösteren şeyleri paylaşmamız yasak. Aynı şekilde kızların da kendisini paylaşmaması lazım ama hani onlar çok fazla suiistimal etmediği sürece zaten izin veriyoruz.

K7: Eğer ki yani görmeyi istemediğimiz tasvip etmediğimiz videolar ya da baktıkları şeyler bizim için ya da kendileri için uygun değilse müdahale ediyoruz.

K6: Yanlışlarını gördüğüm anda mesela bir masada otururken farkında oluyorum. Bakıyorum görüyorum, girdiğin yer doğru değil diye tabii ki müdahale nedenini açıklıyorum. Neden doğru olmadığını orada farklı insanlarla karşılaşabileceğini, kandırılabilceğini, koruma altında olduklarını, işte genel olarak her türlü şeyi anlatmaya çalışıyoruz.

K11: Telefonunu bile alabiliyoruz yani. şey yapacaksan telefonunu ver bakayım silmem gerekiyor mu bunu hocayla konuşmamız gerekiyor diyoruz alıyoruz elinden çünkü yasak.

K10: Hoşuma gitmeyen şey olduğu zaman öneride bulunuyorum, bunlar çok cahilce bunu yapan kişiler ne zevk alıp çekiyor, hoş bir davranış değil şeklinde tavsiye şeklinde. Aa ne yapıyorsun nereye gidiyorsun diye değil, çünkü o daha çok ilgilerini çekiyor.

Bazı ocukların ise şüphe uyandırmaları durumunda geçmiş sosyal medya kullanımlarına baktıkları ve tespit ettikleri uygunsuz davranışlara ilişkin müdahalede bulundukları belirlenmiştir.

K8: Eğer ocuk gerçekten şüphe uyandırmışsa en son kimlerle WhatsApp'tan konuşmuş ya da Instagram'da işte görüşmeleri falan kiminle ya da Google'dan geçmişine bakıyoruz falan o tarz şeyler ama ocuk şüphe uyandırırsa yapıyoruz bunu normalde yapmıyoruz.

Gerçekleştirilen müdahale sonrasında çocukların ellerinden telefonlarının alındığı da ifade edilmiştir:

K11: Telefonunu bile alabiliyoruz yani. Telefonunu ver bakayım silmem gerekiyor bunu hocayla konuşmamız gerekiyor diyoruz alıyoruz elinden çünkü yasak.

Takipte dikkat edilen hususlar

Çocukların sosyal medya kullanımlarında yapılan takipte daha çok onların kimlerle konuştukları, ne konuştukları ve hangi içeriklerle konuşarak paylaşım yaptıklarının incelendiği grlmştir. Paylaşımlarda ocukların kendilerini paylaşmaları gibi bazı davranışların yasak olduğu da dikkat çekmiştir. Ayrıca ocuklar tarafından yapılan paylaşımların hepsinin gözlemlenebildiği kadarıyla sorumlu bakım personeli tarafından kontrol edildiği de dile getirilirken, kontrollerin geçmişe bakılarak yapıldığı belirtilmiştir:

K2: Takip ederken izlediklerini zaten biz görebiliyoruz, hepsi kontrolümüz altında. Yani ne istiyorlarsa ne paylaşırlarsa fotoğraf olsun istekler olsun, her türlü kontrol ediyoruz onları.

K11: Kimlerle konuşuyor, ne konuşuyor, hangi içeriklerde konuşuyor, ne paylaşmış... Mesela bir paylaşım yapması yasak. Kendini paylaşması yasak. Her şeyine bakıyoruz.

K12: Zaten belli bir süreleri var. Nerelere gidiyorlar, ne yapıyorlar? Hani kaç saat? Yarım saat en fazla. Hani genelde bu yaş grubu oyun oynuyor ama online oyun oynama olmamasına dikkat ediyoruz biraz daha. Hani karşılıklı kiminle ne yaptılar diye bakıyoruz. Ama büyüklerde çok

kontrolü sağlayamıyoruz yani vermiyorlar telefonu. Vermeleri gerekiyor ama bu sefer de onlar şifre koyuyorlar. Ya işte hepsinin son model telefonları olduğu için, bizde hepimiz teknolojiyen çok anlamadığımız için bir yerlere kaydırıyorlar falan. Hani açıkçası ne kadar bakıyoruz bilmiyorum. Ama bir şey yokmuş desek de başka bir yerden bir şey çıkabiliyor yani, saklamış gizlemiş oluyorlar, biz anlayamıyoruz.

Bazı sorumlu bakım personelinin konuşmaların içeriğiyle ilgili ayrıntıların önemli olduğunu ifade ettiği görülmüştür. Öyle ki, konuşulan kişilerin yaşları gibi hususların anormal bir duruma işaret edebileceği ve buna ilişkin olarak nasıl aksiyona geçmesi ile alakalı bilgilerin çocuklara sağlandığı görülmüştür. Özellikle kız çocuklarında bu durumun daha da önemli olduğu dile getirilmiştir.

K1: Tanıdığı arkadaşlarıyla mı, okuldaki arkadaşlarıyla mı konuşuyor? Bu normaldir ama 45 yaşında bir tane erkek profili ona yazı yazmıştır, bu normal değildir. “Merhaba tanışabilir miyiz?” diye bir istek geldiyse, bunu doğal olarak hemen sorumlu hocalarına bildiriyorsun ya da kıza diyorsun: “Bak tanımadığın insanların arkadaş isteğini kabul etme.” Onlar kontrol ediliyor genelde, yani içerik olarak da zararlı şeyler görmedim. O yüzden hani çok şunu diyorlar, bunu yazıyorlar diye çok üstüne düştüğüm olmadı işin açıkçası. Kız çocuğundayım, belki erkek çocuğunda olsam biraz daha dikkatli olabilirdim. Belki o konuda da hani erkekler hani biraz daha cinsel eğilimleri farklı olabilir. Kızların şu anda onlara uyanma yaşı değil, belki de baktığım kızlara o yüzden çok dikkat etmedim işin açıkçası.

Bazı sorumlu bakım personellerinin ise çocukların yaşının müdahalede önemli olduğunu vurguladıkları ve sürekli gözlem altında çocukların farklı tepki verebilme durumlarından ötürü çocuklara fark ettirmeden bu kontrolü yaptığı anlaşılmıştır.

K5: Çocuğun takibini yapıyoruz tabi ki. Ancak, benim kaldığım çocuklar yetişkin, yani büyük oldukları için onları sürekli gözlüyormuşum gibi bir izlenim vermemeye çalışıyorum, yanlış düşünebilirler ya da davranabilirler. Böyle başlarda sürekli takip gibi yapmıyorum ama çaktırmadan bakıyorum ne yaptıklarına.

Çocukların otokontrolleri

Çocukların takibinde, sorumlu bakım personelinin her zaman takibi yapamadığı, müdahil olamadıkları durumlarda çocukların kendi kendilerini takip etmelerinin önemli olduğunu dile getirdikleri görülmüştür. Bu noktada otokontrol gibi bir mekanizma oluşturularak çocukların, sorumlu bakım personelinin dışında kendi kendilerine de takip yapabilmeleri gerektiği değerlendirilmiştir.

K6: Kendi kendini korumaları için genel anlamda hani yaşadığımız örneklerden, olaylardan örnek veriyoruz. İşte şurada şu olmuş, burada bu olmuş, aman oğlum dikkat edin ya da kızım dikkat edin.

Bakın her yazan doğru kişi değil, her profilde görünen o kişi olmayabilir. Yani bizim elimizden gelen ancak bu uyarabiliyoruz, yapabildiğimiz tek şey bu. Çocukler kendi kendini nasıl korur nasıl öğrenir başka bilmiyorum.

K1: Başlarına ne gelebileceğini örneklendirerek anlatıyoruz. Yani ben anlatmaktan sıkılmam bu konuda ama engelleyemem, yani gerçekten engelleyemem. Sadece anlatıp bilgilendirebilirim ama engelleyemem. Ondan bir zarar gördükten sonra belki o çocuğun kafasına oturur. Çünkü bu yaşla alakalı bir şey. Hepimiz aynı şekilde yirmili yaşlardan sonra olgunlaşıp oturaklılaşmaya başlıyoruz. Ondan öncesinde hepimiz bazı hatalar yapıp doğrusunu öğreniyoruz. Çok büyük hatalar olmasın yeter.

K2: Artık günümüz tehlikeleri biraz daha farklı. Çocuğu korumak için hani onu sürekli canlı tutacak şeyleri, video tarzı şeyleri izletmemiz daha mantıklı olur diye düşünüyorum. Çocukların otokontrole ihtiyaçları var. Ama otokontrollerini nasıl sağlayabilirler bilemiyorum. Biz bu noktada ne yapabiliriz bilemiyorum. Çünkü ne kadar siz sözel olarak söylemeniz de aklından çıkabiliyor işte mesela bu kaçırma olayları falan çok olduğu zaman kız çocuklarına vesaire çok etkilenmişlerdi. Mesela haberlerde izledikçe o kornu endişe canlı kaldı. Kendileri de artık bu durumun vahametinin farkındalar.

Bazı sorumlu bakım personeli de çocukların otokontrollerinde özgüvenin önemli olduğunu belirtmiştir:

K3: Çocuğa önce özgüven vermek gerekiyor, özgüven vermezsek bu çocuk çekindiği için korktuğu için bu gibi durumları saklayacaktır. Özgüveni olan bir çocuk ancak bunu büyüklerine söyleyebilir bence özgüven en önemli faktör burada söylemesi için.

Bir sorumlu bakım personeli de otokontrol sağlanması için aslında okullarda ders verildiğini fakat bu derslerin çok da verimli geçmediğini dile getirdiği dikkat çekmiştir:

K11: Bizim okulda ders de var bu konuyla ilgili ama ne kadar ne işleniyor boş geçiyormuş genelde o dersler de işte. Gerçi çocuklar okuldaki dersleri de dinlemiyorlar da... Yani bilinçlendirmeleri gerekiyor çocukları. O farkındalığı anca olgunlaştıkça alacaklar da o da biraz zaman alacak bizimkiler için çünkü bazı konularda daha geriden geliyorlar dışarıdaki çocuklara göre.

Bir sorumlu bakım personeli de otokontrolde çocuğun bulunduğu ailenin ve aile bağının çok önemli bir role sahip olduğunu ve otokontrolü sağlanamayan bir çocuğun çeşitli tehlikelerle baş başa kalabileceğini vurguladığı göze çarpmıştır:

K14: Bunun için başlangıçla beraber aileyle çocukların bağının iyi olması gerekir. Aileyle iletişimde sıkıntı yaşayan çocuklar genellikle başkalarıyla tanışmaya... Yani arkadaş ortamı her zaman için aileden daha kıymetlidir. Özellikle bu yaş grubunun. Eğer ailede bu döngüyü sağlayamazsa ve onun bu yaş grubundan dolayı yaşanan olumsuzlukları anlayamazsa maalesef oto kontrolünü yitirdiğini düşünüyorum. Başkaları tarafından bu kontrol mekanizmasının onlara

geçtiğini ve maalesef ki bazı insanların elinde kukla oyuncacı gibi ilerlediğini düşünüyorum ama gerçekten aile içinde büyüyen sevgi, saygı ve çocuğunu dinleyen aileler tarafından büyüyen çocukların bu mekanizması başka oluyor. Tabii ki ergenlikte biraz sarsılan bu durumun daha düzenli ve kontrollü olduğunu düşünüyorum.

4.1.1.3 Bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarına ilişkin farkındalık düzeyleri

Gerçekleştirilen nitel içerik analizinde bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarına ilişkin farkındalık düzeyleri; cinsel istismar, duygusal istismar, sözlü istismar, dolandırılma, kötü insanlar tarafından kandırılma, kötü alışkanlıklar edinme, şiddet eğilimini artırma ve yaşa uygun olmayan içeriklere maruz kalma kodları altında açıklanmıştır.

Cinsel çağrışımlar

Çevrim içi çocuk istismarına ilişkin sorumlu bakım personelinin ilk dile getirdiği husus, cinsel istismar konusu olmuştur. Bu bağlamda sosyal medyadaki görsel ya da görsel-işitsel içeriklerde yer alan kişilerin çeşitli çağrışımlara yol açabileceği ve bu durumun çocukları farklı düşüncelere ve davranışlara itebileceği ifade edilmiştir. Sosyal medya platformlarında sponsorlu içerikler olarak reklamlar da dahil bütün içeriklerin cinsellik içerebileceği belirtilmiştir.

K2: Cinsel içerikli işte fotoğraflar paylaşabiliyorlar, onlar daha çok var ama yani hani çok karşılaştığım bir şey değil, tamamen duyumlarla ilgili yani genelde video izledikleri zaman mesela uygun olmayan videoları izleyebiliyorlar işte subliminal mesajlar verebiliyorlar ya da görüşlerinin dışında çok farklı görüşlere inanabiliyorlar.

K4: Cinsel içerikli şeyler çok fazla onlara ulaşabiliyorlar ne kadar sen kontrol etsen de çocuk ona ulaşabiliyor. Çünkü çok kolay ulaşmak artık, reklam içerikli bile çıkıp gelebiliyor.

K8: Klipler olabilir mesela şarkı müzik dinliyor. Ondan sonra bir anda o kliplerin içeriğinde de tabii ki bu cinsel çağrışımlar olabiliyor falan o tarz şeyler olabilir.

K9: Şimdi en kötüsü tabii ki cinsellik durumu. Bundan çekiniyoruz. Sadece buradaki çocuklar değil, tüm çocuklar için çekincelerimizden biri. Diğeri de uygun olmayan içerikler. Çocuklar bunlara artık çok kolay bir şekilde ulaşabiliyor. Hani telefonları ellerinde olduğu sürece.

K10: En başta Instagram'dan istek atıyorlar ama orada kendini gayet bunların yaşını birisi gibi gösterir. Bunların içinde olmayan kişilerin şeyine düşünebiliyorlar, sohbetlerine. Hani ben şu ana kadar denk gelmedim ama bunu genel olarak söyleyebilirim. Yani bu çok büyük tehlike, hani yaş sınırı mı, buna nasıl bir tedbir getirir bilmiyorum ama yani ben istediğim kişiyi ben 15 yaşında bir genç kızım diyebilirim, farklı resimlerle gönderip onları farklı amaçla kandırırım. Yani bunu çok büyük tehlike.

K11: Çocukları kaçırıyorlar, en kötüsü işte. Ya her taraf sapık dolu. Benim mesela kızım da var, en çok ondan korkuyorum. Bu çocuklar için de öyle korkuyorum. Biriyle tanışsa, "Gel şurada buluşalım, sana şunu vereceğim" dese, hepsi gider, inanır da. En büyük korkum çünkü bunlar çok masumlar.

Duygusal boşluk

Sorumlu bakım personeli, çocukların özellikle yaşlarına bağlı olarak duygu durum değişikliğini çok sık yaşayabilecekleri ve böyle durumda zafiyetlerinin oluşabilecekleri noktasında çeşitli beyanlarda da bulunmuştur. Duygusal anlamda eksiklik ve duygusal boşluk yaşayan çocukların çeşitli hayat biçimlerine de özenebileceği ve neden öyle bir hayatın içerisinde olmadıkları noktasında bir yıkım yaşayabileceği ifade edilmiştir.

K2: Bizde en önemli tehdit şu ergenlik döneminde biraz sevgili şeylerine çok fazla şey yapıyorlar, zaaf noktaları diyeyim artık. İşte konum paylaşabilirler, durumlarından bahsedebilirler sonuçta.

K4: Duygusal anlamda etkiliyor. Çok aşırı etkiliyor özellikle bizim çocuklarımız zaten duygusal anlamda eksiklikleri olan çocuklar sosyal medyayı kullandıkları zaman ister istemez arkadaşlarının okul çevrelerini yaşamış olduğu aile hayatlarını görüyorlar. Bunlara çok fazla gıpta ediyorlar, çok fazla özeniyorlar. Onlar bu hayatı yaşayamadıkları için ekstra bir yıkım oluyor. Buna benzer, sevgili desen ona keza sevgili ve bir arkadaş hepsi bunlar için bir yıkım oluyor. Çünkü onların yaşadığı buradaki hayat çok başka orada gördükleri hayat çok başka.

K5: Kandırılabilirler, hani farklı kişiler tarafından kandırılabilirler. Genelde karşı cinsle tanıştıkları zaman duygusal kandırılabilirler diye düşünüyorum.

K13: Ya zaten çocukların şu an birçok şeye erken atılması bu telefon, internet sayesinde. Bizim zamanımızda bunlar yoktu. Biz daha geç geliştik. Bazı şeyleri daha geç öğrendik. Yani bu bizim belki zararımıza gibi görünüyor ama aslında faydamıza olmuş. Yani hani o ortama geç girdik ya mesela, örnek veriyorum o ortamı ben 16 yaşında gördüysem, şimdiki çocuklar 10 yaşında, 11 yaşında daha erken başlar sonra noluyor kandırıldı, yıprandı, üzüldü belki, belki daha kötü şeyler. Bunun da sebebi sosyal medya ve internet bence.

Sözlü istismar

Sorumlu bakım personeli, sosyal medyada özellikle ergenlik dönemindeki çocukların kendilerine rol model arayışında olabildiğine dikkat çekmiş ve bu anlamda platformlarda sohbet ettikleri kişilerin farklı amaçlarla kendilerine sözlü istismarda bulunabileceğinin altını çizmiştir.

K1: Ya şimdi ergenlik çağındaki çocukların birçoğu kendilerine hep bir rol model arıyorlar. Şimdi bizim buradaki çocuklarımıza rol model olabilecek anne babaları yok. O yüzden oralarda konuşup kendini anladığını düşündüğü insanlarla yanlış yollara sapmasından korkarım işin açıkçası. Çünkü

bizde belli kuralları uygulayan insanlarız. Onlar için ya ablayız biz ya anneyiz ama ne olursa olsun bizim de belli bir kuralımız ve standardımız olduğu için bize de yeterince belki açılmayabilir çocuklar. Bize açılmadığında, vardır orada açılabilirdiği ve anlaşıldığını düşündüğü insanlar ve onlar tarafından sözlü istismara uğrayabilirler.

K8: Yani sosyal medya platformlarında küfür içeren metinler, argo yazılar gibi çeşitli durumlarla karşılaşabiliyor çocuklar.

Dolandırılma

Sorumlu bakım personelinin sosyal medyanın maddi motivasyonlarla da kullanılabileceğinden dolayı, platformlarda çocukların dolandırılabilirdiği noktasında düşünceleri olduğu gözlenmiştir. Özellikle çocukların kendileriyle ilişki içerikleri platformlarda paylaşımları neticesinde bu içeriklerin kötü niyetli kullanıcıların karşısına düşebileceği ve farklı amaçlarla kullanılabileceği vurgulanmıştır.

K6: Şu anda biliyorsunuz sosyal medya her türlü kötülüğe açık bir durumda maalesef doğru kullanılmadığı için açık bir durumda kandırılma, dolandırılma işte çocukları kötü yöne yönlendirme.

K14: Özellikle YouTube. Çok rahatsız edici içerikler var. Yani para kazanma rantına dönüşen bu dünyada insanların çocuklarının “aaa çok sevimli imiş keşfete düştü ben bundan bir ücret kazanırım, keyfime bakarım” moduna girip para döngüsü isteği, bu da kendim için bile açıkçası rahatsız edici bir durum.

Kötü insanlar tarafından kandırılma

Sosyal medya platformlarında amacı farklı kullanıcıların bulunabileceği ve çocuklarla iletişime geçerek onları kötüye yönlendirebileceği, bakım personeli tarafından dile getirilen bir başka husus olmuştur. Bu noktada çocukların duygusal anlamda zafiyet yaşamaları da bu yönlendirmelere daha eğilimli hale gelmelerine yol açabileceğinden dikkatli olunması gerektiğinin altı çizilmiştir.

K5: Ya yine hadi durumlarını bilen biri olursa, bildirirlerse karşı tarafa, hani farklı şekilde kaldırabilir yine erkek olması gerekmiyor. “Gel biz sana bakalım” tarzında diyebilirler, onlar da çocukları farklı şekilde yönlendirebilir. Yani kötü niyetli olabilirler diye düşünüyorum.

K7: Ya çok fazla tehdit ve tehlikeler var. Haberlerde de görüyoruz yani kötü oyunlar var, kötü insanlar var, onları çok kötü şekilde yönlendirecek insanlar var.

K10: Genç kızlar çok aldanabiliyorlar, oralar insanı aldatmaya çok müsait birer yer. “Ay çok hoşsun, çok güzelsin, şu davranışın güzel” şeklinde. Kızları, “Şuraya gel buluşalım” diye yola bile çıkarabiliyorlar mümkün yani, ee bunlar da o duygu eksikliğini yaşayan çocuklara kötü şeyler yaşatabiliyor.

Kötü alışkanlıklar edinme

Sorumlu bakım personeli, sosyal medya platformlarında çocukların kötü alışkanlık edinme noktasında çok hassas olduğuna dikkat çekmiş ve bu platformlarda gerçekte olmayan bir hayat süren kullanıcıların çeşitli kötü alışkanlıkları çocuklara empoze edebileceğini vurgulamıştır.

K6: Mesela ben arkadaşımın duymuştum onun arkadaşının çocuğuna Instagram'dan arkadaşlık teklif etmişler, kabul etmiş ve çocuğu uyuşturucu maddeye başlatmışlardı. Mesela bu tarz tehlikeler var tabii.

K4: Ya şimdi bir tane Tiktok'taki adam işte 17-18 yaşında. BMW, Mercedes böyle lüks arabayla video çekiyor. Belki özendi o şekilde ben de olacağım diye. Farklı yerlere gidebilir çocuklar yani ben de istiyorum diyerek.

Şiddet eğilimini artırma

Sorumlu bakım personeli tarafından sosyal medyada çocukların şiddet içeren paylaşımlara maruz kalmaları neticesinde şiddete daha çok eğilimli hale gelebildikleri ifade edilmiştir.

K3: Şiddet oyunları çocuğa çok zararlı, sonra çocuğun şiddetini artıracak.

K9: Ayrıca şiddet içerikli paylaşımlar... Çocuklar çok ama çok kolay rahatlıkla ulaşabiliyor artık, bunlara bir engel bir sınırlandırma yok. Gördüğünü yapar çocuk.

K14: Şu an ergenlik dönemindeki çocuklarda en büyük sıkıntılar şiddetten. Bir sürü içerikten bunu alıyorlar kendilerine.

4.1.1.4 Bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarı kavramına ilişkin görüşleri

Gerçekleştirilen nitel içerik analizinde sorumlu bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarını nasıl tanımladığı ve örnek verdiği de incelenmiştir. Tespiti yapılan bulgular yapılan tanımlar ve örnekler olmak üzere iki alt kodda açıklanmıştır.

Yapılan tanımlar

Yapılan tanımlamalarda sorumlu bakım personelinin istismarın yalnızca çeşitli boyutlarına dikkat çektiği ve tam anlamıyla istismarı tanımlayamadığı gözlenmiştir. İstismarın ekonomik (dolandırılma) yönüne dikkat çeken katılımcılar olmuştur.

K1: “Şu kadar adım at şu kadar para kazan!” Bunlar dolandırıcı aslında bu da bir istismara giriyor. Çocuğun elindeki avucundaki ya da hayalindeki ne varsa alıp götüren bir şey işin açıkçası. Ondan sonra işte şunu tasarlayarak şunu yaptım, tişört tasarlayarak şu kadar para kazandım... Yazıyor da yazıyor başka sitelere yönlendiriyor ondan sonra. Bir ara benim çocuğum da onlara takmıştı kafayı

çünkü yani oyunlar var mesela parayla kredi satın alıp da oyunu ilerletmek gerekiyor. Bunlar da çocukla aile arasında sorunlar yaratıyor.

K10: Yani işte Tiktok'ta mesela “para yatır beni beğen” bu şekilde fenomenlerin şey yaptığını duydum.

Bazı sorumlu bakım personelinin, cinsel istismarla bu durumu açıklamaya çalıştığı da tespit edilmiştir. Bu bağlamda çocuklardan alınan bazı içeriklerin çeşitli aktörlere gösterilmesi tehditiyle çocukları çeşitli davranışlara sürüklediği ifade edilmiştir.

K6: Çıplak resim isteme, çocukları onlarla sonra tehdit edip annene babana gösteririm deyip çocuğa başka şeyler yaptırmaya çalışma durumları.

K13: Mesela telefonda tanışmış olabilir, sonrasında orada görüntüsünü vermiş olabilir. Resim, video vesaire. Bu çok yapılan bir şey, o geliyor benim aklıma.

K2: Bazı kişisel bilgiler, fotoğraflar çocuğun zarar görebileceği şeylerin hepsi bana göre.

Sorumlu bakım personelinin bir kısmı da sözlü istismarı dile getirmiş ve çocukların sözlü ifadelerle çeşitli istismarlara maruz kalabileceğinin altını çizmiştir.

K3: Küçük yaştaki çocukların tacizi onlarla sözel veya görsel iletişime geçen kişiler yani bunu sapıklık diye tabir edeceğim o yönde çevrim içi konuşuyorlar. Aslında hani yaşı çok fazla büyük olmasa bile çocukların bu gibi durumlarda bir bilgi almak için birbirlerini kullanmaları bile çevrim içi istismar aslında, yani birbirlerini bile istismar edebiliyor çocuklar.

K7: Çevrim içi istismarı dediğim gibi çocukları yanlış yönlendirebiliyor bu bir söz de olabilir ya da vücudunun farklı bölgelerini göstermekte olabilir ya da farklı şekilde tanışıp çocuğu kötü yollara da sevk edebilirler. Bu istismar her türlü şeyi kapsıyor bence ha bir bakış bile bence bakıştan bakışa fark var, o bile istismara girebiliyor maalesef.

Örnekler

Sorumlu bakım personelinin çocuklarla ilgili çevrim içi istismar örneklerini sosyal medya platformları özelinde daha çok dile getirdikleri görülmüştür. Bunda da akıllı telefonlar gibi mobil teknolojileri aracılığıyla fotoğraf ve video gibi medya çıktılarını çok hızlı bir şekilde sosyal medyada paylaşabilmelerinin etkili olduğunu vurguladıkları dikkat çekmiştir. Öyle ki, örnekler arasında en çok vurgulanan hususun sosyal medyada tanışılan kişilerin çocuklardan müstehcen içerikli fotoğraf ya da video istemeleri ve yine sosyal medyada tanışılan kişilerle ilişkilerin sürdürülmesi olmuştur.

K7: Mesela çocuklarla görüntülü konuşup kız ya da erkek fark etmez işte bana atıyorum hani gösterilmemesi gereken yerlerini gösterir misin? Özel sorular sorulması onu işte görüşmeye zorlaması, bu gibi şeyler.

K9: Şimdi mesela geçenlerde Twitter'da karşıma bir görsel çıktı. Bir kişi profilinde bir çocuğun görselini paylaşmış. Böyle yaz, sahil yerde bir kız çocuğun görselini paylaşmış. Şimdi bu onlara örnek bir şey baktığımız zaman.

K11: Yani şey bir komşumuzun kızı internetten yaşlı yaşlı adamlarla tanışıp evden kaçmışlığı da olmuştu mesela onun. İnternetten tanıştığı adamın peşinden gidip 2 gün gelmemişti eve.

K13: Bazı büyük erkekler, bunlar hasta ruhlu olanlar. İşte genç kadınları, kızları, işte seviyorum diye ya da para da teklif edebiliyor kandırıyor. Çocuk karşısında görüntü açabiliyor. Yani çok rahat parayla kandırabiliyor, tatlı dille kandırabiliyor, seviyorum diyor böyle kandırabiliyor. Ben onu görüyorum.

Bazı sorumlu bakım personelinin de çocukların sosyal medyada kandırılma durumlarını ve çocukların yaşadıkları duygu eksikliklerini çeşitli yönlerden suistimal eden sosyal medya kullanıcılarını örnek olarak verdiği tespit edilmiştir.

K9: Direkt çocuğa ulaşabiliyorlar artık. Direkt çocuğa ulaşp, çocuklarla direk konuşabiliyorlar yani. Davet edip, kandırıp çağırabiliyor çocuğu. Genç yaştaki küçük yaştaki çocuğu buluşacağız diye kandırabiliyor. Duygu eksikliği durumundan da faydalanmaya çalışıyor.

K10: Çocukların ilgisini çekiyorlar, işte “benim şunu beğenirsen bunu yaparsın” gibi tamamen aldatmaca yapıyor bu kullanıcılar, bu ise çocuklarımızı hayal dünyasına götürmek oluyor.

4.1.2.5 Bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımlarına doğru müdahale edebilme noktasındaki gereksinimleri

Sorumlu bakım personelinin çevrim içi istismara müdahale gereksinimleri kapsamında dile getirdikleri ihtiyaçlar, meslektaşlar, yöneticiler ve devlet (kamuya bağlı kurum ve kuruluşlar) açısından kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Her kategoriye ilişkin kodlar takip eden başlıklarda açıklanmıştır.

4.1.1.5.1 Meslektaşlara yönelik tavsiyeler

Çevrim içi istismara müdahale gereksinimleri bağlamında meslektaşlara yönelik tavsiyeler çocukların takip edilmesi, abla-kardeş ilişkisinin sürdürülmesi, konuyla ilgili eğitimlerin alınması ve farklı etkinliklerin işe koşulması olmak üzere dört kodda açıklanmıştır.

Çocukların takip edilmesi

Sorumlu bakım personelinin meslektaşlarının gereksinimleri bağlamında en fazla çocukların takip edilmesi ihtiyacını dile getirdiği gözlenmiştir. Bunun da ancak kontrol mekanizmasıyla mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca çocukların jest ve

mimiklerinden de neler istediklerinin ve neler yaptıklarının kontrol edilebileceği söylenmiştir. Bununla birlikte, çocukların kontrol edildiklerinin ve takipte olduklarının da her zaman hissettirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

K1: Yani telefonları denetim altında tutmak gerekir. Akşamları kontrol etmek gerekir. Telefonlarını ben genelde kendi odalarında kullanmalarına izin vermem. Benim yanımda salonda hep birlikte kullanırlar. Bu sayede yüz mimiklerinden, bakışlarından ne istediklerini ya da ne yaptıklarını çözebilir ya da iyi kötü göz ucuyla denetleyebilirsiniz. Çocuğu kontrol altında tutmak gerekir. Yani bilgilendireceğim diye çok bilgi vermeye kalktığınız zaman da çok merak uyandırabiliyoruz. Bazen o da yanlış olur ama kızım bak şurada şöyle siteler var, onlara girme dersin. Kız o sitelere belki de bilmiyor. Gireceği tutar çok tehlikeli bir şey o yüzden yani. Yapılabilecekler bunlar telefonlarını incelemek, gözümün önünde olmalarını sağlamak ve yanlış yapacağına inandığım çocuk varsa da onu çekip köşeye bilgisini vermek.

K6: Meslektaşlarımın şuna ihtiyacı var; sürekli gözleriyle çocuklara bakmak. Biz burada saatli telefon veriyoruz. Tabii ki belli bir kısıtlama süreli, o süreç içerisinde bence işlerini güçlerini bırakıp o çocukların yanında bulunmaları lazım. Hani onlara çaktırmadan göz ucuyla da olsa takip edip bunu fark ettikleri anda sorumlulara bildirmesi gerekir ben bunu öneriyorum ki, ben de onu uygulamaya çalışıyorum.

K7: Meslektaşlarıma şunu öneririm, telefonu eline aldığı zaman çocuk özgür ve hür bana kimse karışmaz şeklinde değil, o çocuğun devamlı o anne tarafından takip edildiğini bilmesi gerekiyor. Birinci derecede bence bu çok önemli. Çünkü telefonu eline alıp odasına geçen her türlü her şeyi yapabiliyor.

Abla-kardeş ilişkisinin sürdürülmesi

Sorumlu bakım personeli, sorumlu oldukların çocukların hassas olduklarına dikkat çekerek; çocukların baskı uygulanması neticesinde kendine geri çekebileceklerini ve ancak meslektaşlarının abla-kardeş tarzında bir ilişkiyle takip yapabileceklerini ve çocukları kontrol edilebileceklerini söylemiştir.

K2: Yani bizde yasaklar çok fazla cazip gelmez, daha çok takip ve tavsiye verilmesi gerekli diyebilirim. Çünkü hem çok hassas bizim çalıştığımız kesim, hem de baskı uygularsanız kendini geri çekebiliyor ya da çok serbest bırakırsanız tamamen onu suiistimal edebiliyor çocuklar. O yönde bir abla kardeş tarzında takip ve tavsiye verilmeli çocuklara diyebilirim.

Konuyla ilgili eğitimlerin alınması

Sorumlu bakım personeli, sorumlu oldukların çocuklar için çevrim içi istismara müdahale edebilmek için kendileri de dahil meslektaşlarının eğitimler almaları gerektiğinin altını çizmiştir.

K10: Önce biz kendimiz eğitim almalıyız bu konuda. Ben çalıştığım sürede mesela engelli çocuk gördüğüm zaman ben engel eğitimi hiç almadan o çocukla başa çıkmaya çalıştım ama ne kadar doğru davranıyordum bilmiyordum, bunu zamanla eğitim aldığım zaman şunu doğru yapmışım diye kendi beğenirken beğenmediğim tarafım da ortaya çıktı. Yani bunda da yine biz önce öğrenmeliyiz ne yapmamız gerektiğini ki ben o çocuğa ne yapıyorsun diyebileyim. Sen bugün Facebook'ta şunu yaptın ya da tanımadığın birisiyle görüştün, bu yanlış davranış işte diyebilmem için bildiklerimin doğru olması gerekiyor.

Farklı etkinliklerin işe koşulması

Sorumlu bakım personelinin sosyal medyada çevrim içi istismardan çocukları uzak tutmada farklı etkinlikleri işe koşma gereksinimine de işaret ettikleri gözlenmiştir. Bu bağlamda çocukları telefonlara yönlendirmekten ziyade evde ya da dışarıda onlarla birlikte vakit geçirebilecekleri farklı etkinliklerin yapılması durumunda sosyal medya kullanımının azaltılabileceğini ifade etmişlerdir.

K4: Çocuklara telefon ondan ziyade farklı bir etkinlik bulmalılar. Çocuklar dışarıda veya evin içerisinde onunla beraber vakit geçirdiği zaman arkadaşıyla veya ev ortamı da o çocuğa göre ayarlanmalı. Bir de çocuklar hoşlanıyorlar evet, o ekranın bize bile vermiş olduğu o bağımlılık, o bağımlılığın yerine koyabilecek başka bir şey olması lazım.

4.1.1.5.2 Yöneticilere yönelik talepler

Çevrim içi istismara müdahale gereksinimleri bağlamında yöneticilere yönelik talepler kuralların konulması, sosyal medyanın bilgi edinme için kullanılması, çocukların takip edilmesi ve çocuklarla yüz yüze iletişim kurulması olmak üzere dört kodda ele alınmıştır.

Kuralların konulması

Sorumlu bakım personeli, sosyal medyada çevrim içi istismardan çocukları korumada yöneticilerin daha çok kuralcı bir tavrı benimsemeye ihtiyaçlarının olduğunu ifade etmiştir. Kuralcı bir tavrın ise çocukları çevrim içi istismardan koruyabileceğine işaret edilmiştir.

K2: Biraz daha kuralcı olabilirler. Yani biz burada aynı evde yaşadığımız için o kuralı oturtamayabiliyoruz.

K6: Koruma altında olanlar için telefonların kontrol edilmesi gerekiyor. Çocuklar çünkü yöneticilerin uyarılarına daha çok dikkate alıyorlar. Bizle birlikte yaşadıkları için biz artık anne evlat ilişkisi yaşadığımız için onları bizden çok dikkate alıyor. Yöneticilerden daha çok çekindikleri için onların bu konuda daha baskın olması gerekir.

Sosyal medyanın bilgi edinme için kullanılması

Sorumlu bakım personeli, yöneticilerin çocuklara sosyal medyayı farklı motivasyonlarla kullanırmak yerine bilgi edinmek ve yeni şeyler öğrenmek için kullanırmayı öğretmesi de bir gereksinim olarak dile getirilmiştir. Bu noktada bilgi edinme amaçlı olarak sosyal medya kullanımının teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

K3: Yani sosyal medya veya bu ortamların bilgi edinmek için kullanılan kısmını sevdirelirse çocuklara çok güzel oluyor.

K6: Yöneticiler sosyal medyadaki yanlış şeyleri engellemekle başlayıp, bu ortamların bilgi edinme için kullanılması mümkün olursa çocukların istismardan bir nebze de olsa korunmasını mümkün kılacaktır.

Çocukların takip edilmesi

Sorumlu bakım personeli, yöneticilerin çocukları kontrol altında tutmaları ve bunu yaparken belirli davranışları sergilemeleri gerektiğinin altını çizmiştir. Bunların başında cep telefonlarının gün içinde belirli döngülerde kontrol edilmesi gelmiştir. Yöneticilerin ev anne ve ablalarına kıyasla daha ağırlıklı bir kimliğe sahip olmaları da bu kontrolün çocuklar nezdinden daha ciddi bir durum olarak algılanabileceği ve daha çok dikkat edilmesi gereken bir husus olarak değerlendirilebileceği söylenmiştir.

K7: Yöneticilerle birlikte çocuklarımızı kontrollü bir şekilde tutalım ve bu süreci hep beraber götürelim, çünkü bir çocuğumuz zarar görürse eminim ki hepimiz zarar göreceğiz. Bu yüzden bu şekilde kontrollü ve sistemli şekilde çocuklarımızı takip etmeliyiz.

K8: Yöneticilerin de çocukların telefonlarını kontrol etmelerini gerekiyor. Çünkü bizim çocukla çok fazla yüz göz olmamız gerekiyor. Biz sürekli birlikte oluyoruz ya, sürekli birlikte olduğumuz için yüz göz oluyoruz, olmasak iyi olur ama dediğim gibi yöneticilerin bir ağırlığı var. O yüzden daha çok onların kontrolü sağlaması bana daha mantıklı geliyor.

Çocuklarla yüz yüze iletişim kurulması

Yöneticilerin çocuklarla yüz yüze iletişim kurarak da onları dinlemesi ve belirli ihtiyaçlarını burada kurulan iletişim ile sağlanması neticesinde çocukların istismar konusunda daha bilinçli olabileceği, sorumlu bakım personeli tarafından değerlendirilmiştir.

K4: Çocuklarla iletişim çok önemli. Onlarla birebir iletişim ama hani toplu bir iletişim değil, birebir iletişime çok ihtiyaçları var. Çünkü biz burada ne kadar birebir iletişim kursak da dışarıdan bir yönetici geldiği zaman onunla kurduğu iletişim daha farklı oluyor. Onlara daha ayrı, daha bir

özel ilgi geliyor o zaman. Birebir iletişim kurmaları gerekiyor. Böylelikle çocuklar daha bilinçli hale geliyor.

4.1.1.5.3 Devlet kurumlarına yönelik talepler

Çevrim içi istismara müdahale gereksinimleri bağlamında devletin gereksinimleri medya aracılı bilgilendirme ve sınırlamaların getirilmesi olmak üzere üç kodda ele alınmıştır.

Medya aracılı bilgilendirme

Çevrim içi istismara müdahale gereksinimleri bağlamında devlete bağlı kurum ve kuruluşların çevrim içi istismar farkındalığı ve korunma yolları biçiminde geleneksel medya ya da yeni medya mecralarında çeşitli bilgilendirme reklamları ile filmlerinin yapılarak sunulabileceği ifade edilmiştir. Geleneksel medya mecraları için tasarlanan içeriklerin aynı zamanda yeni medya mecralarında da yayınlanabileceği de söylenmiştir.

K9: Televizyonda yapacaklarına sosyal medyada küçük küçük şeyler yapabilirler. Flash yani renkli bir şeylerle, kısa kısa filmlerle kısa kısa reklamlarla yapılabilir. Kısa kısa çünkü artık insanlar aslında uzun şeyleri de izlemiyorlar. Kısa kısa alt yazılarla, üstü yazılarla sürekli bunları ekleyip kısa mesajlar verilebiliyorlar yani.

K11: Televizyon yani çünkü anne baba televizyon kullanıyor evde. Çocuk çok kullanmasa bile anne baba en azından daha böyle hani donanımlı olsa. O çocuğa doğru hükmetmeyi bilse, belki çocuk o yollara gitmeyecek. Siz bilgilenecek için televizyona ihtiyaç da duymuyorsunuz çünkü kitapları okudunuz. Ben de kitap okuyarak eğitildim ama kitap okuyan yok. O zaman ne yapacağız televizyonda mümkün olduğunca bilgi aktarmaları lazım bence.

K12: Mesela kısa kısa sosyal medyadan Facebook olsun, Instagram olsun, Twitter’da böyle renkli canlı canlı bilgiler verilebilir, anne babalar eğitilebilir.

Sınırlamaların getirilmesi

Çevrim içi istismara müdahale gereksinimleri bağlamında devlet tarafında belirli sınırlamaların getirilmesi de ifade edilmiştir. Çeşitli sosyal medya platformlarında içerik kısıtlamalarının getirilmesi ve bunun kontrolünün yine devlet merciileri tarafından yapılması gerektiği değerlendirilmiştir. Yine çocukların bağlandıkları internet ağlarında da sınırlamaların getirilebileceği ve çeşitli sitelere girişlerin engellenebileceği de söylenmiştir.

K12: Devlet biraz daha kısıtlama getirmeli, zorlaştırmalı hani bu sitelere girişleri. Çok ucsuz bucaksız bir yer. Yani bu sosyal medya ve internet durumu, çok farklı. Bu bilişim ayrı bir şey. Ne kadar olur, ne kadar sınırlanır bilemiyorum. Yani Kuzey Kore gibi interneti kökten kesmek mi gerekiyor, yoksa hani hakikaten başka bir şey olabilir mi? Bence önce biraz kendimiz yapıp çok

dışarıya bırakmamak lazım, özendirmemek lazım. Hani bunlar bu kadar teknolojinin gelişmesiyle mi oldu? Her şey, telefonlar falan bu kadar ulaşılabilir olmamalı.

K2: Çocuk hattı çıkarabiliyoruz ya o benim çok hoşuma gitmişti. Mesela akıllı saatler de çocuk hattı olarak alınıyor, her siteye giremiyorlar çocuklar yani bunları da 18 üstüne kadar yapılabilir bir sınırlama konulabilir.

K11: WiFi'ye bir ebeveyn kontrolü getirilebilir. Yani bakan kurum kontrol edebilir bunu. Yasaklasınlar yani o Tiktok'u falan silinsin girilmesin yüklenmesin telefona.

Bazı sorumlu bakım personeli de sosyal medya kullanımının yaş sınırının yükseltilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

K6: Yaş sınırı getirilmeli bence. Mesela 18 yaştan sonra bu sosyal medya kullanımı getirilebilir çünkü sosyal medya kullanımında çocuklar derslerini ihmal edebiliyorlar. Hani biz burada evet sınırlı verebiliyoruz ama normal ailelerden duyduğum evlerinde yaşadıkları şeyler. Çocuk telefonunda, internette sosyal medyaya gireceğim diye ders yapmadığını, kitap okumadığını ve gerçekten bu sosyal medyanın sakıncalı bir şekilde çocukları etkilediğini ve gençliğimizin artık bu yönde kaybolduğunu görüyoruz.

4.1.1.6 Sosyal medyanın, medyanın bireyi eğitime işlevi bağlamında, devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin bilgi edinme sürecine etkileri

Sosyal medyanın bilgi edinme sürecine katkıları, olumlu ve olumsuz kategorileri altında ele alınan kodlar aracılığıyla tanımlanmıştır. Bu kodlar arasında son yazılar/yenileri öğrenme ve farklı bakış açılarına ulaşma olumlu kategorisinde tanımlanırken, sahte/yalan/yanlış bilgi taşıyabilmesi kodu olumsuz kategorisinde sıralanmıştır.

4.1.1.6.1 Olumlu etki

Bu başlık altında sosyal medyanın bilgi edinme sürecine katkıları açısından olumlu biçimde beyan edilen kodlar yer almaktadır.

Son yazılar/yenileri öğrenme

Sorumlu bakım personelinin sosyal medyanın bilgi edinme süreciyle alakalı olarak ilk dile getirdikleri husus, son yazıları ve yeni bilgileri öğrenebildikleri olmuştur. Ayrıca ulaştıkları yeni bilgileri arkadaşlarıyla da paylaştıklarını ifade etmişlerdir.

K7: Mesela makaleler son gazete yazıları, o şekilde arkadaşlarla da zaten paylaşımlarımız oluyor.

Farklı bakış açıları sunması

Sorumlu bakım personelinin sosyal medyanın bilgi edinme sürecine katkıları açısından farklı bakış açılarını sunduğunu da dile getirdiği gözlenmiştir. Bu bağlamda farklı sosyal

medya platformlarında çeşitli görüşlerin olabileceğini ve kendilerine yakın görüşte olan kişilerin paylaşımlarına bakabileceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca bir katılımcı da kendi yaptığı yanlışları da sosyal medya platformları aracılığıyla gördüğünü belirtmiştir.

K4: İnsanların bakış açısını görüyorum yorumları takip ederim, insanlar ne tarzda düşünüyorlar ne şekilde yorum yapıyorlar onlara bakarım

K8: Yaptığım yanlışları görüyorum. Ondan sonra düzeltmeye çalışıyorum. Ya da neyi doğru yaptığımı görüyorum öyle söyleyeyim.

K14: Twitter'da merak ettiğim hesaplar var. Farklı düşünceleri merak ettiğim için. O yüzden sadece tek bir açıdan değil, birçok açıdan bakıyorum Twitter'a yani zıt görüşlerden ziyade işte kendime yakın hissettiğim ya da merak ettiğim kişileri de görmek için genelde.

4.1.1.6.2 Olumsuz etki

Bu başlık altında sosyal medyanın bilgi edinme sürecine katkıları açısından olumsuz biçimde beyan edilen kod bulunmaktadır.

Sahte/yalan/yanlış bilgi taşıyabilmesi

Bazı sorumlu bakım personelinin sosyal medyanın bilgi edinme sürecine katkısını olumsuz olarak değerlendirdiği dikkat çekerken, bu olumsuzluğun özellikle sahte/yalan/yanlış bilgi taşıyabilmesinde ortaya çıktığını vurguladığı gözlenmiştir.

K1: Şunu söyleyeyim, hepsi doğru bilgi vermiyor. Yani ilk önce onu ayırtırmak gerekiyor. Güzel bilgiler veren de var ama sadece izlenme rekoru alıp, yorum alıp biraz prim yapmak açısından paylaşılan şeyler de oluyor.

K11: Yanlış bilgiler var çok saçma şeyler dönüyor ortalıkta. Gençler için çok kötü çok yanlış yönlendirmeler var.

K13: Ben oradaki bilgini doğruluğuna inanmıyorum çünkü bir kişi bunu diyor öbür kişi onu diyor.

Söz konusu süreçte bir katılımcı, genellikle doğruluğu kanıtlanmış ve gerçekçi hesapları takip ederek bu olumsuz durumun üstesinden gelmeye çalıştığını belirtmiştir

K14: Genellikle doğruluğu kanıtlanmış ve gerçekçi hesaplar var ya... Yani normalde bir atıyorum çok fazla hesap var, kendimi de takip ediyorum. Bilgi kirliliği olmaması açısından belli başlı hesapları takip ediyorum. Farklı hesaplar da var takip ettiğim içeriğini sevdiğim işte.

4.1.1.7 Bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarı farkındalığını sağlamaya yönelik medya çıktıları

Sosyal medyada bilgilenme sürecinde bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarına yönelik farkındalığını sağlamaya yönelik medya çıktıları, özelliğine göre içerik türleri ve yapısına göre içerik türleri olmak üzere iki alt kategoride açıklanmıştır.

4.1.1.7.1 Özelliğine göre içerik türleri

Sorumlu bakım personelinin sosyal medyada bilgilenme sürecinde içeriğin özelliği açısından bir değerlendirme yaptığı görülmüş ve sağlıkla ilgili içerikler, haberleri sunan içerikler, kişisel gelişim içerikleri, çocuklarla alakalı içerikler, uzman anlatıcının olduğu içerikler ve paylaşım altında açıklama olan içeriklere daha çok dikkat ettikleri tespit edilmiştir.

Sağlıkla ilgili içerikler

Sorumlu bakım personelinin sosyal medyada bilgilenme sürecinde özellikle sağlıkla ilgili içerikleri takip ettikleri dikkat çekmiştir. Bununla ilgili olarak doktorlar tarafından görsel-ışitsel ve metinsel biçimde sunulan sağlıkla ilgili içerikleri tükettikleri gözlenmiştir:

K5: Sosyal medyadan da yine hani tıbbi yönden paylaşımlar oluyor, hani onlardan yararlanabiliyorum diyebilirim.

K11: Doktor takip ediyorum ben, bir iki tane böyle sağlık için mesela onlar dikkatimi çekiyor gerçekten. Hem görüntülü oluyor hem de yazıyor mesela şu hastalıkların sebebi şu diyor, onlar dikkatimi çekiyor.

K14: Genelde sağlıklı yaşam ve sağlıkla ilgili içerikleri takip ediyorum.

Haberleri sunan içerikler

Sosyal medyada bilgilenme sürecinde sorumlu bakım personelinin haberleri sunan içerikleri de yakın mercek altına aldıkları görülmüştür. Haber şeklinde sunulan bilgilendirici içeriklerin onlar için kıymetli olduğu dikkat çekmiştir.

K10: Haber dilinde yazılmış içerikler benim için değerlidir.

K14: Yani özellikle Instagram'a ya da sosyal medyaya baktığımız zaman gün içinde duymam gereken haber içerikleri ve bu içeriklerdeki ekstra bana bilgi katıcı şeyleri takip etmeyi seviyorum ve kıymetli oluyor.

Kişisel gelişim içerikleri

Sorumlu bakım personelinin kişisel gelişim içeren içerikleri de bilgilenme sürecinde tükettikleri tespit edilmiştir.

K7: Daha çok insanları geliştirici şekilde içerikler. Mesela zayıflama ile ilgili bilgiler ya da yeni bilgi ve beceriler öğreten içerikler gibi.

K8: İzlediğim programlar psikiyatri hani psikologların bölümleri ya da kişisel gelişim diyeyim. Ondan sonra bir de bakım şeylerini takip ediyorum.

Çocuklarla alakalı içerikler

Görüşme gerçekleştirilen bazı sorumlu bakım personelinin çocuklarla ilgili içerikleri de yakından takip ettikleri dikkat çekmiştir.

K7: Özellikle okul zamanı çocukların okullarına yönelik çalışmalarını takip ediyorum, çocuklarla ilgili oluyorlar genelde, onları da takip ederim.

Uzman anlatıcının olduğu içerikler

Sorumlu bakım personelinin uzman anlatıcıların yer aldığı içerikleri de yakından takip ettikleri ve yardım almak maksadıyla bu içerikleri tükettikleri dikkat çekmiştir.

K6: Yani ben şu anda bir uzmandan yardım almak isterim. Çocuklara daha çok faydalı olabilmek adına. Hoca bir anlatıcı anlatıyor ya video şeklinde öyle. Seminer şeklinde, videolu eğitim şeklinde görmek isterim.

K8: Aslında uzmanların yer aldığı içerikler daha çok dikkatimi çekiyor. Yani onlar daha bilinçli hani biliyorlar. O yüzden anlatıyorlar ya hani tek ağızdan dinlemek daha mantıklı geliyor bana.

K13: Ben böyle bir kişi anlatınca daha çok seviyorum. Yani bir kişinin konuşması, ses şekli önemli. Hocayı izlemek dinlemek isterim.

Paylaşımın altında açıklaması olan içerikler

Sorumlu bakım personelinin içeriklerin altında yer alan açıklama mesajlarını okumayı tercih ettiği de ortaya konulmuştur:

K1: Genelde altta yazan açıklamaları okumayı tercih ediyorum. Yani ilgi alanım neyse, mesela bir film çıktı, tanıtım geçiyor. Orada durduruyorum, altındaki açıklamasını okuyorum. Sonra alttaki yorumlara giriyorum; izleyenler varsa izleyenlerin yorumlarını inceliyorum.

4.1.1.7.2 Yapısına göre içerik türleri

Sorumlu bakım personelinin sosyal medyada bilgilenme sürecinde içeriğin yapısına göre de bir değerlendirme yaptığı dikkat çekmiş ve bu değerlendirmeleri görsel içerikler, video içerikler ve metinsel içerikler olmak üzere üç alt başlık halinde ele alınmıştır.

Görsel içerikler

Sorumlu bakım personelinin yapısına göre içeriklerden en çok görsel içerikleri tercih ettikleri dikkat çekmiştir. Görsel içerikler arasında genel olarak fotoğraf ön planda olmuştur.

K8: Fotoğraflı görseller genelde, fotoğrafa eklenen müzikler de hoşuma gidiyor.

K12: Yani bir yerin fotoğrafı. O ülkenin altına işte şöyle oldu, tarih bilgisi ve tarihten fotoğraflar. Genelde fotoğraf daha, hani düşününce öyle.

Video içerikler

Sorumlu bakım personelinin yapısına göre içeriklerden biri olarak görsel içeriklerden hemen sonra video içerikleri de tükettikleri gözlenmiştir. Özellikle eğitici nitelikte olan video içeriklerin ön planda tutulduğu da belirlenmiştir.

K1: Video daha çok etkili oluyor tabi.

K7: Videolar ya benim videolar daha çok ilgimi çekiyor.

K10: Videosu olsun yazısı olsun evet hani çok güzel ben de paylaştım böyle şeyleri hani eğitici olsun hani biz gördüğümüz uygulamayalım gördüğümüz hani ders alıp bunu yapmamayı öğrenelim, daha çok böyle ders verici formatlı videoları seviyorum.

Metinsel içerikler

Sorumlu bakım personelinin metinsel içerikleri de takip ettikleri ve metinsel içeriklerin bilgilenme anlamında daha hızlı olduğu, bir diğer ifadeyle metinsel içeriklerden bilgiyi hızlı alabildikleri gözlenmiştir. Ayrıca video içeriklerin tüketilmesinin uzun zaman alması da burada metinsel içeriklerin tercih edilmesinde önemli bir etmen olduğu kanaatine varılmıştır.

K3: Aslında video uzun sürdüğü için videoyu çok izlemiyorum. Bilgi almak için daha bilgiyi hızla alabilmek için okuyarak. Kelime araması gibi. Mesela şimdi dedim ya şuradan örnekle devam edeyim, cennetin kapılarını merak ettik. Cennetin kapıları diye sorduğumuz zaman video da çıkıyor, şey de çıkıyor. Tek tek onları izlemek değil de madde halinde yazılmış bilgiye daha hızlı hâkim olabilmek için okumayı seçiyorum.

K4: Videolar uzun zaman alıyor. Bir de çok fazla durma imkânımız yok. O yüzden en kısa bilgiyi en çabuk şekilde nasıl alabilirim, okuyarak. Oradan hemen gördükten sonra benim daha uzun videoyu izlememe gerek yok. Alacağım bilgiyi en kısa net şekilde nasıl alabilirim onun peşindeyim.

K9: Daha çok ben yazı olarak okumayı tercih ediyorum videolardansa.

4.1.2 Gereksinim belirleme

Bu başlık altında gereksinim belirleme kapsamında eğitim içeriklerinin tasarlanmasıyla ilgili bilgiler paylaşılmıştır.

4.1.2.1 Eğitim içeriğinin tasarlanması

Dijitalleşen dünyada, çocuklar giderek artan bir şekilde çevrim içi ortamlarla etkileşim kurmaktadır. Bu durum çocukların çeşitli tehditlerle karşı karşıya kalmasına neden olmakta ve çevrim içi çocuk istismarı gibi ciddi sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Anne baba bakımından yoksun, devlet koruması altındaki çocukların güvenliğini sağlamak noktasında ise çocukların bakımından sorumlu personelin bu konuda bilinçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen nitel görüşmeler neticesinde nitel bulgular kısmında da detaylı bir şekilde görüldüğü üzere, sorumlu bakım personelinin çevrim içi çocuk istismarı konusunda belli bir oranda farkındalığının bulunduğu ancak alanyazın ile karşılaştırıldığında bu farkındalık düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Nitekim bakım personellerinin kendileri de çevrim içi çocuk istismarı noktasında bilgi düzeylerinin yeterli olmadığını belirtmiştir.

Bakım personeliyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizinde, personelin çevrim içi çocuk istismarına yönelik farkındalığının artırılması için eğitim ihtiyacının gerekliliğinin görülmesinin yanı sıra, bakım personellerinin kendileri de uzmanlar tarafından verilecek güvenli sosyal medya kullanımı ve çocuğa yönelik istismarın önlenmesi eğitimlerinin gerekliliğini ifade etmiştir.

K7: Eğitim ve seminerler düzenlenmesi gerekiyor. Biz tamam bazı şeylerin farkındayız ama farkında olmadığımız da birçok şey var yani. Devletin organize ederek okullarda ya da üniversitelerde hocaların bu konuyla ilgili eğitimleri vermesi gerekiyor. Sosyal medyayı nasıl güvenli kullanabilirim, nasıl bu istismarı önleyebiliriz yani temelde dijital ortamı nasıl kullanırım dikkat ederim şeklinde eğitimler.

K11: Çocuklarımız bizden çok şey biliyor internette, şeyde sosyal medyalarda. Çocuğun ne yaptığını biz takip edemeyebiliyoruz, saklıyor, şey yapıyor. Onlara yetişmemiz gerekiyor, daha

fazla bilmeliyiz, eğer eğitimler alırsak biz de ona göre davranırız, engelleriz. Biliriz yani şeyi artık, ne yapacağımızı.

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında, personelin belirlenen eksiklikleri ve ihtiyaçları temel alınarak kapsamlı bir eğitim içeriği hazırlanmıştır. Eğitim içeriğinin belirlenmesinde, personelin çevrim içi çocuk istismarına yönelik farkındalıklarının ve dijital okuryazarlık seviyelerinin yanı sıra; medya ve sosyal medya ile olan etkileşimlerinin nasıl olduğunu anlamak amacıyla da yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler dikkate alınmıştır. Sorumlu bakım personelinin medya aracılığıyla bilgiye erişim eğilimleri ile medyadan bilgi edinme alışkanlıkları, eğitimin içerik ve yöntem seçiminde önemli bir yol gösterici olmuştur. Eğitim içeriğini oluşturan medya çıktılarının oluşturulması, bu veriler ışığında yapılandırılmış ve deney grubu haricindeki diğer bakım personellerinin de bilinçlenmesine katkı sağlayacak şekilde planlanmıştır. Bu bağlamda eğitimin içeriği hem teorik bilgiyi hem de pratik becerileri kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Eğitim içeriğinde yer alan konu başlıkları ve temel hususlar, alnyazın da dikkate alınarak şu şekilde yapılandırılmıştır:

- *Web 2.0 Teknolojileri ve Dijital Okuryazarlık:* Katılımcılara, sosyal medya platformları, internette güvenli gezinme, doğru bilgiye ulaşma ve kişisel verilerin korunması gibi konularda temel bilgiler verilmiştir.
- *Sosyal Medyanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri:* Çocukların dijital ortamlarda geçirdikleri zamanın giderek artması ve bu durumun beraberinde getirdiği riskler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.
- *Teknolojik İhmal ve Çevrim İçi İstismar Türleri:* Çocuklara yönelik teknolojik ihmal ve çevrim içi istismarın farklı türleri (cinsel istismar, grooming, siber zorbalık vb.) ve bu durumların belirtileri personele açıklanmıştır.
- *Çevrim İçi İstismarın Sonuçları:* Çevrim içi istismarın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ve bu etkilerin uzun vadeli sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.
- *Çocuklarla İletişim ve Güven:* Çocuklarla etkili iletişim kurmanın önemi, güvenli bir ortam oluşturma yolları ve çocukların duygusal ihtiyaçlarının karşılanması konularında bilgiler verilmiştir.
- *Hukuki Çerçeve ve Uygulama:* Çevrim içi istismar vakalarında alınacak hukuki önlemler, ilgili mevzuat ve uygulama süreçleri personele aktarılmıştır.

- *Örnek Olaylar ve Senaryolar:* Ulusal ve uluslararası alanda yaşanan örnek olaylar, rakamlar ve senaryolar üzerinden personele konunun önemi ve çocuk üzerindeki kısa ve uzun vadedeki etkileri somut bir şekilde gösterilmiştir.

Eğitim sürecinin planlanmasının ardından, eğitimin etkililiğini değerlendirmek amacıyla bakım personellerine ön test uygulanmıştır. Ardından, dört haftalık takvime bölünen eğitim içeriği, içeriğe medya çıktıları da dahil edilerek, bir ay boyunca her hafta bir seminer oturumunda farklı konu başlıklarına odaklanılarak, personele sunulmuştur. Böylelikle, personellerin eğitim aracılığıyla edindikleri bilgileri aşamalı olarak derinleştirmeleri hedeflenmiştir. Verilen dört haftalık eğitimin ardından, eğitime katılan bakım personeline son test uygulaması yapılmıştır. Personele yönelik uygulanan ön-test ve son-test sonuçları karşılaştırılarak, eğitimin katılımcıların bilgi ve farkındalık düzeylerindeki değişimi belirlenmeye çalışılmıştır.

4.1.2.2 Medya çıktılarının hazırlanması

Bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen eğitim ile temel amaç, medyanın bireyi eğitime işlevinden yararlanarak, yalnızca deney grubunu oluşturan eğitim katılımcılarının değil, ülke genelindeki diğer bakım personellerinin de çevrim içi çocuk istismarı konusunda bilinçlenmelerini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda eğitim sürecinde elde edilen kazanımların, doğru medya çıktılarından yararlanarak, medyanın bireyi eğitime işlevi bağlamında daha geniş kitlelere ulaştırılması hedeflenmiştir.

Bu hedef doğrultusunda, yarı yapılandırılmış görüşmelerde bakım personelinden elde edilen bulgular ve alanyazın dikkate alınarak, farklı medya platformlarına uygun çeşitli içerikler hazırlanmıştır. Bu içerikler, toplumun farklı kesimlerine hitap edebilmek amacıyla görsel, işitsel ve yazılı materyalleri bir araya getirmektedir. Hazırlanan medya çıktıları arasında farkındalık ve kamuoyu bilgilendirme amaçlı animasyon video, uzman röportajı, haber, kamu spotları ve sosyal medya postları yer almıştır. Her bir medya çıktısı toplumun farklı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeylerindeki bireylerine hitap edecek biçimde, kolay anlaşılabilir ve akılda kalıcı bir üslupta oluşturulmuştur.

Medya çıktılarının hazırlanması sürecinde, her bir içeriğin doğruluğunu ve güncelliğini sağlamak adına çevrim içi çocuk istismarına dair en son veriler ve çalışmalar göz önünde bulundurulmuştur. Böylelikle, medya içerikleri ile sadece farkındalık sağlamakla kalmayıp, çocuk istismarına karşı toplumsal bir bilinç geliştirmek de hedeflenmiştir.

Medya çıktıları ayrıca, bakım personeline yönelik gerçekleştirilen eğitimin içeriğinde de yer almış, böylelikle eğitim içeriğinin personel üzerindeki etkisi başarı testi aracılığıyla test edilirken, medya çıktılarının personel üzerindeki etkililiği de gözler önüne serilmiştir. Bu bağlamda medya çıktıları, deney grubu dışındaki bakım personellerine, hatta toplumun geneline ulaştırıldığında, çevrim içi çocuk istismarına karşı çocukları koruma konusunda yaygın bir eğitim aracı olma amacına hizmet edebilecektir.

4.2 Nicel Aşamada Elde Edilen Verilere Yönelik Bulgular

Bu başlık altında nicel aşamada gerçekleştirilen analizler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

4.2.1 Nicel aşama: Eğitimin etkisini sınama

Nitel aşamada toplanan verilerin içerik analizi sonucunda oluşan gereksinime dayalı olarak araştırmacı tarafından eğitim materyalleri ve medya çıktıları hazırlanmıştır. Eğitim materyalleri ve medya çıktılarının konu başlıkları nitel aşama tamamlandıktan sonra belirlenmiştir. Oluşturulan eğitim içeriği 4 oturumda, 1 aylık sürede tamamlanmıştır. Deney sürecinde eğitim öncesinde katılımcılara ön-test olarak başarı testi uygulanmış ardından eğitimler tamamlanmıştır. Eğitim sona erdiğinde yine tüm katılımcılara son-test olarak başarı testi uygulanmıştır. Bu başlık altında, nicel aşamada gerçekleştirilen analizler ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. İşe koşulan istatistiksel analizlerde kestirimsel istatistik testleri için %95 güven aralığı kapsamında 0,05 (%5) alfa (α) düzeyi göz önünde tutularak değerlendirmeler yapılmıştır. Bir diğer deyişle, kestirimsel istatistik testlerinde anlamlılık karşılaştırması, %5 alfa düzeyi vasıtasıyla yapılmıştır.

4.2.2 Katılımcıların ön-test ile son-test puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistiklerinin değerlendirilmesi

Katılımcıların ön-test ile son-test puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikleri bağlamında minimum ve maksimum puan, puanlara ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar ile medyanlar Tablo 4.5'te sunulmuştur.

Tablo 4.2

Katılımcıların Ön-Test ile Son-Test Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Puan	Min.	Maks.	$\bar{x}$	s	Medyan
Ön-Test	10	75	53,45	12,07	55
Son-Test	25	100	84,14	11,85	90

1 = Hiçbir Zaman; 5 = Her Zaman.

Tablo 4.5'te katılımcıların ön-testten en düşük 10 puan ve en yüksek 75 puan aldıkları görülmektedir. Bununla birlikte, ön-testteki ortalama 53,45 ve standart sapma 12,07'dir. Medyan ise 55'tir. Diğer taraftan, son-testte en düşük puan 25 ve en yüksek puan 100'dür. Ayrıca son-testin ortalaması 84,14 ve standart sapması 11,85'tir. Medyan ise 90'dır.

4.2.3 Kestirimsel istatistik testinin uygulanması

Bu başlık altında, araştırma sorularının yanıtlanmasında kullanılan kestirimsel istatistiksel testten elde edilen bulgular ve bulgulara ilişkin yorumlar paylaşılmıştır. Ancak, uygulanacak kestirimsel istatistik testinin seçimi normal dağılıma bağlı olarak değişebildiği için normal dağılım varsayımının test edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Zira literatürde de istatistiksel çalışmalarda kullanılan testlerin seçilmesinde, çalışmada kullanılan verinin normal dağılımını veya normale yakın dağılımının kontrol edilmesini zaruri kıldığından dolayı normallik sayıltısı kontrol edilmesi gereken önemli bir husus olarak ifade edilmektedir (Kalaycı, 2017). Bu bağlamda katılımcıların ön-test ve son-test puanlarına ilişkin eğiklik ve basıklık değerlerinin irdelemesi gerçekleştirilmiştir. Kim'e (2013) göre " $n < 50$ " arasında katılımcı sayısına sahip veri setlerinde, ölçek puanlarına yönelik mutlak eğiklik ve basıklık değerlerine ilişkin z-skorlarının 1,96 eşik değerini aşmaması, ilgili ölçeğin normal dağıldığının bir göstergesidir. Bu bağlamda gerçekleştirilen incelemeye ilişkin bulgular Tablo 4.6'da gösterilmiştir.

Tablo 4.3

Normallik Dağılımının Test Edilmesi

Puan	Eğiklik			Basıklık			Sonuç
	Değer	SH	Z	Değer	SH	Z	
Ön-Test	-1,015	0,365	2,78	2,903	0,717	4,04	Normal Dağılmıyor
Son-Test	-3,739	0,365	10,24	18,519	0,717	25,82	Normal Dağılmıyor

SH = Standart Hata.

Tablo 4.6'da görüleceği üzere katılımcıların ön-test ve son-test puanlarına ilişkin eğiklik ve basıklık değerlerinin z-skorları, eşik değer olan 1,96'yı geçmektedir. Dolayısıyla veri, normal dağılımı sağlamadığı için işe koşulacak kestirimsel istatistik testinde parametrik olmayan bir test olarak "Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi" tercih edilmiştir (Pallant, 2011).

Katılımcıların ön-test ile son-test puanlarının birbirlerinden farklılaşıp farklılaşmadıklarını belirleyebilmek amacıyla Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4.4

Wilcoxon İşaretli Sıralar Testine İlişkin Bulgular

Test	Sıra	Ortalama Sıra	Sıralar Toplamı	Z	p	r*
Ön-Test/Son-Test	Negatif Sıra	4,75	9,50	-5,542	<0,001	0,855
	Pozitif Sıra	22,34	893,50			

*Etki Büyüklüğü.

Tablo 4.7’de katılımcıların ön-test ile son-test puanlarının karşılaştırılması neticesinde elde edilen bulgular görülmektedir. Bu bulgulara göre katılımcıların ön-test ile son-test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık söz konusudur ($Z = -5,542$; $p < 0,001$; $r = 0,855$). Dolayısıyla katılımcıların son-test puanları (medyan = 90), ön-test puanlarından (medyan = 55) anlamlı bir biçimde yüksektir. Elde edilen bu farklılığa yönelik etki büyüklüğü düzeyi ise Cohen’e (1988) göre yüksektir. Bir diğer ifadeyle, katılımcıların ön-test ve son-test puanları arasındaki farklılığın düzeyi yüksektir.

Şekil 4.1

Farklılığa İlişkin Oluşturulan Görsel

5 SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmanın son bölümü olarak bu bölümde araştırma problemi ve amaçları kapsamında gerçekleştirilen nitel ve nicel araştırma sonucunda, ortaya konulan sonuç ile tartışmalara yer verilerek çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

5.1 Sonuç ve Tartışma

Bu doktora tez çalışması, medyanın bireyi eğitme işlevi kapsamında devlet korumasındaki çocuklardan sorumlu bakıcı personelin, sosyal medya kullanımının beraberinde getirdiği riskler konusunda farkındalıklarını artırmayı amaçlamıştır. Çalışma, bakıcı personelin hem çocukların sosyal medya kullanımı hem de çocukların sosyal medya platformlarında karşılaşılabilecekleri istismar türleri konularında bilgi sahibi olmalarını ve bu durumlarla başa çıkabilecek beceriler kazanmalarını hedeflemiştir. Bu bağlamda bakıcıların görüş ve deneyimlerinin derinlemesine incelendiği nitel bir araştırma süreci ve elde edilen bulgulara göre tasarlanan bir eğitim programı uygulaması yapılarak nihayetinde ön-test ve son-test karşılaştırmasıyla eğitimin etkinliği değerlendirilmiştir.

Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çocukların sosyal medya kullanım amaçlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

Bu çalışmada, çocukların sosyal medya kullanım amaçları sırasıyla video izleme, iletişim kurma/sohbet etme, arkadaş edinme ve karşılaştırma yapma şeklinde ortaya çıkmıştır. Video izleme amacı, günümüz çocuklarının en yaygın eğlence ve bilgi edinme kaynaklarından biri olarak da değerlendirilmektedir (Ünlükaya vd., 2021). Özellikle YouTube ve TikTok gibi video temelli platformlar çocukların ilgisini çekecek şekilde oluşturulmuş içeriklerin yer aldığı platformlardır. Bakıcı personeller çocukların ağırlıklı olarak TikTok'ta eğlence amaçlı video izleyerek vakit geçirdiklerini bazı çocukların ise kendilerinin video çekerek söz konusu platforma yüklediklerini dile getirmiştir. Bu durumun bakıcı personelleri rahatsız ettiği, yarı yapılandırılmış görüşmelerde görülmektedir. Bakıcı personel, kendilerinin tasvip etmedikleri ve anlamsız buldukları videoları çocukların sürekli biçimde takip ettiklerini, çocukları sosyal medyadan uzaklaştırmak için Playstation aldıklarından bahsetmişlerdir. Bu durum, bakıcı personelin sosyal medya mecralarının aşırı kullanımının çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğinin bilincinde olduklarını ancak önlem alma adına tam olarak ne

yapacaklarını bilemediklerini göstermektedir. Bununla birlikte, iletişim kurma/sohbet etme amacıyla da çocukların yoğun biçimde sosyal medya kullanımı gerçekleştirdikleri dikkat çekmiştir. Nitekim sosyal medya çocuklar için yeni insanlarla tanışmak ya da arkadaşlık kurmak için bir alternatif sunabilmektedir. Çocuklar da bu ihtiyaçlarını gidermek için sosyal medya kullanımı gerçekleştirebilmektedir. Anlık mesajlaşma, görüntülü görüşme gibi özellikleri sosyal medya uygulamalarını iletişim kurmada da ön plana çıkarabilmektedir. Son olarak, çocukların karşılaştırma yapmak amacıyla sosyal medya kullanımları, dijital mecralarda sunulan yaşam biçimlerinin çocukları kendi hayatlarıyla kıyaslama yapma eylemine götürebilmektedir (Tanhan vd., 2022). Diğer bireylerin çok güzel, başarılı ve becerikli olmaları ile sosyal çevre ve aile tarafından çok seviliyor olmaları gibi durumları içeren sosyal medyada mükemmel görünen hayatlar, çocuklarda kıyaslama, mutsuzluk, yetersizlik, özgüvensizlik duygularına yol açabilmekte ve olumsuz pek çok biçimde etkilenmelerine sebep olabilmektedir.

Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımlarına müdahale etme noktasındaki stratejileri nelerdir?

Çocuklardan sorumlu bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımlarına müdahale etme noktasındaki stratejileri sırasıyla takibin yapılışı, takip sırasında yaşanan güçlükler, tavsiye-uyarı ve yasaklama, takipte dikkat edilen hususlar ve çocukların otokontrolleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu durum, çocukların sosyal medya kullanımlarının sadece bir eğlence ya da birbirleriyle iletişimde bulundukları bir aracı olmaktan öte, ebeveynler ve yetişkinler tarafından önemli bir endişe kaynağı olduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin sosyal mecralara yönelik duydukları bu endişe, onları çocuklarını sosyal medya mecralarında vakit geçirirken takip etme eylemine yönlendirmiştir. Aileler çocuklarının dijital dünyadaki güvenliği konusunda endişe duymakta ve bu durum onları doğrudan cihazları inceleme, kiminle konuştuklarını takip etme ya da çocukla dijital dünyada gerçekleştirdikleri eylemler noktasında açıkça konuşma, tavsiyede bulunma gibi eylemleri gerçekleştirmeye itmektedir. Ancak bu takip süreci bazı güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Çocukların sosyal medya kullanımlarının takibi karmaşık ve hassas bir süreçtir. Ebeveynlerin bu noktada hem çocukların haklarına hem özel alanlarına saygı göstermeleri hem de çocukla çatışmaya girmeden bu müdahaleyi gerçekleştirebilmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte, ebeveynlerin dijital becerilerinin çocuklardan düşük olması, sosyal medya

platformlarının sürekli değişen ve gelişen yapıda olmaları da müdahaledeki diğer güçlükler olarak belirtilebilir.

Ebeveynlerin çocuklarının sosyal medya kullanımlarını takipte farklı stratejileri uyguladıkları görülmektedir. Bu stratejiler ebeveynlerin çocukla açık iletişim kurması, sınırlar ve yasaklar koyması, içeriği kısıtlaması ve ceza olarak dijital cihaz kullanımını yasaklaması şeklinde olduğu görülmektedir. Stratejilerde görülen farklılıklar ebeveynlerin dijital okuryazarlıklarının yeterli olmadığını ve birincil bakım personellerinin kendi demografik özellikleri de gözetilerek farklı değerleri öncelediğini gözler önüne sermektedir. Ebeveynlerin çocukları takipte öncelediği ve dikkat ettikleri hususlarda çocukların karşı cinsle sohbetleri ön plana çıkmıştır. Ebeveynler kız çocuklarının akranı olan ya da yaşı çocuktan biraz daha büyük olan erkek çocuklarıyla iletişimlerini özellikle takip etmiş, mahremiyet ihlallerine karşı çeşitli tepki ve yaptırımlarda bulunmuşlardır. Çocukların yaşlarına uygun içeriklere erişimleri, paylaştıkları fotoğraf ve videolar da diğer takip edilen hususlar olarak dikkat çekmektedir. Çocukların sosyal medya kullanımları takibi noktasında birincil bakıcı personellerin, çocukların çevrim içi takibinin yapılmasının zor olduğunu, bu noktada çocuğun kendi otokontrolünü kendinin sağlamasının en sağlıklısı olacağını vurgulamaktadır. Bulgulara göre ayrıca, ebeveynlerin çocukların dijital becerilerinin kendilerinden daha iyi olduğunu kabul ettikleri ve yetişkin takibinin çocukları korumakta yeterli olmadığını belirttikleri de görülmektedir.

Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarına ilişkin farkındalık düzeyleri nasıldır?

Bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarına ilişkin farkındalık düzeyleri, sosyal medyanın çocukları maruz bırakabileceği tehlikeler ve riskler bağlamında, sırasıyla cinsel çağrışımlar, duygusal boşluk, sözlü istismar, dolandırılma, kötü insanlar tarafından kandırılma, kötü alışkanlıklar edinme ve şiddet eğilimini artırma şeklinde ortaya çıkmıştır. Edinilen bu bulgu, sosyal medya platformlarının çevrim içi çocuk istismarına yönelik ciddi tehdit ve tehlikeleri barındırdığını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bakıcı personelin sosyal medya mecraları aracılığıyla çocukların karşı karşıya kaldığını dile getirdiği çevrim içi istismara yönelik farkındalık düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Bakıcı personeller, çocuklara yönelik sosyal medyadaki tehlikeleri en çok çocukların kötü niyetli insanlar tarafından kandırılması olarak açıklamış ve cinsel

çağrışımlarla bağdaştırmıştır. Bakıcı personellere göre, çocuklar sosyal medya ve diğer dijital platformlar aracılığıyla, başkaları tarafından oluşturulmuş cinsellik içeren mesaj ve görsellere tanık olabilmektedir. Dahası, sosyal medya platformları aracılığıyla kötü niyetli yabancı kişiler çocukları cinsel amaçlı istismar etmek için onlarla iletişime geçebilmektedir. Kötü niyetli yabancı kişiler, çocukları çeşitli yollarla kandırarak yüz yüze görüşme talep edebilmekte ve cinsel istismara uğratabilmektedir.

Bakıcı personeller kötü insanlar tarafından kandırılma sürecini cinsel istismarın yanı sıra duygusal ve sözlü istismarla da bağdaştırmaya çalışmış, çocuğun güzel sözlerle kandırılmasını duygusal boşluk, hakarete uğramasını ise sözlü istismar kavramlarıyla açıklamıştır. Elde edilen bulgulara göre, sosyal medya platformları ayrıca, çocukların kötü alışkanlıklar edinmesine ve şiddet eğilimlerinin artmasına da sebep olabilmektedir. Yasaklı madde ve alkol bağımlılığı gibi bağımlılıklar ile yetişkinlerden gizli biçimde gerçekleştirilen çevrim içi alışveriş yapma eylemleri kötü alışkanlıklar edinme olarak tanımlanmış; çocukların birbirleri ve diğer bireylerle olan ilişkilerinde şiddet eğilimi içeren davranışlar göstermeleri de sosyal medya mecralarında rastladıkları şiddet içeriklerine özenmelerine bağlanmıştır. Son olarak, çocukların kötü niyetli kişiler tarafından ekonomik olarak kandırıldığı da bakıcı personellerin dile getirdiği bir diğer istismar biçimi olmuştur. Bakıcı personeller, çocukların sosyal medya aracılığıyla iletişim kurdukları yabancı kişiler tarafından kandırılarak paralarının çalınmasını ve dijital oyunlar aracılığıyla çocuklardan para talep edilmesini dolandırılma olarak açıklamaktadır. Tüm bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda, bakıcı personellerin sosyal medya platformlarının çocukları tehlikeye attığının ve çocuklar için çeşitli riskler barındırdığının bilincinde oldukları ancak, bu risk ve istismar çeşitleri noktasındaki bilgilerinin eksik, farkındalık düzeylerinin ise düşük olduğu görülmektedir.

Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarı kavramına ilişkin görüşleri nelerdir?

Tespiti yapılan bulgulara göre, bakıcı personeller çevrim içi çocuk istismarı kavramı hakkında tam olarak bilgi sahibi değildir. Bakıcı personeller çevrim içi çocuk istismarı kavramını genel olarak, sosyal medya platformlarının çocuklara zarar vermesi olarak tanımlamaktadır. Çevrim içi istismar bakıcı personel tarafından çoğunlukla kız çocukları için sosyal medya platformları aracılığıyla onlara ulaşan kötü niyetli yabancı kişiler tarafından cinsel saldırıya maruz bırakılmak üzere kandırılması, erkek çocukları için ise

yine sosyal medya platformları aracılığıyla onlara ulaşan kötü niyetli yabancı kişiler tarafından maddi bağlamda dolandırılmak uğratılmak üzere kandırılması olarak açıklamaktadır. Bakıcı personelin çevrim içi çocuk istismarı hakkında; çevrim içi ortamlar aracılığıyla karşı tarafa para gönderme, dolandırılma, karşı tarafa mahremiyeti ihlal eden fotoğraflar gönderme, karşı tarafla cinsel içerikli konuşma noktalarında kısmi örnekler verdikleri görülmektedir.

Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin çocukların sosyal medya kullanımlarına doğru müdahale edebilme noktasında gereksinimleri nelerdir?

Bakım personelinin çevrim içi müdahale gereksinimlerine bakıldığında meslektaşların, yöneticilerin ve devlet kurumlarının yer aldığı üç ana başlık altında gereksinimlere ulaşılmıştır. Meslektaşlara yönelik tavsiyeler sırasıyla; çocukların takip edilmesi, abla-kardeş ilişkilerinin sürdürülmesi, konuyla ilgili eğitimlerin alınması ve farklı etkinliklerin işe koşulması olmuştur. Yöneticilere yönelik talepler sırasıyla; kuralların konulması, sosyal medyanın bilgi edinme için kullanılması, çocukların takip edilmesi ve çocuklarla yüz yüze iletişimin kurulması olmuştur. Son olarak devlet kurumlarına yönelik talepler ise; medya aracılı bilgilendirme ve sınırlamaların getirilmesidir. Elde edilen bu bulgulara bakıldığında, çocukların çevrim içi deneyimlerini güvenli hale getirmek için bakım personellerinin farklı paydaşlardan çeşitli desteklere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Bakım personellerinin meslektaşlarına yönelik tavsiyeleri olarak, çocukların takip edilmesi eylemini önceledikleri görülmektedir. Bakım personellerine göre, meslektaşlarıyla iş birliği içerisinde olarak çocukların sosyal medya takiplerini daha etkin bir biçimde gerçekleştirebilecek ve bu sayede olası riskleri ve gerekli önlemleri daha hızlı bir biçimde alabilecektir. Kadın bakım personellerinin çocuklarla abla-kardeş ilişkilerini sürdürmek istedikleri görülmektedir. Bu ilişkinin sürdürülmesi dijital cihazlara yönelik bazı kısıtlamalar noktasında bakım personelinin zorlansa da çocukların kötü deneyimlerini anlatmaları ya da fikir danışmak için kapılarını çalmaları noktasında bakım personelinin elini güçlendirmektedir.

Bakım personelleri sosyal medya okuryazarlığına yönelik eğitimlerin alınmasının önemi ve gerekliliği üzerinde durmakta, tüm meslektaşların bu eğitimleri alarak çocuklar için çok daha faydalı bireyler olacaklarının altını çizmektedir. Son olarak bakım personelleri meslektaşlarına çocukları çevrim içi platformlardan uzaklaştırmanın bir yolu olarak farklı

etkinliklerin işe koşulmasını önermektedir. Çocukların dikkatini sosyal medya mecralarından uzaklaştıracak, sosyal becerilerini geliştirecek geleneksel oyunlar gibi aktivitelerin yapılması önemlidir. Bakım personelleri öğretmen kavramını, hem sevgi evlerinde kontrolü gerçekleştiren personeller hem de milli eğitime bağlı okullarda eğitim veren bireyler olarak tanımlamaktadır.

Diğer taraftan, yöneticilere yönelik talepler kendi içerisinde dört maddeye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, bakım personellerinin çocuklarla abla-kardeş ilişkisi yaşamalarının sebebi olarak bir kural koyucuya ihtiyaç duymalarıdır. Bakım personelleri bu kural koyucuların yöneticiler olduğunu, olması gerektiğini, belirtmekte ve net bir biçimde belirlenmiş kuralların çocukları çevrim içi ortamlar aracılığıyla karşılaşabilecekleri zararlara karşı koruyabileceğini dile getirmektedir. Yöneticiler sosyal medyayı eğitim amaçlı kullanarak çocukların bilgiye erişimini destekleyebilir ve çocukların sosyal medyada geçirdikleri vakti faydalı bir biçimde yönetmelerini sağlayabilir. Yöneticiler çocukların sosyal medya kullanımlarını tıpkı bakıcı personeller gibi takip etmeleri gerekmektedir. Bakıcı personeller, çocuğun takibi sırasında karşılaşılan olası sorunları çözmede yöneticilerin kendilerinden çok daha yetkin olduklarını dile getirmektedir. Son olarak çocuklarla yüz yüze iletişim kurulması en önemli gereksinimlerden biri olarak açıklanmıştır. Çocukla yüz yüze kurulan iletişim, çocuğun özgüvenini ve özsaygısını artırmakta, kendini kıymetli görmesini sağlamaktadır. Bu durum çocuğun sevgi, anlaşılma ve kıymet görme ihtiyacını dışarıda aramasının önüne geçilmesi için de son derece önemli bir noktadır (Cohen ve Katz, 2021; Kurt, 2021).

Devlet kurumlarına yönelik talepler ise çocukları çevrim içi zararlardan koruyabilmek için yapılması gereken olmazsa olmazları tanımlamaktadır. Bakıcı personellere göre, sosyal medya platformlarına çocukların erişimlerini sınırlayacak düzenlemeler getirilmeli, bu düzenlemeler yasalarla desteklenmeli, çocukların zararlı içeriklere maruz kalmaları engellenmelidir. Okullarda ve toplum merkezlerinde sosyal medya okuryazarlığı, dijital güvenlik, çevrim içi istismar eğitimlerinin hem yetişkinlere hem de çocuklara yönelik düzenlenmesi gerekmektedir. Bakıcı personele göre devlet, medya aracılığıyla topluma bilgilendirme yaparak çocukları çevrim içi dünyanın tehlikelerinden koruyabilecektir. Bakıcı personeller, devlet eliyle yapılacak medya aracılı bilgilendirmenin, kitle iletişim araçlarının kullanımıyla hem aileri hem de çocukları bilgilendirecek biçimde yapılandırılmış çeşitli materyallerden oluşan kamu spotları

aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. Sonuç olarak, bakım personelinin çevrim içi müdahale gereksinimleri çok yönlü ve paydaşların iş birliği içerisinde bir yaklaşımı gerektirmektedir. Çocukların çevrim içi dünyanın risklerinden korunması için uygulanabilir, uzun vadeli ve kapsamlı çözümler geliştirilmesi gerekmektedir (Jones vd., 2023; Purnama vd., 2021).

Sosyal medyanın, medyanın bireyi eğitime işlevi bağlamında, devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin üzerindeki etkileri nelerdir?

Bu tez çalışmasında elde edilen bulgularla da desteklendiği üzere medyanın bireyi eğitime işlevi, özellikle günümüzde sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla oldukça önemli bir konu haline gelmiştir. Sosyal medya platformları günümüz toplumunda bilgi edinme süreçlerine entegre biçimde yer almaktadır. Bireyler, sosyal medya mecraları aracılığıyla bilgi de edinebilmektedir (Arslan, 2011). Nitekim gerçekleştirilen görüşmelerde sosyal medyanın hem bilgi edinme aracı olarak kullanıldığı (olumlu) hem de bilgi kirliliği yaratabileceği (olumsuz) belirtilmiştir. Bu nedenle, medyanın eğitici rolünü anlamak ve bu rolü etkili bir şekilde kullanmak büyük önem taşımaktadır.

Sosyal medya üzerinden bilgi edinme sürecine olumlu bakan personeller, son yazılanları takip etme ve yenilikleri öğrenmek için sosyal medyayı kullandıklarını dile getirmiştir. Bakıcı personeller, alanlarıyla ilgili gelişmeleri ya da kendi meslekleriyle alakalı kendilerini geliştirebilecekleri bilgiyi sosyal medya platformları üzerinden edinmektedir. Meslekleriyle alakalı bilginin yanı sıra bakıcı personellerin sosyal medya üzerinden güncel haber takibi yaparak bilgi edindikleri, kişisel bakım ve kişisel gelişim alanlarında bilgi edindikleri görülmektedir. Bakıcı personeller ayrıca, sosyal medya aracılığıyla farklı uzmanlardan ve deneyimli bireylerden bilgi edinerek farklı bakış açılarına ulaşabildiklerini dile getirmektedir. Sosyal medya üzerinden bilgi edinme sürecine olumsuz bakan personeller ise bu olumsuz yönü, sahte-yalan-yanlış bilginin sosyal medya platformlarında yer alabilmesi olarak açıklamaktadır. Ancak sosyal medya üzerinde yer alan bu doğru olmayan bu yanıltıcı bilgiler, bakım personelleri tarafından bireye zarar verebilecek düzeyde değil de bireyi yanıltabilecek düzeyde olarak tanımlanmaktadır. Görülmektedir ki, sosyal medya mecraları bakıcı personeller tarafından hem bilginin hem de bilgi kirliliğinin kaynağı olarak görülmektedir. Birincil bakım personelleri gibi hassas bir alanda, çocuklarla birlikte çalışan bireylerin doğru bilgiye doğru yollarla ulaşmaları,

dezenformasyonda kaybolmamaları ve yanlış bilgiyi ayırt edebilecek beceriye sahip olmaları bu noktada büyük önem taşımaktadır.

Devlet koruması altındaki çocuklardan sorumlu bakım personelinin, çevrim içi çocuk istismarı farkındalığını sağlamaya yönelik doğru medya çıktıları nelerdir?

Çalışmada tespiti yapılan bulgulara göre sosyal medyanın bilgi edinme sürecinde dikkat çeken içerik türleri özelliğine ve yapısına göre içerik türleri olarak ikiye ayrılabilir. Özelliğine göre içerik türleri; sağlıkla ilgili içerikler, haberleri sunan içerikler, kişisel gelişim içerikleri, çocuklarla alakalı içerikler, uzman anlatıcının olduğu içerikler ve paylaşımın altında açıklamaların olduğu içeriklerdir. Yapısına göre içerik türleri; görsel içerikler, metinsel içerikler ve video içeriklerdir. Bakıcı personel, bilgi edinme sürecinde sosyal medyadan faydalanırken ilgisini çeken özelliklerine göre içerik türlerinin ağırlıklı olarak sağlıkla ilgili içerikler ve kişisel gelişim içerikleri olduğunu belirtmiştir. Sağlıkla ilgili içerikler kullanıcılara ağırlıklı olarak beslenme ve diyet, egzersiz, cilt bakımı gibi konularda tavsiyeler veren içeriklerdir. Ancak sağlıkla ilgili içeriklerin hastalık tanı ve tedavisi bağlamında bilgi verdiği durumlara da sosyal medya üzerinde sıklıkla rastlanmaktadır. sağlıkla ilgili bilgiyi doğru bilgiyi bulmanın bu kadar zor olduğu platformlarda aramak bireylerin sağlığına ciddi kalıcı zararlar verebileceği için kesinlikle önerilmemektedir (Darı, 2017).

Kişisel gelişim içerikleri içerisinde motivasyon konuşmaları, başarı öyküleri, sosyal ilişkileri iyileştirme yolları, toplumda özgüvenle var olma gibi konularda bilgi veren paylaşımlar olarak açıklanabilir. Bu içerikler bireylerin kendilerini geliştirmelerine ve kişisel hedeflerine ulaşmak için ihtiyaç duydukları itici gücü keşfetmelerine yardımcı olabilir. Ancak kişisel gelişim içeriklerinin motivasyonu artırmak için yer verdiği başarı öykülerinin kullanıcılar üzerinde yetersizlik, özgüvensizlik gibi olumsuz etkiler de bırakabileceği unutulmamalıdır. Çocuklarla alakalı içerikler bakıcı personelin sosyal medyada takip ettiği ve bilgi edindiği bir diğer içerik türüdür. Bu başlık, çocuk eğitimi, çocuk gelişimi, çocuk sağlığı, çocuk etkinlikleri gibi konularda bilgi veren içerikleri kapsamaktadır. Bakıcı personellerin kendi meslekleriyle alakalı kendilerini geliştirmek ve güncel tutmak için bu içerik türünü takip ettiği görülmektedir. Uzman anlatıcının olduğu içerikler ve altında açıklamaların olduğu içerik türleri ise bakıcı personelin sosyal mecralarda takip ettiği diğer başlıklardır. Uzman anlatıcının olduğu içeriklerde konusunda uzman kişilerin kendi alanlarına dair bilgi ve deneyimlerini paylaştıkları

bilinmektedir. Bu içerikler, sosyal ağlar aracılığıyla güvenilir bilgiye ulaşmak isteyen kullanıcılar için önemli bir kaynaktır. Altında açıklamaların olduğu içeriklerde ise paylaşılan görselin altındaki açıklamaların çok uzun olmadıktan sonra bakıcı personel tarafından okunduğu, açıklamalarda yer alan kullanıcı yorum ve görüşlerinin diğer kullanıcılar tarafından dikkatle takip edildiği ve karar vermede etkili olduğu görülmektedir.

Bakıcı personelin, bilgi edinme sürecinde sosyal medyadan faydalanırken ilgisini çeken yapısına göre içerik türlerinin ise görsel, metinsel ve video içerik türleri olduğu görülmektedir. Görsel içeriklerde fotoğraf ve infografik gibi görsel öğelerle oluşturulmuş anlatımlar yer almaktadır. Görsel içerikler bilgilerin daha kolay anlaşılmasına ve akılda daha çok yer etmesine olanak tanımaktadır (Gedik, 2022). Metinsel içerikler, makaleler, blog yazıları, köşe yazıları ve haber metinlerinin yer aldığı içeriklerdir. Bu içerik türlerini, detaylı bilgiye ulaşmak isteyen kullanıcıların sıklıkla tercih ettikleri türler olarak tanımlamak mümkündür. Son olarak video içerikler, çeşitli biçimlerde oluşturulmuş video kayıtların yer aldığı içeriklerdir. Video içerikler bilginin daha canlı, keyifli ve etkileyici biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır (Ellyana, 2023). Bakıcı personelin özellikle uzman anlatıcının olduğu video içerikli paylaşımları takip ederek bilgi edinme yolunu seçtiğinde doğru ve güvenilir bilgiye ulaştığını düşündüğü görülmektedir.

Çevrim içi istismar farkındalık eğitimi alan katılımcıların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Nitel bulgulardan yola çıkılarak tasarlanan ve gerçekleştirilen eğitime ilişkin nicel aşamada yapılan ön test ve son test karşılaştırmasında bakıcı personelin çevrim içi istismar ile alakalı farkındalık düzeylerinin yükseldiği ve eğitimin bu bağlamda etkili olduğu dikkat çekmiştir. Bu bulgu eğitimin, bakıcı personelin çevrim içi istismar konusundaki bilgilerini artırdığını ve farkındalıklarını yükselttiğini göstermektedir. Medyanın bireyi eğitme işlevi kapsamında eğitimin ve eğitim içeriği içerisinde yer alan medya çıktılarının etkililiğinin bu şekilde kanıtlanması önemli bir çıktıdır. Zira gerçekleştirilen bu eğitim faaliyeti, medyanın bireyi eğitme işlevinin önemine dikkat çekerken, eğitimin çocukların çevrim içi güvenliğini sağlamada önemli bir adım olduğuna ve bakım personelinin çocukları çevrim içi risklere karşı korumada daha donanımlı hale geldiğine işaret etmektedir. Öyle ki, bu eğitim diğer benzer eğitimlerin geliştirilmesi ve uygulanması için teşvik edici bir faktör olarak da düşünülebilir. Ancak,

daha kapsamlı bir değerlendirme yapabilmek için bakıcı personel üzerinde eğitimin uzun vadeli etkilerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

5.2 Öneriler

Çevrim içi çocuk istismarı, günümüzün en önemli ve en acil çözüme kavuşturulması gereken toplumsal sorunlarından bir tanesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tez çalışmasının literatür taraması kısmında da görüldüğü üzere, çevrim içi çocuk istismarı vakalarının tüm dünyada giderek arttığını göstermekte ve bu sorunun çözümünün uluslararası bir aciliyet taşıdığını ortaya koymaktadır. Çevrim içi çocuk istismarını önleyebilmek adına bireysel, toplumsal ve hukuki bağlamda kapsamlı ve çok yönlü bir yaklaşım gerekmektedir. Takip eden paragraflarda belirtilen öneriler, çevrim içi çocuk istismarının önlenmesi, çocukların güvenliğinin artırılması ve toplumsal farkındalığın yükseltilmesi için kritik adımlar içermektedir.

5.2.1 Uygulamaya yönelik öneriler

Çevrim içi çocuk istismarına karşı farkındalık oluşturmali ve toplumun her kesimine dijital okuryazarlık eğitimleri verilmelidir. Çevrim içi çocuk istismarının önlenmesi için öncelikle çevrim içi çocuk istismarına karşı farkındalık oluşturulmalıdır. Bu noktada dijital okuryazarlık ve güvenli internet kullanımı konusunda kapsamlı ve çok düzeyli eğitim programlarının uygulanması büyük önem taşımaktadır. Bu eğitimler, sadece çocukları değil, aynı zamanda ebeveynler ve öğretmenler başta olmak üzere toplumun her kesimindeki yetişkinleri de kapsamalıdır. Bireyler dijital ortamda karşılaşılabilecekleri riskler hakkında bilinçlendirilmeli, tehdit ve tehlikeler karşısında kendilerini ve çevrelerindeki diğer bireyleri koruma noktasında atacakları adımları öğrenmelidir. Çocuklar kendi otokontrollerini sağlayana kadar ebeveynleri tarafından korunmalı, temel dijital becerileri kazanmaları sağlanmalı ve ardından çevrim içi dünyada nasıl güvenli bir şekilde hareket edebilecekleri konusunda bilgilendirilmelidir.

Ebeveynler çocuklarını dijital ortamlarda yalnız bırakmamalı ve çocuklarının dijital ayak izlerini takip etmelidir. Çocukların dijital araçları kullanımı belirli kurallar çerçevesinde ve ebeveynlerin yönetimi ile gerçekleştirilmelidir. Ebeveynler çocuklarını dijital cihazlarla baş başa yalnız bırakmamalı, çocuklarının dijital ortamlarda gerçekleştirdikleri eylemleri ebeveynleri takip etmelidir. Dijital okuryazar ebeveynler, çocuklarının çevrim içi faaliyetlerini takip edebilmek için etkili biçimde dijital cihazları kullanabilmelidir. Ebeveyn kontrol araçlarının kullanımı, çocukların yaşlarına uygun olmayan içeriklere

erişimini engellemeye yardımcı olabilirken, aynı zamanda çocukların zararlı dijital etkileşimlerden korunmalarına da katkı sağlayabilmektedir. Ebeveyn kontrol araçları, ebeveynlerin çocuklarının dijital ortamda ne tür içeriklerle karşılaştıklarını takip etmelerine olanak tanıyarak, erken müdahale için fırsatlar yaratabilmektedir.

Medya çıktıları aracılığıyla dijital güvenlik kültürü oluşturulmalıdır. Çevrim içi çocuk istismarını önlemek, sadece bireylerin eğitimiyle değil, aynı zamanda toplumsal bir bilinç oluşturmakla mümkün olabilecektir. Kamuya yönelik oluşturulan farkındalık kampanyalarının medya aracılı bir şekilde geniş kitlelere yayılmasının sağlanması, çevrim içi çocuk istismarına yönelik farkındalık oluşturulması ve istismarın önlenmesi noktasında son derece önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla medyanın rolü de kritik bir noktadadır. Nitekim medya, günümüzde bilgiye ulaşmanın en yaygın ve etkili yollarından biridir. Özellikle genç neslin büyük bir kısmı zamanının önemli bir bölümünü internet ve sosyal medya platformlarında geçirmektedir. Bu durum ise medyanın çevrim içi çocuk istismarıyla mücadelede oynadığı rolü daha da önemli hale getirmektedir.

Kamu sağlığı yaklaşımları benimsenmeli ve güçlendirilmelidir. Kamu sağlığı yaklaşımları, çevrim içi çocuk istismarını önlemek için etkili müdahaleler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu müdahaleler, çocukların çevrim içi istismara uğrama riskini azaltmak için sosyal normları ve yapısal koşulları değiştirmeye, erken yaşta cinsellik ve sağlıklı ilişki eğitimi sağlamaya odaklanmaktadır. Söz konusu yaklaşımlar mağdur çocukların yanı sıra suç faillerini de kapsamakta; suç potansiyeli taşıyan bireylere yönelik caydırma programları, cinsel suç işlemeyen önceki düşünce ve dürtüleri ele alarak suç oranlarını azaltmayı hedeflemektedir.

Müdahalede çocuk odaklı yaklaşım uygulanmalıdır. Çocuk haklarını ve çocuk bakış açısını merkeze almak, çevrim içi çocuk cinsel istismarının önlenmesinde kritik önem taşımaktadır. Çocukların çevrim içi riskleri nasıl algıladıklarının bilinmesiyle birlikte çocukların kendi ihtiyaç ve deneyimlerini ön planda tutarak gerekli müdahaleleri geliştirmek, çocuklar için güvenli bir çevrim içi ortam yaratma noktasında önemli görülmektedir. Örneğin, çocuklara çevrim içi ortamlarda güvenli gezinmeleri için uygun bilgi ve araçlar sunmak, müdahalede çocuk odaklı yaklaşıma örnek olarak verilebilir.

Çevrim içi çocuk istismarını önlemeye yönelik uluslararası iş birliği anlaşmaları gerçekleştirilmeli ve etkin yasal düzenlemeler getirilmelidir. Çevrim içi çocuk istismarının ulusal sınırların ötesine yayılmış büyük küresel bir sorun olması, bu sorunun

çözümüne yönelik gerçekleştirilmesi gereken uluslararası iş birliği anlaşmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ülkeler arası internet politikalarının entegrasyonu ve bilgi paylaşımı sınır ötesi vakalara karşı etkili müdahalelerin geliştirilmesine olanak tanıyabilir; uygulanabilir ortak eğitim programları çevrim içi çocuk istismarıyla etkili bir mücadele için temel bir dayanak olarak kullanılabilir. Ülkelerin birbirleriyle gerçekleştirdikleri hukuki iş birlikleri, suçluların yasal boşluklardan yararlanmasını engelleyerek ve etkili bir mücadele için temel bir araç olabilir. Çevrim içi çocuk istismarına karşı caydırıcı ve ağır cezalar içeren hukuki düzenlemelerin uygulanması, potansiyel suçlular üzerinde güçlü bir caydırıcı etki yaratarak, çocukları koruma konusunda daha sağlam ve etkili bir küresel yaklaşımın inşa edilmesine katkı sağlayacaktır.

Çevrim içi istismara karşı çocukları korumak için Erken Müdahale ve Psikolojik Destek Programları planlanmalı, bu programlar erişilebilir ve toplumun geneline uygulanabilir olmalıdır. Çevrim içi çocuk istismarını önlemek ve mağdurların iyileşme sürecini hızlandırmak için erken müdahale ve psikolojik destek programlarının güçlendirilmesi hayati öneme sahiptir. Erken Müdahale Programları, çevrim içi istismar riski taşıyan çocukların tespit edilmesi ve bu çocuklara yönelik rehabilitasyon uygulanmasını içermenin yanı sıra; çocukların sağlıklı internet kullanımı alışkanlıkları edinmelerini sağlayarak, çocukları gelecekteki risklere karşı daha dirençli hale getirmektedir. Psikolojik Destek Programları ise, istismara uğrayan çocukların duygusal ve psikolojik iyileşme süreçlerinin profesyonel terapistler ve danışmanlar tarafından desteklenmesini içermektedir. Bu ve buna benzer destek programlarının erişilebilirliğinin artırılması, çocukların çevrim içi ortamlarda daha güvenli bir şekilde var olmalarını sağlamak ve onları istismara karşı korumak için temel birer strateji olarak benimsenmelidir.

Çevrim içi hizmet sağlayıcı teknoloji şirketlerinin sorumluluklarının artırılması gerekmektedir. Çevrim içi çocuk istismarıyla mücadele, çevrim içi hizmet sağlayıcıları, hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşlar arasında iş birliğiyle gerçekleştirilmelidir. Etkili politikaların oluşturulması ve uygulanması, çocukları çevrim içi istismardan koruma noktasında önemli katkılar sağlayacaktır. Çevrim içi çocuk istismarını önlemeye yönelik çevrim içi hizmet sağlayıcı teknoloji şirketlerinin sorumluluğunu artırmak, etik ve ahlaki değerleri göz önünde bulundurarak çalışmalarını gerçekleştirmelerini sağlamak, ürünlerinin veri toplama ve işleme süreçlerinde çocukların

mahremiyetlerini ön planda tutmalarını sağlamak, çevrim içi gizlilik ve güvenlik ayarlarının zararlı içeriklerin algoritmalarının da düzenlenerek yapılandırılmasını sağlamak, çevrim içi istismarla mücadelede kritik temel unsurlardır.

Çevrim içi çocuk istismarıyla mücadelede etkili ihbar mekanizmalarının varlığı büyük önem taşımaktadır. Çevrim içi çocuk istismar vakalarının tespitine yönelik oluşturulan ihbar hatları, istismar materyallerinin tespiti ve yayılmasının önlenmesine yönelik müdahalede kritik ve hızlı bir adım olacaktır. Çocukların ve yetişkin bireylerin erişimine açık biçimde planlanan anonim yapıdaki ihbar hatları, bireylerin çekinceleri olmaksızın istismarı bildirmelerinin önünü açabilmektedir. İhbar hatlarının istismarı bildiren bireylere dönük geri bildirim vermesi, toplumsal sorumluluk duygusunun pekişmesine olanak tanıyabilecek, çevrim içi istismar vakalarına yönelik tepkiyi daha görünür kılarak toplumsal farkındalığı artıracak, toplumsal olarak daha hızlı ve etkili bir müdahale süreci yaratılmasına katkıda bulunabilecektir.

Çevrim içi çocuk istismarını önlemeye yönelik yapay zekâ ve makine öğrenimi tabanlı tespit sistemlerinin geliştirilmesi önemlidir. Yapay zekâ teknolojileri, çevrim içi platformlardaki çocuk istismar materyallerinin tespitinde büyük kolaylık sağlayabilmektedir. Zararlı içeriklerin tespiti ile şüpheli kullanıcı davranışlarının takibi yapay zekâ teknolojisiyle gerçekleştirilebilir; yapay zekâ destekli sistemlerin sürekli öğrenme kapasitesine sahip olmaları ise bu takip ve tespitin devamlılığını sağlayabilmektedir. Çocuk istismar materyallerine yönelik yapay zekâ teknolojileriyle gerçekleştirilecek etkin bir izleme, hem verimli bir ihbar mekanizmasını mümkün kılabilir hem de hızlı bir müdahale ile yaşanacak doğrudan bir mağduriyetin önüne geçebilir.

Önceki paragraflarda sunulan önerilerin hayata geçirilmesi, kısa vadede mevcut tehditlerin azaltılması ile uzun vadede çevrim içi çocuk istismarının önlenmesi ve çocukların güvenli bir ortamda büyümelerinin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu stratejilerin uygulanmasıyla, toplumun genelinde çocukların çevrim içi güvenliği konusunda önemli bir farkındalık ve sorumluluk oluşturulması hedeflenmektedir.

5.2.2 Gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik öneriler

Tez çalışmasında elde edilen bulgular ışığında, gelecekte yapılabilecek araştırmalara şu önerilerde bulunulmuştur:

- *Bakıcı personelin sosyal medya okuryazarlık düzeylerini artırmaya yönelik eğitimlerin etkililiği:* Bulgular, bakıcı personelin sosyal medya ve çevrim içi riskler konusunda bilgi eksiklikleri olduğunu ve farkındalık düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, gelecekte yapılacak araştırmalar, bakıcı personele yönelik sosyal medya okuryazarlığı eğitimlerinin etkililiğini ölçmeye odaklanabilir. Bu eğitimler, çocukların çevrim içi güvenliğini sağlamak için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmayı hedeflemelidir. Özellikle, çevrim içi çocuk istismarının farklı türleri, risk faktörleri ve önleme stratejileri konusunda eğitimler düzenlenebilir.
- *Farklı dijital müdahale stratejilerinin çocukların çevrim içi güvenliğine etkisi:* Kaynaklarda, bakıcı personelin çocukların sosyal medya kullanımını takip etmek için farklı stratejiler kullandığı belirtilmektedir. Ancak bu stratejilerin etkililiği ve çocukların çevrim içi güvenliğine etkisi hakkında daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Gelecekteki çalışmalar, açık iletişim, sınır koyma, içerik kısıtlama ve dijital cihaz kullanımını yasaklama gibi farklı müdahale stratejilerinin çocukların çevrim içi risklere maruz kalma düzeylerini nasıl etkilediğini inceleyebilir.
- *Çocukların sosyal medya kullanımının ruh sağlığına etkisi:* Bulgular, çocukların sosyal medyayı karşılaştırma yapmak amacıyla kullandıklarını ve bunun mutsuzluk, yetersizlik ve özgüven eksikliği gibi olumsuz duygulara yol açabileceğini belirtmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalar, çocukların sosyal medya kullanımının ruh sağlığı üzerindeki uzun vadeli etkilerini incelemeye odaklanabilir. Özellikle, sosyal medya kullanımı ile depresyon, anksiyete, beden imajı sorunları ve siber zorbalık mağduriyeti arasındaki ilişki araştırılabilir.
- *Çevrim içi çocuk istismarının önlenmesinde ebeveynlerin, öğretmenlerin ve devletin rolü:* Bulgular, bakıcı personelin çocukların çevrim içi güvenliğini sağlamak için ebeveynlerden, öğretmenlerden ve devletten destek beklediğini göstermektedir. Gelecekteki araştırmalar, bu farklı paydaşların çevrim içi çocuk istismarını önlemede nasıl daha etkili bir şekilde iş birliği yapabileceğini araştırabilir. Özellikle, ebeveynlere yönelik dijital okuryazarlık eğitimleri, okullarda çevrim içi güvenlik programları ve çevrim içi çocuk istismarıyla mücadele için daha etkili yasal düzenlemelerin geliştirilmesi konularında araştırmalar yapılabilir.

- *Bakıcı personelin sosyal medya kullanım alışkanlıklarının ve bilgi edinme kaynaklarının derinlemesine analizi:* Kaynaklarda bakıcı personelin sosyal medyayı hem bilgi edinme hem de bilgi kirliliği kaynağı olarak gördüğü belirtilmektedir. Bu nedenle, gelecekte yapılacak araştırmalar, bakıcı personelin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını ve bilgi edinme kaynaklarını daha derinlemesine analiz edebilir. Hangi platformları kullandıkları, hangi tür içerikleri takip ettikleri ve bu bilgileri nasıl değerlendirdikleri gibi konular araştırılabilir.

Ayrıca, gerçekleştirilen eğitimin ön test ve son test karşılaştırmasında bakıcı personelin çevrim içi istismar ile alakalı farkındalık düzeylerinin yükseldiği ve eğitimin etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu doğrultusunda, eğitimin etkililiğinin daha da artırılması ve sürdürülebilir kılınması için şu hususların işe koşulması tavsiye edilmektedir:

- *Eğitim içeriğinin sürekli güncellenmesi:* Çevrim içi dünya sürekli değişiyor ve yeni tehditler ortaya çıkıyor. Bu nedenle, eğitimin içeriği de bu değişimleri yansıtmak üzere düzenli olarak güncellenmelidir. Yeni sosyal medya platformları, trendler, istismar yöntemleri ve önleme stratejileri eğitime dahil edilmelidir.
- *Farklı öğrenme stillerine uygun eğitim materyalleri kullanımı:* Katılımcıların farklı öğrenme stilleri olduğu göz önünde bulundurularak, görsel, işitsel ve kinestetik öğrenme stillerine uygun eğitim materyalleri kullanılmalıdır. Örneğin, sunumlar, videolar, interaktif oyunlar, grup çalışmaları ve durum analizleri eğitime dahil edilebilir.
- *Eğitimlerin interaktif ve katılımcı merkezli olması:* Katılımcıların pasif dinleyiciler yerine aktif katılımcılar olmalarını sağlayacak interaktif eğitim yöntemleri kullanılmalıdır. Soru-cevap seansları, tartışmalar, rol yapma etkinlikleri ve simülasyonlar katılımcıların öğrenmeyi daha etkili hale getirebilir.
- *Eğitim sonrası destek ve takip mekanizmaları oluşturulması:* Eğitimin etkisi, eğitim sonrasında katılımcılara sağlanan destek ve takip ile pekiştirilebilir. Çevrim içi forumlar, soru-cevap platformları, danışmanlık hizmetleri ve düzenli bilgilendirme bültenleri ile katılımcıların eğitimlerden edindikleri bilgileri uygulamaya koymaları ve karşılaştıkları zorluklarda destek almaları sağlanabilir.
- *Eğitimin uzun vadeli etkilerini değerlendirmek için takip çalışmaları yapılması:* Eğitimin uzun vadeli etkilerini değerlendirmek için, eğitimden belirli bir süre sonra katılımcılarla tekrar görüşmeler yapılabilir, anketler uygulanabilir veya

gözlem yapılabilir. Bu takip çalışmaları, eğitimin kalıcılığını ve etkililiğini değerlendirmek ve gerektiğinde iyileştirmeler yapmak için önemli veriler sağlayabilecektir.

- *Eğitim programının farklı paydaşları kapsamı:* Çocukların çevrim içi güvenliği sadece bakıcı personelin sorumluluğunda değildir. Ebeveynler, öğretmenler, ve diğer ilgili kurumlar da bu konuda bilinçlendirilmeli ve eğitimlere dahil edilmelidir. Bu sayede, çocuklar için daha güvenli bir çevrim içi ortam yaratmak için ortak bir çaba gösterilebilir.

Sonuç olarak, bu önerilen araştırma konularının çocukların çevrim içi güvenliğini sağlamaya yönelik daha kapsamlı bir anlayış geliştirmek ve daha etkili müdahale stratejileri tasarlamak için önemli bilgiler sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adams, M. (2005). The promise of automatic speech recognition for fostering literacy growth in children and adults. In M. McKenna, L. Labbo, R. Kieffer, and D. Reinking (Eds.), *Handbook of literacy and technology* (Vol. 2, pp. 109–128). Lawrence Erlbaum Associates.
- Ainsaar, M., and Lööf, L. (2011). Online behaviour related to child sexual abuse: Literature report. *ROBERT: Risk taking online behaviour, empowerment through research and training*. European Union and Council of the Baltic Sea States.
- Akbaba, S., and Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 105-121.
- Akdağ, M., and Cıngı, M. (2012). İnternet ve sosyal medyanın çocukların oyun alışkanlıklarına etkisi. In *2nd International Symposium on New Communication Technologies and Social Transformation* (pp. 681-700).
- Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405-432.
- Aktu, Y. (2024). “Çevrim içi Çocuk İstismarı Riski Ölçeği’nin Türk kültürüne uyarlanması”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 62, 369-378.
- Akyüz, E. (2024). *Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması*. Pegem Akademi.
- Alanoğlu, M., and Karabatak, S. (2020). Öğretmenlerin okullarda siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin araştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 55, 45-70. <https://doi.org/10.18640/ubgmd.512829>
- Ali, S., Haykal, H. A., and Youssef, E. Y. M. (2023). Child sexual abuse and the internet—a systematic review. *Human Arenas*, 6(2), 404-421.
- Ali, S., and Paash, S. A. (2022). A systematic review of the technology enabled child sexual abuse (OCSA) and its impacts. *J. Legal Ethical and Regul. Isses*, 25, 1.
- Aliusta, C., and Benzer, R. (2018). Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi ve Türkiye'nin dahil olma süreci. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, 4(2), 35-42. <https://doi.org/10.18640/ubgmd.512829>

- Altan, T., and Eldeleklioğlu, J. (2019). Lise öğrencilerinde siber zorbalığın yordayıcısı olarak siber mağduriyet ve duygusal zekâ. *İlköğretim Online*, 18(4), 2147-2156.
- Alzahrani, A., and Alanzi, T. (2019). Social media use by people with diabetes in Saudi Arabia: A survey about purposes, benefits, and risks. *Diabetes, Metabolic Syndrome and Obesity: Targets and Therapy*, 12, 2363-2372.
- Angwaomaodoko, E. (2024). The impact of social media on youth education and well-being. *Path of Science*, 10(4), 1010-1017.
- Arslan, A. (2011). Medyanın birey, toplum ve kültür üzerine etkileri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*.
- Arslan, A. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Sivas ili örneği. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 63-80.
- Atalay, G. E. (2019). Sosyal medya ve çocuk: “Babishko Family Fun TV” isimli Youtube kanalının eleştirel bir analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı, 179-202.
<https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.484856>
- Atasoy, İ., and Ormanlı, O. (2019). Teknoloji ve siber güvenlik: Dijital toplumun geleceği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11(4), 399-409.
- Australian Government Department of Infrastructure, Transport, Regional Development, Communications and the Arts. (2022). *New Online Safety Act commences*. <https://www.infrastructure.gov.au/departments/news/new-online-safety-act>
- Avcı, K. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıklarının sosyal ilişkilerine etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 641-655.
- Ayhan, H., and Öztürk, E. (2021). Dijital dünyada ebeveyn olmanın görünürde normal bir yansıması olarak paylaşılan ebeveynlik (Sharenting): Geleneksel bir derleme. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi*, 18(2), 165-177.
- Bahçecioğlu, E. H. (2023). Popüler kültür odağında sosyal medyada akım trafiği: ‘TikTok’ örneği. *Etkileşim*, 12, 426-454.

- Barut Bektaş, B. (2023). Teknoloji çağının konuşulmayan gündemi: Çevrim içi çocuk cinsel istismarı. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 22(12), 83-106.
- Başaran, F. (2006). Bir teknolojik yenilik olarak internetin tarihi: Ulusal yenilik sistemi, kamu politikaları ve standartlar. *Kültür ve İletişim/Culture and Communication*, 9(2), 9-32.
- Bayrak, N. G. (2022). Sanal platformlarda çocukları bekleyen tehlike: “Çevrim içi cinsel istismar”. *Doğu Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 48–57.
- Bektaş, O., and Durmuşoğlu, V. (2019). Türk otomotiv sektörünün sosyal medya yönetimi bağlamında firma-müşteri etkileşimi ilişkisinin incelenmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 17(33), 231-253.
- Bel-Serrat, S., Mouratidou, T., Santaliestra-Pasías, A. M., Iacoviello, L., Kourides, Y. A., Marild, S., and Stomfai, S. (2013). Clustering of multiple lifestyle behaviours and its association to cardiovascular risk factors in children: The IDEFICS study. *European Journal of Clinical Nutrition*, 67(8), 848–854.
- Beyens, I., Pouwels, J., Driel, V., Keijsers, L., and Valkenburg, P. (2020). Social media use and adolescents’ well-being: Developing a typology of person-specific effect patterns.
- Bird and Bird. (2022). Singapore introduces new law for online safety.
- Biricik, Z. (2022). Yeni iletişim teknolojileri ile değişen çocukluk kültürü: Dijital çocukluk. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, Dijitalleşme Özel Sayısı, 108-124.
- Blum-Ross, A., and Livingstone, S. (2017). "Sharenting", ebeveyn blogları ve dijital benliğin sınırları. *Popüler İletişim*, 15(2), 110-125.
- Boran, P. (2016). Sosyal medya tarihçesi.
- Bostancı, M. (2019). Sosyal medya: Dün, bugün, yarın. *Palet Yayınları*.
- Brown, A. (2011). Media use by children younger than 2 years. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 128(5), 1040–1045.

- Büyükgebiz Koca, E., and Tunca, M. Z. (2020). İnternet ve sosyal medya bağımlılığının öğrenciler üzerindeki etkilerine dair bir araştırma. *Alanya Akademik Bakış*, 4(1), 77-103.
- Can, N. (2022). Çocuğun sanal cinsel istismarı. *TAAD*, 13(50).
- Cant, R., Walden, A., Ball, D., and Taylor, P. (2022). Using a public health approach to prevent child sexual abuse by targeting those at risk of harming children. *Journal of Public Health Policy*, 43(2), 123–135.
- Canton, H. (2021). *The Europa directory of international organizations* (23rd ed.). Routledge.
- Carlık, M., and Terzi, A. (2021). Sosyal ağların işlevlerini etkileşim, kimlik ve değerler üzerinden düşünmek. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3), 720-736.
- Celiloğlu, U. M. A. Y. (2023). Çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeklerinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Sciences*, (65).
- Cespedes, E. M., Gillman, M. W., Kleinman, K., Rifas-Shiman, S. L., Redline, S., and Taveras, E. M. (2014). Television viewing, bedroom television, and sleep duration from infancy to midchildhood. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 133(5), 1163–1171.
- Cevher, M. (2020). Sosyal medyada satın alma niyetinin demografik özellikler açısından incelenmesi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 58-69.
- Ceyhan, E. B., Demiryürek, E., and Kandemir, B. (2015). Sosyal ağlarda güncel güvenlik riskleri ve korunma yöntemleri. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, 1(1), 1-10.
- Chan, K., Zhou, X., Gururajan, R., Zhou, X., Ally, M., and Gardiner, M. (2019). Integration of blockchains with management information systems.
- Chassiakos, Y. L. R., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M. A., and Cross, C. (2016). Children and adolescents and digital media. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 138(5), 3–6.
- CNN Philippines. (2022). New law puts pressure on private stakeholders to protect children vs online sexual abuse.

- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Cohen, N., and Katz, C. (2021). What messages are communicated to children in maltreatment prevention programs? Conclusions of a scoping review. *Trauma, Violence, and Abuse*, 24(1), 15-28. <https://doi.org/10.1177/15248380211016012>
- Colasante, T. (2024). Bidirectional associations of adolescents' momentary social media use and negative emotions. *Affective Science*.
- Cox, R., Skouteris, H., Rutherford, L., Fuller-Tyszkiewicz, M., and Hardy, L. L. (2012). Television viewing, television content, food intake, physical activity and body mass index: A cross-sectional study of preschool children aged 2-6 years. *Health Promotion Journal of Australia*, 23(1), 58-62.
- Crisp, a Kroll Business (2023). *PA Consulting engagement with Crisp*.
- Çalgüner Kılınç, E., and Avşar, Z. (2023). Fuchs'un dijital emek sömürüsü kavramı bağlamında Ekşi Sözlük'ün incelenmesi. *Yeni Medya*, 15, 69-91.
- Çalışkan, M. (2019). Toplum ve suç araştırmalarında sınırları aşan bir sorun "çevrim içi çocuk istismarı". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (61), 122-131.
- Çalışkan, M., and Mencik, Y. (2015). Değişen dünyanın yeni yüzü: Sosyal medya. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 254-277.
- Çelik, K. (2021). Bulut bilişim teknolojileri. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 436-450.
- Çıkman, B., Salman, Ö., and Çalışkan, D. (2017). Adı: Meraklı, soyadı: Çocuk, durum: "Çevrim içi" sonuç: "Grooming" internette çocuk istismarı. *Güncel Pediatri*, 15(3), 65-70.
- Çile, A. (2012). Sosyal medya tarihçesi.
- Çimen, İ. D. (2018). Ergenlerde siber zorbalık, internet aile tutumu ve aile işlevselliğinin etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 397-404.
- Darı, A. B. (2017). Sosyal medya ve sağlık. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6(18), 731-758.

- Demirel, M., Yörük, M., and Özkan, O. (2013). Çocuklar için güvenli internet: Güvenli internet hizmeti ve ebeveyn görüşleri üzerine bir araştırma [Safe internet for children: A study on safe internet service and parental views]. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 54-68.
- Demirel, Y., and Göka, E. (2022). Ergenlerin çevrim içi başlayan arkadaşlıkları tehlikeli olabilir: Riskler ve önlemler. *Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy and Research*, 11(2), 147–157.
- Deniz, L., and Gürültü, E. (2018). Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları. *Kastamonu Education Journal*, 26(2), 355-362.
- Derdiyok, T., Doğru, Ç., and Ünal, S. (2020). Dijital çağda entelektüel sermayenin dönüşümü ve şirketlerin rekabet güçlerine etkileri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 7-26.
- De-Santisteban, P., Del-Hoyo, J., Alcázar-Córcoles, M. Á., and Gámez-Guadix, M. (2018). Progression, maintenance, and feedback of online child sexual grooming: A qualitative analysis of online predators. *Child Abuse and Neglect*, 80(5), 203-215.
- Dijkstra, S., Kok, G., Ledford, J., Sandalova, E., and Stevelink, R. (2018). Possibilities and pitfalls of social media for translational medicine. *Frontiers in Medicine*, 5.
- Dilci, T., Arslan, A., and Ersoy, M. (2019). 0-12 yaş aralığındaki çocukların dijital bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre belirlenmesi (Sivas ili örneği). *Tarih Okulu Dergisi*, 12, 122-142.
- Dinç, E. S. (2020). Sosyal medya ortamlarında siber zorbalık: Lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerinin incelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 4(1), 24-39. E-ISSN: 2548-0200.
- Doh, C. (2023). Burn injuries from TikTok challenges: A brief report. *The American Surgeon*, 90(5), 1098-1099.
- Durmuş, B. T. (2022). Kitlel öz-iletişim sistemi bağlamında, üretici-tüketici YouTuberlar üzerine bir değerlendirme. *İlef Dergisi*, 9(2), 312-343.

- Dushi, D. (2018). Challenges of protecting children from sexual abuse and exploitation on the internet: The case of Kosovo. *International Review of Law, Computers and Technology*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/13600869.2018.1431871>
- Duygulu, S. (2019). Sosyal medyada çocuk fotoğrafı paylaşımlarının mahremiyet ihlali ve çocuk istismarı açısından değerlendirilmesi. *TRT Akademi*, 4(8), 428-487.
- ECPAT International. (2023). *Global Boys Initiative case study: Bolivia*. <https://ecpat.org/resource/gbi-case-study-bolivia/>
- ECPAT. (2016). *Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse*. <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/05/Terminology-guidelines-396922-EN-1.pdf>
- Efe, Ş. (2022). A qualitative study on religion and values education for vulnerable children in institutions affiliated with the Ministry of Family and Social Services [Master's thesis, Bursa Uludağ University]. Bursa Uludağ University Open Access System.
- Ege, B. (2017). İnternet nasıl çalışıyor? *Bilim ve Teknik*, 66-70.
- Ellyana, A. (2023). Problem-based learning-based learning videos on natural science content for fifth grade elementary schools. *Jurnal Ilmiah Sekolah Dasar*, 7(2), 327-335. <https://doi.org/10.23887/jisd.v7i2.56769>
- Erbay, E. (2013). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 38-54.
- Ercan, E. E., and Demir, F. N. (2015). Yetiştirme kuramı: Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesi'nde yapılan araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(1), 45-60.
- Erdur Baker, Ö., and Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (27), 31-42.
- Eren, İ., and Erdem, M. (2020). Öğretim teknolojisi ve hayat boyu öğrenme. *Öğretim Teknolojisi ve Hayat Boyu Öğrenme*, 1(1), 63-87.
- Eren, S., and Erdem, M. (2013). The examination of online kids' sites with the purpose of raising kids' self-protection awareness. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 83, 611-614. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.116>

- Ersöz, B., and Karaman, Ü. G. (2020). Bilişim çağında bilginin değişen yüzü: İnfobezite üzerine kavramsal bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(2), 431-444.
- Eryılmaz, S., and Çukurluöz, Ö. (2018). Lise öğrencilerinin dijital bağımlılıklarının incelenmesi: Ankara ili, Çankaya ilçesi örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(67), 889-912.
- Eşgin, Ö. (2019). Sosyal medyada çocuk istismarı: 2013 ve 2018 yıllarının karşılaştırmalı analizi ve sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmesi. (Unpublished Master's thesis). Sabahattin Zaim University/Social Sciences Institute, Istanbul.
- European Parliament. (2023). *Obligations under the proposed child sexual abuse material (CSAM) regulation and its effect on online security and privacy risks*.
- Fan, J., McCandliss, B. D., Fossella, J., Flombaum, J. I., and Posner, M. I. (2005). The activation of attentional networks. *Neuroimage*, 26(2), 471–479.
<https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2005.02.004>
- Fasihuddin, H., Skinner, G., and Athauda, R. (2012). Open learning sky: A conceptual framework for a cloud based open e-learning environment.
- Finkelhor, D. (1994). Current information on the scope and nature of child sexual abuse. *The Future of Children*, 31-53.
- Finkelhor, D., Mitchell, K. J., and Wolak, J. (2000). *Online victimization: A report on the nation's youth* (Contract No. 98-MC-CX-K002). National Center for Missing and Exploited Children; Crimes Against Children Research Center.
- Fishbein, A. (2022). The influence of institutional social media and college students' choice.
- FP Analytics and World Vision International. (2023). *Safeguarding childhood: An assessment of funding to prevent and end child sexual abuse*.
- Furtana, T. E., and Özkazanç, H. (2023). Sosyal medya ve e-ticaret şirketlerine olan güvenin tüketici kararına etkisi. *Journal of Economic Policy Researches*, 10(2), 605-628. <https://doi.org/10.25210/jepr.v10i2.1552>

- Garrington, C., Merdian, H., and Boer, D. (2020). Variables influencing the case prioritisation of men convicted of internet child abuse material offences. *Sexual Offending: Theory, Research, and Prevention*, 15.
<https://doi.org/10.5964/sotrap.3065>
- Gedik, C. A., and Pırol, M. (2022). Salgın sonrası yeni gerçeklikle yüzleşmek: Dijital tüketicilerin değişen tepki ve uyum süreçleri. *TAM Akademi Dergisi*, 1(2), 139-160.
- Gedik, Y. (2022). Perakende sektöründe sosyal medya pazarlaması: Faydaları, zorlukları ve stratejileri üzerine kavramsal bir çerçeve. *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 171-195. <https://doi.org/10.54993/syad.1077709>
- Gözen, Ö., and Şaldırdak, A. (2023). Çocuk işçiliğinin yeni yüzü: Kidfluence. *Çocuk ve Medeniyet*, 14, 113-135.
- Guggisberg, M., Marchant, T., and McConnell, N. (2021). Child sexual abuse prevention – The strategies of protective mothers and fathers: A systematic review. *Journal of Family Studies*.
<https://doi.org/10.1080/13229400.2021.1921507>
- Güçdemir, Y. (2012). *Sanal ortamda iletişim: Bir halkla ilişkiler perspektifi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Gümüş, N. (2018). Sosyal medyanın kamu kurumları tarafından kamusal pazarlama aracı olarak kullanılması: 81 il valiliği üzerinde bir araştırma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(4), 189-212.
- Gündüz, M. Z., and Daş, R. (2016). Sosyal mühendislik: Yaygın ataklar ve güvenlik önlemleri. In M. Alkan, Ş. Sağıroğlu, E. Akyıldız, and S. Akleyek (Eds.), 9.
- Güngör, A. (2021). Sosyal medyada çocuk hakları ihlali ve çocuk istismarı: Instagram anneleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2021(54), 1-24.
<https://doi.org/10.47998/ikad.836192>
- Güngör, F. (2023). Gerçeklik teknolojilerinin uygulama alanları ve uygulama zorlukları. *Bilgi Teknolojileri ve İletişim Dergisi*, 1(1), Temmuz - Eylül. ISSN: 2980-1311.
- Güzel, E. (2020). Yetişkinleştirilen çocuk: “Tween” ve “eşikergen” kavramı. *Global Media Journal TR Edition*, 10(20), 219.

- Güzel, E. (2021). Tween/eşikergen jargonu: “Mean girls” ve güzellik zorbalığı. *Folklor/Edebiyat*, 27(2), 106.
- Hanaylı, M. C., Sebetci, Ö., Topal, A., and Gürel Dönük, G. (2018). Dijital ortamda kişisel veri güvenliği ve sosyal medya reklamcılığı üzerine bir değerlendirme. *The Journal of Kesit Academy*, (16), 389-409.
- Harsh, P., Chakrabarty, B. K., and Mahajan, I. (2018). Early exposure and adaptability of smartphone devices among young children and parental perception of their usage in a semi-urban, middle-class population in India. *International Journal of Current Advanced Research*, 7(8), 14772–14775.
- Heirman, W., and Walrave, M. (2020). Cyberbullying: Predicting victimisation and perpetration. *Children Society Journal*, 25(1), 2-4.
- Hindu. (2023). Highlights of the proposed Digital India Act, 2023.
- Hobbs, C. (2007). Child sexual abuse: The problem. In S. R. Meadow, J. Mok, and D. Rosenberg (Eds.), *ABC of child protection* (4th ed., pp. 42–47). Blackwell.
- Howie, E. K., Coenen, P., Campbell, A. C., Ranelli, S., and Straker, L. M. (2017). Head, trunk and arm posture amplitude and variation, muscle activity, sedentariness and physical activity of 3 to 5 year-old children during tablet computer use compared to television watching and toy play. *Applied Ergonomics*, 65, 41–50.
- Högberg, K. (2018). Organizational social media: A literature review and research agenda. *Journal of Business Research*, 91, 334-347.
<https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.07.015>
- Hurley, R., Wolak, J., Prusty, S., Soroush, H., Walls, R. J., Albrecht, J., Cecchet, E., Levine, B. N., Liberatore, M., and Lynn, B. (2013). Measurement and analysis of child pornography trafficking on P2P networks. In *Proceedings of the 22nd International Conference on World Wide Web - WWW '13* (pp. 631–642). ACM Press.
- IBSEAC (2023). Child sexual abuse images and youth produced images: The varieties of Image-based Sexual Exploitation and Abuse of Children
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0145213423002508>

- Idota, H., Bunno, T., and Tsuji, M. (2017). The effectiveness of social media for business activities in Japanese firms. *The Review of Socionetwork Strategies*, 11(1), 33-45.
- Iffland, B., Brähler, E., Neuner, F., Häuser, W., and Glaesmer, H. (2013). Frequency of child maltreatment in a representative sample of the German population. *BMC Public Health*, 13(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-980>
- Interagency Working Group on Sexual Exploitation of Children. (2016). *Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse*.
- Internet Watch Foundation-IWF. (2021). *The Annual Report*.
<https://annualreport2021.iwf.org.uk/>
- Internet Watch Foundation-IWF. (2022). *The Annual Report: Behind the Screens*.
https://annualreport2022.iwf.org.uk/wp-content/uploads/2023/04/IWF-Annual-Report-2022_FINAL.pdf
- Internet Watch Foundation-IWF. (2023). *The Annual Report: Behind the Screens*.
<https://www.iwf.org.uk/annual-report-2023/>
- İbrahim, A. (2021). Evolution of the web: From web 1.0 to 4.0. *Qubahan Academic Journal*, 1(3), 20-28.
- Joleby, M., Lunde, C., Landström, S., and Jonsson, L. S. (2020). All of me is completely different: Experiences and consequences among victims of technology-assisted child sexual abuse. *Frontiers in Psychology*, 11(9), 1-15.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.570431>
- Joleby, M., Lunde, C., Landström, S., and Jonsson, L. S. (2021). Offender strategies for engaging children in online sexual activity. *Child Abuse and Neglect*.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105214>
- Jones, L., Mitchell, K., and Beseler, C. (2023). The impact of youth digital citizenship education: Insights from a cluster randomized controlled trial outcome evaluation of the Be Internet Awesome (BIA) curriculum. *Contemporary School Psychology*.
<https://doi.org/10.1007/s40688-023-00465-5>

- Kalaycı, Ş. (2017). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Dinamik Akademi Yayın Dağıtım.
- Kara Özçalık, C., and Atakoğlu, R. (2021). Çevrim içi çocuk cinsel istismarı: Yaygınlık, mağdur ve suçlu özellikleri. *J Psychiatric Nurs*, 12(1), 76-81.
- Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4(4), 82-95.
- Karakoç, E., and Ünlü, T. T. (2021). Oyun mu iş mi? YouTube kidfluencerları üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *TRT Akademi*, 6(12), 468-493.
- Karaman, H., and Ayhan, H. (2021). Çocuğa yönelik teknolojik ihmal ve istismar. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 8(1), 43-59.
- Karataş, S., and Karataş, İ. (2024). Yetiştirme kuramı'nın dünü ve bugünü: Bibliyometrik bir analiz. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder)*, 12(1), 152-170.
- Kasım, M., and Can Tunç, P. (2024). Dijital reklamlarda çocuk kullanıcıları bekleyen riskler ve etik sorunlar üzerine bir değerlendirme. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 10(2), 210-240.
- Kaşıkcı, D. N., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E., and Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Education and Science/Eğitim ve Bilim*, 39(171), 230-243.
- Keleş, E. (2018). *İnternet ve ağ toplumu*. ISBN 978-605-241-436-1.
- Kessel, P. V., Toor, S., and Smith, A. (2019). A week in the life of popular YouTube channels.
- Kırık, A. M. (2017). Yeni medya aracılığıyla değişen iletişim süreci: Sosyal paylaşım ağlarında gençlerin konumu. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5, 230-230.
- Kim, A. J., and Ko, E. (2012). Does social media marketing activities enhance customer value? An empirical study of luxury fashion brand. *Journal of Business Research*, 65(10), 1480-1486.

- Kim, H.Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: Assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. *Restorative Dentistry and Endodontics*, 38(1), 52-54.
- Kim, K., Mennen, F., and Trickett, P. (2016). Patterns and correlates of co-occurrence among multiple types of child maltreatment. *Child and Family Social Work*, 22(1), 492-502.
- Kloess, J. A., and van der Bruggen, M. (2023). Trust and relationship development among users in Dark Web child sexual exploitation and abuse networks: A literature review from a psychological and criminological perspective. *Trauma, Violence, and Abuse*, 24(3), 1220–1237.
- Kloess, J. A., Beech, A. R., and Harkins, L. (2014). Online child sexual exploitation: Prevalence, process, and offender characteristics. *Trauma, Violence, and Abuse*, 15(2), 126–139.
- Kloess, J. A., Hamilton-Giachritsis, C. E., and Beech, A. R. (2019). Offense processes of online sexual grooming and abuse of children via Internet communication platforms. *Sexual Abuse: Journal of Research and Treatment*, 31(1), 73–96.
- Koluman, H., Özşirin, S., and Aslan, P. (2024). Kriz anlarında kitle iletişim araçları: Afet dönemlerinde televizyon yayıncılığı üzerine bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 11(1), 205-225.
- Konuk, N., and Güntaş, S. (2019). Sosyal medya kullanımı eğitimi ve bir eğitim aracı olarak sosyal medya kullanımı. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 3(4), 1-25.
- Koşay, A. (2013). Çocuk yuvasında ve çocuk evinde kalan korunmaya muhtaç çocuklar ile ailesi yanında yaşayan çocukların sosyal becerilerinin karşılaştırılması (342362), [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Kurumsal Akademik Açık Arşivi.
- Kowalski, R. M., Toth, A., and Morgan, M. (2018). Bullying and cyberbullying in adulthood and the workplace. *The Journal of Social Psychology*, 158(1), 64-81.

- Kurt, H. (2021). Pandemi döneminde anne-çocuk iletişimi ve annelerin koronavirüs hastalığına ilişkin korkusu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(Ek 1), 245-256.
<https://doi.org/10.18863/pgy.971643>
- Kurt, S. (2016). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36.
<https://doi.org/10.21560/spcd.28915>
- Kurtça, T. T. (2022). Parent education in child sexual abuse prevention programs. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(2), 247-254.
- Le Moignan, E., Lawson, S., Rowland, D. A., Mahoney, J., and Briggs, P. (2017, May). Did Instagram fundamentally change the 'family snapshot'? *Proceedings of the 2017 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 4935–4947).
- Leaver, T. (2015). Born digital? Presence, privacy, and intimate surveillance. In J. Hartley and W. Qu (Eds.), *Re-orientation: Translingual transcultural transmedia. Studies in narrative, language, identity, and knowledge* (pp. 149–160). Fudan University Press.
- Linklaters. (2021). *Online harms: A comparative analysis*.
- Linton, B. (2019). The new mother's experience of modern motherhood. *ProQuest Dissertations and Theses Global*.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., and Olafsson, K. (2011). *EU Kids Online Final Report*. London: EU Kids Online: LSE.
- Lorenzo-Dus, N., Kinzel, A., and Di Cristofaro, M. (2020). The communicative modus operandi of online child sexual groomers: Recurring patterns in their language use. *Journal of Pragmatics*, 155, 15-27.
<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.09.010>
- Maheshwari, S. (2019, March 1). Online and earning thousands, at age 4: Meet the kidfluencers. *The New York Times*.
- Marbouti, M., and Maurer, F. (2016). Social media use during emergency response – insights from emergency professionals. In *Proceedings of the International Conference on Information Systems for Crisis Response and Management* (pp. 557-566).

- Masterson, M. A. (2021). When play becomes work: Child labor laws in the era of “kidfluencers.” *University of Pennsylvania Law Review*, 169(2), 577–608.
- Merten, M. (2020). Tackling online child sexual abuse in the Philippines. *The Lancet*, 396(10253), 747–748.
- Metro. (2023). Paedophiles are starting to use VR headsets to view child abuse images. *Metro*.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., and Wolak, J. (2001). Risk factors for and impact of online sexual solicitation of youth. *JAMA*, 285(23), 3011–3014.
- Mondaq. (2022). Nigeria: Regulation of online platforms in Nigeria: Draft code of practice for interactive computer service platforms/internet intermediaries.
- Mustafaoglu, R., Zirek, E., Yasacı, Z., and Ozdinciler, A. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 227–247.
- Najjar, A. (2022). A mini-review of combat online child abuse using PhotoDNA technology. *Journal of Online Child Exploitation Research*.
- National Center for Missing and Exploited Children. (2023). *CyberTipline 2022 Report*.
- Nevzat, R. (2018). Reviving cultivation theory for social media. In *The Asian Conference on Media, Communication and Film 2018: Official Conference Proceedings*. Eastern Mediterranean University, Cyprus.
- Nikolovska, M. (2020). The Internet as a creator of a criminal mind and child vulnerabilities in the cyber grooming of children. *Journal of Cyber Psychology*, 145.
- O’Connell, R. (2003). A typology of child cybersexexploitation and online grooming practices. *Cyberspace Research Unit*.
- Oates, S., Evans, G., and Hedge, A. (1998). A preliminary ergonomic and postural assessment of computer work settings in American elementary schools. *Computers in the Schools*, 14(3), 4–12.

- OECD. (2011). The protection of children online: Risks faced by children online and policies to protect them. *OECD Digital Economy Papers*, No. 179. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/5kgc8p8n74g6-en>
- Ofcom. (2023). Children and parents: Media use and attitudes.
- Official Journal of the European Union. (2022). Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a single market for digital services and amending directive 2000/31/EC. *Digital Services Act*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2065>
- Ojagverdiyeva, S. S. (2018). Ensuring child safety in internet. *Environment Problems of Information Society*, 1, 87-93.
- Orçin, M. (2023). Çocuk cinsel istismar materyallerinin internet ortamında dolaşımı: OnlyFans örneği. *Bilişim Hukuku Dergisi*, 5(2), 339-412.
- Ölçer, N. (2019). Çocukların internet kullanımına yönelik ebeveynlerin risk algısı üzerine bir inceleme. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, (13), 128-150.
- Özbay, H. İ. (2021). İnternet ortamında çocukların korunması. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 128(253), 441-460.
- Özdemir, B. N. (2024). Çocukların çevrim içi ortamda korunmasına yönelik hukuki yaklaşımlar. *Bilgi Teknolojileri ve İletişim Dergisi*, 2(2), 45-60. E-ISSN 3023-4239.
- Özdemir-Çakır, H. Ö. (2023). Influencer pazarlamasının satın alma davranışına etkisi: TikTok örneği. *Anasay*, 24, 165–183.
- Özer, Ö. (2021). Yetiştirme kuramı: Televizyon ve Twitter’ın yetiştirme rolüne yönelik Türkiye’de yapılan bir araştırma. *Global Media Journal TR Edition*, 11(22), 1-15.
- Özer, Ö. (2022). Türkiye’de yapılan yetiştirme kuramı tezlerinin kuramın özellikleri bakımından bir değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 19(38), 591-608.
- Özkahveci, E., and Civek, F. (2022). The importance of influencers in the consumption economy: A theoretical evaluation. *Academic Social Resources Journal*, 7(33), 7-15.

- Özkan-Bardakcı, M. (2021). Teşhir toplumunun yeni tehlikesi: Tween fenomeni. In 9. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi – Bildiriler Kitabı IV* (pp. 53–66).
- Özkaya, P. (2023). Dijital dünyada çevrim içi riskler, bilişim suçları ve mağdur çocuk [Online risks in the digital world, cyber crimes, and child victims]. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 14(53), Ocak. <https://doi.org/10.54049/taad.1231771>
- Öztürk, M. F., and Talas, M. (2015). Sosyal medya ve eğitim etkileşimi [Interaction of social media and education]. *Journal of World of Turks*, 7(1), 15-28.
- Pagani, L. S., Fitzpatrick, C., Barnett, T. A., and Dubow, E. (2010). Prospective associations between early childhood television exposure and academic, psychosocial, and physical well-being by middle childhood. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 164(5), 425–431.
- Pallant, J. (2011). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS* (4th ed.). New York: Open University Press.
- Papadamou, K., Papasavva, A., Zannettou, S., Blackburn, J., Kourtellis, N., Leontiadis, I., and Sirivianos, M. (2020, May). Disturbed YouTube for kids: Characterizing and detecting inappropriate videos targeting young children. In *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media* (Vol. 14, pp. 522–533).
- Papadatou, A. (2019). 1 of 5 British children want a career as social media influencers. *PCSL*.
- Pesen, A., and Epçaçan, U. (2021). Öğretmen adaylarının çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi ve risk tanıma düzeyleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 121–140.
- Plowman, L., McPake, J., and Stephen, C. (2010). The technologisation of childhood? Young children and technology in the home. *Children and Society*, 24(1), 63–74.
- Powell, A., and Henry, N. (2017). *Sexual violence in a digital age*. Springer.
- Pranoto, H., Gunawan, F. E., and Soewito, B. (2015). Logistic models for classifying online grooming conversation. *Procedia Computer Science*, 59, 3.
- Pulman, A. (2009). Twitter as a tool for delivering improved quality of life for people with chronic conditions. *Journal of Nursing and Healthcare of Chronic Illness*, 1(3), 245-252.

- Purnama, S., Ulfah, M., Machali, I., Wibowo, A., and Narmaditya, B. (2021). Does digital literacy influence students' online risk? Evidence from COVID-19. *Heliyon*, 7(6), e07406. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07406>
- Quayle, E., and Cariola, L. (2019). Management of non-consensually shared youth-produced sexual images: A Delphi study with adolescents as experts. *Child Abuse and Neglect*, 95, 104064. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104064>
- Quayle, E., Allegro, S., Hutton, L., Sheath, M., and Taylor, M. (2014). Rapid skill acquisition and online sexual grooming of children. *Computers in Human Behavior*, 39, 368–375.
- Ramiro, L. S., Martinez, A. B., Tan, J. R. D., Mariano, K., Miranda, G. M. J., and Bautista, G. (2019). Online child sexual exploitation and abuse: A community diagnosis using the social norms theory. *Child Abuse and Neglect*, 96, 104080. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104080>
- Rosen, L. D., Lim, A. F., Felt, J., Carrier, L. M., Cheever, N. A., Lara-Ruiz, J. M., Mendoza, J. S., and Rokkum, J. (2014). Media and technology use predicts ill-being among children, preteens, and teenagers independent of the negative health impacts of exercise and eating habits. *Computers in Human Behavior*, 35, 364–375. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.01.036>
- Sağlam, M., and Aral, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 1(2), 43–56.
- Saka, E. (2017). *Türkiye’de internet*. Gazeteciler Cemiyeti.
- Saka, E. (Ed.). (2019). *Türkiye internet tarihi*. Alternatif Bilişim. ISBN 978-605-62169-8-5
- Salter, M., and Hanson, E. (2021). “I need you all to understand how pervasive this issue is”: User efforts to regulate child sexual offending on social media. In *The Emerald International Handbook of Technology Facilitated Violence and Abuse* (pp. 729–748).
- Santisteban, P., Del Hoyo, J., Alcázar-Córcoles, M. Á., and Gámez-Guadix, M. (2018). Progression, maintenance, and feedback of online child sexual grooming: A qualitative analysis of online predators. *Child Abuse and Neglect*, 80, 203–215.

- Sarışın, M. (2020). Kültürel göstergeler ve ekme yetiştirme kuramı.
- Sarican, A., and Karakaya, I. (2019). Impact of perceived social support on traumatic stress in children who are 9-15 aged and sexually abused. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences*, 16(1), 14–27.
- Schoeps, K., Peris-Hernandez, M., Garaigordobil, M., and Montoya-Castilla, I. (2020). Risk factors for being a victim of online grooming in adolescents. *Psicothema*, 32(1), 15–23. <https://doi.org/10.7334/psicothema2019.179>
- Sevindik, T. (2011). Determining the attitudes of the preservice teachers about distance education applications. *Energy Education Science and Technology Part B-Social and Educational Studies*, 3(4), 527–534.
- Sezerer Albayrak, E. (2020). Sosyal medyada çocuk mahremiyeti: Ebeveynlerin Instagram'daki çocuk mahremiyetine bakış açıları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 1211–1226.
- Sipahi, E. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Eğilimlerinin Örgütsel Yabancılaşma Algılarına Etkilerinin İncelenmesi: Ankara İli Örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (34), 329-351.
- Smallbone, S., and Wortley, R. (2017). Preventing child sexual abuse online. In J. Brown (Ed.), *Online risk to children: Impact, protection and prevention* (pp. 151–169). John Wiley and Sons, Incorporated.
- Söğütlü, A. (2015). Çocuk refahı alanında çalışan personelin sevgi evleri modeline yönelik değerlendirmeleri (388333), [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Hacettepe Üniversitesi Açık Arşivi.
- Steinberg, S. B. (2017). Sharenting: Children's privacy in the age of social media. *Emory Law Journal*, 66, 839–884.
- Stonewall, and Childnet. (2022). *Staying safe online: Practical strategies to best support all children and young people online, including those who identify as LGBTQ+*.
- Sun, X. (2020). Child maltreatment and quality of life among urban Chinese children. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23-24) <https://doi.org/10.1177/0886260519900331>

- Sunkad, G. (2023). The impact of social media on society. *International Journal of Social Health*, 2(10), 785–791.
- SupChina. (2019). China vows to take a hard-line on child sexual abuse. *SupChina*, (7),24. <https://supchina.com/2019/07/24/china-vows-to-take-a-hardline-on-child-sexual-abuse/>
- Şahinsoy, K. (2017). Kriz yönetimi açısından geleneksel ve sosyal medya. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 36(1), 1–19.
- Şeker, A. (2020). Çevrim içi alışveriş yapan tüketici davranışlarına yönelik çevrim içi bir araştırma. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 11–27.
- Şimşek İşliyen, F. (2020). Dijital çağda bilginin değişen niteliği ve İnfobezite: Z kuşağı üzerine bir odak grup çalışması. *Selçuk İletişim*, 13(1), 246–272.
- Şirin, M. C. (2016). Çocuk hukuku ne değildir? *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1(1).
- Tanhan, F., Özok, H. İ., and Tayız, V. (2022). Gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO): Güncel bir derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 74-85. <https://doi.org/10.18863/pgy.942431>
- Tanrıverdi, H., and Sağır, S. (2014). Lise öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçlarının ve sosyal ağları benimseme düzeylerinin öğrenci başarısına etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(18), 775–818.
- Tapson, C., Doyle, M., Lee, P., and Karagiannopoulos. (2021). Impacts of organisational role and environmental factors on moral injury and trauma amongst police investigators in internet child abuse teams. *The Police Journal*. <https://doi.org/10.1177/0032258X211043331>
- Taş, G. (2015). Sosyal medya tarihçesi.
- Taşdelen, B. (2020). Enformasyondan bilgi'ye: Üniversite öğrencileri haberleri sosyal medyadan mı öğrenir? *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Thorn. (2022). Online grooming: Examining risky encounters amid everyday digital socialization.
- Thorn. (2023). Generative AI: Now is the time for safety by design.

- Tokuç, H., and Duyan, V. (2021). Sosyal medya, aile ve çocuk etkileşiminin çocuk hakları bağlamında incelenmesi. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırması Dergisi*, 1(1), 46–66.
- Topf, J., and Williams, P. (2021). Covid-19, social media, and the role of the public physician. *Blood Purification*, 50(4-5), 595–601.
- Toran, M., Ulusoy, Z., Aydın, B., Deveci, T., and Akbulut, A. (2016). Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 2263–2278.
- Tran, D. V., Nguyen, P. V., Nguyen, A. T. C., Vrontis, D., and Dinh, P. U. (2024). Exploring the influence of government social media on cybersecurity compliance: Employee attitudes, motivation, and behaviors. *Journal of Asia Business Studies*, 18(1), 204–223.
- Tsoy, D., Tirasawasdichai, T., and Kurpayanidi, K. I. (2021). Role of social media in shaping public risk perception during COVID-19 pandemic: A theoretical review. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 7(2), 35–41.
- Tuğlu, B. (2017). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medyayı kullanım amaçları ve sosyal medya kullanımlarına ilişkin tutumları (454683), [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi] Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- Tuncer, A. S. (2015). Sosyal medyanın gelişimi. In M. Bozkaya (Ed.), *Sosyal medya* (pp. 2–25). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tuncer, B., and Erdoğan, T. (2018). Korunmaya muhtaç çocuklar ve korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 515–527. <https://doi.org/10.21733/ibad.417251>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2012). *Bilgi toplumu olma yolunda meclis araştırması komisyonu raporu, bilişim ve internetin eğitim üzerindeki etkileri*.
- Uclaray, A. C., Sales, M. V. T. O., Baldoza, R. D. O., Niño-franco, J. M., Dycoco, C. M., Añonuevo, T. L., and Pereyra, M. A. (2023). Title of the article. *ASEAN Social Work Journal*, 11(2).

- Uçan, B. (2019). Çocukların cinsel istismarı (594888), [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- Uğurlu, Z., and Gülsen, İ. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1–24.
- UK Government Department for Digital, Culture, Media and Sport. (2022). *Online Safety Bill*.
- UNESCO. (2023). *Safeguarding freedom of expression and access to information: Guidelines for a multistakeholder approach in the context of regulating digital platforms*.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000384531?posInSet=1andqueryId=N-EXPLORE-1d85211e-14e3-441e-b664-ca635a7306d0>
- UNICEF. (2017). *Dünya Çocuklarının Durumu: Dijital Bir Dünyada Çocuklar*.
<https://www.unicef.org/turkiye/media/4291/file/D%C3%BCnya%20%C3%87ocuklar%C4%B1n%C4%B1n%20Durumu%202017:%20Dijital%20bir%20D%C3%BCnyada%20%C3%87ocuklar.pdf>
- UNICEF. (2021). *Summary Annual Report*.
<https://www.unicef.org/turkiye/media/15811/file/Annual%20Report%202021.pdf>
- UNICEF. (2022). *Legislating for the digital age*.
<https://www.unicef.org/media/121261/file/Legislating%20for%20the%20digital%20age%20.pdf>
- UNICEF. (2023). *INTERPOL and UNICEF sign cooperation agreement to address child sexual exploitation and abuse*. <https://www.unicef.org/press-releases/interpol-and-unicef-sign-cooperation-agreement-address-child-sexual-exploitation-and>
- United Nations General Assembly. (2023). *Annual report of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children*.
- UNODC. (2015). *Study on the effects of new information technologies on the abuse and exploitation of children*.

- Utma, S. (2019). Dijital çağın bir gerekliliği olarak sosyal medya okuryazarlığı. *Selçuk İletişim*, 12(2), 1239–1263.
- Uyanık, G. (2023). Dijital medya platformlarını Henry Jenkins’in kavramları üzerinden okumak. *Etkileşim*, 6(11), 432–444.
- Ünalın, D., Baştürk, M., Somunoğlu İkinci, S., and Aydın, A. (2017). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin sosyal ağ sitesi kullanım alışkanlıklarının kişilik özellikleri ile ilişkisi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 16(2), 22-31.
- Ünlü, D., Türk, H., and Artan, T. (2020). Kamu sorumluluğu ve sosyal hizmet perspektifinden çocukların çevrim içi cinsel istismarı: Bir olgu sunumu. *Omdusman Akademik*, 7(13), 227-251.
- Ünlükaya, A., Savaş, S., and Sucu, İ. (2021). YouTube çocuk kanallarında bulunan video içeriklerindeki temaların ortaya koyulmasına yönelik bir çalışma. *Dijital Çağda İşletme Dergisi*, 4(1), 33-49. <https://doi.org/10.46238/jobda.96270>
- Üstündağ, A. (2022). Sağlık çalışanlarının çocuk istismarı ve ihmali konusundaki farkındalıkları: Sağlıklı hayat merkezleri örneği. *STED / Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*.
- Verge, T. (2022). Too few, too little: Parliaments’ response to sexism and sexual harassment. *Parliamentary Affairs*, 75(1), 94–112.
- Vijakkhana, N., Wilaisakditipakorn, T., Ruedeekhajorn, K., Pruksananonda, C., and Chonchaiya, W. (2015). Evening media exposure reduces night-time sleep. *Acta Paediatrica*, 104(3), 306–312.
- Villacampa, C., and Gomez, M. J. (2016). Online child sexual grooming: Empirical findings on victimization and perspectives on legal requirements. *International Review of Victimology*, 23(2), 105–121.
- Vural, A. M. (2000). Medyanın kültürel kalkınma ve eğitim işlevi. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 105–113.

- Yaman, F., Dönmez, O., Kabakçı Yurdakul, İ., and Odabaşı, H. (2017). Okul rehber öğretmenleri gözünden ilköğretim öğrencilerinin karşılaştıkları çevrim içi riskler. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 8(4), 415-427.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya muhtaç çocuklar ve çocuk evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 499-525.
- Yıldırım-Şen, İ. E. (2021). Dijital okuryazarlık ve sosyal medya. In Y. L. Şahin (Ed.), *Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SODİGEM Yayınları*.
- Young, K. S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology and Behavior*, 1, 1-12.
- Young, T., and Oza, V. (2021). Digital dermatoses: Skin disorders engendered by social media in tweens and teens. *Current Opinion in Pediatrics*, 33(4), 373-379.
- Yüzügülü, M. A., and Ülker, N. (2023). Eklemenin çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları ile çocuk istismarı ve ihmali hakkında bilgi ve farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 23(1), 1-21.
- Zafer, C., and Vardarlier, P. (2019). Medya ve toplum. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 355-361. <https://doi.org/2564-7458>
- Zakaria, S. (2023). Web networks and business platform models and their implications for activating pharmacovigilance in healthcare organizations. *International Journal of Innovative Business Strategies*, 18(1), 63-81.
- Zevkliler, A. (1968). Türk hukukunda korunmaya muhtaç çocuklar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25.
- Wen, L. M., Baur, L. A., Rissel, C., Xu, H., and Simpson, J. M. (2014). Correlates of body mass index and overweight and obesity of children aged 2 years: Findings from the Healthy Beginnings Trial. *Obesity*, 22(7), 1723–1730.

- WeProtect Global Alliance, and UN Secretary General on Violence Against Children. (2023). *#MyVoiceMySafety: Children and young people's perspectives on online safety and online sexual harms*.
- Whittle, H. C., and Hamilton-Giachritsis, C. (2017). Offender behavior. In J. Brown (Ed.), *Online risk to children: Impact, protection and prevention* (pp. 65–80). John Wiley and Sons.
- Whittle, H., Hamilton-Giachritsis, C., Beech, A., and Collings, G. (2013). A review of online grooming: Characteristics and concerns. *Aggression and Violent Behavior*.
- Wild, T. S. N., Fromberger, P., Jordan, K., Müller, I., and Müller, J. L. (2019). Web-based treatment in forensic psychiatry. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 763.
- World Health Organization. (2003). *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence: Child sexual abuse*.
- World Health Organization. (2018). *World health statistics 2018: Monitoring health for the SDGs, sustainable development goals*.
- World Health Organization. (2021). *For a safer, healthier and fairer world: Results report*.
- World Health Organization. (2023). *World health statistics 2023: Monitoring health for the SDGs, sustainable development goals*.

İnternet Kaynakları

- http-1: Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.05.2023).
- http-2: T.C. Resmi Gazete, sayı:22184. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2023).
- http-3: Türk Ceza Kanunu, sayı:25611. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

http-4: Türk Medeni Kanunu, sayı:24607.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

http-5: Sosyal Hizmetler Kanunu, sayı:18059.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf> (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

http-6: Çocuk Koruma Kanunu, sayı:25876.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf> (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

http-7: T.C. Adalet Bakanlığı, Aday Memur Hazırlayıcı Eğitimi.

<https://edb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/266202015423110-GENELHUKUK.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2023).

http-8: Avrupa Birliği Siber Suçlar Sözleşmesi. <https://bilgiguvenligi.org.tr> (Erişim Tarihi: 25.05.2023).

http-9: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

<https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/> (Erişim Tarihi: 25.05.2023).

http-10: Resmi Gazete, sayı:27015

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081005-1.htm> (Erişim Tarihi: 27.05.2023).

http-11: Resmi Gazete, sayı:31945

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220906-12.htm> (Erişim Tarihi: 27.05.2023).

EKLER

EK-1. Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

1. Sosyal medya platformlarını kullanıyor musunuz?

Cevabınız evet ise

- Hangi sosyal medya platformlarını ne kadar süreyle kullanıyorsunuz? (en çok kullanımdan en aza sırayla)
- Sosyal medya platformlarını ne yapmak için kullanıyorsunuz? / Sosyal medya platformlarında nasıl zaman geçiriyorsunuz?

Cevabınız hayır ise

- Hangi sosyal medya platformlarının isimlerini duydunuz?
- Neden sosyal medya kullanmayı tercih etmiyorsunuz?

....

2. Bir konu hakkında bilgi edinmek için sosyal medya platformlarını kullanır mısınız?

Cevabınız evet ise

- Sosyal medya kullanımınız bilgi edinme sürecinde size ne gibi katkılar sağlıyor?
- Bilgi edinme sürecinde, sosyal medya platformlarında yer alan hangi tarzda hazırlanmış içerikler daha çok dikkatinizi çeker?

Cevabınız hayır ise

- Bilgi edinmek için sosyal medyadan faydalanmama nedenleriniz nelerdir?
- İyi hazırlanmış bilgilendirici içeriklere ulaşacağınızı bilmeniz sosyal medya kullanımı kararınızı nasıl etkiler?
- Bilgi edinme sürecinde, sosyal medya platformlarında yer alan hangi tarzda hazırlanmış içerikler daha çok dikkatinizi çeker?

...

3. Bakımından sorumlu olduğunuz çocuklar sosyal medya platformlarını kullanıyor mu?

Cevabınız evet ise

- Çocuklar hangi sosyal medya platformlarını kullanıyorlar?
- Çocuklar hangi sosyal medya platformlarını ne yapmak için kullanıyorlar?

Cevabınız hayır ise

- Çocukların sosyal medya platformlarını kullanmama nedenleri nelerdir?
- Sosyal medyayı kullanmama çocuğun kendi tercihi mi yoksa sizin bu seçimde bir etkiniz var mı?

...

4. Bakımından sorumlu olduğunuz çocukların sosyal medya kullanımlarına müdahale ediyormusunuz?

Cevabınız evet ise

- Çocukların sosyal medya kullanımlarına ne gibi müdahalelerde bulunuyorsunuz?
- Bakımından sorumlu olduğunuz çocuklar sosyal medya kullanımlarına müdahale ettiğinizde size nasıl tepki veriyor?
- Bu tepkiler karşısında siz ne/neler yapıyorsunuz?

Cevabınız hayır ise

- Çocukların sosyal medya kullanımlarına müdahale etmeme nedenleriniz nelerdir?

...

5. Çevrim içi ağların ve sosyal medya platformlarının çocukları maruz bırakabileceği tehditler ve tehlikeler nelerdir?
6. Çevrim içi platformlar üzerinden gelebilecek tehlikelere karşı bakımından sorumlu olduğunuz çocukları nasıl koruyabilirsiniz?
7. Sosyal medya platformlarında yaşadıkları olumsuz bir durumla ilgili sizi bilgilendiren, sizden yardım isteyen bir çocuk oldu mu?

Cevabınız evet ise

- Hangi konuda yardım istedi?
- Siz nasıl yardımcı oldunuz?

Cevabınız hayır ise

- Yaşanan bir problem karşısında nasıl tepki verirsiniz? Nasıl önlem alırsınız?

...

8. “Çevrim içi çocuk istismarı” kavramını daha önce duydunuz mu? Çevrim içi çocuk istismarı hakkında ne söyleyebilirsiniz?
9. Çevrim içi ağlarda örneğin sosyal medya platformlarında yaşanan hangi örnek olaylar çevrim içi çocuk istismarı kapsamında değerlendirilebilir?
10. Bakımından sorumlu olduğunuz çocukların, çevrim içi çocuk istismarına karşı kendi otokontrollerini oluşturmalarını nasıl sağlarsınız?

EK-2. Nicel Aşamada Kullanılan Test Formu

BAŞARI TESTİ

1. Aşağıdakilerden hangisi çocuğu çevrim içi istismardan korumaya yönelik atılacak adımlardan biri değildir?
 - a. Çocukla çevrim içi istismar hakkında konuşmak
 - b. Çocuğa mahrem ve özel bilgilerinin neleri kapsadığını anlatmak
 - c. Çocuğun internet üzerindeki ayak izlerini takip etmek
 - d. Çocuğun internet kullanımını yasaklamak
 - e. Çocuğun dijital medya okuryazarlığı eğitimi almasını sağlamak

2. I. Erişim sağlama evresi

II. İstismar evresi

III. Uyum kazanma evresi

IV. Sürdürme evresi

Aşağıdakilerden hangisinde çevrim içi istismar evreleri doğru sırada verilmiştir?

- a. I, II, III ve IV
- b. I, III, II ve IV
- c. II, III, I ve IV
- d. I, IV, II ve III
- e. III, IV, II ve I

3. “_____, kişinin dijital cihazları ve internet kullanımını kontrol edememesi ve bu cihaz ile platformları diğer hayati görevlerini engelleyecek ölçüde kullanmasıdır.”

Yukarıda boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru bir şekilde tanımlar?

- a. Siber zorbalık
- b. Dijital bağımlılık
- c. Çevrim içi istismar
- d. Dijital uçurum
- e. Dijital göçmen

4. Aşağıdakilerden hangisi dijital ortamlarda en çok rastlanan çevrim içi çocuk istismarı türüdür?

- a. Duygusal istismar
- b. Fiziksel istismar
- c. Cinsel istismar
- d. Ekonomik istismar
- e. İhmal

5. “Çocukluk ile ergenlik arasında yer alan yaş grubundaki kız çocukları, sosyal ağlarda öne çıkmak, akranları arasında popüler olmak gibi amaçlarla kendilerini oldukları yaştan daha büyük gösterme çabası içine girmektedir. _____ olarak adlandırılan bu kavram kapsamında; çocuklar giymiş oldukları kıyafetler, yapmış oldukları saç ve makyaj ile yetişkin görünümüne sahip olmakta, zaman zaman ise cinsel öğeleri de içerisinde barındıran fotoğraf ve videolarını sosyal ağlarda üçüncü kişilerle paylaşmaktadır.”

Yukarıda boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru bir şekilde tamamlar?

- a. Çevrim içi istismar
- b. Sharenting
- c. Siber zorbalık
- d. Dijital bağımlılık
- e. Tween

6. “Bireyin düşmanca hislerle karşı taraftaki kişiye zarar vermek amacıyla dijital ortamlarda gerçekleştirdiği kasıtlı ve tekrar eden davranışlar” tanımı aşağıdaki kavramlardan hangisini ifade eder?

- a. Siber zorbalık
- b. Dijital amnezi
- c. Dijital bağımlılık
- d. Ördek sendromu
- e. Dijital istifçilik

7. I. Dijital cihazların uzun süre kullanımı çocukların motor gelişimleri üzerinde olumlu etkiye sahiptir.

II. Teknolojik cihazların ekran kullanım sürelerinin artması çocuklarda çeşitli göz rahatsızlıklarına yol açabilir.

III. Aşırı teknoloji kullanımı çocuklarda ilerleyen yaşlarda obezite, hipertansiyon, diyabet, kalp ve damar hastalıklarına yol açabilir.

IV. Dijital cihazların çocuklar tarafından özellikle uyku saatleri öncesinde kullanılması, uyku düzeninin sağlanması ve çocuğun uykuya dalmasının kolaylaşması açısından önemlidir.

V. Teknolojik cihazların uzun süre kullanımı çocukların hayal gücü ve dil gelişimlerini, hafızanın gelişimini, iş birliği, paylaşma ve sorumluluk alma becerilerini olumlu yönde etkilemektedir.

Yukarıda yer alan çevrim içi platformların çocuklar üzerindeki etkileriyle ilgili ifadelerden hangileri doğrudur?

- a. I ve II
- b. II ve III
- c. I, II ve III
- d. I, II ve IV
- e. II, III ve V

8. Aşağıdakilerden hangisi çevrim içi çocuk istismarının en sık rastlandığı dijital ortamdır?

- a. Ödev siteleri
- b. Sosyal medya platformları
- c. e-Kitap siteleri
- d. Müzik siteleri
- e. Çevrim içi alışveriş siteleri

9. I. Çocukların tanımadıkları kişilerle internet üzerinden sohbet etmeleri

II. Çocukların sosyal ağlarda tanıştıkları kişilerle gerçek mekanlarda da buluşmaları

III. Çocukların dijital ortamlarda cinsellik unsuru taşıyan görsel ve videolar ile şiddet içeren içeriklerle karşılaşmaları

IV. Çocukların internet üzerinden karşılaştığı olumsuz durumları ebeveynleriyle paylaşmaları

V. Ebeveynlerin çocuklarına ait fotoğraf, video ve kişisel bilgileri yalnızca kilitli hesaplar aracılığıyla (herkese açık olmayan, yalnızca hesabında ekli arkadaşlarına açık olan) paylaşmaları.

Çevrim içi ortamlarda gerçekleşen yukarıdaki davranışlardan hangileri çocuklar için riskli davranışlar arasında sayılabilir?

- a. I, II ve III
- b. I, II, IV ve V
- c. I, II, III ve V
- d. II, III ve IV
- e. I, II, III ve IV

10. “Sosyal ağlarda çocuklara ait sayfalar oluşturulması ve bu sayfalar aracılığıyla maddi kazanç elde edilmesi” durumu sosyal medyada çocuk istismarı türlerinden hangisi kapsamında değerlendirilir?

- a. Fiziksel istismar
- b. Cinsel istismar
- c. Duygusal istismar
- d. Ekonomik istismar
- e. İhmal

11. I. Çocuk üzerinde ebeveyn kontrolünün sağlanması ve devam ettirilmesi

II. Çocuklarına ait sosyal medya hesaplarını ebeveynlerin açması

III. Çevrim içi istismar hakkında kamu bilgilendirme hizmetlerinin gerçekleştirilmesi

IV. Ebeveynlerin dijital becerilerini geliştirmesi

V. Çevrim içi çocuk istismarına yönelik hukuki ve cezai yaptırımların caydırıcılığının artırılması

Yukarıdakilerden hangileri çocukları çevrim içi çocuk istismarından korumaya yönelik yapılması gerekenler arasındadır?

- a. I ve II
- b. II ve III
- c. I, II ve IV
- d. I, III, IV ve V
- e. I, II, III ve IV

12. " _____ , ebeveynlerin çocuklarının yaşamlarını sürekli olarak çevrim içi biçimde paylaşmasıdır. Bu anlayış, çocuğa dair hikâye ve görselleri sürekli sosyal medyada paylaşan bir ebeveynliği temsil etmektedir”

Yukarıda boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru bir şekilde tanımlar?

- a. Sharenting
- b. Tween
- c. Dijital etik
- d. Dijital emzik
- e. Dijital obezite

13. I. Çocuğun içerik kontrol edilmeksizin dijital ortamlar ile yalnız bırakılması

II. Dijital cihazların çocuğun yemek yeme, uyuma, tuvalet gibi fizyolojik ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla kullanılması

III. Sosyal medya platformlarında çocuğa ait fotoğraf ve videoların paylaşarak çocuğun mahremiyetinin ihlal edilmesi

IV. Dijital cihazların çocuğu ağıladığında susturmak ve oyalamak için kullanılması

V. Sosyal medya platformlarında çocuğun yer aldığı içerikler kullanılarak maddi kazanç elde edilmesi

Yukarıdaki maddelerden hangileri teknolojik ihmalin neden olduğu istismar örnekleri arasında gösterilebilir?

- a. I ve II
- b. II ve III
- c. I, II ve V
- d. I, II ve IV
- e. I, II ve III

14. “Bir yetişkinin kendini çocuk olarak tanıtarak sanal ortamda tanıştığı çocukların güvenliğini kazanması yoluyla onları istismar etmesi olarak tanımlanmaktadır” tanımı aşağıdaki kavramlardan hangisini ifade eder?

- a. Sosyal mühendislik
- b. Dijital kimlik
- c. Çevrim içi istismar
- d. Dijital çelinme
- e. Dijital uçurum

15. Aşağıdakilerden hangisi çocuğa yönelik çevrim içi cinsel istismar kapsamında değerlendirilmez?

- a. Çocuğa ait özel bilgileri sosyal ağlarda paylaşmak
- b. Çocukla cinsel içerikli konuşmak
- c. Çocuğu müstehcen içeriklere maruz bırakmak
- d. Teşhircilik ve röntgencilik
- e. Çocuğu sözlü olarak rahatsız etmek

16. I. Çocuk istismarı dijital ortamlarda gerçekleşebilir.

II. Çocuğa ait fotoğraf ve videoların sosyal medya platformlarında paylaşılması çevrim içi çocuk istismarı kapsamında değerlendirilir.

III. Ebeveynlerin çocuklarına ait fotoğraf, video ve özel bilgileri sosyal ağlarda paylaşması güvenlik problemlerine neden olabilir.

IV. Sosyal ağlarda paylaşılan çocuklara ait fotoğraf ve görüntüler suçlular tarafından cinsel içerikli materyaller üretmek için kullanılabilir.

V. Çocuklara sosyal ağlardaki tehlikelerden nasıl korunacaklarını öğretmek öncelikle öğretmenlerin görevidir.

Çocuk istismarı hakkında yukarıdakilerden hangileri söylenebilir?

- a. I, II ve IV
- b. III, IV ve V
- c. II, III ve IV
- d. I, II, III ve V
- e. I, II, III ve IV

17. Aşağıdaki eylemlerden hangisi çevrim içi ekonomik istismara örnek olarak gösterilebilir?

- a. Çocuğun özel hayatının gizliliğinin ihlal edilmesi
- b. Çocuğun siber zorbalıkla karşı karşıya kalması
- c. Çocuğun dijital emek sömürsü
- d. Çocuğun dijital güvenliğinin ihlal edilmesi
- e. Çocuğun kötü niyetli kişilere karşı korunmasız bırakılması

18. “Dijital cihazların kullanımının çocuklar üzerinde çeşitli zararları olmasına rağmen ebeveynler tarafından bu durumun çeşitli nedenlerle göz ardı edilerek çocuğu dijital araçlar aracılığıyla oyalama yoluna gidilmesi” tanımı aşağıdaki kavramlardan hangisini ifade eder?

- a. Teknolojik ihmal
- b. Dijital istismar
- c. Dijital emzik
- d. Telebaskı
- e. Psikolojik istismar

19. Aşağıdakilerden hangisi çocukların karşılaşılabileceği sosyal medya kaynaklı sağlık problemlerinden biri değildir?

- a. Çocuğun kas ağrıları ve postür bozuklukları yaşaması
- b. Çocuğun stres ve öfke bozuklukları yaşaması
- c. Çocuğun bilişsel, dilsel ve sosyal gelişiminde gecikmeler yaşanması
- d. Çocuğun üçüncü kişiler tarafından kandırılarak parola ve sosyal ağ hesaplarının çalınması
- e. Çocuğun beslenme bozuklukları sonucu obezite ve diyabet riski altında olması

20. “Bakımından sorumlu olduğunuz çocuklardan birinin sosyal medya platformlarından biri aracılığıyla bir yabancıyla iletişim kurduğunu gördünüz. Kurulan iletişimin içeriği çocuğun mahremiyetini ihlal etmekte ve çocuğu çevrim içi çocuk istismarı noktasında tehdit etmektedir.”

Yukarıdaki örnekte anlatıldığı gibi bir olayın yaşanması durumunda ne yapılmalıdır?

- a. Çocuğun özel hayatını ihlal etmemek için olaya karışılmamalıdır.
- b. Çocuk tehlike karşısında uyarılmalı ve cezalandırılmalıdır.
- c. Çocuk kurum yetkililerine şikâyet edilmelidir.
- d. Çocuğun sosyal medya platformu aracılığıyla konuştuğu kişi bulunmalı ve tehdit edilmelidir.
- e. Çocuk uyarılmalı ve yaşanan durum kurum yetkilileri ile emniyet birimlerine bildirilmelidir.

ETİK İLKE KURUL KARAR BELGESİ

Evrak Kayıt Tarihi: 11.09.2023

Protokol No: 592007

Tarih: 03.10.2023

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Doktora Tez Çalışması
KONU:	Sosyal Bilimler
BAŞLIK:	Yetişkinlerin Sosyal Medya Ortamlarındaki Çevrim İçi Çocuk İstismarı Farkındalıklarının Artırılabilmesi İçin Bireyi Eğitim İşlevi Bağlamında İçerik Geliştirilmesi
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Dr. Öğr. Üyesi Fatma Seçil BANAR
TEZ YAZARI:	İrem Ebru YILDIRIM ŞEN
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı: İrem Ebru YILDIRIM ŞEN

Eğitim:

- Yüksek Lisans: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın ve Yayın Bölümü Tezli YL Programı
- Lisans: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın ve Yayın Bölümü

Mesleki Geçmiş:

- 2023 -, Öğretim Görevlisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi

Seçilmiş Yayınlar:

Akbulut, Y., Yıldırım-Şen, İ.E., and Şahin, Y.L. (2024). Employer and employee perceptions of cybervetting as a selection method. *International Journal of Selection and Assessment*, 32(2), 292-308. <https://dx.doi.org/10.1111/ijsa.12463>

Yıldırım-Şen, İ.E. and Uğurhan, Y.Z.C. (2024). The importance of artificial intelligence literacy in communication studies. In Y. Özkaraayanık and B. Kalkan (Eds.), *Reading media with AI* (1st ed., pp. 21–40). Eğitim Yayınevi. ISBN:978-625-5971-41-8

Uğurhan, Y.Z.C. and Yıldırım-Şen, İ.E. (2024). Yapay zekâ: Dijital çağın yeni okuryazarlığı. In S. Bardakcı, A. Kurt, and B. Akkoyunlu (Eds.), *Öğretimde yapay zeka* (1st ed., pp. 63–80). Pegem Yayınevi. ISBN: 978-625-6140-88-2

Uğurhan, Y.Z.C. and Yıldırım-Şen, İ.E. (2024). *Bilinçli sosyal medya kullanımı*. In S.Uğur (Ed.), *Dijital ailede öğrenme ve farkındalık* (1st ed., pp. 298). Anadolu Üniversitesi. ISBN: 978-975-06-4605-8

Yıldırım-Şen, İ.E. (2024). Review of the Book “Integrating Artificial Intelligence in Education: Enhancing Teaching Practices for Future Learning”. *Digital Security and Media*, 1(1), 78-83.

Şahin, Y.L. and Yıldırım-Şen, İ.E. (2023). Sosyal Medya Okuryazarlığı, H. Ucar (Ed.), *Sosyal Medya Araçları-1* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları. ISBN: 978-975-06-4413-9

Yıldırım-Şen, İ.E. (2021). Dijital Okuryazarlık ve Sosyal Medya. Y.L. Şahin (Ed). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SODİGEM Yayınları. 4241(5). ISBN: 978-975-06-4240-1.